

ALUEIDEN

SIIS

I. SUOMEN ILMASTOALUEIDEN SYNTY POHJOIS-SUOMESSA

- 1. Pohjoisen alueiden luonne
- 2. Eteläisen alueiden luonne
- 3. Keskeisen alueiden luonne
- 4. Lounaisrannan alueiden luonne
- 5. Itäisen alueiden luonne

Matti Kyllönen

PUNAISTEN ILMASTOALUEIDEN SYNTY POHJOIS-SUOMESSA

1900 - 1910

- 1. Vuoden 1900 edustavimmat
- 2. Vuoden 1900 edustavimmat
- 3. Vuoden 1900 edustavimmat
- 4. Vuoden 1900 edustavimmat
- 5. Vuoden 1900 edustavimmat
- 6. Vuoden 1900 edustavimmat
- 7. Vuoden 1900 edustavimmat
- 8. Vuoden 1900 edustavimmat
- 9. Vuoden 1900 edustavimmat
- 10. Vuoden 1900 edustavimmat
- 11. Vuoden 1900 edustavimmat
- 12. Vuoden 1900 edustavimmat
- 13. Vuoden 1900 edustavimmat
- 14. Vuoden 1900 edustavimmat
- 15. Vuoden 1900 edustavimmat
- 16. Vuoden 1900 edustavimmat
- 17. Vuoden 1900 edustavimmat
- 18. Vuoden 1900 edustavimmat
- 19. Vuoden 1900 edustavimmat
- 20. Vuoden 1900 edustavimmat
- 21. Vuoden 1900 edustavimmat
- 22. Vuoden 1900 edustavimmat
- 23. Vuoden 1900 edustavimmat
- 24. Vuoden 1900 edustavimmat
- 25. Vuoden 1900 edustavimmat
- 26. Vuoden 1900 edustavimmat
- 27. Vuoden 1900 edustavimmat
- 28. Vuoden 1900 edustavimmat
- 29. Vuoden 1900 edustavimmat
- 30. Vuoden 1900 edustavimmat
- 31. Vuoden 1900 edustavimmat
- 32. Vuoden 1900 edustavimmat
- 33. Vuoden 1900 edustavimmat
- 34. Vuoden 1900 edustavimmat
- 35. Vuoden 1900 edustavimmat
- 36. Vuoden 1900 edustavimmat
- 37. Vuoden 1900 edustavimmat
- 38. Vuoden 1900 edustavimmat
- 39. Vuoden 1900 edustavimmat
- 40. Vuoden 1900 edustavimmat
- 41. Vuoden 1900 edustavimmat
- 42. Vuoden 1900 edustavimmat
- 43. Vuoden 1900 edustavimmat
- 44. Vuoden 1900 edustavimmat
- 45. Vuoden 1900 edustavimmat
- 46. Vuoden 1900 edustavimmat
- 47. Vuoden 1900 edustavimmat
- 48. Vuoden 1900 edustavimmat
- 49. Vuoden 1900 edustavimmat
- 50. Vuoden 1900 edustavimmat
- 51. Vuoden 1900 edustavimmat
- 52. Vuoden 1900 edustavimmat
- 53. Vuoden 1900 edustavimmat
- 54. Vuoden 1900 edustavimmat
- 55. Vuoden 1900 edustavimmat
- 56. Vuoden 1900 edustavimmat
- 57. Vuoden 1900 edustavimmat
- 58. Vuoden 1900 edustavimmat
- 59. Vuoden 1900 edustavimmat
- 60. Vuoden 1900 edustavimmat
- 61. Vuoden 1900 edustavimmat
- 62. Vuoden 1900 edustavimmat
- 63. Vuoden 1900 edustavimmat
- 64. Vuoden 1900 edustavimmat
- 65. Vuoden 1900 edustavimmat
- 66. Vuoden 1900 edustavimmat
- 67. Vuoden 1900 edustavimmat
- 68. Vuoden 1900 edustavimmat
- 69. Vuoden 1900 edustavimmat
- 70. Vuoden 1900 edustavimmat
- 71. Vuoden 1900 edustavimmat
- 72. Vuoden 1900 edustavimmat
- 73. Vuoden 1900 edustavimmat
- 74. Vuoden 1900 edustavimmat
- 75. Vuoden 1900 edustavimmat
- 76. Vuoden 1900 edustavimmat
- 77. Vuoden 1900 edustavimmat
- 78. Vuoden 1900 edustavimmat
- 79. Vuoden 1900 edustavimmat
- 80. Vuoden 1900 edustavimmat
- 81. Vuoden 1900 edustavimmat
- 82. Vuoden 1900 edustavimmat
- 83. Vuoden 1900 edustavimmat
- 84. Vuoden 1900 edustavimmat
- 85. Vuoden 1900 edustavimmat
- 86. Vuoden 1900 edustavimmat
- 87. Vuoden 1900 edustavimmat
- 88. Vuoden 1900 edustavimmat
- 89. Vuoden 1900 edustavimmat
- 90. Vuoden 1900 edustavimmat
- 91. Vuoden 1900 edustavimmat
- 92. Vuoden 1900 edustavimmat
- 93. Vuoden 1900 edustavimmat
- 94. Vuoden 1900 edustavimmat
- 95. Vuoden 1900 edustavimmat
- 96. Vuoden 1900 edustavimmat
- 97. Vuoden 1900 edustavimmat
- 98. Vuoden 1900 edustavimmat
- 99. Vuoden 1900 edustavimmat
- 100. Vuoden 1900 edustavimmat

Lisensiaatintyö Jyväskylän yliopiston Suomen historian laitoksessa joulukuussa 1975

S I S Ä L L Y S

ESIPUHE

1

I. POHIITTISEN KÄYTTÄYTYMISEN TUTKIMUSMENETELMISTÄ

1. Ekologinen tutkimusmenetelmä 5
  11. Tutkimuksen historiaa ja käsitteistöä
  12. Tilastollinen tarkastelutapa kehittyö edelleen 6
2. Historiallis-ekologinen tutkimusmenetelmä 8
3. Ongelmien asettelu 10

II. JOHDANTO

12

1. Yleistä Oulun läänistä
  11. Luonnonolot, väestö ja elinkeinot
  12. Teollisuus ja teollisuustyöväestö 16
  13. Sosialismin tulo Oulun lääniin 17
2. Eduskuntavaaleihin 1907-10 osallistuneet puolueet 20
  21. Uudet puolueasetelmat
  22. Puolueiden ohjelmat 21
  23. Osanotto vaaleihin 25
3. Vuoden 1907 eduskuntavaalit 26
  31. Puolueiden voimasuhteet 27
  32. SDP:n vahvimmat alueet 29
4. Vuoden 1908 eduskuntavaalit 31
  41. Puolueiden voimasuhteet 32
  42. SDP:n vahvimmat alueet 33
5. Vuoden 1909 eduskuntavaalit 36
  51. Puolueiden voimasuhteet 37
  52. SDP:n vahvimmat alueet 40
6. Vuoden 1910 eduskuntavaalit 42
  61. Puolueiden voimasuhteet 45
  62. SDP:n vahvimmat alueet 46
7. Puolueiden kannatuksen kehitys 1907-10 48
8. Edustajapaikkojen jakaantuminen 1907-10 50

9. "Punaisten" ilmastoalueiden hahmottuminen	52
III. TALOUDELLISET OLOT OULUN LÄÄNISSÄ 1900-LUVUN ALUSSA	54
1. Väestön jakaantuminen elinkeinon mukaan kun- nittain ja kihlakunnittain	
11. Teollistuneiden ja punaisten kuntien korrelaatio	57
12. "Vailla ammattia" oleva väestö ja pu- naiset kunnat	58
2. Maanomistusolot vuoden 1901 tilaston mukaan	60
21. Maan jakaantuminen omistussuhteen mukaan	
211. Maata omistavat ruokakunnat	63
212. Yksityis- vai yhteisöomistus	65
213. Maanomistussuhteiden ja sosialismin kannatuksen keskinäinen riippuvuus	66
22. Viljellyn maan omistussuhteet	67
221. Yksityis- vai yhteisöomistus	71
222. Viljellyn maan määrä tilaa kohden	73
223. Maanomistajain jakaantuminen viljel- lyn maan laajuuden mukaan	76
224. Kuntien peltoala suhteessa väkilukuun	80
225. Peltoalan omistussuhteet ja sosialis- tinen äänestyskäyttäytyminen	86
23. Maata omistamattomat ruokakunnat	88
231. Torppariväestö ja punaiset kunnat	90
232. Maanviljelystyöväki ja punaiset kunnat	93
233. Tilattoman ja irtaimen väestön ongel- ma	96
24. Maanomistuksen ja sosialistisen käyttäy- tymisen välinen korrelaatio	102
3. Metsien arvon nousu ja sen vaikutus poliit- tiseen ilmastoon	106
31. Metsävarallisuus elintason kuvastajana	
32. Terva- ja puutavarakauppa	110
321. Sahateollisuuden nousu	
322. Tervakauppa	114
323. Metsillä keinottelu	116
324. Maaomaisuuden vaihtuminen ja sen seurauksia	119

325.	Työvoiman pako maataloudesta	120
326.	Kyläyhteisön särkyminen	123
33.	Taloudellisen vallan keskittyminen	127
331.	Työpaikkojen sijainti	
332.	Talonpojan sidonnaisuus	131
3321.	Tervaurkot	132
3322.	Tervavelat	134
3323.	Oululainen "sortojärjestelmä"	136
333.	Tukkityömaiden epäkohdat	141
3331.	Sosiaaliset olot ja palkat	142
3332.	Kopeat esimiehet	144
34.	Lakkoliikkeet Lapin savotoilla	147
341.	Hugo Rich. Sandberg - "Lapin keisari"	151
342.	Miten lakkoihin suhtauduttiin?	159
35.	Tukkiliike ja siveellinen elämä	165
36.	"Esivaltaa ja sortajia vastaan"	179
361.	Kainuun "punainen viiva"	
362.	Perä-Pohjolan kumoukselliset	185
4.	Siirtolaisuus taloudellisten olojen kuva- tajana	189
41.	Hitaan väestönkasvun alueet	193
42.	Voimakkaan väestönkasvun alueet	195
43.	Työntö ja veto ja punaiset alueet	197
5.	Sosiaaliset olot ja punaiset alueet	199
6.	Isonjaon viivästyminen ja poliittinen ilmasto	203
61.	Koillis-Suomen knihtisopimukset	204
62.	Knihtipitäjien "torpparit"	208
63.	Vaikutukset poliittiseen ilmastoon	212
7.	Liikenneyhteydet ja sosialismi	216
8.	Taloudelliset tekijät ja punainen ilmasto	221
IV	USKONNOLLISTEN TEKIJÄIN VAIKUTUS POLIITTISEEN ILMASTOON	228
1.	Lestadiolaisuus ja sosialismi	229
11.	Levinneisyys ja opilliset periaatteet	230
12.	Vanhoillislestadiolaiset sosialismin vas- tustajina	235

121. Oulun kokoukset vuosina 1906 ja 1907	238
122. Suhde sosialismiin ja ay-liikkeeseen	242
123. Ydinalueiden ilmasto	246
13. Udestiherätys ja sosialismi	253
131. Kannanotto sosialismiin v. 1919	255
132. Ilmastolliset raja-alueet	260
133. Udestiherännyt ja sosialistinen Kuolajärvi	264
2. Herännäisyys ja sosialismi	268
3. Yhteenveto	273
V. TULOSTEN TARKASTELUA	276
1. Pohjois-Suomen ilmastoalueet	
2. Sosialismin luonne	280
3. Punaisen ilmaston pysyvyys	282
4. Tutkimusmetodin soveltuvuudesta	290
LIITTEET	293
LÄHTEET	297
KARTTALIITTEET	
Liite 1. Punaiset ilmastoalueet vuoden 1907 eduskuntavaaleissa	30
Liite 2. Punaiset ilmastoalueet vuoden 1908 eduskuntavaaleissa	34
Liite 3. Punaiset ilmastoalueet vuoden 1909 eduskuntavaaleissa	38
Liite 4. Punaiset ilmastoalueet vuoden 1910 eduskuntavaaleissa	44
Liite 5. Vuokraviljelmäalueet v. 1910	98
Liite 6. Taloudelliset ja sosiaaliset faktorit punaisen ilmaston edistäjänä Pohjois-Suomessa 1900-1910	222
Liite 7. Lestadiolaisuus	231
Liite 8. Suomen Rauhanyhdistysten Keskusyhdistyksen alaisten rauhanyhdistysten levinneisyys	246 b
Liite 9. Herätysliikkeiden levinneisyys	270
Liite 10. SKDL:n kannatus v. 1948 eduskuntavaaleissa	285
Liite 11. SKDL:n kannatus v. 1966 eduskuntavaaleissa	286

Liite 12. Asukasluvun kehitys Pohjois-Suomessa 1900-
1910

293

Liite 13. Köyhäinhoitoa saavien henkilöiden määrä %
väkiluvusta Pohjois-Suomen kunnissa vuosina
1901 ja 1910

295

ESIPUHE

Taustaa

Tämä esityksen juuret juontavat toisen maailmansodan päättymistä seuranneen ajan ilmiöihin Kuusamossa, jossa kirjoittaja lestadiolaiskodin kasvattina joutui lapsuustoveriensä tavoin istumaan lestadiolaisseuroissa. Mieleen jäivät lähemmästä tuon liikkeen ankarat normit jäsenistöään kohtaan sekä se paine ja painostus, joka kohdistui niihin jotka ajattelivat toisin tai toimivat vastoin liikkeen ja samalla koko kyläyhteisön normeja. Varsinkin jumalankieltäjä ja kommunisti oli painostettu, ja mikäli tällainen pyrki vanhoillislestadiolaisena esiintymään, pakotettiin hänet julkirippiin ja parannukseen seurakunnan edessä.

Vanhoillislestadiolaisen liikkeen yhteiskunnalliset vaikutukset näkyivät ja ne osittain tiedostettiinkin tuona aikana. Kyläyhteisön ja koko pitäjän normit pakottivat yrittämään, ahkeroimaan ja kilvoittelemaan niin ajallista kuin tuonpuoleistakin hyvinvointia silmälläpitäen. Kuusamolaisten pellonraivausintoa ja nousua sodan jaloista ylistettiin. Mutta lähes yhtä usein kuuli moitittavan, ettei naapuripitäjissä Sallassa ja Suomussalmella tavattu vastaavaa. Väheksyvästi tähän kuuli hymähdettävän: siellähän ollaankin kommunisteja.

Kirjoittajan pro gradu "Kommunismi Kuusamossa" (1967) kohdisti huomion siihen, miksi Kuusamo ei ole punainen, kun taas edellä mainitut Kuusamon naapurit sellaisia ovat. Porvarillinen ilmasto havaittiin leimaa-antavaksi koko Koillismaalle. Näytti siltä, että alueen kaksi suurta voimatekijää, maalaisliitto ja lestadiolaisuus olivat jo 1900-luvun alussa

löytäneet toisensa, liittoutuneet keskenään ja hallinneet seutukuntaa tiukan kylä- ja pitäjäjyhteisön normein niin tehokkaasti, että suuretkaan taloudelliset tai muut muutokset eivät ole kyenneet poliittista ilmastoja sanottavasti järkyttämään. Tuon hegemonian säilyttämispyrkimysten ilmentymiä olivat sodanjälkeiset seurapirttien kokemukset. Milloin enemmän, milloin vähemmän näkyvästi lestadiolaisuus kävi taisteluun niitä ilmiöitä vastaan - ennen muuta kommunismia, joka SKDL:n hahmossa työntyi uskonnollisillekin alueille -, jotka pyrkivät murentamaan perinnäistä uskonnollispoliittista ilmastoja.

Poliittista käyttäytymistä tutkinut valtio-oppi ei ole kyennyt antamaan vastausta poliittisten ilmastoalueiden syntyyn. Sen käyttämä ekologinen tutkimustapa ei pyri luotaamaan menneisyyttä, vaan selittää kunkinhetkisen käyttäytymisen senhetkiselä ekologis-taloudelliselta pohjalta. Kuitenkin se joutuu tunnustamaan, että poliittisilla perinteillä on monin paikoin vankka sija ja että suuretkaan taloudelliset muutokset eivät ole kyenneet muuttamaan menneisyydessä syntyneitä käyttäytymismuotoja.

Pro gradun yhteydessä kirjoittajalle syntyi käsitys, että Pohjois-Suomen varsin kirjavat ilmastoalueet voidaan kenties selittää juuri historialliselta pohjalta käyttämällä ekologista tutkimustapaa tiettyyn historialliseen tilanteeseen vietyinä. 1900-luvun alku, ensimmäinen vuosikymmen vaikutti luontevalta lähtökohdalta, sillä poliittinen herääminen tapahtui silloin ja silloin työntyivät myös uudet

poliittiset aatteetkin kaukaisimpiin korpiin. Tähän kauden sattui myös maaseudun sosiaalisten ongelmien kasaantuminen sekä talouselämän murros puutavarakaupan voimistumisen muodossa.

Kysymyksenasettelu

Valtio-oppi on kartoittanut maamme poliittiset ilmastoalueet yleispiirteisesti (mm. Onni Rantala, Suomen poliittiset alueet I). Niissä havaitaan varsin pitkälle menevää staattisuutta Pohjois-Suomenkin osalta. Ilmastoalueiden syntyä valtio-oppi ei kuitenkaan ole vielä kyennyt selittämään. Tämä esitys pyrkii Pohjois-Suomen osalta selvittämään, ovatko vallitsevat ilmastoalueet selitettävissä menneisyydestä käsin, erityisesti 1900-luvun alun ekologis-yhteiskunnalliseen tilanteeseen nojautuen. Jos näin on, saataa tällainen historiallis-ekologinen tutkimustapa jota tässä noudatetaan avata laajat mahdollisuudet uudenlaisille tarkastelutavoille poliittisen käyttäytymisen tutkimuksessa.

Lähteet

Poliittiseen käyttäytymiseen vaikuttavat sangen lukuisat tekijät. Keskeisimmät ovat kuitenkin taloudelliset. Siksi tässä esityksessä on rajoituttava niihin, mutta mukaan otetaan pääpiirtein myös uskonnolliset, joilla oletetaan olevan Pohjois-Suomen oloissa merkitystä (vrt. Rydenfelt, Kommunismen i Sverige). Taloudellisten kysymysten lähdeaineisto nojautuu 1900-luvun alun tilastollisiin tutkimuksiin ja komiteanmietintöihin, jotka valaisevat monipuolisesti Pohjois-Suomen

senhetkisiä oloja. Käytettävissä on myös varsin runsas arkistoaineisto Oulun Maakunta-Arkistossa. Kirkon ja valtion virkamiesten kertomukset ja kuvaukset antavat seikka-peräistä lisävalaistusta kylmien numerotietojen lisäksi, joita pelkistä tilastoista on saatavissa. Samoin sanomalehdet ja uskonnollisenn elämän piiriin kuuluva lähdeaineisto, ennen muuta lestadiolaisuuden arkistolähteet (Lestadiana OMA) antavat oman mielenkiintoisen lisävalaistuksen; tunsihan lestadiolaisuus suurta mielenkiintoa yhteiskunnallisia tapahtumia ja ennen muuta poliittista elämää kohtaan jo 1900-luvun alussa.

Tämä esitys rajoittuu siis tarkastelemaan punaisten ilmas-
toalueiden syntyä ja vain taloudellisten ja uskonnollisten tekijöiden kannalta. Mukaan tulee koko ajan muita näkökoh-
tia, kuten henkilöiden, puolueiden, maantieteellisten yms. seikkojen vaikutuksia. Tarkoitus on myöhemmin tarkastelua laajentaa ja siten katsoa, miten historiallis-ekologinen hypoteesi eri puoliltaan soveltuu Pohjois-Suomen punaisten alueiden synnyn selittämiseen. Tätä silmällä pitäen on lähdeaineistoon otettu mukaan myös sellaista (mm. Kansan Arkiston ja Työväen Arkiston lähdemateriaali), mikä valai-
see Pohjois-Suomen puoluepoliittista kenttää puolueiden, mm. sosialistien omasta näkökulmasta.

I POLIITTISEN KÄYTTÄYTYMISEN TUTKIMUSMENETELMISTÄ

1. Ekologinen tutkimusmenetelmä11. Tutkimuksen historiaa ja käsitteistöä

Poliittisen käyttäytymisen tutkimuksen alulle panijana pidetään ranskalaista Andre Siegfrediä, joka v. 1913 julkaisi tutkimuksen Pohjois-Ranskan puolueoloista. Samaan aikaan virisi alan tutkimus Yhdysvalloissa. Varsinaisesti tutkimus vauhdittui vasta toisen maailmansodan jälkeen, kun huomiota alettiin kiinnittää ns. vaalisosiologiaan. Tutkimusmetodina silloin oli ns psykologinen tarkastelutapa, joka edellytti välitöntä kosketusta äänestäjäkuntaan. Tutkimustapaa voitiinkin soveltaa vain pienryhmiin.¹

Valtiotieteessä voitti pian alaa sosiaalisen ekologian menetelmä, jossa tarkastellaan sosiaalisia ilmiöitä maantieteellisellä pohjalla, verrataan äänestystuloksia väestön taloudelliseen ja sosiaaliseen rakenteeseen. Tätä menetelmää sovelsi jo v. 1918-1932 saksalainen tutkija Rudolf Heberle tutkiessaan Schleswig-Holsteinin poliittisia oloja. Tätä menetelmää ovat käyttäneet mm. Sven Rydenfelt tutkimuksessaan Kommunismen i Sverige (1954)² sekä Jaakko Nousiainen tutkimuksessaan Kommunismi Kuopion läänissä (1956)³.

1 Jaakkola Antti, Vaalitutkimuksista ja yleisistä äänestyskäyttäytymiseen vaikuttavista tekijöistä. Artikkelit Olavi Borgin (toim.) teoksessa Mitä puoluetta äänestäisin s.117-124., s.117-118. Ks. myös Jaakko Nousiainen, Kommunismi Kuopion läänissä s.7-11.

2 Rydenfelt Sven, Kommunismen i Sverige

3 Nousiainen Jaakko, Kommunismi Kuopion läänissä. Ks. myös Rantala Onni, Suomen poliittiset alueet I s.1-2.

Ekologisissa tutkimuksissa on havaittu poliittiselle käyttäytymiselle tyypillistä pitkälle kehittynyttä pysyvyyttä. Tämä staattisuus koskee ennen muuta agraariyhteiskuntaa ja yleensä maatalousseutuja, joille ominaiset perinteet ja asenteet suosivat kerran vakiintunutta poliittista statusta. Tämän vuoksi tutkimus keskittyikin kauan tämän pysyvyyden mittaamiseen. Staattisuuden mittaamista suosi myös yleisesti käytössä ollut ekologinen metodi, joka perustui maantieteelliseen lähestymistapaan. Ekologinen tutkimusmenetelmä voidaan saksalaiseen tutkijaan Rudolf Heberleen nojautuen määritellä seuraavasti:

"Tietyn alueen maantieteelliset piirteet - pinnanmuodostus, maaperä, luonnonvarat, luoksepäästävyys ja markkinoiden läheisyys eri teitä pitkin - määräävät tämän alueen taloudellisen kehityksen, maanviljelyksen, kaupan, liikenteen jne laadun ja suhteellisen merkityksen. Talous määrää luokkarakenteen... taloudellinen luokkarakenne määrää paikallisten sosiaalisten ja poliittisten kysymysten luonteen sekä paikalliset reaktiot kansallisiin kysymyksiin. Näistä johtuvat tiettyjen sosiaalisten liikkeiden ja poliittisten ryhmitysten syntyminen ja pysyvyys ja kehitys alueella."⁴

12. Tilastollinen tarkastelutapa kehitty edelleen

Agraariyhteiskunnan muuttuessa teollisemmaksi havaittiin pian muutoksia myös poliittisessä käyttäytymisessä. Staattisten alueiden analyysi osoittautui pian riittämättömäksi ja poliittinen ekologia laajenikin käsittelemään sekä vahvan ja heikon että pysyvän ja muuttuvan kannatuksen alueita. Tällöin monipuolistuivat myös tutkimustavat, kun käyttöön otettiin

---

4 Nousiainen, Kommunismi Kuopion läänissä s. 11.

tilastolliset tarkastelutavat. Nämä tekivät mahdolliseksi tulosten esittämisen täsmällisessä, lyhyessä ja vertailukelpoisessa muodossa.⁵

Tilastollista tarkastelutapaa on Suomessa soveltanut Onni Rantalan johtama tutkimusryhmä Turun yliopistossa 1960-luvulla. Menetelmä on kuitenkin osoittautunut työlääksi poliittisesti erityyppisellä seudulla, missä erilaisten ilmiöiden ja vaikutussuhteiden tulkitseminen saattaa olla vaikeata. Onni Rantala toteaa, että tilastollisella menetelmällä saadaan kyllä korrelaatiot selville koko havaintoalueelta, mutta alueellinen aspekti jää tarkastelussa sikäli taka-alalle, että on työläs päätellä, mikä yhteys missäkin on nimenomaan voimassa. Jakamalla tutkimusalue taloudellisiin, hallinnollisiin tai poliittisiin osa-alueisiin ja tarkastelemalla lähemmin näitä erikoisalueita on syy-yhteyksien rakenteeseen päästy paremmin perille ja löydetty niitä paikallista laatua olevia tekijöitä, joista alue on saanut synty- ja kasvuvoimansa.⁶

Paikallisten poliittisten ilmastoalueiden ja ilmastotekijäin selvittäminen onkin keskeisenä tutkimuskohteena Onni Rantalan "Suomen poliittiset ilmastoalueet" nimisessä tutkimussarjassa, jota tehdään Turun yliopiston valtiotieteen laitoksella. Tutkimuksessa käytetään poliittisen ekologian kaikkia perussovellustapoja, aluekeskeistä tarkastelutapaa, poliittisten ja selvittävien muuttujien välisen yhteyden etsimistä koko tutkittavalla alueella sekä näiden molempien

---

5 Rantala Onni, Suomen poliittiset alueet I s. 1-2.

6 Rantala, Suomen poliittiset alueet I s. 1-2.

yhdistämistä. Kaikkia näitä on Rantalan mukaan "tarkoitus sovelluttaa Suomea koskevassa poliittisekologisessa tutkimuksessa", jossa poliittisten alueiden "hahmottaminen" on 1960-luvun puolivälistä lähtien ollut vireillä ja jonka tutkimussarjan "selittävien" osien on määrä jäädä "myöhempiin yhteyksiin".⁷

2. Historiallis-ekologinen tutkimusmenetelmä

Valtiotieteen käyttämä ekologinen tutkimusmenetelmä on täten lähestymässä melko pitkälle historialliset näkökohdat huomioon ottavaa tutkimustapaa. Jo Jaakko Nousiainen totesi v. 1956 ilmestyneessä väitöskirjassaa Kommunismi Kuopion läänissä, että Suomen kaltaisessa harvaan asutussa maassa näyttävät historialliset tekijät määräävän hyvinkin pitkälle ihmisten käyttäytymistä.⁸ Tämä koskee ennen muuta vasemmistoradikaalista käyttäytymistä, kuten myös Erik Allardt⁹ ja Carl Erik Knoellinger¹⁰ ovat todenneet. Pitkälle viety staattisuus on havaittavissa myös Oulun läänin koillisosissa, jonka poliittinen ilmasto - maalaisliittolaiskokoomuslainen ilmasto - on palautettavissa aina 1900-luvun alkuun saakka.¹¹

Näyttäisikin siltä, että nimenomaan historiantutkimus kykenee parhaiten selvittämään pysyväisten poliittisten ilmastoalueiden syntyä ja taustaa sekä siten valottamaan myös

7 Rantala, Suomen poliittiset alueet I s. 2.

8 Nousiainen, Kommunismi Kuopion läänissä s. 11, 128.

9 Allardt Erik, Social struktur och politisk aktivitet s.74-75

10 Knoellinger Carl Erik, Järjestösuhteet Suomen työmarkkinoilla s. 43-45, 98, 319-323

11 Kyllönen Matti, Kommunismi Kuusamossa, Laudatur-tutkielma JY 1967 s. 145-147.

nykypäivän poliittista käyttäytymistä, joka kovin usein näyttää olevan suoranaudessa ristiriidassa tai ainakin riippumatonta tämän hetken taloudellisista ja sivistyksellisistä ilmastotekijöistä, joiden pitäisi - alkuperäisen ekologisen metodin mukaan - kyetä antamaan selitys poliittiseen käyttäytymiseen alueella.

Historiantutkimukselle näyttää tämännäköisen käyttäytymisen tutkiminen soveltuvan nimenomaan vasemmistoradikaalisen äänestyskäyttämisen osalta, koska sosialismille näyttää niin Pohjois-Suomessa kuin koko maassakin olevan tyypillistä erittäin pitkälle menevä staattisuus.¹² Näiden "punaisten" ilmastoalueiden syntyjuuret palautuvat useassa tapauksessa työväenliikkeen alkuaikoina pohjoisessa vallinneisiin epäkohtiin sekä niistä aiheutuneisiin lakkoihin, mitkä seikat yhdessä loivat edullisen ilmaston vasemmistoradikaalisen äänestyskäyttämisen syntymiselle.¹³ Huomioonottamalla ekologisen tutkimusmenetelmän sisältämät näkökohdat (taloudelliset, sivistykselliset, uskonnolliset tekijät sekä puolueiden ja järjestöjen propagandan) ja lisäämällä näihin historian keinot päästään historiallis-ekologiseen menetelmään, joka kenties antaa selvemmat vastaukset poliittisten ilmastoalueiden syntyyn kuin pelkkä etologinen tutkimustapa, mitä valtio-oppi on tavannut käyttää.

---

12 Rantala Onni, Suomen poliittiset alueet I s. 155-158.

13 Soikkanen Hannu, Sosialismin tulo Suomeen s. 389, 318.
Ks. myös Siikala Kalervo, Kansallinen realismi s. 99.

3. Ongelmien asettelu

Edellisessä luvussa havaittiin sosiaalidemokraattien kannatuksen keskittyneen vuosien 1907-1910 eduskunta-vaaleissa tietyille alueille, kun taas eräissä osissa lääninä Sdp:n kannatus jäi hyvinkin alhaiseksi. Keskimääräistä voimakkaampi kannatus saavutettiin heti vuoden 1907 vaaleissa Oulussa ja sen ympäristökunnissa, Raahen ympäristössä, Kajaanissa ja Kajaanin maalaiskunnassa, Kemissä ja Kemin ympäristössä, Oulun ja Kemin välisellä rannikkoseudulla sekä Kuolajärvellä. Heikon kannatuksen aluetta taas oli selvimmin läänin koillisosa, ns. Koillismaan kunnat, joissa suomalaisella puolueella ja sittemmin maalaisliitolla oli ylivoimaisesti vahvin kannatus.

Miten nämä toisistaan kovin poikkeavat ilmastoalueet syntyivät ja miksi 1900-luvun alussa syntynyt ilmastollinen eroavuus jäi pysyväksi? Miksi "punaisiksi" jo v. 1907 hahmottuneet alueet saivat tuon värinsä ja miksi taas läänin koillisosiin ei sosialismi juurtunut? Miksi taas jokin erillinen pesäke, kuten Kuolajärvi, sai jo alun alkaen kovin voimakkaan punaisen värinsä, vaikka sen naapurikunta Kuusamo pysyi sosialismille vieraana? Millaisia olivat näiden poliittiselta väriltään kovin poikkeavien läänin eri osien olosuhteet taloutensa, luonnonolojensa, väestön sosiaalisen rakenteen ym. olosuhteittensa puolesta? Millaiset olivat sivistysolot, millainen tieto- ym. liikenne ja millainen

oli niiden "ilmasto" eri poliittisten puoluiden ja aatteiden toimintaedellytysten kannalta?

Tämäntapaiset kysymykset heräävät tarkasteltaessa läänin puoluepoliittista karttaa 1900-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä. Tuohon ajankohtaan viedyn ekologisen tutkimusmenetelmän pitäisi kyetä vastaamaan ainakin olennaisimpiin edellä esitettyihin kysymyksiin.

II JOHDANTO

1. Yleistä Oulun läänistä11. Luonnonolot, väestö ja elinkeinot

Oulun lääni käsitti 1900-luvun alussa koko Pohjois-Suomen, nykyiset Oulun ja Lapin läänit. Pinta-alaa läänissä oli 61.192 km², ja asukkaita tässä maan suurimmassa läänissä oli v. 1901 221.026 henkilöä, joista 76.7 % sai elantonsa maa- ja metsätaloudesta (koko maan väestöstä 71.2 %).¹

Maantieteellisesti olot olivat suuresti toisistaan poikkeavat eri puolilla lääniä. Pohjanlahden rannikkoalue soveltui hyvin maataloudelle, kun taas läänin itäiset ja pohjoiset seudut olivat karuutensa ja soisuutensa vuoksi tarkoitukseen vähemmän soveliaat. Jo korkeussuhteet aiheuttivat maataloudelle vaikeuksia, sillä sijaitsevathan järvien rannoille ja vaaroille sijoittuneet kylät parin sadan metrin korkeudessa, missä ilmasto-olot ovat maatalouden kannalta varsin epäsuotuisat rannikkoseudun oloihin verrattuna.² Korkeussuhteista johtuen vuoden keskilämpöarvot ovat rannikolla 2-3 astetta korkeammat kuin Kainuussa ja läänin koillisissa osissa, jossa myös sademäärät ovat korkeammat kuin rannikolla.³ Suuria suoalueita sisältävänä erityisesti Kainuu on luontonsa puolesta maanviljelykselle huonosti soveltuva.⁴ 1900-luvun alkuun sattuneet

1 Vennola J.H., Maanomistus Suomen maalaiskunnissa v. 1901 s. 34-41

2 Suomenmaa I, Yleiskatsaus s. 10-11, 12-16; Granö Olavi, Suomen luonnon maantieteelliset peruspiirteet. Oma maa XI, s. 110-112.

3 Granö em. kirj. s. 104; Suomenmaa I s. 28-37.

4 Suomenmaa I s. 39-40

useat perättäiset katovuodet aiheuttivat monia vaikeita ongelmia erityisesti syrjäisillä ja huonojen kulkuyhteyksien takana olevilla seuduilla, missä väestö olosuhteiden huonoudesta johtuen joutui elämään taloudellisessa ahdingossa. Tämä koski erityisesti Kainuun ja Pohjois-Pohjanmaan koillisten kuntien aluetta.⁵

Hallinnollisesti tämä laaja alue jakaantui kuuteen kihlakuntaan, nimittäin Salon, Haapajärven, Kajaanin, Oulun, Kemian ja Lapin kihlakuntaan.⁶ Historialliselta kannalta alue vanhastaan on jakaantunut Pohjois-Pohjanmaahan, Perä-Pohjolaan ja Lappiin, mutta 1900-luvun kuluessa on Kainuun ja Kajaanin kihlakunta - irronnut omaksi maakunnakseen. Vastaavanlaisia eriytymisen merkkejä on myöhemmin. 2. maailmansodan jälkeen osoittanut Koillis-Pohjanmaa, Kuusamo ympäristöineen, josta alueesta on alettu käyttää nimitystä Koillismaa, millä nimellä katsotaan olevan vankkaa reaalis- ta perustaa, koska alue historiallisesti sekä luontonsa puolesta selvästi eroaa laakeasta Pohjanmaasta.⁷

Liikenneyhteydet tässä laajassa läänissä olivat puutteelliset. Rautatie Seinäjoelta Ouluun valmistui 1886⁸, ja Oulu-Tornio rautatie tuli valmiiksi 1904.⁹ Läänin itäisiin osiin rautatie tuli Iisalimesta Kajaaniin 1904.¹⁰ Muita ajankohtaisia ratahankkeita 1900-luvun vuosikymmenellä

5 OMA Oulun lääninkanslian ark. H b:9 maaherran vuosikertomus v. 1903 s. 1-7.

6 Vennola s. 34-41.

7 Julku Kyösti, Pohjois-Pohjanmaan historia. Kotiseutuni s. 190-191. Keski-Pohjanmaa, Pohjois-Pohjanmaa. Latomaa Ahti, Pohjois-Pohjanmaan maatalous. Kotiseutuni s. 201-202. Leo Heikurainen, Pohjois-Pohjanmaa, Oma maa XII s. 4.

8 Suomen Valtionrautatiet 1862-1912 II s. 58-60

9 Suomen Valtionrautatiet 1862-1912 II s. 137-144

10 Suomen Valtionrautatiet 1862-1912 II s. 145-148.

olivat poikkiradat Kajaanista rannikolle ja rata Oulusta Kuusamoon sekä Kajaanista Kuusamoon,¹¹ mutta näistä ei mikään tuolloin toteutunut. Sen sijaan rautatie saatiin valmiiksi Kemistä Rovaniemelle saakka v. 1909.¹²

Tiestö oli niinkään puutteellinen. Maanteitä oli Oulun läänissä 1 tiekm 31.8 km² kohden, kun koko maassa oli tiekilometri kutakin 7.4 km² kohden. Asukaslukuun verrattuna teitä oli 1 km kutakin 52.1 asukasta kohden (maan keskiarvo 53.1¹³), mutta kun asutus oli harvaa - 1,8 henkeä/km²; koko maassa 8,2 henkeä/km² ¹⁴ - ei maantie tavoittanut läheskään kaikkia suuriakaan kyliä. Niinpä esim. Kainuun liikenneolot ulospäin olivat lähes tyystin vesiliikenteen varassa aina rautatien valmistumiseen saakka, mikä hidasti elinkeinojen kehittämistä.¹⁵

Näissä oloissa alueen elinkeinorakenne oli yksipuolinen. Maanviljelys sivuelinkeinoineen oli pääelinkeinona niin, että 64-87 % väestöstä työskenteli maataloudessa. Maatalousvaltaisim kihlakunta oli Haapajärven kihlakunta, jonka väestöstä 87 % työskenteli maataloudessa. Teollistuneim kihlakunta oli Kemin (11.8 % teollisuudessa) ja heikoimmin teollistunut oli Lapin kihlakunta (2.4 %), muiden kihlakuntien teollistumisaste oli 5-7 %. Koko maan väestöstä hankki elantonsa teollisuudesta noin 10 %.¹⁷

11 Valtiopäivät 1908 Pöytäkirjat I s. 135, 187, 139, 187.

12 Suomen Valtionrautatiet 1862-1912 II s. 165.

Andersson E.A. Rovaniemen pitäjä s. 403.

13 Bidrag till Finlands Officiella Statistik II. Öfversikt af Finlands ekonomiska tillstånd 8. Femårsperioden 1896-1900. s. 209.

14 - " - s. 14, 20.

15 Ahonen Felix, Kajaanin kaupungin historia, s. 354-358, 380-381, 421-423, 426.

16 Vennola, Maanomistus Suomen maalaiskunnissa v. 1901, s. 34-41.

17 Soikkanen Hannu, Sosialismin tulo Suomeen, s. 5.

Pääosa väestöstä työskenteli maataloudessa. Tämä elinkeino ei kuitenkaan kyennyt turvaamaan toimeentuloa kaikille sen parissa työskenteleville. Siksi maatalousväestön keskuuteen oli muodostunut luokkia, jotka eivät tunteneet sosiaalista turvallisuutta. Nämä luokat, vuokramiehet, tilattomat ja palkolliset muodostivat maahan ja ympäristöönsä huonosti kiinnittyneen ja rauhattoman joukon, jonka oli ryhdyttävä etsimään itsenäisempää asemaa joko maaseudulta tai asutuskeskusten liepeille nousevan teollisuuden palveluksesta.¹⁸ Näin syntyi maaseudulla liikehdintää, joka ilmeni maassa- ja maastamuuttona sekä yhteiskunnallisena ja poliittisena järjestäytymisenä.¹⁹

Oulun läänin maatalousväestön ruokakunnista oli v. 1901 maanomistaja- ja kruununtilan haltijaruokakuntia 50.5 % (koko maa 35.5 %), maanvuokraajaruokakuntia 11.5 % (koko maa 16.8%), maanvuokraajaruokakunnista torppariruokakuntia 6.1 % (koko maa 13.7 %) ja maanviljelystyöväen ruokakuntia 38.8 % (koko maa 47.7 %).²⁰ Tilanne ei koko maata ajatellen ollut Oulun läänissä huono, mutta niin maanomistusoloihin kuin varallisuuteenkin nähden esiintyi läänin sisällä eri kihlakuntien ja etenkin eri kuntien kesken hyvinkin suurta eriarvoisuutta.²¹

Maataloudesta vapautuva työvoima yhdessä elinkeinoelämän vapauttamisen ja teknisen kehityksen kanssa joudutti teollista kehitystä. Teollisuus kehittyi ripeästi 1900-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä myös Oulun läänissä. Teollisuus

¹⁸ Oittinen R.H., Työväenkysymys ja työväenliike Suomessa s. 39-49.

¹⁹ Purola Tapani, Maassamuuton vilkkaus s. 2-4.

²⁰ Soikkanen s. 7.

²¹ Vennola, Maanomistus Suomen maalaiskunnissa v.1901 s.74-81.

keskittyi kaupunkeihin ja jokisuille, missä sahateollisuuden luomat teollisuusperinteet olivat jo vakiintuneet. Teollisuuden nousu ja kehitys veti mukaansa maaseudun varatonta ja irtolaisväestöä²² sekä aiheutti maa- ja metsäomaisuuden siirtymistä talonpoikaisomistuksesta yhteisöomistukseen.²³

12. Teollisuus ja teollisuustyöväestö

Teollisuus sijoittui 1900-luvun alussa Oulun läänissä rannikkoseudulle sekä, sen jälkeen kun rautatie Kajaaniin oli valmistunut v. 1904, myös Kajaaniin. Teollisuuden työpaikat ja työntekijäin määrät olivat kihlakunnittain v. 1905 seuraavat:²⁴

<u>Kihlakunta</u>	<u>teoll. työpaikat</u>	<u>teoll.työväen määrä</u>
Salon	80	1055
Haapajärven	45	68
Oulun	34	959
Kemin	23	1306
Kajaanin	16	31
Lapinmaan	11	28
Yht.	209	3447

Teollisuus oli keskittynyt kaupunkeihin niin, että teollisten työpaikkojen määrä oli lähes yhtä suuri läänin kaupungeissa kuin maaseudulla yhteensä. Työpaikkoja oli läänin kaupungeissa yhteensä 304 ja niissä yhteensä 3346 työntekijää. Paikat jakaantuivat seuraavasti:²⁵

22 Jutikkala Eino, Suomen historian kartasto s. 61-65.

23 Komiteanmietintö 1906:8. Puutavaraliikkeiden maanostot s. 1-12.

24 SVT XVIII Teollisuustilastoa 22. Vuonna 1905 s. 18.

25 SVT XVIII Teollisuustilastoa 22. Vuonna 1905 s. 2, 15.

Kaupunki	teoll. työpaikat	teoll.työväen määrä
Oulu	166	1055
Raahe	32	85
Kemi	36	443
Tornio	22	80
Kajaani	48	149
Yht.	304	3346

Teollisuus oli laadultaan pääasiassa sahateollisuutta. Tehtaat olivat sijoittuneet Pohjanlahden rannikolle jokisuihin tai Pohjanmaan radan varrelle.²⁶ Teollisuusyrittäjät olivat pääasiassa ruotsalaista alkuperää oleviin sukuihin kuuluvia.²⁷ Yhteistyö ei sujunut pääasiassa maaseutuoloista peräisin olevan työvoiman kanssa kitkattomasti, mitä osoittaa mm. työntekijäin suuri vaihtuvuus.²⁸

13. Sosialismin tulo Oulun lääniin

Työväenliikkeellä oli wrightiläisen kauden perinteitä jo 1800-luvun lopulta. Kajaanissa oli vuodesta 1895 toiminut työväenyhdistys.²⁹ Kemissä niinkään oli toimintaa, joskin kovin hiljaista, 1890-luvulla, kunnes radikaalimpi murros tapahtui 1902-03.³⁰ Oulusta sen sijaan tuli aktiivisen toiminnan keskus jo 1900-luvun ensimmäisinä vuosina, sillä Oulun työväenyhdistyksen edustajat olivat edustettuina Viipurin puoluekokouksessa v. 1901, jolloin jo oli siirrytty

26 Snellman G.R. Työtilastoa XVI. Tutkimus Suomen sahateollisuudesta sekä sen yhteyteen kuuluvista metsähakkuista, lauttauksesta ja lastauksesta. s. 4, 54-55.

27 Snellman P.W. Kertomus Oulun Kauppaseuran ja Oulun kauppiaiden Eläkelaitoksen toiminnasta vuosina 1771-1939. 390-392.

28 Snellman G.R. Työtilastoa XVI. s. 54-55. Työsuhteista ks. OMA J.W. Snellmanin ja G & C. Bergbomin kauppahuon. ark.

29 Ahonen Felix, Kajaanin kaupungin historia s. 371.

30 Soikkanen, Sosialismin tulo Suomeen s. 189-190.

ja tunnustauduttu sosialismin kannattajiksi. Oulusta tuli-kin kannanottojensa vuoksi varsin merkittävä työväenyhdistys, joka vaikutti työväenliikkeen irtautumiseen vanhoista menettelytavoista ja wrightiläisyydestä.³¹

Kuitenkin työväenliike siirtyi sosialismin tielle sekä aktiivisempaan toimintaan Oulun läänissäkin vasta eduskunta-uudistuksen ja suurlakon jälkeen, jotka molemmat vaikuttivat ripeyttävästi puolue-elämän viriämiseen ja puolueohjelmien laatimiseen.³² Työväenliikkeen aktiivisuuden osoitus on, että sosiaalidemokraatit perustivat Ouluun oman sanomalehden "Kansan Tahton" helmikuussa 1906. Lehden tehtävänä oli ohjelmansa mukaan edesauttaa työväenliikkeen levittämistä ja leviämistä laajassa läänissä sekä aktivoida sekä maaseudun että kaupunkien "kurjalistoa" liittymisessä sosiaalidemokraattien riveihin.³³

Tästä tapahtumasta, lehden perustamisesta, voi sosialismin leviämisen Oulun läänin maaseudulle katsoa alkavan, sillä kuten lehti ensimmäisissä numeroissaan kertoo, ei työväenaatetta kaupunkeja lukuunottamatta läänissä paljontaan vielä tunnetta.³⁴

Poliittinen ja ammatillinen järjestäytyminen kulki maaseudulla huomattavastikin kaupunkeja jäljempänä,³⁵ mutta erikoisuutena kannattaa Oulun läänissä mainita kaukainen

31 Soikkanen, Sosialismin tulo Suomeen s. 188.

32 Teljo Jussi; Suomen valtioelämän murros 1905-08. s. 11-17
Puntila L.A., Suomen poliittinen historia 1809-1955. s. 81-89.

33 Kansan Tahto. Ensimmäinen näyttenumero 3.2.1906.

34 Kansan Tahto 3.2.06 mm. kirjoitukset "Onko tehtävää" sekä "Suuri tukkityöläisten lakko pohjan perillä".

35 Soikkanen, s. 203.

Kuolajärvi, jonne työväenyhdistys perustettiin jo maaliskuussa 1905 ja jossa saman vuoden lopulla oli 238 jäsentä.³⁶ Oulun kaupungin työväenyhdistyksessä oli tuolloin 1371 jäsentä³⁷ ja varsin voimakas oli (vuoden 1902 jäsentilaston mukaan) myös Kempeleen työväenyhdistyksen asema (80 jäsentä), samoin kuin Limingan, jossa v. 1904 mainitaan olleen 109 jäsentä. Kuitenkin voidaan yleisesti ottaen todeta, että sosialismin läpimurto Oulun läänissäkin tapahtui vasta vuosina 1906-07.³⁸

---

36 Soikkanen, s. 207

37 Soikkanen, s. 194

38 Soikkanen, s. 206.

2. Eduskuntavaaleihin 1907-10 osallistuneet puolueet

21. Uudet puolueasetelmat

Eduskuntaudistus aiheutti suuria muutoksia puoluesuhteisiin. Puolueorganisaatiot oli järjestettävä kokonaan uudelle pohjalle jo senkin takia, että äänestäjäkunta, jonka kokonaismäärä oli viimeisten säätyvaltiopäivien loppuaikoina ollut arviolta n. 126.000, nousi lukumäärältään kymmenkertaiseksi eli 1.272.873:een. Kaksi uutta ja suurta valitsijaryhmää olivat työväki sekä naiset. Naisia oli vaalioikeutetuista 52.3 %.³⁹

Uuteen vuoden 1906 valtiopäiväjärjestyksen edellyttämään kansanedustusjärjestelmään siirryttäessä oli Suomen poliittisessa elämässä kolme kansalaisia yhdistävää ja erottavaa rintamalinjaa: 1) 1800-luvun puolella tapahtunut ryhmittyminen suomenmielisiin ja ruotsinmielisiin, 2) sortokauden aikana syntynyt vastakohtaisuus perustuslaillisten ja myöntyväisyyslinjan kannattajien välillä sekä 3) vuosisadan vaihteessa poliittiseksi puolueeksi muodostuneen sosialistisen työväenliikkeen ja ns. porvarillisen maailmankatsomuksen omaavien kansalaisryhmien välinen jyrkkä vastakohtaisuus.⁴⁰

Eduskuntaudistuksen myötä tapahtui myös puolueorganisaatioiden uudistus ja niiden toiminnan tehostuminen. Aikaisempaa organisaatiotaan hyväksi käyttäen saattoivat edelleen

³⁹ Seitkari O., Edustuslaitoksen uudistus. Suomen kansanedustuslaitoksen historia V, s. 171.

Seitkari S., Eduskuntaudistus ja uusi sortokausi. Suomen historian käsikirja II s. 396.

⁴⁰ Seitkari, Suomen kansanedustuslaitoksen historia V, s. 168.

jatkaa toimintaansa vanhasuomalaiset (suomalainen puolue) ja sosiaalidemokraatit (Suomen sosiaalidemokraattinen puolue) ja suurelta osin myös ruotsinmieliset (Svenska folkpartiet-Ruotsalainen kansanpuolue). Nuorsuomalaiset muodostivat vuoden 1906 lopulla oman puolueen (Nuorsuomalaisten eli perustuslaillis-suomenmielinen puolue). Täysin uusi puolue oli keväällä 1906 perustettu Maalaisliitto ja niinkään 1906 perustettu Kristillinen Työväenliitto.⁴¹ Vaalitaisteluun vuonna 1906 käyttäessä vaalitaistelua leimasi voimakas suusanallinen ja kirjallinen agitaatio, joka nyt ensi kerran ulottui maan syrjäisimpiin kolkkiin saakka.⁴²

22. Puolueiden ohjelmat

Sosiaalidemokraattinen puolue syntyi "Suomen Työväenpuolue" nimisenä Turussa v. 1899.⁴³ Ensimmäinen jo maahan aikaisemmin perustettujen työväenyhdistysten edustajakokous oli pidetty Helsingissä 1893, jolloin vaadittiin mm. äänioikeutta työväestölle sekä yleistä ja yhtäläistä äänioikeutta, 10-tuntista työpäivää ja koulupakkoa. Nykyisen nimensä puolue omaksui Forssan kokouksessa 1903, jolloin puolueen ohjelma kiteytettiin selvästi marxilaisen sosialismin pohjalle.⁴⁴

Forssan kokouksessa puolue omaksui Keski-Euroopasta peräisin olevat jyrkät luokkataisteluperiaatteet.⁴⁵ Puolue oli jyrkkä oppositiopuolue ei vain venäläistä sortopoli-

41 Seitkari, Suomen kansanedustuslaitoksen historia V, s.168.

42 Seitkari, - " -, s.171.

43 Laine Y.K. Suomen poliittisen työväenliikkeen historia I s. 140-141.

44 Borg Olavi, Suomen puolueet. He edustavat meitä, s. 24.

45 Borg Olavi, em.t. s. 25.

tiikkaa vastaan, vaan myös suhteessaan koko silloiseen suomalaiseseen yhteiskuntaan. Tämä jyrkkyys imi voimansa paitsi marxilaisesta luokkavihasta ns. parempiosaisia kohtaan myös niistä yhteiskunnallisista epäkohdista, jotka vallitsivat maassamme teollisuustyöväestön ja maaseudun torpparien kohdalla.⁴⁶

Sosialidemokraattinen puolue omaksui päämääräkseen tuotantovälineiden sosialisoinnin.⁴⁷ Kirkkoon ja uskontoon nähden se otti kielteisen kannan asettamalla kyseenalaiseksi uskonnon totuuden. Sittemmin nämä käsitykset vielä vahvistuivat ja niitä ryhdyttiin entistä avoimemmin tuomaan julki lehdistön palstoilla. Erityisesti suurlakon jälkeen alettiin hyökkäyksissä kristinuskoa vastaan käyttää entistä ankarampaa kieltä, ja työväenliikkeen kärki oli selvästi kirkon- ja uskonnonvastainen. Marxilaisen käsityksen mukaan nähtiin "sotalaitos, kirkko ja poliisilaitos" "kapitalismin tukipylväiksi".⁴⁸ Näitä käsityksiä alettiin etenkin Pohjois-Suomessa lieventää sen jälkeen, kun maaseudulta saatiin tietoja, että sosialismin kannattaminen nähtiin eräin paikoin samaksi kuin uskonnon kieltäminen. Tämän vuoksi haluttiin uskontokäsityksiä huomattavasti lieventää Oulussa v. 1906 pidetyn puoluekokouksen jälkeen. Koko uskontokysymys haluttiin sivuuttaa ohjelmassa vähin äänin.⁴⁹

46 Seitkari O, Suomen kansanedustuslaitoksen historia V, s. 170.

47 Borg Olavi, Suomen puolueet, s. 25.

48 Soikkanen s. 295-297; Borg Olavi, Suomen puolueideologiat s. 61-62.

49 Borg Olavi, Suomen puolueet ja puolueohjelmat, s. 32-33; Paasivirta Juhani, Työväenliike eurooppalaisena ilmiönä s. 212-216; Soikkanen s. 300-305.

Joka tapauksessa uskonnosta ja kysymyksestä puolueen suhtautumisesta sosialismiin muodostui nimenomaan Pohjois-Suomen oloissa varsin keskeinen vedenjakaja suhteissa muihin puolueisiin.⁵⁰

Maalaisliiton huomio kiinnittyi ennen kaikkea itenäisen pienviljelijäväestön asemaan. Suurin osa pienviljelijöistä ja talonpojista olikin työväestön tavoin ollut vaila mahdollisuutta vaikuttaa valtiollisten asiain hoitoon. Vanhasuomalaiset pyrkivät ensimmäisten eduskuntavaalien alla kokoamaan maaseudun väestöä riveihinsä perustamalla kevättalvella 1906 "maalaisyhdistyksiä" suomalaisen puolueen alaosastoiksi. Tämä seikka kiirehti maalaisväestön valveutuneimpia piirejä perustamaan oman "maalaispuolueen". Pian syntyikin toisistaan tietämättä Etelä-Pohjanmaalle Santeri Aikion toimesta lokakuussa 1906 "Etelä-Pohjanmaan Nuorsuomalainen Maalaisliitto" ja Pohjois-Pohjanmaalle Kyösti Kallion, Filip Saalastin ym. perustama "Suomen Maalaisväestön Liitto". Runsaan parin vuoden kuluttua nämä ryhmät yhdistyivät, ja yhdistyneestä puolueesta alettiin vähitellen käyttää nimitystä Maalaisliitto, mikä kuitenkin tuli Puolueen viralliseksi nimeksi vasta 1919.⁵¹

Puolueen keskeisimpiä tavoitteita ovat olleet maaseudun väestön olojen ja aseman parantaminen sekä maaseudun elinehtojen saaminen tasapuolisesti valvotuksi "liike- ja teollisuusetujen rinnalla".⁵² Maalaisliitto omaksui varsin

50 Soikkanen s. 303, 305-310; Juusela Jukka, Suomen maalaisväestön liiton järjestöorganisaation kehitys vuosina 1906-1916, s. 11.

51 Borg Olavi, Suomen puolueet s. 26-27; Juusela Jukka em.t. s. 33-37.

52 Borg Olavi, Suomen puolueet s. 27; Juusela Jukka em.t. s. 55-61.

radikaalin sosiaalisen uudistusohjelman, ja perustuslaki- ja laillisuuskysymyksissä maalaisliitto oli nuorsuomalaisen tavoin varsin jyrkkä.⁵³

Suomalainen puolue rakentui 1800-luvun lopulla kielikysymyksen ja suomalaisuusasian ympärille. Edustaessaan jyrkkää kantaa kielipolitiikassa "vanhasuomalaiset" kadottivat kosketuksen uudistusystävälliseen ja ruotsinmielisiin tukeutuvaan "nuorsuomalaisten" ryhmään, joka erosikin omaksi ryhmäkseen v. 1894. Valmistautuessaan yksikamarisen eduskunnan vaaleihin nuorsuomalaiset ottivat puolueohjelmaansa varsin pitkälle menevän suomalaisuusohjelman, mutta eivät olleet yhtä jyrkällä kannalla kuin vanhasuomalaiset ja maalaisliitto.⁵⁴

Ruotsalainen kansanpuolue syntyi toukokuussa 1906 jatkamaan 1870-luvulla alkunsa saaneen ruotsalaisen puolueen toimintaa sekä vaalimaan yhteistä kielipohjaa ja kulttuuriperinnettä.⁵⁵ Puolueella ei ole Pohjois-Suomessa ollut kielioloista johtuen merkitystä.

1900-luvun ensimmäisen vuosikymmenen eduskuntavaaleissa esiintyi myös "Suomen kristillinen työväenliitto" niminen puolue, joka perustettiin 1906. Puolue hylkäsi marxilaisuuden ja pyrki aikaansaamaan yhteiskunnallisia uudistuksia kristillisyyden pohjalta.⁵⁶ Puolueen merkitys

53 Seitkari, Eduskuntaudistus ja uusi sortokausi. SHK II s. 397; Juusela s. 56.

54 Tuominen Uno, Autonomian ajan yksikamarinen eduskunta 1907-1916. Suomen kansanedustuslaitoksen historia V s. 169-170; Eskola Seikko, Sosiaalipolitiikka suomalaisen puolueen ohjelmassa vuonna 1906. Studia Historica Jyväskyläensia I, 1962 s. 442-446.

55 Borg Olavi emts. 33.

56 Puntila L.A. Suomen poliittinen historia 1809-1955 s.88.

jäi kuitenkin vähäiseksi, mutta sen synty on katsottava vastalauseeksi uskonnonvastaisia käsityksiä omaksuneelle sosialidemokraattiselle puolueelle.⁵⁷

Pohjois-Suomen oloissa merkittävimmiten puolueiksi nousivat samoin kuin koko maassa sosialidemokraatit, suomalaiset ja nuorsuomalaiset sekä maalaisliitto. Vaikka puolueiden kesken esiintyi paljon vastakohtaisuutta, oli rintamajako eräässä mielessä varsin selvä: kaikki muut puolueet paitsi sosialidemokraatit pyrkivät uudistuksiin asteittain ja maltillisesti, sosialistit sen sijaan pyrkivät yhteiskunnan rajuun ja perinpohjaiseen muuttamiseen sosialistiseksi yhteiskunnaksi.⁵⁸

23. Osanotto vaaleihin

vaalivuosi	Oulun et.	Oulun pohj.	Lapin vp.	koko maa ⁵⁹
1907	62.9 %	57.2 %	30.1 %	70.7 %
1908	55.2 %	50.9 %	27.8 %	64.4 %
1909	58.2 %	55.4 %	32.7 %	65.3 %
1910	51.0 %	44.4 %	24.1 %	60.1 %

Osanotto vaaleihin oli Oulun läänin eteläisessä ja pohjoisessa vaalipiireissä huomattavasti laimeampaa kuin maassa keskimäärin. Äänestysprosentti oli pohjoisessa vaalipiirissä alhaisempi kuin eteläisessä. Tähän lienee vaikuttanut osaltaan liikenneyhteyksien puutteellisuus, mikä vaikutti myös vaalipropagandan suorittamista heikentävästi

⁵⁷ Soikkanen, Sosialismin tulo Suomeen, s. 305-306.

⁵⁸ Tuominen Uno, Suomen kansanedustuslaitoksen historia V, s. 170.

⁵⁹ SVT XXIX Eduskuntavaalit vuosina 1907-10.

3. Vuoden 1907 eduskuntavaalit

Puolueiden kannatus % hyväksytyistä äänistä eduskuntavaaleissa
1907 Oulun läänin pohjoisessa ja eteläisessä vaalipiireissä⁶⁰

Oulun läänin eteläinen vaalipiiri

Kunta	suom.	nuors.	ruots.	ml.	sdp.	krist. työv.l.	muut	yht.
Oulu	14.9	25.3	7.3	1.0	51.4	-	0.1	100.0
Raahe	42.0	29.8	11.0	0.3	16.8	-	0.1	100.0
Kajaani	23.8	41.4	0.6	1.0	33.0	-	0.2	100.0
Yht.	19.3	27.7	7.0	0.9	45.0	-	0.1	100.0
Sievi	84.3	0.8	0.2	7.8	6.8	-	0.1	100.0
Rautio	89.2	0.2	-	7.6	3.0	-	-	100.0
Ylivieska	19.8	4.5	-	56.2	19.2	-	0.3	100.0
Alavieska	34.0	0.9	-	47.3	17.7	-	0.1	100.0
Kalajoki	77.0	1.9	-	8.6	12.4	-	0.1	100.0
Merijärvi	95.4	2.6	-	1.3	0.7	-	-	100.0
Oulainen	76.5	4.3	-	5.7	13.5	-	-	100.0
Pyhäjoki	61.9	4.9	-	23.6	9.6	-	-	100.0
Salon kpli	74.4	2.2	-	12.3	11.1	-	-	100.0
Salon pit.	38.1	19.0	-	17.5	25.1	-	0.3	100.0
Vihanti	36.7	3.6	-	27.2	32.6	-	-	100.0
Rantsila	23.2	5.8	-	54.9	14.3	-	1.8	100.0
Paavola	15.1	9.9	0.5	35.8	38.6	-	0.1	100.0
Revonlahti	20.8	2.6	-	30.8	45.8	-	-	100.0
Siikajoki	28.5	5.4	-	31.0	35.1	-	-	100.0
Hailuoto	18.0	2.3	-	67.3	12.4	-	-	100.0
Pyhäjärvi	29.4	61.7	-	2.1	6.5	-	0.3	100.0
Reisjärvi	10.8	0.2	-	76.4	7.2	-	5.4	100.0
Haapajärvi	26.0	10.8	-	36.8	26.3	-	0.1	100.0
Nivala	24.7	11.2	-	45.4	18.6	-	0.1	100.0
Kärsämäki	4.3	67.8	-	14.2	13.6	-	0.1	100.0
Haapavesi	54.7	21.3	0.3	22.4	21.2	-	0.1	100.0
Pulkkila	2.0	4.1	-	45.0	48.9	-	-	100.0
Piippola	30.8	1.5	-	40.0	27.2	-	0.5	100.0
Kestilä	17.8	1.4	-	68.2	12.3	-	0.3	100.0
Säräisniemi	44.9	6.7	-	23.6	24.8	-	-	100.0
Paltamo	8.3	3.5	-	76.6	11.5	-	0.1	100.0
Kajaani mlk	30.1	15.7	-	3.5	50.7	-	-	100.0
Sotkamo	34.1	25.8	-	16.1	22.5	-	1.5	100.0
Kuhmoniemi	39.5	32.1	-	10.3	18.0	-	0.1	100.0
Ristijärvi	24.0	2.3	-	50.7	22.7	-	0.4	100.0
Hyrnsalmi	75.1	3.5	-	7.8	13.6	-	-	100.0
Suomussalmi	7.3	0.8	0.1	75.7	16.0	-	0.1	100.0
Puolanka	10.7	7.6	-	80.9	0.8	-	-	100.0
Utajärvi	0.2	6.1	-	82.5	11.1	-	0.1	100.0
Muhos	13.1	7.7	0.2	48.7	30.2	-	0.1	100.0
Tyrnävä	3.7	18.5	-	23.8	53.8	-	0.2	100.0
Temmes	14.0	3.5	-	40.8	40.4	-	1.3	100.0
Lumijoki	13.4	2.2	-	75.6	8.8	-	-	100.0

Kunta	suom.	nuors.	ruots.	ml.	sdp.	krist.	muut	yht.
						työv.l.		
Liminka	32.4	6.6	0.1	20.2	40.7	-	-	100.0
Kempele	4.8	1.4	-	37.6	56.2	-	-	100.0
Oulunsalo	4.4	5.1	-	30.0	60.5	-	-	100.0
Oulun mlk	8.2	12.3	0.5	11.5	67.5	-	-	100.0
Yht.	32.8	11.2	0.1	33.6	22.0	-	0.3	100.0
<u>Oulun läänin pohjoinen vaalipiiri:</u>								
Kemi	7.1	42.5	-	10.8	39.6	-	-	100.0
Tornio	0.4	44.8	-	27.9	26.9	-	-	100.0
Yht.	3.9	43.6	-	18.9	33.6	-	-	100.0
Ylikiiminki	75.1	1.9	-	21.1	1.9	-	-	100.0
Kiiminki	64.7	0.6	-	25.2	9.5	-	-	100.0
Haukipudas	7.4	9.0	-	42.7	40.9	-	-	100.0
Ii	15.7	13.2	-	26.4	44.7	-	-	100.0
Kuivaniemi	16.3	30.1	-	17.8	35.8	-	-	100.0
Pudasjärvi	93.5	1.0	-	3.9	1.6	-	-	100.0
Taivalkoski	79.0	3.7	-	15.1	2.2	-	-	100.0
Kuusamo	83.0	2.6	-	3.9	10.5	-	-	100.0
Kuolajärvi	25.3	1.9	-	17.0	55.8	-	-	100.0
Kemijärvi	52.1	10.0	-	14.1	23.8	-	-	100.0
Rovaniemi	48.9	34.6	-	8.0	8.5	-	-	100.0
Tervola	3.1	7.9	-	36.3	52.7	-	-	100.0
Simo	1.9	3.2	-	60.6	34.3	-	-	100.0
Kemin mlk	1.7	17.5	-	35.1	45.7	-	-	100.0
Alatornio	2.4	14.1	-	42.4	41.1	-	-	100.0
Karunki	11.6	11.1	-	58.8	18.5	-	-	100.0
Ylitornio	35.9	40.4	-	19.7	4.0	-	-	100.0
Turtola	78.3	4.3	-	11.0	6.4	-	-	100.0
Kolari	17.8	41.3	-	30.5	10.4	-	-	100.0
Yht.	41.8	11.5	-	22.7	24.0	-	-	100.0
<u>Lapin vaalipiiri</u>								
Muonio	38.3	61.7	-	-	-	-	-	100.0
Enontekiö	97.9	-	-	-	1.1	-	1.0	100.0
Kittilä	65.0	30.0	-	-	4.1	-	0.9	100.0
Sodankylä	73.2	10.2	-	-	13.5	-	3.1	100.0
Inari	13.9	86.1	-	-	-	-	-	100.0
Utsjoki	98.9	1.1	-	-	-	-	-	100.0
Yht.	64.4	28.4	-	-	5.9	-	1.3	100.0
Koko maa	27.3	13.6	12.6	5.8	37.0	1.6	2.1	100.0

31. Puolueiden voimasuhteet

Tulosasetelmasta ilmenee, että sosialidemokraattien kannatus oli sekä eteläisessä että pohjoisessa vaalipiirissä alhaisempi (etel. 22.0 ja pohj. 24.0) kuin maan keskitaso

(37.0) ja että pohjoisessa vaalipiirissä oli puolueen kannatus keskimäärin voimakkaampi kuin eteläisessä vaalipiirissä. Lapin vaalipiirissä Sdp:n kannatus jäi aivan vähäiseksi.

Eniten ääniä keräsi molemmissa vaalipiireissä suomalainen puolue. Sen kannatus oli pohjoisessa vaalipiirissä voimakkaampi (41.8) kuin eteläisessä (32.8), ja kummassakin vaalipiirissä voimakkaampi kuin maassa keskimäärin (27.3). Lapin vaalipiirissä vanha suomalainen puolue sai ylivoimaisesti eniten ääniä.

Toiseksi suurimmaksi puolueeksi kummassakin vaalipiirissä nousi maalaisliitto. Puolue keräsi koko maassa 5.8 % annetuista äänistä, mutta Oulun läänin eteläisessä vaalipiirissä se otti 33.6 %:n ja pohjoisessa vaalipiirissä 22.7 %:n kannatuksen. Keskimääräisesti se ylitti näissä vaalipiireissä sosiaalidemokraattien kannatuksen. Lapin vaalipiirissä olivat nuorsuomalaiset toiseksi suurimpana ryhmänä.

Sosiaalidemokraattien jälkeen neljänneksi suurimman kannatuksen sai nuorsuomalainen puolue, joka sai kummassakin vaalipiirissä likimain saman määrän kuin puolue sai koko maassa (etel. 11.2, pohjoinen 11.5 ja koko maa 13.6).

Oulun läänin pohjoinen ja eteläinen vaalipiiri, samoin kuin myös Lapin vaalipiiri muodostuivat ensimmäisissä yksikammarisen eduskunnan vaaleissa voimakkaasti porvarillisiksi. Suomalaisen puolueen, maalaisliiton ja nuorsuomalaisen puolueen saama kannatus oli yhteensä runsaat 2/3 kaikista annetuista äänistä. Sosialidemokratit saivat eteläisessä vaalipiirissä 22.0 %:n keskimääräisen kannatuksen. Pohjoisessa vaalipiirissä puolueen menestys oli hieman parempi, 24.0 %.

32. SDP:n vahvimmat alueet

Oulun läänin eteläisessä vaalipiirissä Sdp saavutti vaalipiirin keskiarvokannatuksen (22.0 %) tai vähintään 30.0 %:n kannatuksen seuraavissa vaalipiirin kunnissa:

<u>22.0 - 29.9 %</u>		<u>30.0 % tai yli</u>	
Salon pit.	25.1	Oulu	51.4
Haapajärvi	26.3	Kajaani	53.0
Piippola	27.2	Vihanti	32.6
Säräisniemi	24.8	Paavola	38.6
Sotkamo	22.5	Revonlahti	45.8
Ristijärvi	22.7	Siikajoki	35.1
		Pulkkila	48.9
		Kajaanin mlk	50.7
		Muhos	30.2
		Tyrnävä	53.8
		Temmes	40.4
		Liminka	40.7
		Kempele	56.2
		Oulunsalo	60.5
		Oulun mlk	67.5

Näitä keskimääräistä "punaisempia" kuntia oli 46:sta kunnasta yhteensä 21.

Oulun läänin pohjoisen vaalipiirin "punaiset" kunnat olivat seuraavat 10 kuntien koko luvusta 21.

<u>24.0 - 29.9 %</u>		<u>30 % tai yli</u>	
Tornio	26.9	Kemi	39.6
		Haukipudas	40.9
		Ii	44.7
		Kuivaniemi	35.8
		Kuolajärvi	55.8
		Tervola	52.7
		Simo	34.3
		Kemin mlk	45.7
		Alatornio	41.1

Lapin vaalipiirissä ei "punaisia" kuntia ollut yhtään.

Havaitaan, että "punaiset" kunnat sijoittuvat Pohjanlahden rannikolle, jokisuille tai muiden vesistöjen varsiin. Voimakkaimpia "punaisia" alueita ovat Oulun, Kajaanin ja Kemin ympäristö sekä täysin erillään muista punaisena sisämaassa erottuva Kuolajärvi.

4. Vuoden 1908 eduskuntavaalit

Puolueiden kannatus % hyväksytyistä äänistä eduskuntavaaleissa
 1908 Oulun läänin eteläisessä ja pohjoisessa vaalipiirissä⁶¹

Oulun läänin eteläinen vaalipiiri:

Kunta	suom.	nuors.	ruots.	ml.	sdp.	krist. työv.l.	muut	yht.
Oulu	17.7	33.3	-	0.8	48.0	0.2	-	100.0
Raahe	41.8	40.6	-	0.3	17.1	0.2	-	100.0
Kajaani	28.5	39.8	-	10.0	30.2	0.3	0.2	100.0
Yht.	22.3	35.2	-	0.8	41.5	0.2	-	100.0
Sievi	70.4	0.4	-	7.3	11.2	10.7	-	100.0
Rautio	84.6	-	-	4.8	3.8	6.8	-	100.0
Ylivieska	18.3	5.4	-	34.2	22.7	19.4	-	100.0
Alavieska	27.3	4.5	-	53.7	14.5	-	-	100.0
Kalajoki	68.8	1.6	-	12.5	16.6	0.3	0.2	100.0
Merijärvi	88.6	3.8	-	3.8	3.4	0.4	-	100.0
Oulainen	73.8	6.5	-	6.7	12.9	0.1	-	100.0
Pyhäjoki	54.3	6.1	-	29.6	9.3	0.7	-	100.0
Salon kpli	78.4	8.6	-	7.4	5.6	-	-	100.0
Salon pit.	35.4	16.7	-	25.9	21.8	0.2	-	100.0
Vihanti	31.4	2.6	-	30.8	35.2	-	-	100.0
Rantsila	15.6	5.0	-	61.3	17.8	0.1	0.2	100.0
Paavola	16.1	11.0	-	39.6	32.5	0.8	-	100.0
Revonlahti	20.3	2.0	-	39.0	37.5	1.2	-	100.0
Siikajoki	26.0	3.6	-	35.7	34.7	-	-	100.0
Hailuoto	16.1	2.6	-	69.5	11.6	0.2	-	100.0
Pyhäjärvi	28.1	56.4	-	5.9	8.9	0.7	-	100.0
Reisjärvi	1.9	0.4	-	86.6	8.9	2.2	-	100.0
Haapajärvi	17.3	5.4	-	49.9	27.0	0.3	0.1	100.0
Nivala	8.8	6.4	-	51.8	25.8	7.1	0.1	100.0
Kärsämäki	3.5	3.1	-	70.6	22.5	0.3	-	100.0
Haapavesi	52.7	13.8	-	14.5	18.5	0.3	0.2	100.0
Pulkkila	7.9	2.2	-	51.2	38.5	0.2	-	100.0
Piippola	22.8	0.8	-	51.0	25.3	-	0.1	100.0
Kestilä	11.6	1.7	-	70.1	16.3	0.3	-	100.0
Säräisniemi	28.4	10.9	-	15.8	44.2	0.7	-	100.0
Paltamo	9.4	3.3	-	71.6	15.5	0.1	0.1	100.0
Kajaani mlk	31.3	14.2	-	5.3	49.2	-	-	100.0
Sotkamo	20.1	17.3	-	26.2	36.0	0.2	0.2	100.0
Kuhmoniemi	39.7	31.4	-	7.8	19.9	1.2	-	100.0
Ristijärvi	19.3	0.5	-	56.0	24.0	0.2	-	100.0
Hyrnsalmi	67.2	2.5	-	7.6	22.7	-	-	100.0
Suomussalmi	17.1	1.1	-	69.8	11.9	0.1	-	100.0
Puolanka	8.6	7.3	-	76.8	7.3	-	-	100.0
Utajärvi	2.6	8.2	-	68.2	20.7	0.3	-	100.0
Muhos	13.1	9.5	-	42.9	34.0	0.4	0.1	100.0
Tyrnävä	5.7	14.0	-	40.3	40.0	-	-	100.0
Temmes	7.8	3.9	-	45.3	42.6	-	0.4	100.0
Lumijoki	25.4	1.7	-	57.0	15.4	0.5	-	100.0
Liminka	34.2	8.1	-	19.1	38.2	0.4	-	100.0

Kunta	suom.	nuors.	ruots.	ml.	sdp.	krist. työv.l.	muut	yht.
Kempele	3.2	7.7	-	33.7	55.1	-	0.3	100.0
Oulunsalo	7.0	5.7	-	22.8	64.2	0.3	-	100.0
Oulun mlk	9.1	12.4	-	13.8	64.5	0.1	0.1	100.0
Yht.	29.2	8.8	-	35.6	24.1	2.2	0.1	100.0

Oulun läänin pohjoinen vaalipiiri:

Kemi	14.8	44.6	-	0.2	40.4	-	-	100.0
Tornio	2.3	65.6	-	2.3	29.8	-	-	100.0
Yht.	17.1	53.2	-	1.1	36.0	-	-	100.0

Ylikiiminki	71.5	0.8	-	24.5	3.2	-	-	100.0
Kiiminki	56.2	2.9	-	26.7	14.2	-	-	100.0
Haukipudas	16.3	10.0	-	33.6	40.1	-	-	100.0
Ii	8.2	11.9	-	31.6	48.3	-	-	100.0
Kuivaniemi	13.8	29.2	-	21.5	35.5	-	-	100.0
Pudasjärvi	71.7	3.3	-	18.3	6.4	-	0.3	100.0
Taivalkoski	66.1	8.4	-	22.9	2.5	-	0.1	100.0
Kuusamo	44.9	6.4	-	38.3	10.2	-	0.2	100.0
Kuolajärvi	31.2	3.0	-	18.7	47.1	-	-	100.0
Kemijärvi	55.9	11.3	-	11.8	21.0	-	-	100.0
Rovaniemi	30.3	46.8	-	8.8	13.9	-	0.2	100.0
Tervola	1.2	13.3	-	38.4	47.1	-	-	100.0
Simo	3.1	5.7	-	62.2	29.0	-	-	100.0
Kemin mlk	5.8	30.7	-	12.9	50.5	-	0.1	100.0
Alatornio	5.1	27.2	-	23.6	44.1	-	-	100.0
Karunki	31.9	3.9	-	46.1	18.1	-	-	100.0
Ylitornio	51.8	23.8	-	16.6	7.5	-	0.3	100.0
Turtola	76.3	2.5	-	13.5	7.7	-	-	100.0
Kolari	41.1	24.6	-	20.8	13.5	-	-	100.0
Yht.	34.1	15.3	-	25.2	25.3	-	0.1	100.0

Lapin vaalipiiri

Muonio	22.5	76.0	-	-	1.5	-	-	100.0
Enontekiö	80.0	18.2	-	-	-	-	1.8	100.0
Kittilä	51.2	31.5	-	-	16.0	-	1.3	100.0
Sodankylä	24.8	51.1	-	-	21.2	-	2.9	100.0
Inari	11.1	88.9	-	-	-	-	-	100.0
Utsjoki	47.6	38.1	-	-	-	-	14.3	100.0
Yht.	37.5	45.5	-	-	14.9	-	2.1	100.0
Koko maa	25.4	14.2	12.8	6.4	38.4	2.3	0.5	100.0

41. Puolueiden voimasuhteet

Vertailu vaalien 1907 ja 1908 välillä osoittaa Sdp:n nostaneen kannatusta eteläisessä vaalipiirissä 24.1 %:iin (22.0 %:sta) ja pohjoisessa vaalipiirissä 25.3 %:iin

(24.0 %:sta). Nousu on likimain sama kuin puolueen kasvu koko maassa (37.9 %:sta 38.4 %:iin).

Suurimpana puolueena on pohjoisessa vaalipiirissä edelleen suomalainen puolue, mutta eteläisessä vaalipiirissä vahvin on nyt maalaisliitto, joka sai 35.6 % annetuista äänistä. Maalaisliiton nousu on selvä myös pohjoisessa vaalipiirissä sen saadessa nyt 25.2 % vuoden 1907 vaalien 22.7 sijasta. Nuorsuomalaisten kannatus on pudonnut eteläisessä vaalipiirissä 11.2 %:sta 8.8 %:iin, mutta pohjoisessa vaalipiirissä nuorsuomalaisten kannatus on noussut 11.6 %:sta 15.3 %:iin. Täten kaikki radikaalit puolueet sosialidemokraatit, nuorsuomalaiset ja maalaisliitto ovat lisänneet kannatustaan vanhoillisemman suomalaisen puolueen kustannuksella. Lapissa nuorsuomalaiset olivat nousseet suurimmaksi ryhmäksi ja Sdp:n kannatus oli hieman noussut.

42. SDP:n vahvimmat alueet

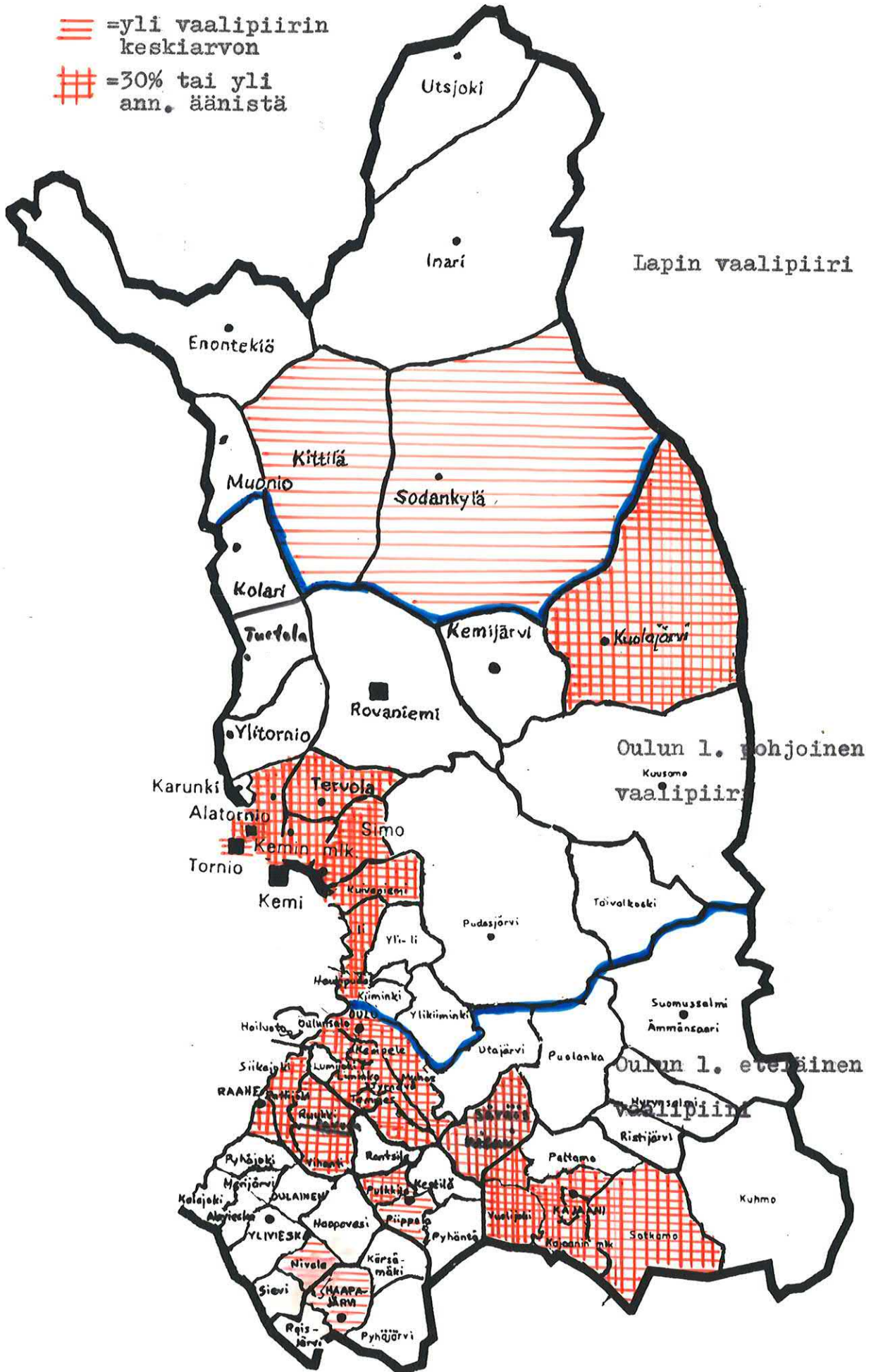
Oulun läänin eteläisessä vaalipiirissä saavuttivat SDP:n kannatuksen keskiarvolukeman 24.1 % seuraavat kunnat:

<u>24.1 - 29.9 %</u>		<u>30 % tai yli</u>	
Haapajärvi	27.0	Oulu	48.0
Nivala	25.8	Kajaani	30.2
Piippola	25.3	Vihanti	35.2
		Paavola	32.5
		Revonlahti	37.5
		Siikajoki	34.7
		Pulkkila	38.5
		Säräisniemi	44.2
		Kajaanin mlk	49.2
		Sotkamo	36.0
		Muhos	34.0
		Tyrnävä	40.0
		Temmes	42.6
		Liminka	38.2
		Kempele	55.1
		Oulunsalo	64.2
		Oulun mlk	64.5

Liite 2. Punaiset ilmastoalueet v.1908 ed.vaaleissa

≡ =yli vaalipiirin keskiarvon

=30% tai yli ann. äänistä

Näitä keskimääräistä "punaisempia" kuntia oli 20. Salon pitäjä jäi nyt nipin napin (21.8) keskiarvon alapuolelle, samoin kuin Ristijärvikin (24.0). Uutena on joukkoon tullut Nivala, jossa puolueen kannatus nousi 18.6 %:sta 25.8 %:iin. "Punaiset" kunnat osoittavat värensä puolesta vakiintumista, minkä lisäksi huomion arvoista on SDP:n kannatuksen voimistuminen Kajaanin ympäristökunnissa Kuhmoniemellä, Hyrynsalmella, Ristijärvellä ja Suomussalmella, joissa kaikissa kannatus nousee lähelle vaalipiirin keskiarvoa.

Oulun läänin pohjoisessa vaalipiirissä "punaisten" kuntien asetelma on seuraava:

	<u>25.3 - 29.9 %</u>		<u>30.0 % tai yli</u>
Tornio	29.8	Kemi	40.4
Simo	29.0	Haukipudas	40.1
		Ii	48.3
		Kuivaniemi	35.5
		Kuolajärvi	47.1
		Tervola	47.1
		Kemin mlk	50.5
		Alatornio	44.1

Luettelo on täsmälleen sama kuin vuoden 1907 vaalien tilastossa; uusia ei ole tullut mukaan eikä kannatuksen muutos ole minkään kunnan osalta olennaisesti merkitsevä. Tiettyä pysyvyyttä poliittisessä ilmastossa on jo havaittavissa.

Muutosta edellisiin vaaleihin havaitaan Lapin vaalipiirissä tapahtuneen Sdp:n hyväksi, niin että puolue sai nyt lähes 15 % äänistä. Vaalipiirin keskiarvon (14.9) ylittivät näissä vaaleissa Kittilä (16.0) ja Sodankylä (21.2). Vaikka lukemat ovat huomattavasti alle maan sekä myös Pohjois-Suomen muiden vaalipiirien vastaavien arvojen, ne poikkeavat Lapin muiden kuntien tasosta selvästi ja luokituvat jo "punaisiin" kuntiin.

5. Vuoden 1909 eduskuntavaalit

Puolueiden kannatus % hyväksytyistä äänistä eduskuntavaaleissa
 1909 Oulun läänin eteläisessä ja pohjoisessa vaalipiirissä⁶²

Oulun läänin eteläinen vaalipiiri:

Kunta	suom.	nuors.	ruots.	ml.	sdp.	krist. työv.l.	muut	yht.
Oulu	16.1	36.0	-	1.0	46.8	-	0.1	100.0
Raahe	43.2	36.1	-	1.1	19.6	-	-	100.0
Kajaani	29.1	38.6	-	1.3	31.0	-	-	100.0
Yht.	21.9	36.4	-	1.1	40.5	-	0.1	100.0
Sievi	71.0	3.1	-	13.6	12.2	-	0.1	100.0
Rautio	82.4	0.2	-	11.5	5.9	-	-	100.0
Ylivieska	17.6	9.9	-	50.5	22.0	-	-	100.0
Alavieska	25.2	2.8	-	56.6	15.4	-	-	100.0
Kalajoki	66.5	1.7	-	15.3	16.5	-	-	100.0
Merijärvi	85.5	4.8	-	4.4	5.3	-	-	100.0
Oulainen	69.1	5.6	-	12.4	12.9	-	-	100.0
Pyhäjoki	39.8	5.8	-	42.9	11.5	-	-	100.0
Salon kpli	66.7	7.3	-	19.3	6.7	-	-	100.0
Salon pit.	21.9	12.5	-	41.6	24.0	-	-	100.0
Vihanti	26.7	2.3	-	34.6	36.4	-	-	100.0
Rantsila	13.6	3.5	-	62.8	20.1	-	-	100.0
Paavola	14.4	10.8	-	42.6	32.2	-	-	100.0
Revonlahti	14.5	0.3	-	51.6	33.6	-	-	100.0
Siikajoki	21.4	3.0	-	39.2	36.4	-	-	100.0
Hailuoto	14.6	4.3	-	70.4	10.7	-	-	100.0
Pyhäjärvi	19.1	51.6	-	18.5	10.7	-	0.1	100.0
Reisjärvi	1.4	3.6	-	77.7	17.2	-	0.1	100.0
Haapajärvi	18.6	2.2	-	48.4	30.3	-	0.5	100.0
Nivala	12.0	6.6	-	60.2	21.2	-	-	100.0
Kärsämäki	3.3	2.8	-	72.5	21.2	-	0.2	100.0
Haapavesi	40.6	5.3	-	32.5	21.6	-	-	100.0
Pulkkila	5.8	2.3	-	47.5	44.4	-	-	100.0
Piippola	19.2	1.0	-	50.4	29.4	-	-	100.0
Kestilä	8.5	1.2	-	73.8	16.2	-	0.3	100.0
Säräisniemi	29.3	6.8	-	24.1	39.8	-	-	100.0
Paltamo	9.2	3.4	-	62.7	24.7	-	-	100.0
Kajaanin mlk	34.9	13.9	-	5.9	45.3	-	-	100.0
Sotkamo	19.1	11.9	-	31.1	37.9	-	0.1	100.0
Kuhmoniemi	25.7	28.8	-	23.0	22.5	-	-	100.0
Ristijärvi	17.3	0.7	-	56.7	25.3	-	-	100.0
Hyrnsalmi	55.9	5.9	-	12.6	25.3	-	0.3	100.0
Suomussalmi	14.3	1.3	-	63.0	21.4	-	-	100.0
Puolanka	13.3	4.2	-	72.5	10.0	-	-	100.0
Utajärvi	3.0	5.2	-	58.2	33.6	-	-	100.0
Muhos	12.0	11.1	-	42.1	34.8	-	-	100.0
Tyrnävä	5.0	10.2	-	43.8	41.0	-	-	100.0
Temmes	9.2	3.5	-	40.8	46.5	-	-	100.0
Lumijoki	20.2	2.2	-	58.7	18.9	-	-	100.0
Liminka	36.1	5.0	-	21.5	37.4	-	-	100.0
Kempele	3.7	6.1	-	37.6	52.6	-	-	100.0

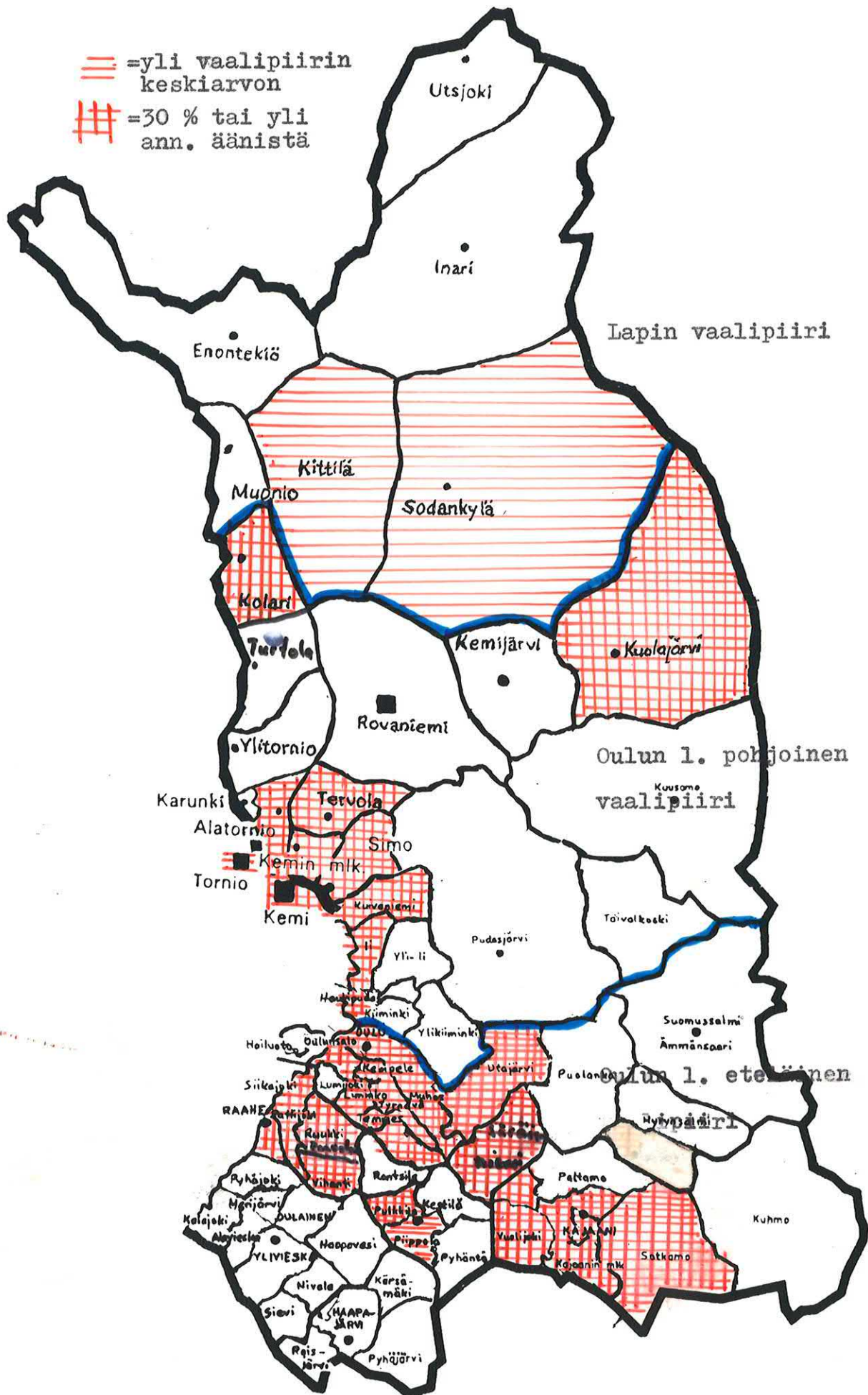
Kunta	suom.	nuors.	ruots.	ml.	sdp.	krist.	muut	yht.
						työv.l.		
Oulunsalo	9.6	4.5	-	25.2	60.7	-	-	100.0
Oulun mlk	8.4	12.3	-	12.2	67.0	-	0.1	100.0
Yht.	26.0	8.0	-	40.1	25.9	-	-	100.0
<u>Oulun läänin pohjoinen vaalipiiri:</u>								
Kemi	11.4	44.7	-	0.2	43.7	-	-	100.0
Tornio	3.6	60.1	-	6.7	29.6	-	-	100.0
Yht.	8.5	50.3	-	2.6	38.6	-	-	100.0
Ylikiiminki	60.4	2.0	-	34.9	2.7	-	-	100.0
Kiiminki	45.5	5.3	-	29.6	19.6	-	-	100.0
Haukipudas	10.5	8.4	-	40.0	41.1	-	-	100.0
Ii	7.2	11.9	-	33.2	47.7	-	-	100.0
Kuivaniemi	10.6	16.9	-	31.0	41.5	-	-	100.0
Pudasjärvi	63.0	4.5	-	23.6	8.6	-	0.3	100.0
Taivalkoski	62.4	8.6	-	26.1	2.9	-	-	100.0
Kuusamo	36.3	8.2	-	43.0	12.4	-	0.1	100.0
Kuolajärvi	22.5	2.4	-	20.3	54.8	-	-	100.0
Kemijärvi	48.0	10.2	-	9.8	31.9	-	0.1	100.0
Rovaniemi	25.1	41.6	-	13.1	20.2	-	-	100.0
Tervola	1.1	13.4	-	37.0	48.5	-	-	100.0
Simo	3.8	4.0	-	61.2	31.0	-	-	100.0
Kemin mlk	5.5	23.7	-	16.7	54.1	-	-	100.0
Alatornio	3.4	20.4	-	33.5	42.7	-	-	100.0
Karunki	21.3	8.2	-	42.1	28.4	-	-	100.0
Ylitornio	46.5	21.7	-	17.0	14.8	-	-	100.0
Turtola	62.9	2.9	-	17.2	17.0	-	-	100.0
Kolari	26.8	27.1	-	13.2	32.9	-	-	100.0
Yht.	28.4	14.1	-	28.4	29.0	-	0.1	100.0
<u>Lapin vaalipiiri:</u>								
Muonio	39.3	59.0	-	-	1.7	-	-	100.0
Enontekiö	93.7	6.3	-	-	-	-	-	100.0
Kittilä	45.9	38.7	-	-	14.5	-	0.9	100.0
Sodankylä	24.8	47.3	-	7.0	18.9	-	2.0	100.0
Inari	9.4	87.5	-	-	-	-	3.1	100.0
Utsjoki	50.9	40.0	-	-	-	-	9.1	100.0
Yht.	37.5	45.6	-	2.5	12.8	-	1.6	100.0
Koko maa	23.6	14.5	-	6.7	39.9	2.8	1.8	100.0

51. Puolueiden voimasuhteet

Sosialidemokratit nostivat Oulun läänin suurimmissa vaalipiireissä edelleen kannatustaan edellisiin vaaleihin verrattuna. Eteläisessä vaalipiirissä kannatus nousi 24.1 %:sta

Liite 3. Punaiset ilmastoalueet v. 1909 ed. vaaleissa

- ≡ =yli vaalipiirin keskiarvon
- ## =30 % tai yli ann. äänistä

25.9 %:iin. Pohjoisessa vaalipiirissä kannatus nousi 25.3 %:sta 29.0 %:iin. Lapissa kannatus sensijaan putosi. Koko maassa kannatus nousi 38.4 %:sta 39.9 %:iin.

Ehdottomasti suurimpana puolueena pysyi eteläisessä vaalipiirissä maalaisliitto. Eteläisessä vaalipiirissä sen kannatus oli nyt 41.1 % (35.6 %) ja pohjoisessa vaalipiirissä 28.4 % (25.2 %). Oulun lääni oli siten erittäin vahvaa maalaisliiton aluetta, sillä puolueen kannatus koko maassa oli vain 7.6 %.

Nuorsuomalaisten kannatus oli edelleen pudonnut. Eteläisessä vaalipiirissä kannatus putosi 8.8 %:sta 8.0 %:iin ja pohjoisessa vaalipiirissä 15.3 %:sta 14.1 %:iin. Kannatus oli kuitenkin edelleen hieman korkeampi kuin maassa keskimäärin (14.5 %). Lapissa sen sijaan nuorsuomalaiset olivat edelleen suurin puolue.

Suomalaisen puolueen jo edellisissä vaaleissa kokema alamäki jatkui. Sen kannatus aleni eteläisessä vaalipiirissä 29.2 %:sta 26.0 %:iin ja pohjoisessa 34.1 %:sta 28.4 %:iin. Kuitenkin suomalaisen puolueen kannatus oli kummassakin vaalipiirissä edelleen yli maan keskitason (23.6 %).

Kokonaiskuva vuoden 1909 vaaleista kummassakin vaalipiirissä on sellainen, että sosialidemokraattien kannatus oli - lukuunottamatta Lappia - edelleen nouseva, samoin kuin maalaisliitonkin, jotka molemmat ohjelmaltaan radikaaleina puolueina lisäsivät kannatustaan lähinnä suomalaisen puolueen kustannuksella.

52. SDP:n vahvimmat alueet

Oulun läänin eteläisessä vaalipiirissä saavuttivat SDP:n kannatuksen keskiarvolukeman 25.9 % seuraavat kunnat:

<u>25.9 - 29.9 %</u>	<u>30.0 % tai yli</u>
Piippola 29.4	Oulu 46.8
	Kajaani 31.0
	Vihanti 36.4
	Paavola 32.2
	Revonlahti 33.6
	Siikajoki 36.4
	Haapajärvi 30.3
	Pulkkila 44.4
	Säräisniemi 39.8
	Kajaanin mlk 45.3
	Sotkamo 37.9
	Utajärvi 33.6
	Muhos 34.8
	Tyrnävä 41.0
	Temmes 46.5
	Liminka 37.4
	Kempele 52.6
	Oulunsalo 60.7
	Oulun mlk 67.0

"Punaisten" kuntien lukumäärä pysyi samana edellisissä vaaleissa eli 20, mutta yksi muutos tapahtui, kun Nivala putoosi nyt pois tuloksellaan 21.2 % ja Utajärvi, joka vuoden 1908 vaaleissa jäi hieman alle keskiarvon, nousi nyt hyvin voimakkaan kannatuksen kunnaksi. SDP:n kasvu on edelleen voimistunut useissa Kainuun kunnissa. Ristijärvi ja Hyrynsalmi jäivät enää vain hivenen alle vaalipiirin keskiarvon. Mitään huomattavia muutoksia "punaisten" kuntien sisällä ei SDP:n kannatuksen suhteen ole tapahtunut, vaan aikaisemmin saavutettu kannatus on säilynyt tahi ehkä hieman voimistunut.

Oulun läänin pohjoisessa vaalipiirissä saavuttivat vaalipiirin keskiarvolukeman 29.0 seuraavat kunnat:

<u>29.0 - 29.9 %</u>		<u>30.0 % tai yli</u>	
Tornio	29.6	Kemi	43.7
		Haukipudas	41.1
		Kuivaniemi	41.5
		Kuolajärvi	54.8
		Kemijärvi	31.9
		Tervola	48.5
		Simo	31.0
		Kemin mlk	54.1
		Alatornio	42.7
		Kolari	32.9
		Ii	47.7

Lapin vaalipiirissä vaalipiirin keskiarvolukeman 12.8 ylittivät nytkin Kittilä (14.5) ja Sodankylä (18.9), joten punaisten kuntien määrä pysyi siellä entisellään.

"Punaisia" kuntia on nyt Pohjois-Suomessa kaksi enemmän kuin edellisissä vaaleissa. Mukaan ovat tulleet Kemijärvi ja Kolari, joissa kummassakin sosialidemokratian kannatus koki vahvan nousun. Kemijärvellä kannatus nousi 21.0 %:sta 31.9 %:iin ja Kolarissa 13.5 %:sta 32.9 %:iin. Punaisimpia kuntia olivat edelleen Kuolajärvi, Kemin mlk, Haukipudas ja Tervola.

6. Vuoden 1910 eduskuntavaalit

Puolueiden kannatus % hyväksytyistä äänistä eduskuntavaaleissa
 1910 Oulun läänin eteläisessä ja pohjoisessa vaalipiirissä⁶³

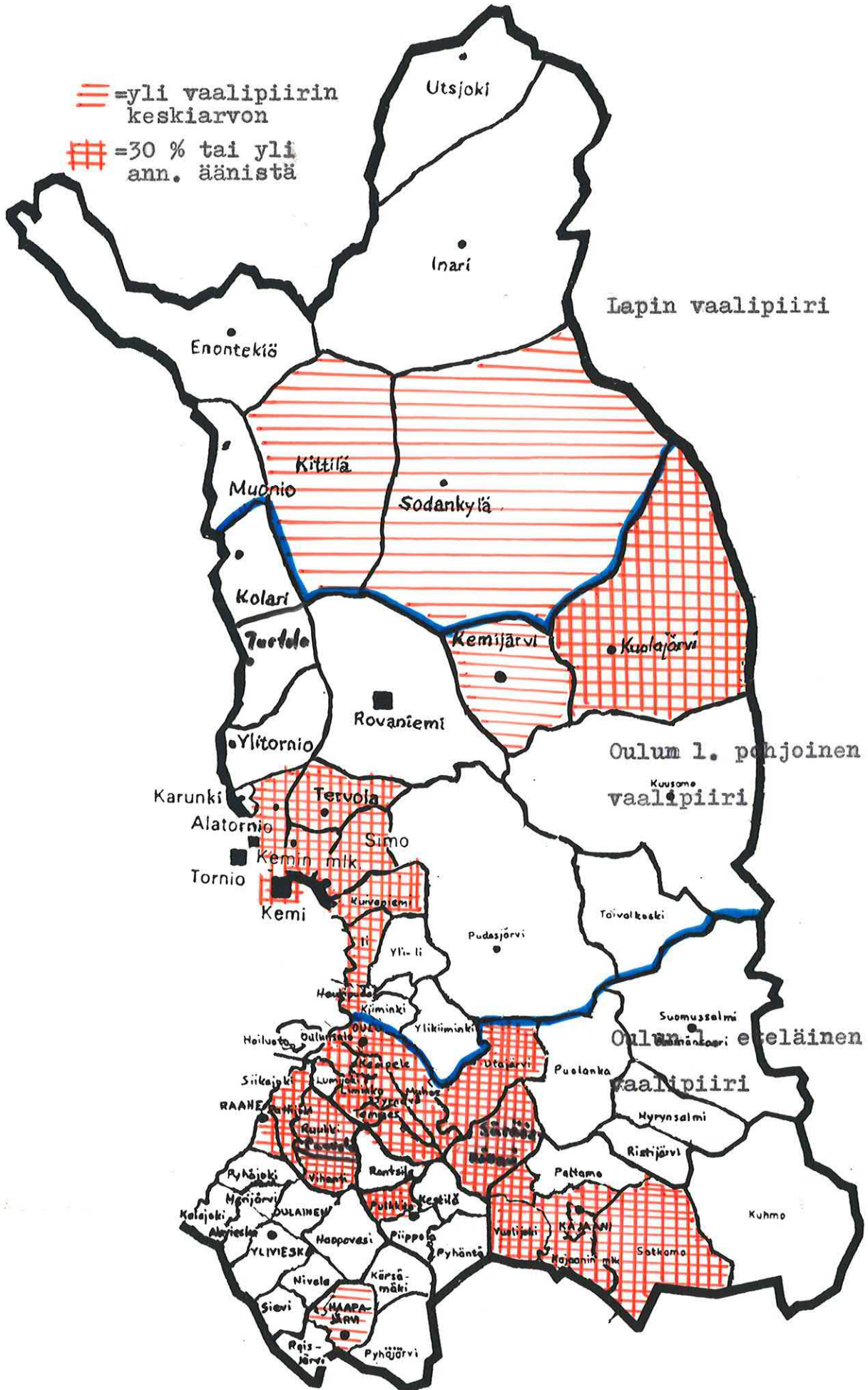
Oulun läänin eteläinen vaalipiiri:

Kunta	suom.	nuors.	ruots.	ml.	sdp.	krist. työv.l.	muut	yht.
Oulu	15.0	36.4	-	1.3	47.2	-	0.1	100.0
Raahel	37.3	37.0	-	1.1	24.6	-	-	100.0
Kajaani	28.2	38.5	-	0.5	32.7	-	0.1	100.0
Yht.	29.0	36.7	-	1.2	42.0	-	0.1	100.0
Sievi	61.7	1.0	-	25.7	11.6	-	-	100.0
Rautio	84.6	-	-	10.4	5.0	-	-	100.0
Ylivieska	17.9	7.8	-	52.8	21.5	-	-	100.0
Alavieska	24.6	2.2	-	58.0	15.2	-	-	100.0
Kalajoki	62.2	1.9	-	17.1	18.8	-	-	100.0
Merijärvi	78.9	4.4	-	10.8	5.9	-	-	100.0
Oulainen	64.9	7.4	-	11.2	16.5	-	-	100.0
Pyhäjoki	40.3	6.8	-	41.7	11.2	-	-	100.0
Salon kpli	60.4	9.0	-	19.6	11.0	-	-	100.0
Salon pit.	24.1	5.6	-	43.4	26.9	-	-	100.0
Vihanti	32.2	1.9	-	31.2	34.7	-	-	100.0
Rantsila	13.7	5.3	-	62.4	18.6	-	-	100.0
Paavola	13.6	9.6	-	43.7	33.0	-	0.1	100.0
Revonlahti	16.3	1.3	-	47.8	34.6	-	-	100.0
Siikajoki	21.9	2.5	-	40.2	35.4	-	-	100.0
Hailuoto	12.7	4.8	-	76.3	6.2	-	-	100.0
Pyhäjoki <i>Järvi</i>	18.9	43.9	-	25.5	11.7	-	-	100.0
Reisjärvi	1.8	1.1	-	83.0	14.1	-	-	100.0
Haapajärvi	14.3	1.9	-	57.4	26.3	-	0.1	100.0
Nivala	9.5	6.1	-	62.1	22.3	-	-	100.0
Kärsämäki	4.2	1.3	-	76.5	18.0	-	-	100.0
Haapavesi	40.4	6.6	-	32.1	20.8	-	0.1	100.0
Pulkkila	4.6	2.6	-	47.2	45.6	✓	-	100.0
Piippola	15.4	2.1	-	58.7	23.8	-	-	100.0
Kestilä	6.0	2.1	-	77.7	14.2	-	-	100.0
Säräisniemi	27.0	5.9	-	20.7	46.4	✓	-	100.0
Paltamo	8.9	3.6	-	63.7	23.9	-	-	100.0
Kajaanin mlk	28.4	13.9	-	9.1	48.4	✓	0.2	100.0
Sotkamo	15.7	10.6	-	34.3	39.4	-	-	100.0
Kuhmoniemi	23.5	33.6	-	20.9	22.0	-	-	100.0
Ristijärvi	14.8	0.5	-	59.4	25.3	-	-	100.0
Hyrnsalmi	52.8	8.2	-	14.5	24.5	-	-	100.0
Suomussalmi	25.1	2.4	-	47.7	24.8	-	-	100.0
Puolanka	12.2	5.7	-	73.5	8.6	-	-	100.0
Utajärvi	3.1	8.1	-	55.4	33.4	-	-	100.0
Muhos	11.6	11.1	-	46.2	31.1	-	-	100.0
Tyrnävä	5.2	11.7	-	51.1	32.0	-	-	100.0
Temmes	7.4	3.9	-	43.0	45.3	✓	0.4	100.0

Kunta	suom.	nuors.	ruots.	ml.	sdp.	krist. työv.l.	muut	yht.
Lumijoki	22.8	2.5	-	57.2	17.5	-	-	100.0
Liminka	31.4	5.1	-	26.0	37.5	-	-	100.0
Kempele	4.3	5.6	-	41.5	48.6	✓	-	100.0
Oulunsalo	9.7	4.6	-	28.2	57.5	✓	-	100.0
Oulun mlk	6.9	12.6	-	12.1	68.3	✓	0.1	100.0
Yht.	24.8	7.4	-	42.0	25.8	-	-	100.0
<u>Oulun läänin pohjoinen vaalipiiri:</u>								
Kemi	11.0	46.2	-	0.5	42.3	-	-	100.0
Tornio	3.5	65.7	-	5.7	24.7	-	0.4	100.0
Yht.	8.2	53.3	-	2.4	35.9	-	0.2	100.0
Ylikiiminki	59.7	1.6	-	35.9	2.8	-	-	100.0
Kiiminki	46.8	3.9	-	29.7	19.6	-	-	100.0
Haukipudas	7.1	9.6	-	43.0	40.2	-	0.1	100.0
Ii	4.3	9.9	-	41.6	44.2	✓	-	100.0
Kuivaniemi	11.8	15.2	-	27.1	45.9	-	-	100.0
Pudasjärvi	67.6	5.6	-	20.0	6.7	-	0.1	100.0
Taivalkoski	55.2	9.9	-	31.8	3.1	-	-	100.0
Kuusamo	38.5	6.2	-	43.5	11.8	-	-	100.0
Kuolajärvi	24.0	2.1	-	22.4	51.4	✓	0.1	100.0
Kemijärvi	48.0	12.8	-	11.4	27.7	-	0.1	100.0
Rovaniemi	20.3	41.3	-	21.7	16.7	-	-	100.0
Tervola	1.5	11.4	-	50.2	36.9	-	-	100.0
Simo	2.8	6.1	-	59.0	32.1	-	-	100.0
Kemin mlk	4.1	24.8	-	21.4	49.7	✓	-	100.0
Alatornio	2.8	22.4	-	38.8	35.9	-	0.1	100.0
Karunki	32.2	2.3	-	40.9	24.6	-	-	100.0
Ylitornio	38.2	24.4	-	27.9	9.5	-	-	100.0
Turtola	65.7	1.9	-	23.8	8.6	-	-	100.0
Kolari	21.8	28.9	-	23.2	26.1	-	-	100.0
Yht.	25.8	13.9	-	32.7	27.6	-	-	100.0
<u>Lapin vaalipiiri:</u>								
Muonio	56.0	39.6	-	-	0.7	-	3.7	100.0
Enontekiö	84.9	13.2	-	-	-	-	1.9	100.0
Kittilä	41.7	47.3	-	-	10.3	-	0.7	100.0
Sodankylä	26.4	56.6	-	2.5	12.4	-	2.1	100.0
Inari	11.4	84.1	-	-	4.5	-	-	100.0
Utsjoki	37.5	62.5	-	-	-	-	-	100.0
Yht.	37.8	51.0	-	0.8	9.0	-	1.4	100.0
Koko maa	22.1	14.4	13.5	7.6	40.0	2.2	0.2	100.0

Liite 4. Punaiset ilmastoalueet v. 1910 ed.vaaleissa

61. Puolueiden voimasuhteet

Suomalainen puolue on menettänyt edellisiin vaaleihin verrattuna edelleen kannatustaan kummassakin vaalipiirissä, samoin kuin koko maassa. Eteläisessä vaalipiirissä sen saama äänimäärä on pudonnut 26.0 %:sta 24.8 %:iin ja pohjoisessa 28.4 %:sta 25.8 %:iin, ja koko maassa 23.6 %:sta 22.1 %:iin.

Nuorsuomalaiset niinikään ovat hieman menettäneet kannatustaan. Eteläisessä vaalipiirissä tulos on nyt 7.4 % (8.0 %), pohjoisessa vaalipiirissä 13.9 % (14.1 %) ja koko maassa 14.4 % (14.5 %). Sen sijaan Lapissa nuorsuomalaiset ovat edelleen lisänneet kannatustaan, lähinnä sosialistien kustannuksella

Maalaisliitto on vuoden 1910 vaaleissa noussut molemmissa vaalipiireissä suurimmaksi puolueeksi. Eteläisessä vaalipiirissä sen kannatus on nyt 42.0 % (40.1 %) ja pohjoisessa 32.7 % (28.4 %), kun koko maassa maalaisliiton osuus on vain 7.6 % annetuista äänistä.

Sosiaalidemokraattien kannatus on samoin kuin edellisissäkin vaaleissa suurin koko maassa, nyt 40.0 % annetuista äänistä (v. 1909 39.9 %). Sosialidemokraatit ovat näissä vaaleissa nousseet toiseksi suurimmaksi puolueeksi kummassakin vaalipiirissä. Eteläisessä vaalipiirissä kannatus on 25.8 % (25.9 %) ja pohjoisessa 27.6 % (29.0 %). Kannatus on edellisistä vaaleista hieman pudonnut, mutta kun suomalaisen puolueen asema on edelleen heikentynyt, on SDP mennyt siitä edelle. Maalaisliitto ja sosialidemokraatit ovat vahvistaneet täten edelleen asemiaan suomalaisen puolueen ja nuorsuomalaisen puolueen kustannuksella.

62. SDP:n vahvimmat alueet

SDP:n kannatuksen keskiarvolukeman 25.8 % Oulun läänin eteläisessä vaalipiirissä saavuttivat vuoden 1910 vaaleissa seuraavat kunnat:

<u>25.8 - 29.9 %</u>		<u>30.0 % tai yli</u>	
Salon pit.	26.9	Oulu	47.2
Haapajärvi	26.3	Kajaani	32.7
		Vihanti	34.7
		Paavola	33.0
		Revonlahti	34.6
		Siikajoki	35.4
		Pulkkila	45.6
		Säräisniemi	46.4
		Kajanin mlk	48.4
		Sotkamo	39.4
		Utajärvi	33.4
		Muhos	31.1
		Tyrnävä	32.0
		Temmes	45.3
		Liminka	37.5
		Kempele	48.6
		Oulunsalo	57.5
		Oulun mlk	68.3

"Punaisia" kuntia on samoin kuin vuoden 1909 vaaleissa 20, mutta pari muutosta on tapahtunut. Piippola on jäänyt hieman alle keskiarvon, mutta Salon pitäjä on nostanut sen verran asemaansa, että se tuli "punaisten" listalle. Vahvimpina Sdp:n kannatuksen kuntina esiintyivät edelleen Oulunsalo, Oulun msrk, Temmes, Kajaanin mlk, Kempele, Säräisniemi ja Oulu. Selvä vakiintuneisuus vuodesta 1907 vuoteen 1910 on havaittavissa. Samoin kannattaa panna merkille Hyrynsalmen ja Ristijärven ja uutena myös Suomussalmen nousu lähelle vaalipiirin keskiarvoa.

Oulun läänin pohjoisessa vaalipiirissä Sdp:n keskimääräiseksi kannatukseksi vuoden 1910 vaaleissa tuli 27.6 %. Tämän lukeman saavuttivat seuraavat kunnat:

<u>27.6 - 29.9 %</u>		<u>30.0 % tai yli</u>	
Kemijärvi	27.7	Kemi	42.3
		Haukipudas	40.2
		Ii	44.2
		Kuivaniemi	45.9
		Kuolajärvi	51.4
		Tervola	36.9
		Simo	32.1
		Kemin mlk	49.7
		Alatornio	35.9

Keskiarvon ylittäviä kuntia on edellisiin vaaleihin verrattuna yksi vähemmän eli kymmenen, kun Tornio ja Kolari ovat pudonneet näissä vaaleissa pois, mutta Kemijärvi on tullut lisää. Muutoin luettelo on täysin sama, eivätkä muutokset äänimäärissäkään ole suuria. Punaisimpia kuntia ovat samoin kuin vuodesta 1907 lähtien Kuolajärvi, Kemin mlk, Haukipudas, Kuivaniemi ja Ii.

Lapin vaalipiirissä jäi Sdp:n kannatus nyt 9.0 %:iin. Sen ylittivät nytkin Kittilä (10.3) ja Sodankylä (12.4). Punaisten kuntien määrä ja asetelma on pysynyt entisenä

7. Puolueiden kannatuksen kehitys 1907-10

Puolueiden saamat äänimäärät (%) eduskuntavaaleissa 1907-10 Oulun vaalipiireissä ja koko maassa ilmenevät seuraavasta asetelmasta:⁶⁴

Vaalip.	sdp				suom.			
	07	08	09	10	07	08	09	10
Ol.etel.	22.0	24.1	25.9	25.8	32.8	29.2	26.0	24.8
Ol.pohj.	24.0	25.3	29.0	27.6	41.8	34.1	28.4	25.8
Lapin	5.9	14.9	12.8	9.0	64.4	37.5	37.5	37.8
koko maa	37.0	38.4	39.9	40.0	27.3	25.4	23.6	22.1

Vaalip.	nuors.				ml.			
	07	08	09	10	07	08	09	10
Ol.etel.	11.2	8.8	8.0	7.4	33.6	35.6	40.1	42.0
Ol.pohj.	11.5	15.3	14.1	13.9	22.7	25.2	28.4	32.7
Lapin	28.4	45.5	45.6	51.0	-	-	2.5	0.8
koko maa	13.6	14.2	14.5	14.4	5.8	6.4	6.7	7.6

Ruotsalainen kansanpuolue sai Oulun läänin eteläisessä vaalipiirissä v. 1907 1.0 % äänistä. Sen jälkeen puolue putosi kuvasta koko läänistä. Koko maassa puolue sai v. 1907 12.6 %, v. 1908 12.8 %, v. 1909 12.3 % ja v. 1910 13.5 % annetuista äänistä.

Kristillinen työväenliitto sai v. 1908 Oulun läänin eteläisessä vaalipiirissä 1.9 % äänistä, mutta muulloin se koko läänissä vaille kannatusta. Koko maassa puolue sai v. 1907 1.6 %, v. 1908 2.3 %, v. 1909 2.8 % ja v. 1910 2.2 % äänistä.

Muut ryhmät saivat hajaääniä kautta linjan kaikissa vaalipiireissä jokaisena vuonna noin 1 %:n verran.

⁶⁴ SVT XXIX 1. Eduskuntavaalit v. 1910. s. 30-31.

Asetelmasta havaitaan, että Lapin vaalipiirin vahvin puolue oli nuorsuomalainen puolue ja että sen kannatus vain vahvistui vaaleista toiseen. SDP:n kannatus oli Lapissa heikko, samoin maalaisliiton. Suomalainen puolue oli alussa vahva, mutta menetti kannatustaan nuorsuomalaisille.

Eteläisessä vaalipiirissä oli suomalainen puolue aluksi suurin, mutta menetti kannatustaan maalaisliitolle, josta tuli suurin v. 1910. Myös Sdp ohitti suomalaisen puolueen vuoteen 1910 tultaessa.

Pohjoisessa vaalipiirissä oli suomalainen puolue sielläkin vahvin, mutta menetti kannatustaan maalaisliitolle ja sosialidemokraateille. Maalaisliitto nousi tässäkin vaalipiirissä suurimmaksi ryhmäksi v. 1910.

Koko maan tilanteeseen verrattuna huomiota herättää maalaisliiton vahva asema Lappia lukuunottamatta. Suomalainen ja nuorsuomalainen puolue olivat kumpikin Oulun läänissä voimakkaampia kuin keskimäärin koko maassa. Vastavasti oli Sdp läänissä heikompi kuin muualla maassa. Tarkasteluajan lopulla on hahmottunut tilanne, jossa pääpuolueiksi eteläisessä ja pohjoisessa vaalipiirissä ovat nousseet maalaisliitto ja sosiaalidemokraatit, Lapissa taas nuorsuomalaiset. Näin olivat Pohjois-Suomessa vahvimmassa asemassa uudet, ohjelmaltaan radikaalit puolueet.

8. Edustajapaikkojen jakaantuminen v. 1907-10

Oulun läänin vaalipiireistä valittiin valtiopäiville kansanedustajia seuraavasti:

vuosi	vaalip.	sdp.	suom.	nuors.	r.	ml.	kr.	yht.
1907 ⁶⁵	Ol.et.	3	4	2	-	4	-	13
	Ol.p.	1	4	1	-	-	-	6
	Lapin	1	1	-	-	-	-	1
	koko maa	80	59	26	24	9	2	200
1908 ⁶⁶	Ol.et.	4	4	1	-	4	-	13
	Ol.p.	2	2	1	-	1	-	6
	Lapin	-	1	-	-	-	-	1
	koko maa	83	54	27	25	9	2	200
1909 ⁶⁷	Ol.et.	4	3	1	-	5	-	13
	Ol.p.	2	2	1	-	1	-	6
	Lapin	-	-	1	-	-	-	1
	koko maa	84	48	29	25	13	1	200
1910 ⁶⁸	Ol.et.	4	3	1	-	5	-	13
	Ol.p.	2	1	1	-	2	-	6
	Lapin	-	-	1	-	-	-	1
	koko maa	86	42	28	26	17	1	200

Edustajapaikkojen määrä pysyi 1907-1910 samana Pohjois-Suomessa. Alueelta valittiin yhteensä 20 edustajaa, Oulun läänin eteläisestä 13, Oulun läänin pohjoisesta 6 ja Lapin vaalipiiristä 1. Porvarillisten puolueiden yliote kaikissa vaalipiireissä oli selvä. Sosialistien paikkaluku nousi kuitenkin vuoden 1907 neljästä paikasta kuuteen jo vuonna 1908 ja pysyi siinä vuosikymmenen lopulle. Myös maalaisliitto nousi. Se sai koko Pohjois-Suomessa v. 1907 yhteensä neljä paikkaa, mutta v. 1910 sillä oli hallussaan jo seitsemän paikkaa eli enemmän kuin millään muulla puolueella.

65 SVT XXIX 1. Eduskuntavaalit 1907 s. 15
 66 SVT XXIX 1. Eduskuntavaalit 1908 s. 16
 67 SVT XXIX 1. Eduskuntavaalit 1909 s. 39.
 68 SVT XXIX 1. Eduskuntavaalit 1910 s. 33.

Suomalaisen puolueen kehityskaari oli päinvastainen. Sillä oli Pohjois-Suomen edustajapaikoista hallussaan yhdeksän paikkaa vuonna 1907, mutta v. 1910 sillä oli enää neljä paikkaa. Maalaisliitosta oli tullut suomalaisen puolueen perillinen. Ainoa, jonka paikkojen määrä pysyi 1907-1910 lähes muuttumattomana, oli nuorsuomalainen puolue. Sillä oli koko ajan kolme paikkaa lukuunottamatta vuoden 1908 vaaleja, jolloin se tilapäisesti menetti yhden paikan.

Ylipäätänsä paikkojen muutokset olivat 1907-1910 Pohjois-Suomessa vähäisiä. Porvarillisella puolella ainoa siirtyminen puolueiden kesken tapahtui suomalaisesta puolueesta maalaisliittoon eli tapahtui sama ilmiö kuin Suomessa yleensä vastaavana aikana. Nuorsuomalainen perustuslaillinen pysyi vakiona ja esiintyi suhteellisesti voimakkaimpana Lapin vaalipiirissä. Sosialistien leirissä tapahtui pientä voimistumista. Se ilmeni näkyvimmin Kainuussa, missä ns. korpikommunismi sai kasvavaa sijaa sitä mukaa kuin aate sinne levisi ja vallitsevat epäkohdat propagandan myötä tiedostuivat.

9. "Punaisten" ilmastoalueiden hahmottuminen

Edellä esitetyistä tilastoista sekä liitteenä olevista kartoista voidaan havaita, että eduskuntavaaleissa 1907-10 sosialidemokraattisen puolueen kannatus saavutti tiettyä vakiintuneisuutta. Muutokset vaaleista toiseen ovat itse asiassa varsin vähäiset ns. "punaisten" eli vaalipiirinsä keskimääräisen kannatustason ylittävissä kunnissa.

Oulun läänin eteläisessä vaalipiirissä voidaan havaita kaksi selvää "punaista" aluetta, nimittäin Oulu ympäristöineen sekä Raahen ympäristö. Tämä Oulun-Raahen vyöhyke jatkuu Oulujokivartta pitkin aina Oulujärvelle saakka, jossa se yhtyy Kajaanin seudun punaiseen alueeseen. Punaiset alueet niveltyvät täten erittäin hyvin teollisuusseutuihin, rautateiden varsille ja vesiväylien äärelle, minne teollisuuskin - lähinnä sahateollisuus ja tervanpoltto - vanhastaan oli keskittynyt. Korpimaisemiin, läänin itäisiin osiin ei sosialismi sen enempää ehtinyt kuin päässytäkään huonojen kulkuyhteyksien ja viestintäolosuhteiden vuoksi.

Oulun läänin pohjoisessa vaalipiirissä ovat samantlaiset piirteet havaittavissa kuin eteläisessäkin vaalipiirissä. Punaiset alueet sijoittuvat meren rannikolle, mihin teollisuuskin oli sijoittunut ja missä myös rautatie kulki. Ainoan poikkeuksen tähän kuvaan muodostaa Kuola-järvi, missä teollisuutta ei juuri ollut, mutta missä oli suuria savottoja jo suurlakon aikaan ja missä esiintyi lakkoja ja muita selkkauksia. Sinne myös sosialismin

agitaatio kohdistui hyvin aikaisessa vaiheessa.⁶⁹ Samantapaiset seikat ovat ehkä olleet vaikuttamassa Torniojoen yläjuoksun Turtolan "punaisuuteen", joka ajoittain nousi hieman yli vaalipiirin keskitason.

Lapin vaalipiirissä "punaisuus" oli tarttunut lähinnä vain Kittilään ja Sodankylään, metsätyöpitäjiin.

Kun "punaisuus" jo näissä ensimmäisissä vaaleissa keskittyi näin selvästi tietyille alueille ja sai aikaan varsin selvää pysyvyyttä, on perusteltu syy tutkia, oliko olemassa taloudellisia eroavuuksia näiden eri tavalla käyttäytyvien alueiden kesken. Historiallis-ekologisen menetelmän avulla näiden eroavuuksien pitäisi näkyä.

Tämän vuoksi luodaan seuraavassa luvussa pääasiassa tilastopohjainen katsaus Oulun läänin taloudellisiin oloihin.

---

69 Soikkanen, s. 318, 389.

III TALOUDELLISET OLOT OULUN LÄÄNISSÄ 1900-LUVUN ALUSSA

1. Väestön jakaantuminen elinkeinon mukaan kunnittain ja kihlakunnittain

Maamme väkiluku lisääntyi 1800-luvun lopulla suhteellisesti voimakkaimmin maalaisyhteiskunnan alimmissa, epäitsenäisissä luokissa. Tämä liikaväestö, jota maaseutu ei kyennyt sitomaan, purkautui teollistuviin asutuskeskuksiin sekä ulkomaille, pääasiassa Amerikkaan. Siirtolaisuuden pääpaikkoja olivat Vaasan ja Oulun läänit, joista vuosisadan vaihteessa lähti keskimäärin 5.000 henkilöä vuosittain.¹ Vaikka maa pikkuhiljaa teollistui niin, että kun v. 1890 sai 8.0 % maan koko väestöstä elantonsa teollisuudesta, oli vastaava luku v. 1900 10.6 %, ei maaseudun epäitsenäisen ja vailla ammattia olevan väestön määrää voituheti sen enempää siirtolaisuuden kuin teollistamisenkaan avulla korjata. Maaseutuväestön olot muodostuivatkin 1900-luvun alussa sosiaali- ja yhteiskuntapoliittisesti kipeimmäksi ongelmaksemme.²

Oulun läänin väestön jakautuma elinkeinon perusteella oli kunnittain ja kihlakunnittain v. 1901 seuraava:³

Kihlakunta	asukk.	mv.%	teoll.%	muu %	tuntem. tai vailla vak.amm.%	as./km ²
<u>Haapajärvi</u>						
Pyhäjärvi	4852	90.7	3.8	3.8	1.7	3.6
Reisjärvi	2729	86.0	5.1	1.8	7.1	6.1
Haapajärvi	4535	82.9	5.8	4.7	6.6	6.3
Nivala	6469	86.9	6.1	3.0	4.0	12.4

1 Kuusi Eino ja Kuusi Reino, Sosiaalinen kysymys ja sosiaalinen liike kautta aikojen, s. 423-424.

2 Kuusi Eino ja Kuusi Reino, em. teos, s. 425-426.

3 Vennola J.H., Maanomistus Suomen maalaiskunnissa. Tilatoman väestön alakomitean tutkimuksia. Tilastollinen tutkimus yhteiskuntataloudellisista oloista Suomen maalaiskunnissa v. 1901. s. 34-41.

Kihalkunta	asukk.	mv.%	teoll.%	muu %	tuntem. tai vailla vak. amm.%	as./km ²
Kärsämäki	2387	85.4	5.0	6.4	3.2	3.5
Haapvesi	4994	88.7	2.9	3.7	4.7	4.6
Pulkkila	2042	86.1	4.3	3.4	6.2	4.6
Piippola	2576	86.6	3.8	5.6	4.0	2.3
Kestilä	2248	86.5	3.6	3.6	6.3	4.3
Yht./keskim.	32832	86.9	4.6	3.9	4.6	4.8
<u>Salon kihlak.</u>						
Sievi	3464	85.3	1.6	4.6	8.5	4.6
Rautio	1145	82.1	5.2	4.2	8.5	6.6
Ylivieska	5527	86.9	4.0	3.6	5.5	9.7
Alavieska	2505	76.2	4.7	5.1	14.0	9.4
Kalajoki	4113	75.6	6.4	9.6	8.4	8.4
Merijärvi	1546	81.5	3.1	3.7	11.7	7.5
Oulainen	4207	78.0	9.9	5.6	6.5	7.3
Pyhäjoki	3596	85.5	3.9	3.0	7.6	7.0
Salon kappeli	1265	88.8	2.0	2.7	6.5	9.2
Salon pitäjä	2144	59.8	4.3	21.8	14.1	6.4
Vihanti	2647	84.7	4.6	5.0	5.7	5.2
Rantsila	2803	70.5	3.4	3.3	22.8	4.4
Paavola	3897	74.4	7.2	6.6	11.8	7.2
Revonlahti	1140	83.0	10.3	3.3	3.4	5.0
Siikajoki	1415	88.8	1.3	5.5	4.4	5.6
Hailuoto	1826	71.8	6.6	16.3	5.3	10.8
Yht./keskim.	43210	80.3	5.1	5.6	9.0	6.8
<u>Kajaanin kihlak.</u>						
Säräisniemi	3659	82.3	2.0	3.7	12.0	2.2
Paltamo	4298	79.3	14.0	4.4	2.3	4.1
Kajaanin mlk	2815	83.6	10.9	1.9	3.6	2.4
Sotkamo	8355	85.1	8.2	2.8	3.9	3.2
Kuhmoniemi	6161	79.2	2.8	4.0	14.0	1.3
Ristijärvi	2057	86.5	4.1	2.5	6.9	2.4
Hyrnsalmi	1973	77.1	2.6	4.0	16.3	1.4
Suomussalmi	5730	86.9	0.7	3.3	9.1	1.1
Puolanka	3838	92.2	3.8	2.9	1.1	1.6
Yht./keskim.	38886	83.8	5.6	3.3	7.3	1.8
<u>Oulun kihlak.</u>						
Utajärvi	3783	83.2	0.8	4.7	11.3	2.4
Muhos	4075	77.1	1.4	3.2	18.3	4.0
Tyrnävä	2277	86.4	3.7	4.2	5.7	5.8
Temmes	805	85.1	5.0	2.9	7.0	6.7
Lumijoki	1923	87.7	4.8	4.1	3.4	6.2
Liminka	2994	79.3	7.2	6.7	6.8	5.0
Kempele	1114	88.2	3.8	5.8	2.2	8.8
Oulunsalo	1231	67.6	18.4	5.4	8.6	15.7
Oulun mlk	4016	31.4	29.3	11.7	27.6	16.4

Kihlakunta	asukk.	mv.%	teoll.%	muu %	tuntem. tai vailla vak. amm.%	as./km ²
Ylikiiminki	1990	89.5	3.9	3.5	3.1	2.2
Kiiminki	1563	65.2	5.6	3.3	25.9	5.9
Haukipudas	3923	39.7	27.0	19.2	14.1	9.0
Ii	5436	61.5	1.9	4.5	32.1	3.7
Kuivaniemi	1486	79.8	2.4	3.9	13.9	1.4
Pudasjärvi	7799	72.3	2.9	4.5	20.3	1.0
Taivalkoski	2844	85.8	1.3	4.7	8.2	0.9
Kuusamo	8509	81.2	2.0	1.8	15.0	0.9
Yht./keskim.	55768	72.7	6.7	4.6	16.0	1.9
<u>Kemin kihlak.</u>						
Kuolajärvi	3166	71.0	2.7	1.8	24.5	0.3
Kemijärvi	4125	73.3	3.3	4.6	18.8	1.2
Rovaniemi	7949	62.9	6.3	7.2	23.6	1.0
Tervola	2773	82.3	2.1	4.6	11.0	1.6
Simo	2550	60.7	19.2	10.6	9.5	1.1
Kemin mlk	4693	43.0	33.9	12.8	10.3	8.2
Alatornio	5914	55.3	23.7	6.6	14.4	6.8
Karunki	1690	74.9	4.6	4.5	16.0	7.1
Alkkula	3732	72.5	8.8	7.3	11.4	1.4
Turtola	1618	66.9	6.2	10.1	16.8	1.1
Kolari	1717	68.8	7.8	9.3	14.1	0.8
Yht./keskim.	39927	64.2	11.8	7.7	16.3	1.1
<u>Lapin kihlak.</u>						
Muonio	1127	51.7	2.7	16.4	29.2	0.6
Enontekiö	839	72.4	0.4	18.3	8.9	0.1
Kittilä	3245	75.5	4.1	19.3	1.1	0.4
Sodankylä	3312	81.1	1.5	7.0	10.4	0.2
Inari	1386	64.7	1.3	32.8	1.2	0.1
Utsjoki	494	64.8	2.4	15.4	17.4	0.1
Yht./keskim.	10403	72.6	2.4	13.4	11.6	0.2
Koko lääni	221026	76.7	6.6	5.4	11.3	1.4
Koko maa	2170522	71.3	11.1	7.3	10.3	6.5

Vertailtaessa läänin tilaa koko maahan havaitaan, että Oulun lääni oli maatalousvaltaisempi kuin maa keskimäärin. Teollistumisen aste on vain puolet (6.6 %) maan keskimääräisestä teollistumisasteesta (11.1 %). "Muiden" sekä "tuntemattoman" ammattiryhmän sekä vailla vakinaista ammattia olevien määrässä ei ole merkittäviä eroja.

Kihlakunnittain tarkasteluna havaitaan melkoisia eroja läänin eri osissa. Kemin ja Lapin kihlakunnat ovat maatalouden osalta "jäljessä" läänin tasoa, koska maatalousväestön määrä jää alle keskitason. Tämä johtunee luontoiselinkeinojen kuten poronhoidon ja metsästyksen suhteellisen merkittävästä asemasta, mikä näkyy etenkin Lapin kihlakunnan "muut" elinkeinot tilastossa.

Teollistumisen aste on korkein Kemin kihlakunnassa (11.8 %), jossa se ylittää jopa maan keskitason (11.1 %). Yli läänin keskitason pääsee myös Oulun kihlakunta.

11. Teollistuneiden ja punaisten kuntien korrelaatio

Oulun läänin keskimääräisen teollistumisasteen 6.6 % saavuttivat seuraavat kunnat:

Salon kihlakunnassa:	Hailuoto	6.6 %	
	Oulainen	9.9 "	
	Paavola	7.2 "	
	Revon-		
	lahti	10.3 "	
Haapajärven kihlakunta:	ei yksikään		
Kajaanin kihlakunta:	Paltamo	14.0 "	
	Kajaanin mlk	10.9 "	
	Sotkamo	8.2 "	
Oulun kihlakunta:	Liminka	7.2 "	
	Oulunsalo	18.4 "	
	Oulun mlk	29.3 "	✓ +
	Haukipudas	27.0 "	✓ +
Kemin kihlakunta:	Simo	19.2 "	
	Kemin mlk	33.9 "	✓ +
	Alatornio	23.7 "	✓ +
	Kolari	7.8 "	
Lapin kihlakunta:	ei yksikään		

Johtopäätös on, että teollistumisella ja punaisuudella on selvä syy-yhteys. Kaikki läänin keskiarvoon teollistumisasteensa puolesta ylettyvät kunnat Hailuotoa lukuunottamatta esiintyvät punaisina. Sen sijaan suurin osa punaisista kunnista eivät ole teollistuneita.

12. "Vailla ammattia" oleva väestö ja punaiset kunnat
Oulun läänin maaseudulla oli varsin paljon vailla vakinaista ammattia olevaa tai ammatiltaan tuntematonta väestöä. Määrä ylitti yhdellä prosenttiyksiköllä koko maan tason (10.3 %). Erityisen runsaasti näitä oli Oulun ja Keminkielakunnissa, edellisessä 16.0 % ja jälkimmäisessä 16.3 %. Miten tällaiset runsaasti ammatitonta väestöä sisältävät kunnat suhtautuivat punaisiin kuntiin, ilmenee seuraavasta:

Läänin keskitason 11.3 % saavuttivat seuraavat kunnat:

Salon kihlakunta:	Alavieska	14.0 %	
	Merijärvi	11.7 "	
	Salon pitäjä	14.1 "	
	Rantsila	22.8 "	✓ -
	Paavola	11.8 "	
Haapajärven kihlakunta:	ei yhtään		
Kajaanin kihlakunta:	Säräisniemi	12.0 "	
	Kuhmoniemi	14.0 "	
	Hyrnsalmi	16.3 "	
Oulun kihlakunta:	Utajärvi	11.3 "	
	Muhos	18.3 "	
	Oulun mlk	27.6 "	✓ +
	Kiiminki	25.9 "	✓ -
	Haukipudas	14.1 "	
	Ii	32.1 "	✓ +
	Kuivaniemi	13.9 "	
	Pudasjärvi	20.3 "	✓ -
	Kuusamo	15.0 "	

Kemin kihlakunta:	Kuolajärvi	24.5	% ^v +
	Kemijärvi	18.8	" "
	Rovaniemi	23.6	" ^v -
	Alatornio	14.4	" "
	Karunki	16.0	" "
	Turtola	16.8	" "
	Kolari	14.1	" "

Johtopäätös, on, että ammatittoman väestön keskimääräistä korkeammalla määrällä on yhteys kunnan punaisuuteen. Keskimääräistä enemmän ammatitonta väestöä sijaitsevia ja samalla erittäin punaisia kuntia ovat mm. ^{18.3 30.1} Muhos, ^{14.1 40.2} Oulun mlk, Ii, Haukipudas ja Kuolajärvi. Poikkeuksia ovat mm. Pudasjärvi, Kuusamo, Rovaniemi, Kiiminki ja Kemijärvi, jotka eivät ole punaisia, vaikka niissä ammatittoman väestön määrä on varsin korkea. Huomion ansaitsevat myös Kuhmoniemi ja Hyrynsalmi, joissa ammatittomia on varsin paljon, mutta jotka eivät vielä esiinny punaisina.

Sosialismin kannatus oli siis varsin suorassa yhteydessä siihen, missä määrin teollisuusväestöä ja vailla ammattia olevia henkilöitä kunnassa oli. Työväenyhdistykset syntyivätkin yleensä aina heti niille paikkakunnille, missä työväestöä alkoi olla runsaasti, paitsi kaupunkeihin myös työväestöä omaaviin maaseututajajamiin sekä sellaisiin maalaiskuntiin, missä epäitsenäistä maatalousväestöä oli runsaasti.⁴ Tällaisia paikkakuntia Pohjois-Suomessa olivat kaupungit sekä varsin suuri määrä maalaiskuntia, joiden väestörakenteen tarkastelu antaa valaisevan kuvan sosialismin leviämisen edellytyksistä.

⁴ Soikkanen Hannu, Sosialismin tulo Suomeen, s. 182, 202.

2. Maanomistusolot vuoden 1901 tilaston mukaan

Pääosa Suomen väestöstä kuului 1900-luvun alussa maanviljelijäväestöön. Mutta millainen tämä väestöryhmä oli rakenteeltaan ja millaiset edellytykset tämän ryhmän luokkarakenne loi poliittisten puolueiden toiminnalle ja ennen muuta sosialidemokraattiselle puolueelle, joka pyrki teollisuusväestön ohella saamaan kannatusta myös maalaisköyhälistön keskuudessa.

Vuoden 1901 tilastolaskennan mukaan maatalousväestöstä ruokakunnittain lukien kuului maassamme vain 35.5 % maanomistajiin. Vuokraajan asemassa olevia oli 16.8 % ja työväkeä peräti 47.7 %. Tilattoman väestön ongelma olikin yhteiskuntamme kipeimpiä ja poliittisesti eniten liikehdintää aiheuttanut kysymys.⁵ Kun maaseudun väestön kasvusta tuli suurin osa jo 1800-luvun lopulla tilattoman väestön osalle, maaltamuutto voimistui ja tilallisten sekä tilattomien välinen juopa syveni ja voimistui 1900-luvun puolelle tultaessa.⁶ Tilattoman maalaisväestön ongelma olikin sosialistisen agitaation keskeinen aihe maaseudullamme.⁷

21. Maan jakaantuminen omistussuhteen mukaan

Maaomaisuus jakaantui Oulun läänissä v. 1901 yksityisten ja yhteisöjen kesken kihlakunnittain ja kunnittain seuraavasti:⁸

5 Jutikkala Eino, Suomen talonpoika kautta aikojen, s.185-187.

6 Jutikkala Eino, Suomen talonpoika kautta aikojen, s.190.
Jutikkala Eino, Suomen talonpojan historia, s. 371-373.

7 Soikkanen Hannu, Sosialismin tulo Suomeen, s.
Jutikkala Eino, Suomen talonpoika kautta aikojen, s.190-192.
Roos Sigurd, Sortovuodet ja suurlakko Oulun kaupungissa ja läänissä, s. 366.

8 Vennola J.H., Maanomistus Suomen maalaiskunnissa v. 1901, s. 236-243.

Salon kihlakunta

kunta	maata yhteisö- omistuksessa%	maata yksit. omistuksessa %	maata omist. kunnan koko ruokak.määr.%	tiläsalas ta yksit. %omist.%
Sievi	2.1	97.9	59.4	43.3
Rautio	1.7	98.3	46.4	91.8
Ylivieska	0.9	99.1	44.4	76.1
Alavieska	1.1	98.9	47.4	88.3
Kalajoki	3.1	96.9	41.0	89.0
Merijärvi	2.0	98.0	44.5	94.6
Oulainen	1.3	98.7	44.3	79.5
Pyhäjoki	0.9	99.1	67.2	88.0
Salon kpli	3.5	96.5	39.0	90.6
Salon pit.	1.7	98.3	34.9	96.4
Vihanti	2.5	97.5	25.8	95.7
Rantsila	1.6	98.4	24.5	89.5
Paavola	3.7	96.3	21.1	93.4
Revonlahti	4.3	95.7	25.4	87.4
Siikajoki	3.0	97.0	33.7	92.2
Hailuoto	1.9	98.1	45.4	90.0
Keskim.	1.5	98.5	40.4	83.2

Haapajärven kihlakunta

Pyhäjärvi	2.0	98.0	26.3	63.8
Reisjärvi	1.8	99.2	39.4	65.8
Haapajärvi	1.5	98.5	35.9	61.6
Nivala	1.0	99.0	43.3	86.6
Kärsämäki	2.4	97.6	30.3	68.6
Haapavesi	1.8	98.2	32.6	90.7
Pulkkila	3.1	96.9	24.2	91.3
Piippola	3.5	96.5	31.1	46.7
Kestilä	1.4	98.6	32.7	60.0
Keskim.	1.5	98.5	33.6	68.8

Kajaanin kihlakunta

Säräisniemi	1.6	98.4	25.0	52.1
Paltamo	1.9	98.1	30.7	83.3
Kajaanin mlk	5.5	94.5	26.4	58.9
Sotkamo	1.6	98.4	27.9	62.8
Kuhmo	2.3	97.7	26.9	30.6
Ristijärvi	2.9	97.1	32.1	67.4
Hyrnsalmi	3.1	96.9	34.3	37.9
Suomussalmi	0.7	99.3	42.5	23.8
Puolanka	2.5	97.5	36.4	41.4
Keskim.	1.8	98.2	30.7	41.8

Oulun kihlakunta

kunta	maata yhteisö- omistuksessa %	maata yksit. omistuksessa %	maata omist. kunnan koko ruokak.määr.%	tilusalas ta yksit. omist.%
Utajärvi	3.0	97.0	22.7	40.3
Muhos	1.5	98.5	29.4	90.8
Tyrnävä	2.0	98.0	33.6	92.7
Temmes	1.8	98.2	36.4	92.5
Lumijoki	2.9	97.1	35.1	93.1
Liminka	5.5	94.5	19.6	91.3
Kempele	5.6	94.4	18.7	85.3
Oulunsalo	10.0	90.0	16.4	70.8
Oulun mlk	5.8	94.2	14.3	85.7
Ylikiiminki	2.1	97.9	39.8	55.4
Kiiminki	1.9	98.1	44.0	89.8
Haukipudas	1.6	98.4	33.7	91.9
Ii	0.9	99.1	38.1	51.1
Kuivaniemi	1.8	98.2	55.5	12.7
Pudasjärvi	1.4	98.6	24.7	25.5
Taivalkoski	4.6	95.4	22.9	14.7
Kuusamo	1.2	98.8	42.0	38.7
Keskim.	1.8	98.2	30.2	39.0

Kemin kihlakunta

Kuolajärvi	1.3	98.7	42.5	8.1
Kemijärvi	2.2	97.8	31.9	48.4
Rovaniemi	1.5	98.5	26.2	17.5
Tervola	2.0	98.0	33.7	39.5
Simo	1.6	98.4	35.2	14.3
Kemin mlk	1.7	98.3	25.9	93.0
Alatornio	1.5	98.5	34.4	92.5
Karunki	1.2	98.8	48.1	97.4
Alkkula	1.4	98.6	32.1	37.6
Turtola	5.7	94.3	32.7	18.1
Kolari	3.9	96.1	32.5	15.0
Keskim.	1.6	98.4	32.3	23.2

Lapin kihlakunta

Muonio	2.0	98.0	32.9	16.4
Enontekiäinen	3.4	96.6	52.9	4.1
Kittilä	2.2	97.8	43.4	22.7
Sodankylä	1.9	98.1	61.9	15.6
Inari	2.5	97.5	49.4	2.4
Utsjoki	4.7	95.3	56.3	3.7
Keskim.	1.9	98.1	49.1	10.4
koko lääni	1.6	98.4	34.1	28.3
koko maa	1.5	98.5	23.1	55.7

211. Maata omistavat ruokakunnat

Maata omistavia ruokakuntia ruokakuntien koko määrästä oli Oulun läänissä enemmän kuin maamme maalaiskunnissa keskimäärin. Prosenttiluku oli korkein Lapin kihlakunnassa (49.1) ja alhaisin Oulun kihlakunnassa (30.2), mutta myös Kajaanin kihlakunnassa oli tilanne lähes yhtä huono Oulun kihlakunnan kanssa (30.7). Kauas näistä eivät jääneet Kemin ja Haapajärven kihlakunnatkaan (32.3 ja 33.6). Erot kihlakuntien kesken eivät ole kuitenkaan niin suuret, että niiden perusteella - ehkä Lapin kihlakuntaa lukuunottamatta - voi tehdä johtopäätöksiä punaisten ilmastoalueiden suhteen.

Sen sijaan kuntakohtainen tarkastelu antaa mielenkiintoisempia näköaloja, sillä maata omistavien ruokakuntien alhainen määrä näyttää monessa tapauksessa korreloituvan punaisen äänestyskäyttäytymisen kanssa. Kihlakunnittain tilanne näyttää seuraavalta.

Läänin keskiarvon 34.1 alapuolelle jäävät seuraavat kunnat:

Salon kihlakunta: Vihanti ^{34.3} 25.8, Rantsila ^{18.6} 24.5, Paavola ^{33.0} 21.1, Revonlahti ^{34.6} 25.4, Siikajoki ^{35.4} 33.7. Kaikki nämä ovat punaisia kuntia, ja varsin lähelle keskiarvoa nousee myös punainen kunta Salon pitäjä lukemallaan 34.9.

Haapajärven kihlakunta: Pyhäjärvi ^{16.7} 26.3, Kärämäki ^{18.0} 30.3, Haapavesi ^{40.8} 32.6, Pulkkila ^{45.6} 24.2, Piippola ^{33.8} 31.1 ja Kestilä ^{14.2} 32.7. Näistä ainoastaan Pulkkila on "punaisiin" kuntiin lukeutuva, joten kaikkimuut mainitut kunnat ovat

korrelaatiosuhteesta poikkeavia.

Kajaanin kihlakunta: Säräisniemi 25.0, Paltamo 30.7, Kajaanin mlk 26.4, Sotkamo 27.9, Kuhmo 26.9, Ristijärvi 32.1. Näistäkin kolme, Säräisniemi, Sotkamo ja Kajaanin maalaiskunta ovat selvästi punaisia ja Ristijärvi punaisuuteen taipuva. Paltamo ja Kuhmo jäävät poikkeuksiksi.

Oulun kihlakunta: Utajärvi 22.7, Muhos 29.4, Tyrnävä 33.6, Liminka 19.6, Kempele 18.7, Oulunsalo 16.4, Oulun mlk 14.3, Haukipudas 33.7, Pudasjärvi 24.7 ja Taivalkoski 22.9.

Punaisia kuntia näistä ovat kaikki paitsi Pudasjärvi ja Taivalkoski. Poikkeuksia toiseen suuntaan ovat Ii (38.1) ja Kuivaniemi (55.5), joissa maata omistavien määrä on varsin korkea ja ne kuitenkin ovat punaisia kuntia.

Kemin kihlakunta: Kemijärvi 31.9, Rovaniemi 26.2, Tervola 33.7, Kemin mlk 25.9, Alkkula (Ylitornio) 32.1, Turtola 32.7 ja Kolari 32.5. Punaisiin lukeutuvia tai aivan lähellä sitä ovat kaikki muut paitsi Rovaniemi. Sen alhainen maanomistajalukema selittyy sillä, että paikkakunta oli jo varsin "urbanisoitunut", vaikka lukeutuikin maalaiskuntien joukkoon.

Yhteenvetona maataomistavien ruokakuntien määrän ja kuntien punaisuuden väliltä voidaan todeta, että alhainen maanomistajain määrä - ja vastaavasti korkea maata omistamattomien luku - korreloituu punaisen äänestyskäytymisen kanssa. Poikkeuksena ovat Pudasjärvi, Taivalkoski ja Kärsämäki, joiden tässä suhteessa pitäisi käyt-

täytyä punaisten ilmastoalueiden tavoin, mutteivät sitä tee. Toiselta puolen ovat poikkeuksia punaiset kunnat Kuolajärvi, Kuivaniemi ja Ii. Niissä maataomistavien määrä on keskimääräistä korkeampi. mutta kunnat ovat silti punaisia.

212. Yksityis- vai yhteisöomistus

Sen mukaan, oliko maa yksityisten vai yhteisöjen omistuksessa, ei Oulun läänin ja maan keskitason suhteen ole juuri minkäänlaista eroa. Maasta oli yksityisomistuksessa Oulun läänissä 98.4 % ja koko maassa 98.5 %. Kihlakunnittain erot olivat lähes yhtä mitättömät.

Sen sijaan kunnittain tarkasteltuna tavataan muutamia paikkakuntia, joissa yksityisen maanomistuksen määrä jää useita prosenttiyksiköitä alle läänin keskitason. Nämä kunnat ovat seuraavat.

Salon kihlakunnassa: Paavola 96.3, Revonlahti 95.7, Siikajoki 97.0, Salon kpli 96.5, kaikki voimakkaasti sosialistisen kannatuksen kuntia, sekä Kalajoki 96.9, joka ei esiinny punaisena.

Haapajärven kihlakunnassa erottuvat muista lähinnä kaksi kuntaa, Pulkkila 96.9 ja Piippola 96.5, joista edellinen voimakkaasti sosialistinen ja jälkimmäinenkin lähelle keskiarvoa nouseva.

Kajaanin kihlakunnassa vastaava havainto on tehtävissä vain Kajaanin maalaiskunnassa (94.5). Varsin lähellä tätä on myös Hyrynsalmi (96.9), joka ei kuitenkaan esiintynyt 1900-luvun alussa aivan punaisimpien kuntien joukossa.

Kemin kihlakunnassa erottuvat toisistaan selvemmin vain Turtola 94.3 ja Kolari 96.1, kumpikin punaisia kuntia.

Oulun kihlakunnassa vastaavasti Oulunsalo 90.0, Utajärvi 97.0, Kempele 94.4, Liminka 94.5, Oulun mlk 94.2 ja Taivalkoski. Havaitaan että kaikki lukuunottamatta Taivalkoskea, joka jälleen on poikkeus, ovat vahvasti sosialistisen käyttäytymisen kuntia.

Yhteenvedona todetaan, että niissä kunnissa, missä maaomaisuudesta keskimääräistä vähemmän oli yksityisten hallussa, oli sosialistien kannatus keskimääräistä voimakkaampaa. Poikkeuksen muodostaa Taivalkosken kunta, jossa keskimääräistä alhaisemmasta yksityisomistuksen määrästä huolimatta sosialistien kannatus oli keskimääräistä heikompaa.

213. Maanomistussuhteiden ja sosialismin kannatuksen keskinäinen riippuvuus

Edellä esitetyn tilastoaineuksen perusteella voidaan tehdä se havainto, että maanomistuksen ja sosialistisen äänestyskäyttäytymisen välillä on selvä riippuvuussuhde. Vaikka maaomaisuus oli maan keskitasoon verrattuna jakaantunut varsin laajalle koko läänissä, oli kuitenkin läänissä alueita, missä maata omistamattomia ruokakuntia oli keskimääräistä vähemmän. Tällaiset kunnat sijoittuvat Oulun ympäristöön ja Oulujokivarteen, Haapajärven kihlakuntaan sekä Kajaanin ympäristöön, samoin kuin Kemin seudulle, eliikka melko tarkasti punaisille alueille. Muutamia

poikkeuksia tästä kaavasta on havaittavissa, ja ne ovat ne, että lähinnä Pudasjärvi, Taivalkoski ja Kärsämäki, joiden "pitäisi" olla vahvan sosialistisen kannatuksen kuntia, eivät sitä ole. Toiselta puolen poikkeuksena on selvimmin Kuolajärvi, joka on punainen, mutta jossa maanomistusongelmaa ei muiden punaisten kuntien tapaan ollut.

Tämä tutkimustulos sopii yhteen mm. Hannu Soikkasen esittämiin havaintoihin, että sosialismin juurtuminen tiettyille alueille on yhteydessä vuosisadan alun epäkohtiin. Saman toteavat myös Jaakko Nousiainen, Eino Jutikkala ja Viljo Rasila.⁹ Tätä taustaa vasten on nähtävä oikeaksi myös se havainto, että sosialismi oli jo ennen ensimmäisiä eduskuntavaaleja juurtunut syväälle teollisuuskeskusten ohella myös maaseudulla esiintyen siellä eräin paikoin hyvinkin väkivaltaisena ja radikaalina.¹⁰

22. Viljellyn maan omistussuhteet

Kuten edellisestä luvusta havaittiin, oli Oulun läänin suurin sosiaalinen ongelma 1900-luvun alussa maata vailla olevan väestön suuri määrä. Tämä epäkohta käy ilmi myös muiden tilastojen valossa. Maata vailla olevan väestön ongelma oli tullut polttavaksi 1880-luvun jälkeen, jolla vuosikymmenellä irtainta väestöä oli maassamme eniten Kuopion läänissä, mutta vuosisadan vaihteeseen

⁹ Soikkanen Hannu, Sosialismin tulo Suomeen, s. 389, 318; Nousiainen Jaakko, Kommunismi Kuopion läänissä, s.69,151. Eino Jutikkala, Suomen talonpoika kautta aikojen, s.190 (Jutikkala sanoo, että maanomistajaluokan ja maaseudun tilattomien ja vuokraajien välille oli syntynyt juopa, joka erotti nämä luokat räikeästi toisistaan).- Rasila Viljo, Suomen torpparikysymys vuoteen 1909, s. 34, 35.

¹⁰ Tarkiainen Tuttu, Eduskunnan valitseminen 1907-1963. Suomen kansanedustuslaitoksen historia IX, s. 220.

tultaessa epäkohta oli suurin Oulun läänissä.¹¹ Maattoman väestön aseman selvittämiseksi asetettiin "Tilattoman väestön alakomitea" v. 1901. Komitean työn tulosten perusteella kiinnitettiin huomio maaseudun yhteiskuntaluokkien asemaan.¹²

Oulun läänissä, jossa v. 1901 oli noin 263.000 asukasta, oli irtainta väestöä 42.2 %.¹³ Omalla asuvia ruokakuntia oli ruokakuntien koko määrästä koko maassa 23 %, vuokramaalla asuvia 34 % ja tilattomia 43 %¹⁴, kun taas Oulun läänissä omalla maalla asuvia 34 % ruokakuntien koko määrästä, mutta koko väkilukuun nähden irtainta, maahan kiinnitettyä väestöä oli Oulun läänissä suhteellisesti eniten. Läänin väestön köyhyyden osoitus muuhun maahan verrattuna oli myös se, että henkirahan maksusta vapautettuja oli v. 1900 57.1 % läänin koko väestöstä, kun vastaava luku koko maassa oli 50.0 %.¹⁵

Valtion maanomistus oli läänissä runsas. Suomen valtion koko maa-alasta, joka v. 1900 oli yhteensä 14.320.140 ha, sijaitsi 12.592.378 ha Oulun läänissä. Aatelille kuuluvaa maata läänissä ei ollut lainkaan. Papiston virkataloille kuuluvaa maata oli 54.129 ha ja henkilöille, jotka eivät olleet Suomen kansalaisia 1.305 ha ja muille maanomistajille 3.916.288 ha.¹⁶

11 SVT II Katsaus Suomen taloudelliseen tilaan 8. s. 30.

12 Rasila Viljo, Suomen torpparikysymys vuoteen 1909, s. 216.

13 SVT II Katsaus Suomen taloudelliseen tilaan 8. s. 30.

14 Rasila Viljo, Suomen torpparikysymys vuoteen 1909, s. 218.

15 SVT II Katsaus Suomen taloudelliseen tilaan 8. s. 35.

16 SVT II Katsaus Suomen taloudelliseen tilaan 8. s. 82-83.

Miten sitten viljelty maa jakaantui väestön kesken?

Tähän löytyy vastaus seuraavasta asetelmasta.

Viljellyn maan jakaantuminen omistussuhteen ja viljellyn maan laajuuden mukaan Oulun läänissä v. 1901¹⁷

Kihlakunta	vilj.maata yksit. om. %	vilj.maata keskim.ha/ maanomist. alle 10ha	maanomist. 10-25ha	jak. vilj.m. laajuuden mukaan %	25-100	ylä 100
<u>Salon kihlakunta</u>						
Sievi	93.4	11.7	47.4	43.1	9.5	-
Rautio	98.1	20.3	12.0	64.9	23.1	-
Ylivieska	98.8	21.7	28.8	40.3	29.0	1.9
Alavieska	96.9	17.9	29.8	50.3	19.5	0.4
Kalajoki	97.2	30.5	9.2	37.3	51.8	0.7
Merijärvi	98.4	23.3	23.0	43.2	33.1	0.7
Oulainen	96.2	28.4	16.2	37.1	45.7	1.0
Pyhäjoki	97.1	24.3	13.2	51.9	35.5	1.4
Salon kpli	95.9	21.7	21.0	43.9	35.1	-
Salon pit.	97.0	27.0	9.9	46.5	42.4	1.2
Vihanti	95.0	51.8	1.9	24.8	60.3	13.0
Rantsila	94.2	40.9	6.6	32.2	55.7	5.5
Paavola	95.6	34.8	6.4	34.0	59.1	0.5
Revonlahti	89.7	46.7	7.3	33.3	47.8	11.6
Siikajoki	94.3	67.2	4.0	12.0	62.0	22.0
Hailuoto	96.2	41.2	2.6	20.5	75.6	1.3
Yht./keskim.	96.1	27.8	18.6	40.2	38.7	2.5
<u>Haapajärven kihlakunta</u>						
Pyhäjärvi	92.4	44.9	8.6	22.6	62.7	6.1
Reisjärvi	95.3	18.6	27.9	46.9	25.2	-
Haapajärvi	95.9	25.4	14.0	46.3	38.8	0.9
Nivala	97.4	19.4	27.4	48.3	23.3	1.0
Kärsämäki	94.5	39.4	6.1	23.8	65.8	4.3
Haapavesi	96.0	35.8	19.5	31.4	42.2	6.9
Pulkkila	95.5	37.7	17.2	25.8	49.2	7.8
Piippola	88.3	37.0	7.0	32.2	56.1	4.7
Kestilä	87.6	37.2	4.3	34.1	58.7	2.9
Yht./keskim.	93.9	30.6	17.0	37.1	42.5	3.4
<u>Kajaanin kihlakunta</u>						
Säräisniemi	92.9	61.5	1.1	14.4	67.9	16.6
Paltamo	93.4	21.5	18.4	52.9	27.9	0.8
Kajaanin mlk	87.8	45.7	0.6	22.6	70.7	6.1
Sotkamo	92.5	42.9	7.2	25.2	61.8	5.8
Kuhmo	82.1	33.3	9.3	34.5	53.9	2.5
Ristijärvi	93.6	5.1	3.6	11.0	78.8	6.6

17 Vennola J.H., Maanomistus Suomen maalaiskunnissa v. 1901
1. ja 2. sarake s. 318-327, seur:t sar:t s. 437-441.

Kihlakunta	vilj.maata yksit. om. %	vilj.maata keskim.ha/ maanomist.	maaomist. laajuuden alle 10ha	jak. vilj.m. mukaan % 10-25ha	25-100	yli 100
Hyrynsalmi	90.1	42.1	4.7	26.3	62.8	6.2
Suomussalmi	85.0	9.3	61.3	34.8	3.7	0.2
Puolanka	88.0	25.3	21.1	36.4	42.1	0.4
Yht./keskim.	89.7	33.6	18.1	30.6	47.1	4.2
<u>Oulun kihlakunta</u>						
Utajärvi	83.9	54.9	4.5	15.5	70.0	10.0
Muhos	91.8	19.3	35.9	41.2	21.4	1.5
Tyrnävä	97.3	49.2	9.3	30.4	51.0	9.3
Temmes	97.2	29.8	3.6	24.8	50.0	3.6
Lumijoki	96.8	33.1	4.4	37.2	56.9	1.5
Liminka	95.3	59.6	15.2	17.2	49.7	17.9
Kempele	89.8	142.2	3.8	-	39.6	56.6
Oulunsalo	87.5	42.7	6.1	20.4	71.4	2.1
Oulun mlk	87.9	21.8	33.1	34.5	30.9	1.5
Ylikiiminki	93.8	21.7	15.2	57.9	26.2	0.7
Kiiminki	96.7	18.8	32.5	41.4	26.1	-
Haukipudas	95.5	11.6	44.2	49.2	46.4	-
Ii	91.0	14.5	47.3	37.8	14.5	0.4
Pudasjärvi	81.1	43.2	10.4	32.1	47.1	10.4
Taivalkoski	76.2	22.0	13.9	54.3	31.8	-
Kuusamo	96.9	60.1	0.7	10.5	76.0	12.8
Yht./keskim.	90.8	35.0	28.8	31.6	39.3	6.3
<u>Kemin kihlakunta</u>						
Kuolajärvi	95.1	18.2	10.9	65.5	23.6	-
Kemijärvi	96.1	20.2	14.1	56.7	29.2	-
Rovaniemi	82.3	15.9	22.3	64.7	13.0	-
Tervola	95.9	17.4	35.3	44.8	18.9	1.0
Simo	81.7	12.3	52.5	37.1	10.4	-
Kemin mlk	94.5	21.5	23.9	44.9	30.2	1.0
Alatornio	94.3	11.0	58.3	33.1	8.4	0.2
Karunki	98.4	14.1	35.0	53.6	11.4	-
Alkkula	89.9	18.5	21.8	54.7	23.2	0.3
Turtola	84.7	16.5	24.0	59.5	16.5	-
Kolari	87.3	25.4	7.1	42.5	50.4	-
Yht./keskim.	91.0	16.6	30.6	49.9	19.3	0.2
<u>Lapin kihlakunta</u>						
Muonio	96.3	15.3	18.2	71.7	10.1	-
Enontekiäinen	95.0	11.7	23.3	76.7	-	-
Kittilä	94.0	22.3	11.4	51.1	37.5	-
Sodankylä	92.7	22.3	10.6	48.3	40.8	0.3
Inari	79.5	19.8	10.8	62.5	25.9	0.8
Utsjoki	82.5	2.8	98.4	1.6	-	-
Yht./keskim.	91.6	19.3	17.9	52.6	29.3	0.2
Koko lääni	92.3	28.1	21.3	35.9	36.6	3.2
Koko maa	92.2	19.9	36.9	36.5	24.2	2.4

Edellä esitetyn tilaston perusteella on viljellyn maan omistussuhteiden perusteella tehtävissä seuraavia havaintoja, jotka osoittavat eräitä riippuvuussuhteita sosialistisen äänestyskäyttäytymisen ja maaomaisuuden ja kaantumisen välillä. Tarkasteltakoon kutakin saraketta erikseen.

221. Yksityis- vai yhteisöomistus

Peltoalasta oli koko maassa yksityisomistuksessa 92.2 %. Oulun läänissä luku oli lähes sama, 92.3 %. Kihlakunnittain tarkasteltuna nähdään Kajaanin kihlakunnan (89.7) ja Oulun kihlakunnan (90.8) jääneen alle maan keskitason. Yksityisessä omistuksessa viljeltyä maata oli eniten Salon ja Haapajärven kihlakunnissa.

Oliko sitten eroja kuntien kesken ja mitennämä eroavuudet korreloivat äänestyskäyttäytymisen kanssa? Voidaan kenties olettaa, että maaomaisuuden keskittyminen voimakkaasti yksityisille tai toisaalta yhteisöille, yhtiöille tms. oli ehkä poliittista käyttäytymistä radikaalistas- tava tekijä.

Salon kihlakunnassa läänin keskiarvosta 92.3 % poikkeavat lähes kaikki kunnat ja nimenomaan ylöspäin. Kun tähän korkeaan lukuun liittyy se, että peltoala on keskittynyt muutamien suurten tilojen haltuun, kuten Vihannissa, Rantsilassa, Revonlahdella ja Siikajoella, on näillä tyytymättömyyttä synnyttävillä tekijöillä yhdessä yhteyttä sosialistisen äänestyskäyttäytymisen kanssa.

45.6
Haapajärven kihlakunnassa voidaan Pulkkilan osalta tehdä edellisen kaltainen havainto. ^{20.8} *Haapajärvi?*

Kajaanin kihlakunnassa erottuu erikoisen selvästi Kuhmo, jossa yksityisten omistuksessa viljellystä maasta on vain 82.1 %. Siellä peltoalat näyttävät voittopuolisesti olevan suurtilojen hallussa. Kuitenkaan Kuhmo ei vielä 1900-luvun alussa ollut kovin voimakkaasti sosialistinen - myöhemmin kyllä. Punaisena alun alkaen esiintyvät Säräisniemi ja Kajaanin maalaiskunta erottuvat muista siinä, että viljelty maa näissäkin oli varsin selvästi keskittynyt.

Oulun kihlakunnassa läänin keskiarvosta poikkeavat alaspäin näkyvimmin Utajärvi (83.9) ja Pudasjärvi (81.1) sekä Taivalkoski (76.2). Näistä jokaiseen liittyy vielä piirre, että peltoala on keskittynyt suurtiloille. Kuitenkin näistä vain Utajärvi on punaisuuteen taipuva, kun taas Taivalkoski ja Pudasjärvi ovat täydellisiä poikkeuksia. Samaan ryhmään voidaan lukea myös Kuusamo, jossa yksityisomistuksessa olevan viljellyn maan määrä on läänin korkeimpia (96.9) ja jossa myös suurviljelmiä on runsaasti, mutta jossa sosialistien kannatus on läänin alhaisimpia.

Huomion ansaitsevat myös Oulun ympäristön pienet kunnat Kempele, Oulunsalo ja Oulun maalaiskunta, joissa yksityisomistus on keskimääräistä alhaisempi, mutta joissa peltoala on keskittynyt. Yhdessä nämä tekijät näyttävät olevan yhteydessä voimakkaaseen sosialistiseen käyttäytymiseen.

Kemin kihlakunnassa Rovaniemi ja Simo sekä Turtola jäävät selvimmin alle keskiarvon. Näistä ensiksi mainittu ei ole punainen, mutta jälkimmäiset kylläkin. Ylöspäin poikkeavat eniten Kemijärvi ja Tervola, joilla kummallakin on taipumusta punaiseen käyttäytymiseen.

Lapin kihlakunnassa viljeltyä maata on vähiten yksityisten hallussa Inarissa (79.5), mutta sosialismin kannatus oli siellä heikko.

Yhteenvedona todetaan, ettei viljellyn maan ja kaantumisella yksityisen ja yhteisöomistuksen kesken näytä olevan ratkaisevaa merkitystä poliittiselle käyttäytymiselle, mutta sen sijaan kun omistussuhde poikkeaa suuresti puoleen taikka toiseen läänin keskiarvosta ja kun siihen liittyy viljellyn maan keskittyminen yksien ja harvojen suurten tilojen haltuun, näyttävät nämä tekijät yhdessä olevan yhteydessä poliittisen radikalismien kanssa. Nämä piirteet ovat nähtävissä useissa "punaisissa" kunnissa. Täydellisen poikkeuksen muodostavat kuitenkin Kuusamo, Taivalkoski ja Pudasjärvi, joissa maaomaisuus oli keskittynyttä, mutta joissa sosialismi ei saanut kannatusta.

222. Viljellyn maan määrä tilaa kohden

Viljeltyä maata oli v. 1901 maassamme tilaa kohden 19.9 ha. Oulun läänissä sitä oli 28.1 ha eli huomattavasti enemmän kuin maassa keskimäärin. Kihlakunnittain tilanne oli se, että Oulun kihlakunnassa oli eniten, 35.0 ha,

ja suuruusjärjestyksessä niin, että Kajaanin kihlakunnassa 33.6 ha, Haapajärven kihlakunnassa 30.6 ha, Salon kihlakunnassa 27.8 ha, Lapin kihlakunnassa 19.3 ha ja Kemin kihlakunnassa 16.6 ha.

Kun maatalous oli ehdoton pääelinkeino koko läänissä, voidaan peltoalan määrän katsoa antavan kuvan kunnan varallisuudesta mitattuna keskimäärin tilaa kohden. Suuren poikkeavuuden puoleen taikka toiseen alueen keskiarvomäärästä 28.1 ha voidaan olettaa olevan yhteydessä poliittiseen käyttäytymiseen.

Salon kihlakunnassa eniten alle keskiarvon jäi ^{11.0} Sievi (11.7 ha), joka oli myös pientilavaltainen kunta. Sievi ei alun alkaen esiinny kovin punaisena, mutta myöhemmin kylläkin. Keskiarvon yläpuolelle nousevat näkyvimmin Vihanti (51.8), Rantsila (40.9), Revonlahti (46.7) ja Siikajoki (67.2), kaikki punaisia kuntia. Varsin korkean lukeman (41.2) saavutti myös Hailuoto, jossa maanomaisuus oli vahvasti yksityisten käsissä ja jossa peltoala oli jakaantunut varsin tasaisesti eri tilakokojen kesken, mikä puolestaan ei ruokkinut poliittista radikalismia.

Haapajärven kihlakunnassa alle keskiarvon jäävät eniten Reisjärvi (18.6) ja Nivala (19.4), joista kumpikaan ei esiinny punaisena. Ylöspäin poikkeavat Kärämäki (39.4), Haapavesi (35.8), Pulkkila (37.7), Piippola (37.0) ja Kestilä (37.2), joilla kaikilla Kärämäkeä

lukuunottamatta on taipumusta punaiseen käyttäytymiseen. Kärsämäki on tässä suhteessa, samoin kuin maata omistamattomien ruokakuntien määrässäkin (ks.s61) poikkeusmuista: olosuhteittensa puolesta sen odottaisi olevan sosialismiin taipuvan, mutta sitä se ei kuitenkaan ole.

Kajaanin kihlakunnassa jäävät Ristijärven ja Suomussalmen peltoalat tilaa kohden lähes alhaisimmiksi koko läänissä - vain Utsjoella on vähemmän peltoa tilaa kohden. Sekä Suomussalmen että Ristijärven peltoala on keskittynyt suurten tilojen haltuun. Kunnat eivät kylläkään heti vuosisadan alussa lukeutuneet punaisiin alueisiin, mutta myöhemmin tulivat sosialistisiksi. Edellytykset siis olivat tässä suhteessa olemassa jo v. 1901. - Päinvas- taiseen suuntaan poikkeavia ovat Säräisniemi (61.5), Kajaanin mlk (45.7), Sotkamo (42.9) ja Hyrynsalmi (42.1). Kaikki mainitut ovat alun alkaen punaisia tai lähelle läänin keskiarvoa nousevia.

Oulun kihlakunnassa kauimmaksi keskiarvosta jäävät Muhos (19.3), Oulun mlk (21.8), Ylikiiminki (21.7), Haukipudas (11.6) ja Ii (14.5). Kaikki nämä Ylikiiminkiä lukuunottamatta ovat punaisia kuntia. Ylöspäin poikkeavia ovat selvimmin Utajärvi (54.9), Tyrnävä (49.2), Liminka (59.6), Kempele (142.2), Oulunsalo (42.7), Pudasjärvi (43.2) ja Kuusamo (60.1). Näistä kaikki muut paitsi Pudasjärvi ja Kuusamo, ovat punaisia tai punaisuuteen taipuvia.

Kemin kihlakunnassa alhaisimmat lukemat ovat Kuolajärvellä (18.2), Rovaniemellä (15.9), Tervolassa (17.4), Simossa (12.3), Alatorniolla (11.1), Karungissa (14.1) ja Turtolassa (16.5). Läänin keskiarvotasolle nousevaa kuntaa ei ole yhtään. Keskiarvon alapuolelle jäävistä kaikki, Rovaniemeä lukuunottamatta, ovat punaisia kuntia.

Lapin kihlakunnassa peltoalat jäivät jo luonnonolosuhteista johtuen alle läänin keskitason. Nämä seikat huomioon ottaen peltoalat eivät ole vertailukelpoiset läänin muiden osien kanssa.

Yhteenvetona on todettavissa, että korkea peltoalan määrä tilaa kohden ja vastaavasti keskimääräistä alhaisempi määrä on yhteydessä punaiseen käyttäytymiseen. Maaomaisuuden keskittyminen on ollut sosialismia ruokkiva tekijä. Täydellisiä poikkeuksia tästä pääsäännöstä ovat kuitenkin Kuusamo ja Pudasjärvi ja vähäisemmässä määrin myös Ylikiiminki ja Kärsämäki.

223. Maanomistajain jakaantuminen viljellyn maan laajuuden mukaan

Suomen maanomistajat jakaantuivat viljellyn maan laajuuden mukaan v. 1901 siten, että alle 10 ha tiloille heistä tuli 36.9 %, 10-25 ha tiloille 36.5 %, 25-100 ha tiloille 24.2 % ja yli 100 ha tiloille 2.4 %. Oulun läänissä alle 10 ha tiloille heistä tuli 21.3 %, 10-25 ha tiloille 35.9 %, 25-100 ha tiloille 36.6 % ja yli 100 ha tiloille 3.2 %. Maanomistajat olivat siis Oulun läänissä

peltoalan suhteen varakkaampia kuin maassa keskimäärin. Alle 10 ha tiloille maanomistajia tuli Oulun läänissä eniten Oulun ja Kemin kihlakunnissa (edellisessä 28.8 % ja jälkimmäisessä 30.6 %). Suuria yli 100 ha viljelys-tiloja oli eniten Oulun kihlakunnassa.

Mitä sitten maanomistajain jakaantuminen peltoalan suhteen voisi kertoa poliittiseen käyttäytymiseen nähden? Ainakin voisi olettaa, että peltoalan keskittyminen ja vastaavasti hajaantuminen lukuisille pientiloille saattaisi olla kateuden ja kaunaisuuden aihe, joka puolestaan ruokkisi radikaalia käyttäytymistä. Nyt tarkastellaan kihlakunnittain ja kunnittain näiden kahden tekijän mahdollista yhteyttä sosialistiseen käyttäytymiseen.

Salon kihlakunnassa maanomistajia tuli suurtilojen osalle keskimääräistä runsaammin Vihannissa 13.0 %, Revonlahdella 11.6 %, Siikajoella 22.0 % ja Rantsilassa 51.5 %. Näistä muut paitsi Rantsila ovat voimakkaasti sosialistisia kuntia ja Rantsilakin v. 1910 noin 20 %-sen kannatuksen kunta.

Pienille, alle 10 peltohehtaarin tiloille tuli maanomistajia eniten Sievissä 47.4 %, Ylivieskassa 28.8 %, Alavieskassa 29.8 % ja Merijärvellä 23.0 %. Näistä yksikään kunta ei ole punainen, joskin näistä Sievi myöhemmin tuli varsin voimakkaan sosialistisen käyttäytymisen kunaksi.^{x)} Näyttää kuitenkin siltä, ettei maanomistajien

x) SDP:n osuus Sievissä oli vuoteen 1919 mennessä kasvanut 27.8 %:iin, ja puolueen jakaannuttua sieviläiset siirtyivät muiden pohjoissuomalaisien tavoin lähes tyystin puolueen radikaalimpaan, kommunistiseen siipeen. Kommunistien saama osuus kaikista äänistä oli Sievissä 1922-1929 22-23 % (SVT Eduskuntavaalitulokset 1919, 1922-29).

jakaantumisella lukumäärältään korkean a pienille tiloille ole yhteyttä sosialistiseen käyttäytymiseen.

Haapajärven kihlakunnassa suurtiloille tulevia maanomistajia oli keskimääräistä enemmän Pyhäjärvellä 6.1 %, Kärsämäellä 4.3 %, Haapavedellä 6.9 %, Pulkkilassa 7.8 % ja Piippolassa 4.7 %. Näistä vain Pulkkila on punainen kunta, mutta Piippola ja Haapavesikin punaisuuteen taipuvia.

Keskimääräistä enemmän - yli läänin tason 21.3 % meneviä - pientiloille jakaantuvia maanomistajia tuli vain kahdessa kunnassa, Reisjärvellä 27.9 % ja Nivalassa 27.4 %. Kumpikaan näistä ei ole voimakkaan sosialistisen käyttäytymisen kuntia.

Kajaanin kihlakunnassa oli suurtilojen osalle tulevia maanomistajia eniten Säräisniemellä 16.6 %, Kajaanin maalaiskunnassa 6.1 %, Sotkamossa 5.8 %, Ristijärvellä 6.6 % ja Suomussalmella 6.2 %. Näistä kolme ensiksi mainittua ovat alun alkaen olleet punaisia ja kaksi viimeksi mainittua tulivat vuosi vuodelta voimakkaammin sosialistiseksi ja punainen käyttäytyminen tuli niissäkin pysyväksi. x)

Pientilojen osalle tulevia maanomistajia tuli eniten Suomussalmella 61.3 %, jolle kunnalle on myöhemmin ollut tyypillistä voimakas punaisuus.

---

x) v. 1919 oli SDP:n osuus äänistä Suomussalmella 31.6 % ja Ristijärvellä 18.7 %. Kommunistien saama äänimäärä 1922-1929 oli Suomussalmella 45-52 % ja Ristijärvellä 17-21 %. Ristijärvestä ei kuitenkaan tullut niin kommunistinen kuin Kainuun kunnista yleensä. (SVT Eduskuntavaalitulokset 1919, 1922-1929).

Oulun kihlakunnassa suurtiloille tulevia maanomistajia oli ylivoimaisesti eniten koko läänissä, 56.6 % kunnan maanomistajista. Runsaasti heitä tuli myös Utajärvellä 10.0 %, Limingassa 17.9 %, Tyrnävällä 9.3 %, Pudasjärvellä 10.4 % ja Kuusamossa 12.8 %. Näistä kaikki muut paitsi Pudasjärvi ja Kuusamo ovat punaisia tai punaisuuteen taipuvia. Poikkeuksen muodostavat siis Kuusamo ja Pudasjärvi. Pudasjärvi tosin sai 1920-luvun lopulla punaista väriä niin, että kommunistien kannatus nousi 1929 vaaleissa 27.1 %:iin.¹⁹

Pientilojen osalle tulevia maanomistajia oli eniten Muhoksella 35.9 %, Oulun maalaiskunnassa 33.1 %, Kiiminkissä 32.5 %, Haukiputaalla 44.2 % ja Iissä 47.3 %. Nämä kaikki Kiiminkiä lukuunottamatta ovat punaisia kuntia.

Kemin kihlakunnassa suurtilojen osalle tulevia maanomistajia ei ollut läänin keskitason 3.2 % ylittävästi yhdessäkään kunnassa. Pientilojen osalle tulevia maanomistajia oli eniten Tervolassa 35.2 %, Simossa 52.5 %, Alatorniolla 58.3 % ja Karungissa 35.0 %. Kaikki nämä ovat punaisia kuntia.

Lapin kihlakunnassa maanomistajia tuli suurtiloja kohden eniten Kittilässä ja Sodankylässä, jotka myös olivat punaisimpia. Utsjoella oli pienen peltoalan tiloja eniten, mutta kun suurviljelmätiloja ei ollut, ei tämä näytä jyrkentäneen poliittista käyttäytymistä.

---

19 SVT XXIX Vaalitulosta 14. Eduskuntavaalit v. 1929.

Yhteenvedona on todettavissa, että niissä kunnissa missä maanomistajia jakaantui keskimääräistä enemmän suuren peltoalan - yli 100 ha - omaaville tiloille, oli myös sosialistinen äänestyskäyttäytyminen keskimääräistä voimakkaampaa. Poikkeuksen säännöstä tekevät täydellisesti Kuusamo ja Pudasjärvi, jälkimmäinen ei tosin yhtä selvästi kuin Kuusamo, sillä Pudasjärvi myöhemmin omaksui punaisen käyttäytymisen piirteitä. Sen sijaan sillä seikalla, että maanomistajia jakaantui keskimääräistä runsaammin pienille alle 10 ha peltoalan omaaville tiloille, ei näytä olevan yhtä ratkaisevaa yhteyttä punaiseen käyttäytymiseen. Kuitenkin ilmiö on näkyvä silloin, kun erittäin suuri osa maanomistajista sijoittuu pientiloille (Suomussalmi, Muhos, Oulun maalaiskunta, Haukipudas, Ii, Tervola, Simo, Alatornio ja Karunki). (Poikkeuksena on Kiiminki). Maanomistajaluokan alhainen peltovarallisuus on siten varsin selvässä korrelaatio-suhteessa kunnan sosialistiseen äänestyskäyttäytymiseen.

224. Kuntien peltoala suhteessa väkilukuun

Missä määrin pelto-omaisuuden jakaantumisella asukasta kohden kunnittain on yhteyttä punaiseen käyttäytymiseen ilmenee seuraavasta asetelmasta:

Oulun läänin kuntien peltoala 100 asukasta kohden v.1901²⁰

Salon kihlakunta

Sievi	151,5	ha
Rautio	207,5	"
Ylivieska	181.9	"
Alavieska	199.0	"
Kalajoki	270.6	"
Merijärvi	223.5	"
Oulainen	271.6	"
Pyhäjoki	299.5	"
Salon pit.	225.1	"
Salon kpli	199.0	"
Vihanti	317.8	"
Rantsila	280.4	"
Paavola	171.9	"
Revonlahti	298.1	"
Siikajoki	493.4	"
Hailuoto	361.2	"
Keskim.	246.9	ha

Oulun kihlakunta

Utajärvi	334.6	ha
Muhos	134.4	"
Tyrnävä	331.2	"
Temmes	209.2	"
Lumijoki	238.9	"
Liminka	298.8	"
Kempele	725.0	"
Oulunsalo	177.0	"
Oulun mlk	78.6	"
Ylikiiminki	166.1	"
Kiiminki	190.4	"
Haukipudas	94.0	"
Ii	135.0	"
Kuivaniemi	96.1	"
Pudasjärvi	290.2	"
Taivalkoski	126.8	"
Kuusamo	417.8	"
Keskim.	241.8	ha

Haapajärven kihlakunta

Pyhäjärvi	285.9	ha
Reisjärvi	157.3	"
Haapajärvi	199.1	"
Nivala	157.8	"
Kärsämäki	282.8	"
Haapavesi	248.1	"
Pulkkila	243.1	"
Piippola	269.2	"
Kestilä	258.6	"
Keskim.	226.2	ha

Kajaanin kihlakunta

Säräisniemi	323.9	ha
Paltamo	135.5	"
Kajaanin mlk	272.2	"
Sotkamo	271.0	"
Kuhmo	226.1	"
Ristijärvi	256.2	"
Hyrnsalmi	299.0	"
Suomussalmi	76.5	"
Puolanka	177.2	"
Keskim.	222.0	ha

Kemin kihlakunta

Kuolajärvi	137.6	ha
Kemijärvi	139.6	"
Rovaniemi	97.9	"
Tervola	129.4	"
Simo	107.0	"
Kemin mlk	135.2	"
Keskim.	241.8	ha

Lapin kihlakunta

Muonio	137.8	ha
Enontekiö	122.9	"
Kittilä	226.9	"
Sodankylä	253.4	"
Inari	212.0	"
Utsjoki	41.7	"
Keskim.	206.5	ha

Koko lääni 214.5 ha

Koko maa 131.3 ha

Havaitaan, että jos jätetään perimmäinen Lappi huomioon ottamatta, jää Kajaanin kihlakunnan peltomäärä suhteellisesti pienimmäksi (222.0 ha/100 as), mutta aika lähelle sitä jää Haapajärven kihlakunnankin peltoala (226.2 ha/100 as). Erot kihlakunnittain eivät ole kuitenkaan merkittävän suuret, ja kaikissa kihlakunnissa ylitetään maan keskitaso erittäin reilusti.

Mutta millaiset peltoalat olivat asukasta kohden punaisissa kunnissa? Tarkastellaanpa asiaa kihlakunnittain.

Salon kihlakunnassa nousevat yli läänin keskitason 214.5 ha selvimmin Rautio, Kalajoki, Merijärvi, Oulainen, Pyhäjoki, Salon pitäjä, Vihanti, Ratsila, Revonlahti, Siikajoki ja Hailuoto. Joukossa on sekä punaisia että porvarillisia kuntia, joten korkea peltoala sinänsä ei näytä merkitsevän mitään. Mutta kun verrataan korkeiden peltoalojen kuntia peltoalan ja maanomistajien väliseen suhteeseen (s.69) havaitaan, että missä oli suurtiloja (Vihanti, Revonlahti ja Siikajoki) ja samalla runsaasti myös peltoalaa tilaa kohden, on myös sosialistinen käyttäytyminen keskimääräistä voimakkaampaa. Mikäli peltoala on jakaantunut tasaisesti, on porvarillinen käyttäytyminen enemmän vallitseva.

Vastaavasti, jos peltoalaa asukasta kohden on vähän ja mikäli kunta on pientilavaltainen peltoaloihin nähden, on sosialistinen äänestyskäyttäytyminen

todennäköisempi kuin porvarillinen asennoituminen (Paavola, Sievi).

Haapajärven kihlakunnassa korkeimmat peltoalat olivat Pyhäjärven, Kärämäen ja Piippolan kunnissa. Alhaisimmat lukemat saavutettiin Reisjärvellä, Haapajärvellä ja Nivalassa. Kumpaankin ryhmään mahtuu sekä sosialistisen että porvarillisen käyttäytymisen kuntia. Mutta samoin kuin Salon kihlakunnassa, voidaan Haapajärven kihlakunnassakin korkean peltoalan ja peltoalan keskittyneisyyden sekä sosialistisen äänestyskäyttämisen korreloituminen (Pulkkila ja Piippola).

Kajaanin kihlakunnassa erottuvat punaisuutta suosivat tekijät, peltoalan vähyys ja äärimmäinen runsaus, selvemmin kuin muualla läänissä. Säräisniemellä, punaisessa kunnassa, on peltoa 323 ha 100 asukasta kohden, mutta peltoala on keskittynyt suurtiloille (ks. s.69). Äärimmäisen vähän, vähemmän kuin missään muussa kunnassa perimmäistä Lappia lukuunottamatta, on peltoa Suomussalmella (0.76 ha/asukas) ja sekin on jakaantunut pikkutilallisten kesken, eikä suurtiloja ole, ja kunta kääntyi vähitellen sosialismin kannalle. Säräisniemen kanssa samoja piirteitä, joskaan ei niin selvinä, esiintyy myös Kajaanin mlk:ssa ja Hyrynsalmella.

Oulun kihlakunnassa tavataan korkeat peltoalat jälleen punaisista kunnista, Utajärveltä, Tyrnävältä, Limingasta, Kempeleestä (725 ha/100 asukasta - läänin korkein lukema), joissa myös peltoalan keskittyminen

isoille tiloille on havaittavissa. Mutta poikkeuksen muodostavat taas Kuusamo (417.8 ha/100 as., mikä on läänin kolmanneksi korkein luku) ja Pudasjärvi, jotka korkeasta peltoalastaan ja pelto-omaisuuden keskittymisestä huolimatta eivät ole sosialistisia.

Vastaavasti punaisuutta suosivia piirteitä tavataan myös siten, että peltoalaa on vähän suhteessa väkilukuun. Muhos, Oulun mlk, Haukipudas, Ii ja Kuivaniemi ovat tässä suhteessa silmään pistävät.

Kemin kihlakunnassa erot peltoalojen suhteen eivät kuntien kesken ole suuret. Alhaisin peltoala asukaslukuun nähden on Rovaniemellä, mutta kun kunta oli jo taajamavoittoinen, ei lukemaa voida pitää aivan vertauskelpoisena. Koska kihlakunnassa ei ollut paljon suurtilojakaan (s.70), ei muihin kihlakuntiin verrattavia johtopäätöksiä voida tehdä. Kuitenkin kiinnittyy huomio siihen, että syrjäisessä ja punaisessa Kuolajärven kunnassa oli kihlakunnan toiseksi korkein peltoala suhteessa väkilukuun. Maaomaisuuden jakaantuminen ei ole ollut ainakaan ratkaisevassa määrin punaisuutta synnyttävä tekijä.

Lapin kihlakunnassa ei peltoaloissa asukasta kohden ole suuria eroja, kun otetaan huomioon maantieteelliset olot. Peltoalat pienenevät pohjoista kohti mentäessä ja luontoiselinkeinojen merkityksen kasvaessa.

Yhteenvetona todetaan, että peltoalat asukasta kohden olivat pienimmät Kainuussa, muiden kihlakuntien keskinäiset erot olivat vähäiset. Kuntien kesken esiin-

tyi varsin suuriakin eroja. Suuret peltoalat omaavat kunnat olivat yleensä sellaisia, että maaomaisuus ja pellot olivat keskittyneet 50-100 ja yli 100 peltohehtaarin tiloille. Tällainen pelto-omaisuuden keskittyminen on lähes poikkeuksetta ollut yhteydessä kunnan voimakkaaseen sosialistiseen äänestyskäyttäytymiseen, Säännöstä poikkeaa täydellisesti vain Kuusamon kunta, jossa oli läänin kolmanneksi suurimmat peltoalat asukasta kohden, mutta joka silti on ollut voimakkaasti porvarillinen ja vaikka pelto-omaisuus on ollut keskittynyttä suurtiloille. Toisena poikkeuksena on Pudasjärvi, joka sekin oli vuosisadan ensimmäisellä vuosikymmenellä voimakkaasti porvarillinen, mutta kylläkin myöhemmin, vasta 1920-luvun lopulla, on saanut varsin voimakasta punaista väriä.

Toisena pääsääntönä voidaan pitää, että pientilavaltaisuus on ollut omiaan edistämään sosialistista käyttäytymistä, ja sitä suuremmalla syyllä, jos pientilojen vastapainona on ollut korkea suurtilojen määrä. Vastakohtaisuudet ovat ruokkineet radikaalista äänestyskäyttäytymistä, tässä tapauksessa sosialismia. Tämä käyttäytymismuoto ei kuitenkaan ole aivan ehdoton, sillä pienten peltoalan omaavien kuntien joukossa on myös porvarillisen äänestyskäyttäytymisen kuntia.

225. Peltoalan omistussuhteet ja sosialistinen
äänestyskäyttäytyminen

Pelto-omaisuuden omistussuhteiden perusteella on havaittavissa varsin selvää riippuvuussuhdetta sosialistiseen käyttäytymiseen. Siellä missä on ollut keskimääräistä enemmän peltoa asukasta kohden ja missä lisäksi on pelto-omaisuus ollut keskittynyttä suurtiloille, on sosialismin kannatus ollut keskimääräistä voimakkaampaa. Tämä on havaittavissa ylipäänsä kaikissa punaisissa kunnissa.

Punaisuutta suosiva tekijä on ollut myös peltoalan alhaisuus asukasta kohden, ja etenkin jos keskimääräistä korkeampia osa maanomistajista on jakaantunut näille pienille, alle 10 peltohehtaarin tiloille. Poikkeaminen keskiarvoista on yleensä radikaalistanut poliittista käyttäytymistä.

Poikkeuksia näistä pääsäännöistä ovat Oulun kihlakunnan koilliset kunnat, ns. Koillismaa. Näiden kolmen kunnan Kuusamon, Taivalkosken ja Pudasjärven "edellytykset" tulla punaisiksi ovat olleet lähes yhtäläiset sellaisten kuntien kanssa, joissa peltoa on ollut suhteellisen paljon ja joissa pelto-omaisuus on ollut varsin keskittynyttä - Taivalkoskella ei tosin siinä määrin kuin sen naapureissa -, mutta siitä huolimatta nämä kunnat ovat olleet voimakkaasti porvarillisia. Poikkeuksiin lukeutuu myös Kärsämäki ja joissakin suhteissa myös Nivala. Edellytyksiä punaiseen väriin olisi ollut, mutta toisin on käynyt.

suurtiloille

pienille

Näin siis havaitaan, että vaikka maanomistaja-luokka käsitti usein vain vähemmistöosan kunnan koko väkiluvusta ja jopa maanviljelijäväestöstäkin, on maanomistajaväestön varallisuustekijöillä selvä korrelaatio-suhde sosialistiseen käyttäytymiseen. Tämän ei tarvitse merkitä sitä, että vähävarainen maanomistaja olisi ää-
nestänyt sosialistista puoluetta, vaan pikemminkin sitä, että maaton maalaisväestö teki poliittiset käyttäytymis-ratkaisunsa paljolti sen mukaan, millaiset olosuhteet hänellä itsellään ja hänen ympäristössään olivat.

Siihen asiantilaan, että suurtilavaltaisissa kun-
nissa oli sosialistinen väri varsin yleinen, on olemassa se luonnollinen selitys, että suurtiloilla tarvittiin run-
saasti palkkatyövoimaa ja että suurtilojen mailla oli
myös vuokraajia²¹, jotka kaikki toki asennoituivat
enemmän vasemmistolaisesti kuin oikeistolaisesti. Esi-
merkkinä tästä on suurtilavaltainen ja suhteelliselta
peltoalataaan läänin rikkain kunta Kempele, jossa työ-
väenliike sai jo 1800-luvun puolella vankan jalansijan
ja myös sosialismin tielle lähdettiin ensimmäisten työ-
väenyhdistysten joukossa läänissä.²² (ks. myös sivu/9).

---

21 Lento Reino, Maassamuutto ja siihen vaikuttaneet tekijät Suomessa vuosina 1878-1939, s. 70, 94.

22 Soikkanen Hannu, Sosialismin tulo Suomeen, s. 202-207.

23. Maata omistamattomat ruokakunnat

Edellä on jo (luvussa 1.) käsitelty maanviljelys- ja teollisuusseutujen suhdetta, sosialistiseen äänestyskäyttäytymiseen ja havaittu, että mitä teollistuneempi paikkaunta on, sen punaisempi se on. Samoin on todettu, että niissä kunnissa, missä vailla vakinaista ammattia tai ryhmään "tuntematon" kuuluvia on keskimääräistä enemmän, myös sosialismin kannatus on keskimääräistä voimakkaampi.

Samoin on havaittu (s.61-64), että niissä kunnissa missä maata omistamattomia ruokakuntia on keskimääräistä enemmän, myös sosialismin kannatus on, eräin poikkeuksin keskimääräistä voimakkaampaa.

Nyt herää kysymys keitä nämä maata omistamattomat maanviljelijäluokkaan kuuluvat olivat, miten he jakaantuivat kunnittain ja miten heidän suhteellinen lukumääränsä suhtautuu kuntien punaiseen väriin?

Maanviljelysväestön jakaantuminen vuokraajiin ja maanviljelystyöväkeen ilmenee seuraavasta asetelmasta.²⁶

<u>Kihlakunta</u>	<u>Pääasiassa maanviljelyksestä elävä väestö</u>			
	% kunnan koko väkiluvusta	siitä vuokraajaväest.%	ssitä maanvilj. väestöä eri ruokakunnassa %	
<u>Salon kihlakunta</u>				
Sievi	85.3	5.2	11.6	24.3
Rautio	82.1	-	5.0	36.6
Ylivieska	86.9	4.1	21.5	40.9
Alavieska	76.2	2.3	15.2	22.5
Kalajoki	75.6	2.7	18.8	33.7
Merijärvi	81.5	3.2	5.9	35.6
Oulainen	78.0	5.9	16.5	37.3

26 Gebhard Hannes, Maanviljelytyöväestö, sen suhde muihin elinkeinoihin ja sen yhteiskunnallinen kokoonpano. Tullattoman väestön alakomitea. s. 114-127.

Pyhäjoki	85.5	1.0	11.2	14.6
Salon kappeli	88.8	7.2	16.0	45.7
Salon pitäjä	76.9	10.1	26.9	39.0
Vihanti	84.7	22.5	34.7	45.1
Rantsila	70.5	19.9	18.6	31.4
Paavola	74.4	13.7	33.0	54.2
Revonlahti	83.0	10.0	34.6	56.8
Siikajoki	88.8	19.8	35.4	42.3
Hailuoto	71.8	0.9	6.2	39.4
Keskim.	80.3	8.0		36.7

Haapajärven kihlakunta

Pyhäjärvi	90.7	16.7	11.7	53.9
Reisjärvi	86.0	5.5	14.1	43.8
Haapajärvi	82.9	6.7	26.3	48.0
Nivala	86.9	3.6	22.3	43.2
Kärsämäki	85.4	13.2	18.0	48.2
Haapavesi	88.7	11.4	20.8	51.0
Pulkkila	86.1	7.5	45.6	60.9
Piippola	86.6	15.2	23.8	45.3
Kestilä	86.5	18.2	14.2	39.1
Keskim.	86.9	10.4		48.5

Kajaanin kihlakunta

Säräisniemi	82.3	41.2	46.4	22.2
Paltamo	79.3	11.5	23.9	41.9
Kajaanin mlk	83.6	27.0	48.4	35.2
Sotkamo	85.1	18.4	38.4	45.8
Kuhmoniemi	79.2	19.5	22.0	37.7
Ristijärvi	86.5	18.9	25.3	38.5
Hyrnyslami	77.1	20.7	24.5	25.2
Suomussalmi	86.9	6.6	24.8	39.0
Puolanka	92.2	12.0	8.6	47.5
Keskim.	83.8	18.5		39.3

Oulun kihlakunta

Utajärvi	83.2	13.6		56.5
Muhos	77.1	5.0		49.6
Tyrnävä	86.4	6.5		51.9
Temmes	85.1	5.2		49.6
Lumijoki	87.7	3.9		53.6
Liminka	79.3	13.8		60.3
Kempele	88.2	4.3		73.5
Oulunsalo	67.6	6.3		66.7
Oulun mlk	31.4	9.0		32.5
Ylikiiminki	89.5	6.6		47.7
Kiiminki	65.2	3.0		15.6
Haukipudas	55.0	0.6		21.4
Ii	61.5	6.5		12.0
Kuivaniemi	79.8	11.1		19.7
Pudasjärvi	72.3	26.0		27.0
Taivalkoski	25.8	17.9		49.5
Kuusamo	81.2	16.8		16.7
Keskim.	72.7	11.7		38.5

Kemin kihlakunta

Kuolajärvi	71.0	10.5	3.9
Kemijärvi	73.3	12.2	36.0
Rovaniemi	62.9	21.4	25.7
Tervola	82.3	5.3	50.2
Simo	60.7	22.0	11.4
Kemin mlk	43.0	1.6	37.4
Alatornio	55.3	0.7	21.8
Karunki	74.9	5.0	20.4
Alkkula	72.5	7.3	41.2
Turtola	66.9	12.3	30.5
Kolari	70.0	20.7	17.6
Keskim.	64.2	10.4	29.1

Lapin kihlakunta

Muonio	51.7	1.0	13.1
Enontekiäinen	72.5	5.2	13.5
Kittilä	75.5	7.7	26.3
Sodankylä	81.1	4.2	12.0
Inari	64.9	13.0	4.6
Utsjoki	66.6	1.6	51.6
Keskim.	72.6	6.0	18.5
Koko lääni	76.7	11.5	38.0
Koko maa	71.2	16.8	47.7

231. Torppariväestö ja punaiset kunnat

Jos tarkastelun lähtökohdaksi asetetaan jälleen läänin keskiarvo, keskimääräistä ja sitä voimakkaammiksi "torpparialueiksi" seuraavat kunnat.

Salon kihlakunnassa Vihanti 22.5 %, Paavola 13.7 %, Rantsila 19.9 % ja Siikajoki 19.8 %. Kaikki ovat punaisia kuntia. Muissakin näiden joukkoon kuulumattomissa punaisissa kunnissa, kuten Salon pitäjässä ja Revonlahdella on torpparien määrä korkeampi kuin varsinaisesti valkoisissa kunnissa.

Haapajärven kihlakunnassa läänin keskiarvon 11.5 % ylittivät Pyhäjärvi 16.7 %, Kärsämäki 13.2 %, Haapavesi 11.4 %, Piippola 15.2 % ja Kestilä 18.2 %. Näistä mikään

kunta ei varsinaisesti ulotu punaisten kuntien joukkoon, joskin Piippola ja Haapavesi ovat varsin lähellä läänin keskiarvoa. Huomiota herättää jälleen Kärsämäki varsin korkealla "punaisuutta suosivalla" arvollaan olematta silti punainen kunta. Merkille pantava on myös Pulkkilan varsin alhainen torpparimäärä 7.5 %, mutta kun katsoo seuraavaa saraketta, maataloustyöväestön korkeaa määrää, kunnan punaisuus käy ymmärrettäväksi. Poikkeuksen muodostaa Haapajärvi, jossa torppareita, samoin kuin maanviljelystyöväkeäkin on paljon, mutta kunta ei ole punainen.

Kajaanin kihlakunnassa torppareita on yli läänin keskiarvon kaikissa muissa paitsi Suomussalmen kunnassa. Keskiarvon rajalle jää Paltamo, joka ei lukeudu punaisiin kuntiin. Lähelle sitä jää myös Puolanka, joka sekään ei ole punainen. Suomussalmen alhainen torpparimäärä on yhteydessä kunnan kehittymättömään maatalouteen (peltoala tarkasteltujen kihlakuntien pienin), mutta kunnan taipumus punaisuuteen selittyy paljolti maanviljelystyöväen korkealla määrällä.

Oulun kihlakunnassa keskiarvolukeman saavuttivat Utajärvi, Liminka, Pudasjärvi, Taivalkoski ja Kuusamo, joista varsinaisesti vain Liminka on punainen kunta, mutta Utajärvikin varsin lähellä läänin keskiarvoa. Taivalkosken ja Kuusamon lukemat ovat tosin lähellä keskiarvoja, mutta siitä huolimatta jälleen ihmetyttää

kuntien valkoisuus. Kysymys on sitäkin ihmeteltävämpi Pudasjärven kohdalla, jossa torpparien määrä nousee jopa 26 %:iin maanviljelijäväestön määrästä.

Huomiota ansaitsee myös se, että Oulun ympäristön pienissä kunnissa torppien määrä on yllättävän alhainen, mutta kun katsoo näiden kuntien maataloustyöväestön korkeata määrää, kuntien punaisuus käy ymmärrettäväksi.

Kemin kihlakunta käyttäytyy tässä suhteessa punaisten kuntien osalta yhtä ristiriitaisesti kuin Oulun kihlakunnan kunnat. Yli keskiarvon menevät Kemijärvi, Rovaniemi, Simo, Turtola ja Kolari. Näistä kolme viimeksi mainittua ovat punaisia ja Kemijärvikin punaisuuteen taipuva. Punainen Kuolajärvi nousee lähelle keskiarvoa, mutta esim. Kemin mlk:ssa, Alatorniolla ja Tervolassa ei torppariongelmaa juuri ole, kuntien punaisuudesta huolimatta.

Yhteenvetona todetaan, että keskimääräistä korkeampi torpparien määrä on ollut punaisuutta lisäävä tekijä, mutta ei ehdottomasti. Selviä poikkeuksia säännöstä ovat jälleen Koillismaan eräät kunnat, eritoten Pudasjärvi. Samoin käyttäytyvä kunta on myös Kärsämäki.

232. Maanviljelystyöväki ja punaiset kunnat

Maanviljelystyöväkeen kuuluvien ruokakuntien ja sosialismin kannatuksen välillä havaitaan kunnittain seuraavanlaisia riippuvuussuhteita.

Salon kihlakunnassa maanviljelystyöväkeä omissa ruokakunnissa on yli läänin keskitason (38.0 %) seuraavissa kunnissa: Ylivieska 40.9 %, Salon kappeli 45.7 %, Salon pitäjä 39.0 %, Vihanti 45.1 %, Paavola 54.2 %, Revonlahti 56.8 %, Siikajoki 42.3 % ja Hailuoto 39.4 %. Näistä vain kaksi, Hailuoto ja Ylivieska, eivät ole punaisiin kuntiin lukeutuvia, ja niidenkin arvo jää lähelle keskiarvoa. Punaisuus näyttää olevan sitä suurempi, mitä enemmän maanviljelystyöväkeen kuuluvaa väestöä suhteellisesti on.

Haapajärven kihlakunnassa yli läänin keskiarvon menevät kaikki kunnat. Lähelle keskiarvoa jäävät kunnat Reisjärvi, Nivala ja Kestilä eivät ole punaisia, mutta sitä vastoin varsin korkean arvon 48.2 % saavuttanut Kärsämäki ei ole punainen. Erittäin punaisen kunnan Pulkkilan lukema on 60.9 %. Riippuvuussuhde sosialismin ja maanviljelystyöväen välillä on siis olemassa.

Kajaanin kihlakunnassa yli keskiarvon nousevat Paltamo 41.9 %, Sotkamo 45.8 %, Ristijärvi 38.5 %, Suomussalmi 39.0 % ja Puolanka 47.5 %. Näistä Paltamo ja Puolanka eivät esiinny punaisten kuntien

joukossa, muut kylläkin. Huomattakoon, että läänin punaisimpiin kuntiin kuuluvassa Säräisniemen kunnassa maanviljelystyöväkeä on vain 22 %, mutta asia selittyy, kun muistetaan, että siellä torpparien määrä oli läänin korkeimpia (41.2 %).

Oulun kihlakunnassa keskiarvoon ja sen yli nousevat Utajärvi 56.5 %, Muhos 49.6 %, Tyrnävä 51.9 %, Temmes 49.6 %, Lumijoki 53.6 %, Liminka 60.3 %, Kempele 73.5 %, Oulunsalo 66.7 %, Ylikiiminki 47.7 % ja Taivalkoski 49.5 %. Kaikki muut paitsi Ylikiiminki ja Taivalkoski ovat punaisiin lukeutuvia. Nämä kunnat tässäkin suhteessa, kuten usein aiemminkin, ovat poikkeuksia; niissä odottaisi olevan punaista väriä enemmän. Eräänlaisia poikkeuksia pääsääntöön ovat myös punaiset kunnat Oulun maalaiskunta, Ii ja Kuivaniemi, joissa maanviljelystyöväen ruokakuntia on suhteellisen vähän. Kuitenkin näissä elinkeinorakenne on jo keskimääräistä teollisempi, ja lisäksi Kuivaniemellä on torppareita keskimääräistä hieman enemmän; edellytykset punaiseen äänestyskäyttäytymiseen ovat siis olemassa.

Kemin kihlakunnassa huomio kiinnittyy Kuolajärveen, jossa lukema jää läänin alhaisimmaksi. Kuolajärvellä ei ollut keskimääräisen vertaa torppareita-kaan, ja kuitenkin kunta on punainen. Läänin keskitasolle nousevat vain Tervola 50.2 % ja Alkkula 41.2 %,

kumpikin punaisia kuntia. Hyvin punainen kunta Kemin mlk jää varsin alhaiselle lukemalle 37.4 %, mutta sen elinkeinorakenne on teollinen. Punaisessa Simossa lukema niinkään on alhainen, mutta sen torpparien määrä on suhteellisen korkea.

Yhteenvedona voidaan todeta, että torpparien ja myös maattoman maanviljelystyöväen suhteellisen korkea määrä on yhteydessä keskimääräistä voimakkaampaan sosialismin kannatukseen. Kun nämä kumpikin tekijä yhdessä on vakiintumassa, yhteys sosialismiin on sitäkin selvempi. Tällaisia kuntia ovat mm. Vihanti, Siikajoki, Kajaanin mlk, Utajärvi ja Turtola. Poikkeus on Pyhäjärvi, jossa kumpikin lukema on varsin korkea, mutta kunta ei ole punainen.

Poikkeuksia ovat myös Pudasjärvi, Kärsämäki, Taivalkoski ja Ylikiiminki, joissa joko torpparien tai maanviljelystyöväen määrä on suhteellisen korkea, mutta kunnat eivät ole punaisia. Päinvastaiseen suuntaan on kummallinen poikkeus Kuolajärvi, jossa sen enempää torppariongelmaa kuin maanviljelystyöväenkysymystäkään ei ole, mutta kunta silti on erittäin punainen.

233. Tilattoman ja irtaimen väestön ongelma

Maanviljelysväestön rakenne oli 1800-luvun kuluessa kehittynyt Oulun läänissä siten, että epäitsenäinen väestö lisääntyi suhteellisesti eniten, kuten oli asian laita koko maassa.²⁷ Koska tila meni yleensä perintönä yhdelle lapselle ja halua tilojen lohkomiseen ei yleensä ollut, nousi talojen luku huomattavasti hitaammin kuin maaseudun ruokakuntien määrä, ja näin sai vauhtia torpparilaitos, vuokraamalla asumisen muoto.²⁸

Maanviljelysväestön ruokakunnista oli v. 1901 maanomistajain ruokakuntia Oulun läänissä 46.1 % (koko maassa 32.5 %), kruununtilan haltijoita 4.4 % (koko maassa 3.0 %) ja vuokraajia 11.5 % (koko maassa 16.8 %).²⁹

Maanviljelystorppareita eli maanviljelysväestöön kuuluvia isompien tilanosien vuokraajia³⁰ oli Oulun läänissä vähän verrattuna koko maan tasoon (ks. s. 84-87). Maanviljelystyöväkeen lukeutuvia ruokakuntia oli Oulun läänissä v. 1901 10.888 kpl maan koko luvun ollessa 138.857 kpl. Vuosipalveluksessa olevia ruokakuntien päämiehiä heistä oli Oulun läänissä vain 142 eli 0.5 %, koko maan vastaavan luvun ollessa 17.313 eli 5.9 %.³¹ Tilanne Oulun läänissä oli maan keskitasoon verrattuna varsin hyvä.

---

27 Lento Reino emts. 38

28 Gylling Edvard, Suomen torpparilaitoksen kehityksen pääpiirteet Ruotsinvallan aikana s. 102, Lento s. 38-39.

29 Gebhard Hannes, Maanviljelysväestö...s.91.

Viljelmällä varustettua maanviljelystyöväkeä Oulun läänissä oli 6.428 kpl eli 22.4 % maanviljelystyöväen määrästä (koko maassa 57.634 kpl eli 19.8 %) ja ilman viljelmää olevia 4.318 eli 15.1 % (koko maassa 63.910 eli 22.0 %). Vuosipalveluksessa olevaa maanviljelystyöväkeä oli Oulun läänissä vain 142 ruokakuntaa, ja suurin osa näistäkin oli Limingan kunnassa.³²

Viljelmällä varustettua vapaata viljelysväkeä läänissä oli 6428 ruokakuntaa. Näistä oli oma viljelmä 258 ruokakunnalla. Kruununtorppareita oli 702 ja mäkitupa-laisiin lukeutuvia 5.468 ruokakuntaa.³³

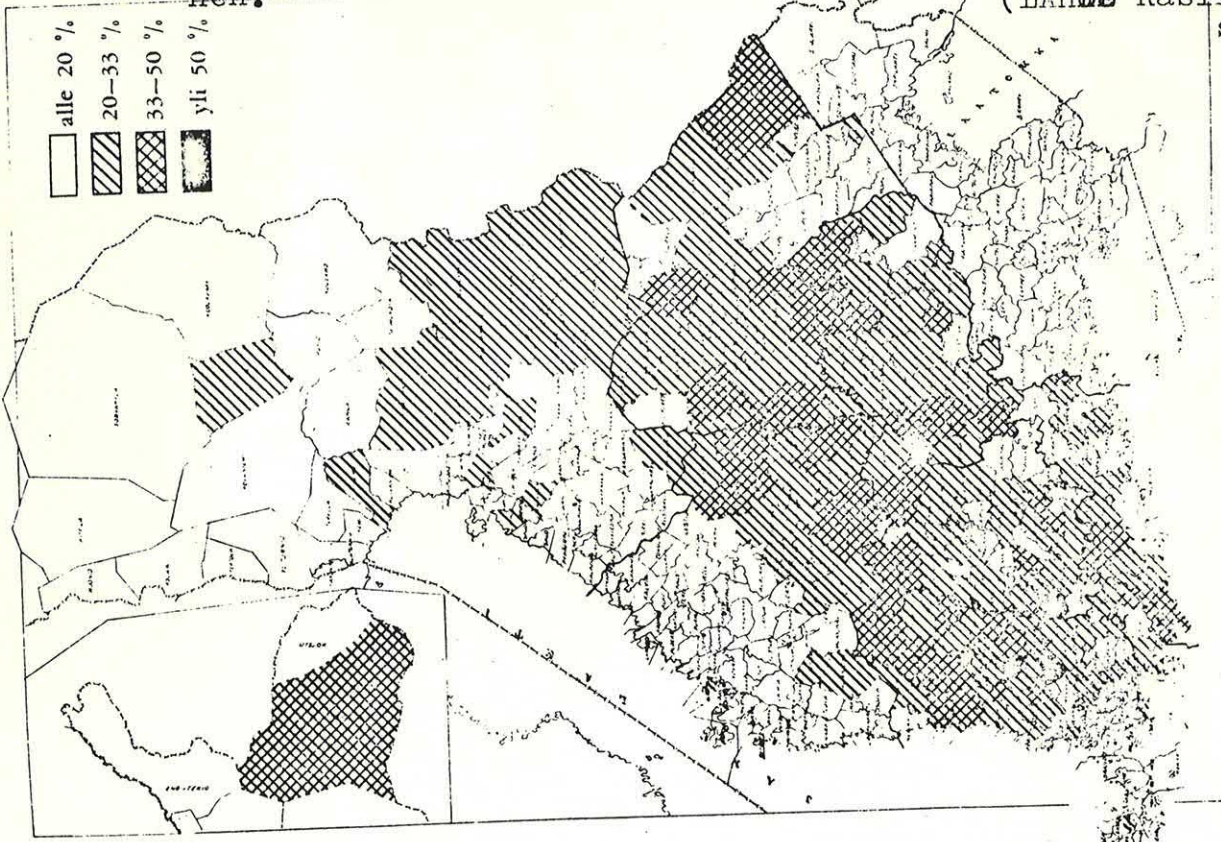
³⁰ Torppa=maanviljelyä varten vuokralle annettu maatilan alue, jolla on tai jolle on aiottu rakentaa tarpeelliset rakennukset. Torppaa asuva ja sen maita viljelevä maksoi vuokransa päivätöinä. Torpparilaitos syntyi aikanaan lähinnä päätilan työvoimatarpeen tyydyttämiseksi. Talonpoikaistorpat taas varsinkin Pohjois-Suomessa olivat enemmänkin uudisviljelyksiä ja niissä vuokranmaksutavat olivat moninaisemmat. -Torppariongelma syntyi monien ristiriitojen tuloksena, joista keskeisin oli torpparien itsenäistymispyrkimys. V. 1734 lain salliman suullisen sopimuksen solmimismenettely korvattiin v. 1892 vuokralailla, joka määräsi kirjalliset sopimukset pakolliseksi ja turvasi torpparille laillisen irtisanomissuojan. V. 1902 laki sääti sopimussuhteista yksityiskohtaisemmin sekä saattoi maanvuokraolot tutkimuksen kohteeksi (Tilattoman väestön alakomitea 1901). Yksikamarisen eduskunnan työn tuloksena syntynyt maanvuokralakia keisari ei hyväksynyt, mutta antoi v. 1909 samansisältöisen asetuksen, jolla vuokrasopimus tuli yhteiskunnan intressin piiriin kunnallisen vuokralautakunnan kautta. Vuokra-aika oli 50 vuotta ja työaika säädetty. Toisella asetuksella säädettiin vuokra-aika jatkumaan 7 vuotta ja sitä myöhemmin pidennettiin. Torpparikysymys oli poliittisen akiistakapulana toisaalta venäläistämispöykimysten välikappaleena sekä toisaalta taistelussa itsenäistyvän Suomen yhteiskuntajärjestyksestä. Asia ratkesi lopullisesti Svinhufvudin itsenäisyssenaatin annettua tammik. 1918 esityksen torppien itsenäistymisestä. Lakiesityksen hyväksyi tynkäeduskunta sodan jälkeen ja sitä korjailtiin vielä 1919 ja 1922. (Otavan iso tietosanakirja 8 s. 1538-1539: Eino Jutikkala, Torpparikysymys. Suomen talous- ja sosiaalhistorian kehityslinjoja s.196-205; Jutikkala Eino, Torpparikysymys. Oma maa X s.221-233; Lento Reino emts.40-41; Gebhard Hannes emts.116-127).

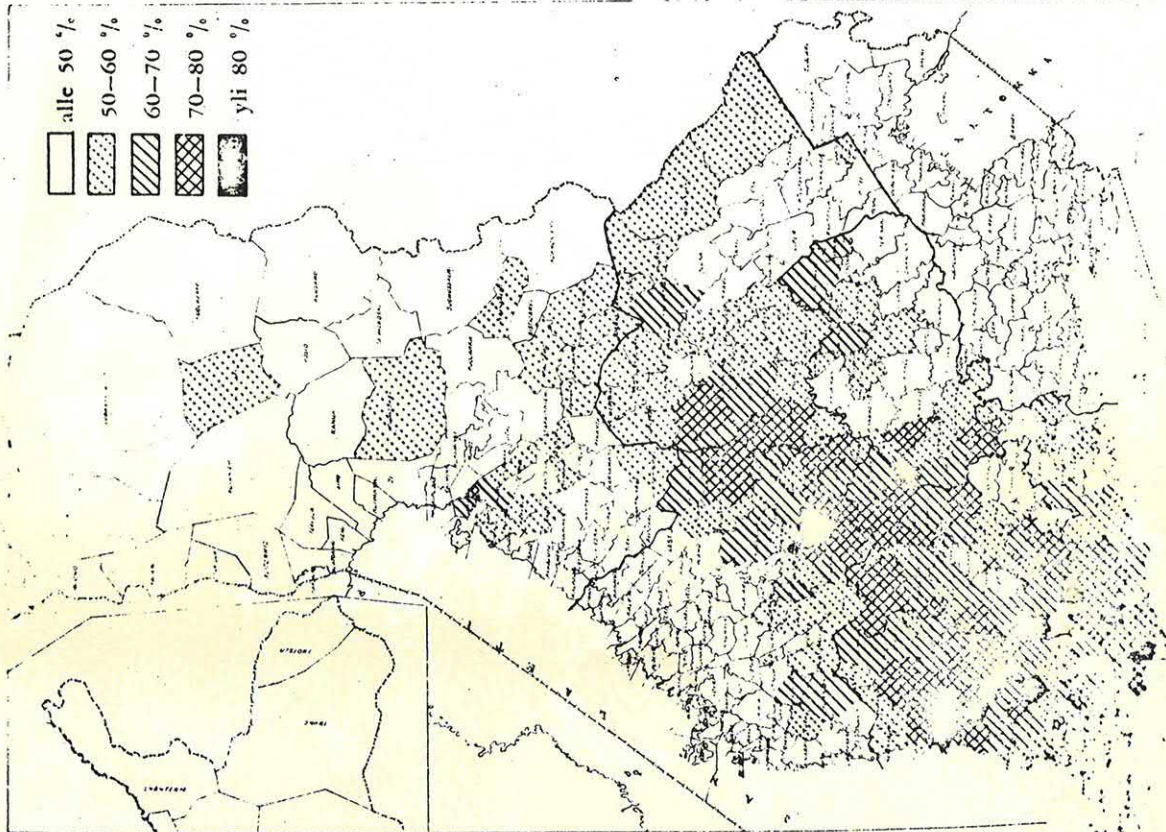
Liite 5. Vuokraviljelmäalueet v. 1910

Sosialismi levisi 1907-1910 yleensä alueille, missä torppari-kysymys oli polttavin. Poikkeuksen teki Pudasjärvi, jonne so-sialismi ei juurtunut ja vastakkainen poikkeus Kuolajärvi, missä torppariongelmaa ei ollut, ja silti kunnasta tuli punai-nen. (LÄHDE Rasila 1960 s.28-29)

PELTOALASTA VUOKRAVILJELMILLÄ V. 1910.

KAIKISTA YLI 1/2 HEHTAARIA VILJELTYÄ MAATA KASITTA-NEISTA TILOISTA V. 1910 VUOKRATILOJA.

Mäkitupalaisiin lukeutuvia - vuokraviljelmällä asuvia vapaata maanviljelystyöväkeä - ruokakuntia oli v. 1901 koko maassa 54.012 eli 18.6 % maanviljelysväestön ruokakunnista. Näistä oli Oulun läänissä 19.1 %, mikä alueen laajuuden huomioon ottaen oli vähän. Lapin kihlakunnassa mäkitupalaisia oli vain 14 ruokakuntaa, Kemin kihlakunnassa 499, ja lukumääräisesti eniten koko läänissä oli heitä Oulun, Haapajärven ja Salon kihlakunnissa. Mäkitupalaisruokakuntia oli suhteellisesti eniten seuraavissa, samalla voimakkaasti sosialistisissa kunnissa, Kempeleessä (65.4 % maanviljelysväestön ruokakunnista), Oulunsalossa (50.5 %), Muhoksella (47.9 %), Temmeksellä (47.0 %), Tyrnävällä (41.3 %) ja Lumijoella (40.2 %). Kaikki nämä kuusi kuntaa ovat naapurikuntia ja sosiaaliselta pohjaltaan sellaisia, joissa on hyvin vähän viljelmää vailla olevia työväen ruokakuntia. Nämä kaikki lukeutuvat 20 sellaisen kunnan joukkoon koko maassa, joissa oli suhteellisesti eniten mäkitupalaisia maanviljelysväestön ruokakunnista.³⁴

Ilman viljelmää olevaa vapaata maanviljelystyöväestöä oli Oulun läänissä v. 1901 4.318 henkilöä eli 15.1 % maanviljelystyöväestöstä. Tilattomain luku oli korkein Haapajärven kihlakunnassa (22.9 % maanviljelysväestöstä) ja seuraavaksi eniten Kajaanin kihlakunnassa (16.5 %).

31 Gebhard Hannes, Maanviljelysväestö...s.123

32 Gebhard Hannes emts. 127.

33 Gebhard Hannes emts.127-128.

34 Gebhard Hannes emts. 131.

Suurimmat prosenttiosuudet saavutettiin seuraavissa kunnissa: Pulkkilassa 33.5, Pyhäjärvellä 33.4, Utajärvellä 29.6, Sotkamossa 29.1, Kärsämäellä 28.8, Limingassa 28.0 ja Kemijärvellä 27.1.³⁵

Maanomistajia oli verrattuna väkilukuun suhteellisesti eniten niissä kunnissa, joissa oli suhteellisen runsaasti mäkitupalaisia ja joissa prosenttinen osuus maanomistajista nousee yli maan keskitason (35.5 %). Tällaisia erittäin korkean maanomistajain suhteellisen määrän omaavia kuntia ovat Muhos (45.4 %), Temmes (45.2 %) ja Lumijoki (42.5 %), jotka lukeutuvat maan 20 "parhaan" kunnan joukkoon tässä suhteessa. Kaikki kolme ovat eräitä läänin punaisimmista kunnista, ja vaikka valtaosa kuntien väestöstä oli sosiaalisesti varsin tasapäistä, mutta maaomaisuuteen nähden köyhää joukkoa, on sosialismin kannatus heidän keskuudessaan ollut suhteellisen voimakasta.

Kokonaisuutena ottaen vuokraajaväestön ongelma ei koko maan tasoon nähden ollut kovin polttava Oulun läänissä vuosisatamme alussa, mutta tilanne jossain määrin paheni vuosisadan ensimmäisellä kymmenellä etenkin Oulun läänin itäisissä osissa, lähinnä Kajaanin kihlakunnassa ja toisaalta lähellä läänin pääkaupunkia Oulua, jossa mäkitupalaisasutus kasvoi aina ensimmäiseen maailmansotaan saakka.³⁶ Erityisesti Kainuun

³⁵ Gebhard Hannes, Maanviljelysväestö... s. 134.

³⁶ Rasila Viljo, Suomen torpparikysymys vuoteen 1909.s.35-36.

osalta vuokraaja- ja irtolaisväestön osuuden kasvua edisti Pohjanmaalta Kainuuseen siirtynyt tervakauppa sekä sahateollisuuden nousun nostattama puun hinnan kasvu.³⁷ Kun metsät olivat rannikkoseudulta hakattu vähiin, kääntyi niin terva- kuin sahakaupankin huomio Kainuuseen. Nämä teollisuuden muodot yhdessä vaiheuttivat maaomaisuuden siirtymistä yhtiöille, mikä merkitsi talonpoikaisen maan siirtymistä pois yksityisomistuksesta. Samalla myös irtolaisväestön määrä kohosi aiheuttaen kasvavia vaikeuksia väestön työllistämässä ja köyhäinhoitoavun varassa olevan väestön toimeentulon turvaamisessa.³⁸

Torpparijärjestelmä merkitsi juuri puutavarakauden merkityksen kasvun kautta ristiriitaa maatalouden ja metsätalouden välillä, koska jokainen syntynyt uusi torppa merkitsi sekä rakennus- että polttopuiden kuluksen lisääntymistä ja jokainen uudisraivaus kasvavan puun vähenemistä. Niin kauan kuin metsän arvo oli vähäinen, ei asiaan kiinnitetty huomiota, ja niin torpparit saivat käyttää metsää suhteellisen vapaasti, mutta kun metsän arvo kohosi, joutui maanomistaja vertaamaan keskenään vuokraviljelijän ja muun vuokramaalla asuvan tämän maanviljelykselle tuottamaa hyötyä ja hänen metsänkäytöllään tuottamia haittoja.³⁹

37 Hautala Kustaa, Suomen tervakauppa 1856-1913, s.237,298, 302-303 sekä SVT II Katsaus Suomen taloudelliseen tilaan 8. Viisivuotiskausi 1896-1900, s. 95-96.

38 SVT II Katsaus Suomen taloudelliseen tilaan 8. Viisivuotiskausi 1896-1900, s. 95-96. Hautala Kustaa, Suomen tervakauppa 1856-1913, s.212-216. - Komiteanmietintö 1910:4 Komiteanmietintö Kajaanin kihlakunnan taloudellisten olojen tutkimista varten, s.18-19,37-38,141,307-309.

Näin maanvuokraajien asema kiristyi suhteessa maataomistavaan väestöön aikana, jolloin yleinen ja yhtäläinen äänioikeus toteutui ja jolloin yhteiskunnalliset ja poliittiset vastakohdat omistavan luokan ja työläisluokkien välillä alkoivat kärjistyä.

24. Maanomistuksen ja sosialistisen käyttäytymisen välinen korrelaatio

Yhteenvedona maanomistuskysymyksen ja sosialistisen äänestyskäyttäytymisen keskinäisestä suhteesta voidaan todeta, että näiden keskinäinen yhteys on erittäin selvä. Kaikkialla siellä, missä maaomaisuuden tasaiseen jakaantumiseen liittyviä ongelmia oli, sosialismi sai kannatusta heti vuoden 1907 vaaleissa tai hetken jälkeen. Kaikkiin tällaisiin kuntiin sosialismi ei heti ensimmäisellä vuosikymmenellä ehtinyt, mutta missä tämä sosialismin edellytys oli, sinne sosialismi hieman myöhemmin juurtui. Tämä koskee ennen muuta Kainuun kuntia, jonne ilmeisesti liikenteellisistä yms. seikoista johtuen uudet aatevirtaukset eivät heti ehtineet.

Yleensä sosialismin edellytykset näyttävät olleen parhaat siellä missä maaomaisuus oli keskittynyt - niin kaiken maan kuin peltomaankin osalta - yksiin käsiin, sekä missä vuokraajaväestöä ja ammatitonta väestöä oli suhteellisesti eniten. Samoin sosialismin kannatus oli voimakasta alueilla, missä köyhää maanomistajaluokkaa, lähinnä mäkitupalaisia on suhteellisen runsaasti,

---

39 Rasila Viljo, Suomen torpparikysymys vuoteen 1909, s.45.
Jutikkala Eino, Torpparikysymys. Suomen talous- ja sosiaalhistorian kehityslinjoja, s. 196-197.

kuten Oulun ympäristössä. Niinikään sosialismi on juurtunut herkästi teollisuuskeskuksiin, kaupunkeihin ja maaseudun kehittyviin taajamiin, jotka kehittyivät Pohjanlahden rannikon jokisuille, niissä oleviin saha-teollisuusyhdyskuntiin.

Kuitenkin on havaittavissa eräitä huomattavia poikkeuksia näistä pääsäännöistä. Maaomaisuuden keskittymiseen liittyviä ongelmia oli myös kunnissa, joista ei tullut sosialistisia. Tällaisia ovat Pudasjärvi, Kärsämäki, Kiiminki ja eräissä suhteissa myös Taivalkoski, Kuusamo ja Kemijärvi. Outo poikkeus on myös Kuolajärvi, josta jo vuonna 1907 tuli erittäin punainen kunta, ja kuitenkin sieltä ei löydy sellaisia tekijöitä, jotka maakysymyksen suhteen olisivat antaneet aiheutta niin voimakkaaseen sosialistiseen käyttäytymiseen, mikä Kuolajärvellä tuli vallitsevaksi.

Mutta ylipäänsä nämä elinkeinoelämään ja lähinnä maanviljelykseen liittyvät tekijät ovat olleet vaikuttamassa punaisten ilmastoalueiden syntyyn. Tämän on osoittanut myös Viljo Rasila torpparikysymyksen kannalta asiaa tarkasteltuaan. Hän on havainnut, että kunnat, joissa oli suhteellisesti eniten vuokraviljelmää (yli 0.5 ha) v. 1910, oli sos.dem.-puolueen kannatus niin vuoden 1907 kuin vuoden 1913 vaaleissakin erittäin korkea, jopa yli 60 prosentin luokkaa. Samoin hän todistaa, että kunnat, joissa maata omistavaa väestöä oli

suhteellisesti eniten v. 1901, oli sos.dem.-puolueen kannatus vuosien 1913 ja 1907 eduskuntavaaleissa yleensä alhainen, 10-23 prosenttia, Edelleen Rasila osoittaa, että sosialismin kannatus oli erittäin vahvaa niissä kunnissa, joissa oli suhteellisesti eniten teollisuustyöväestöä, suhteellisesti eniten torppareita ja suhteellisesti eniten varsinaisia tilattomia, siis ilman viljelmää olevaa vapaata maanviljelystyöväkeä.⁴⁰

Vaalikäyttäytymisen ja torpparialueiden välistä korrelaatiota niinkään tutkinut Eino Jutikkala on havainnut, että sos.dem.-puolueen kannatus oli jo vuoden 1907 vaaleissa voimakasta ja ehdottoman enemmistön asteelle nousevaa miltei kaikissa niissä maalaiskunnissa, jotka jäävät viivan Helsinki-Rauma-Kajaani-Ilomantsi-Helsinki sisäpuolelle ja jolla alueella oli Tilattoman väestön alakomitean mukaan maanvuokraajia suhteellisen runsaasti tai jolla alueella myös omaa tilaa vailla olevia oli suhteellisesti runsaammin kuin viivan ulkopuolelle jäävällä alueella. Maaseudun sosialistien olojen ja sen väestön poliittisen rakenteen välillä vallitsi Jutikkalan mukaan autonomian aikana selvä korrelaatio, jota kuitenkin ei enää torpparien vapautuksen jälkeen ole havaittavissa, koska poliittinen muutos jäi paljon vähäisemmäksi kuin sosiaalinen.⁴¹

40 Rasila Viljo, Torpparikysymyksen ratkaisuvaihe. Suomen torpparikysymys v. 1909-1918, s. 295.

41 Jutikkala Eino, Torpparikysymys. Oma maa X s. 232.

Tämä vastaava korrelaatio on tämän tutkimuksen mukaan havaittavissa Jutikkalan vetämän viivan ulkopuolellakin, lähinnä Oulun ympäristössä, rannikolla ja Oulujokivarressa. 2

Vuosisadan alun yhteiskunnalliset epäkohdat synnyttivät siis Oulun läänissä eräin paikoin radikaalin punaisen käyttäytymismuodon, josta tuli pysyvä. Poikkeuksen muodostivat eräät alueet, joista edellä on ollut puhe. Edellytykset sosialismille olivat olemassa, mutta sosialismi ei niihin alueisiin muista syistä johtuen pystynyt tai vielä ollut niihin ehtinyt. Tällaista aluetta oli mm. Kainuun sydänalue, jonne sosialismi, Ilmari Kiannon mainitsema "punainen viiva" tuli pääasiassa vasta ensimmäisten eduskuntavaalien jälkeen. Sosialismin agitaatiohan keskittyi aluksi luonnollisesti "likietuisiin" kohteisiin, jonkalaisia olivat kaupungit ja muut asutustaajamat, teollisuuskeskukset sekä maataloustyöväestöä runsaasti sisältävät kohteet, joihin yleensä oli jo liikenneyhteyksien ansiosta hyvä pääsy.⁴²

---

⁴² Soikkanen Hannu, Sosialismin tulo Suomeen, s. 344-348.

3. Metsien arvon nousu ja sen vaikutus poliittiseen ilmastoon

31. Metsävarallisuus elintason kuvastajana

Maaomaisuuden ja etenkin peltojen jakaantumisella havaittiin edellä olleen merkitystä väestön poliittiselle asennoitumiselle. Oliko myös metsien osalta näin asian laita?

1800-luvun loppu ja 1900-luvun alku merkitsi metsän käytön ja metsän arvon nousun kautta varsin suurta mullistusta. Tämä johtui edelleen jatkuvasta vilkkaasta tervantuotannosta ja tervakaupasta sekä sahateollisuuden voimistumisesta.⁴⁵ Metsän merkitys ylikorostui nimenomaan syrjäseuduilla, missä liikenneyhteydet olivat huonot ja mistä johtuen myöskään karjatalous ei päässyt kehittymään siinä määrin kuin rintamaillla. Rannikkoseutujen metsävarat taasen oli pääosiltaan käytetty jo 1800-luvun puolella, ja tämäkin seikka oli omiaan edistämään yhtä hyvin tervanpolton kuin rahatavarankin hakkuiden siirtymistä maan sisäosiin. Tämä koski ennen muuta Kainuuta, jonka ainoat henkireiät ulkomaailmaan olivat vesitiet Oulujärven ja Oulujoen kautta. Niinmuodoin kainuulaiset joutuivat varsin riippuvaisiksi oululaisista liikemiehistä, joilla oli hallussaan yhtä hyvin terva- kuin puutavarakaupankin monopolit.⁴⁶

45 Hautala Kustaa, Suomen tervakauppa 1856-1913, s. 298.

46 Hautala Kustaa, emts. 238-239. Komiteanmietintö 1906:8 Puutavaraliikkeiden maanostot s. 1-2.

Edulliset vientisuhdanteet vuosisadan vaihteessa - suhdanteet olivat erittäin hyvät etenkin 1895-1900⁴⁷ - aikaansai sen, että talollisluokka pääsi maaseudulla osalliseksi uuden rahatalouden tuottamasta hyödyistä. Talollisten hyvinvointia lisäsi jo 1900-luvun alusta lähtien maatalousväestön palkkojen alhaisuus sekä metsien ja sitä kautta kaiken maan arvon ennen näkemätön nousu. Näin etenkin metsien huikea arvonnousu syvensi juopaa tilallisten ja tilattomien välillä.⁴⁸ Puun arvonnousu puolestaan aikaansai sen, että puutavarayhtiöt alkoivat ostaa talonpojilta metsiä ja kokonaisia maatiloja, talonpoikien jäädessä näin entiselle tilalleen vuokramiehiksi tai siirtyessä kokonaan pois tilalta, joko teollisuuskeskuksiin tai peräti ulkomaille.⁴⁹

Metsämaiden omistussuhteita tarkasteltaessa kannattaa kiinnittää huomiota siihen, että itsenäisiä pieniä (alle 5 ha) tuloja oli vuosisadan alussa Oulun läänissä suhteellisesti enemmän kuin missään muussa läänissä maassamme ja että metsämaasta kuului kruunulle huomattava osa, kun kruunun koko maa-alasta jota sillä kaikkiaan oli 14.3 milj. ha, sijaitsi 12.6 milj. ha Oulun läänissä.⁵⁰

Metsäin tila luokiteltiin yleensä huonoksi ja riittämättömäksi. Erityisesti yksityismetsien katsottiin

47 Lento Reino, Maassamuuto ja siihen vaikuttaneet tekijät Suomessa vuosina 1878-1939, Liitteet kuvio 1.

48 Lento Reino emts. 52., Rasila Viljo, Suomen torppari-kysymys vuoteen 1909, s. 39-45.

49 Hautala Kustaa, Suomen tervakauppa 1856-1913, s. 302.

50 SVT II Katsaus Suomen taloudelliseen tilaan 8. Viisivuotiskausi 1896-1900, s. 82-83.

maan virallisessa katsauksessa olevan "sangen huonossa kunnossa" ja katsottiinpa tilanteen vielä näyttävän siltä, "kuin ei missään koko maassa vallitsisi niin suurta puutetta kotitarvemetsästä kuin muutamissa seuduin tätä lääniä". Näin katsottiin olevan asian laita Kemin kihlakunnan kaakkoisosassa, jossa mm. Karungin kunnassa ilmoitettiin ainoastaan kahdella tilalla olevan riittävästi metsää kotitarpeeksi. Turtolan kunnassa ilmoitettiin 82 %, Kemin pitäjässä 70 % ja Kolarin kunnassa 63 % tiloista olevan kotitarvepuun puutteessa. Samoin oli asian laita muutamilla seuduin Oulun kihlakuntaa, etenkin Oulujoen suulla ja Hailuodossa, Salon kihlakunnassa sen rannikkoseuduilla, kuten Sievissä, Siikajoella, Salon pitäjässä ja Salon kappelissa, Revonlahdella, Pyhäjoella, Alavieskassa, Oulaisissa ja Vihannissa sekä eräillä seuduin Haapajärven kihlakuntaa, kuten Nivalassa, Haapajärvellä, Piippolassa ja Kestilässä.⁵¹

Mikä sitten metsät oli hävittänyt ja kuluttanut? Siihen sanotaan yleisen syyn olevan juuri tervanpoltossa, jonka kautta mäntymetsä, joka yleensä rannikolla on ollut vallitsevana, on paikoittain kokonaan hävitetty. Osaksi metsien häviäminen on ollut "verrattain suuren" kotitarvekulutuksen seurausta sekä metsämaiden sopimattomuuden ja riittämättömyyden johdosta aiheutunutta taikka "kiihkeän, viime ikoina yhä lisääntyvän nuoren metsän myynnin" aiheuttamaa puutetta. Osasyynsä metsien häviämiseen mainituilta seuduilta on ollut tervanpoltolla, voimakkaalla

---

51 SVT II em. katsaus s. 95.

kaskeamisella, joka nykyisin on kuitenkin "enimmäkseen lakannut". Tervanpolttokin, joka aikaisemmin myös rannikkoseuduilla oli vallitsevana on lähes tyystin siirtynyt Kajaanin kihlakuntaan, sanotaan taloudellisessa katsauksessa vuosisadan vaihteessa. Niinikään todetaan metsänpuutteeseen osoituksena, että siellä missä mainituilla rannikkoalueilla vielä tervaa poltetaan, käytetään kantoja ja juureksia ja, että väestö monin paikoin on kottitarvepuun suhteen niin suuressa puutteessa, että polttoaineena joudutaan käyttämään myös turvetta. Näin on asian laita mm. Kempeleen, Limingan ym. pitäjäien "tiheään asutuilla seuduilla".⁵²

Tällainen asiantila oli luonnollisesti omiaan aiheuttamaan, lisäämään ja ylläpitämään köyhyyttä sekä synnyttämään katkeruutta parempiosaisia kohtaan aikana, jolloin puun arvo nousi ja ne joilla metsää oli kykenivät nostamaan elintasoaan. Sosialismin kannatuksen edellytyksille täällä seikalla on täytynyt olla ainakin välillisiä vaikutuksia, varsinkin kun havaitaan, että puusta köyhät alueet korreloivat punaisten alueiden kanssa. Poikkeuksen tästä tekee vain Hailuoto, jossa metsiä ei paljon ollut, mutta jossa maanviljelys oli voimakasta ja jossa väestö oli sosiaaliselta asemaltaan varsin tasa-
päästä (vrt. taulukko s. 61, 69).

---

52 SVT II em. katsaus s. 95-96.

32. Terva- ja puutavarakauppa

Edellä on jo nähty, että ei varallisuus - maa- ja pelto-omaisuus eivätkä myöskään kotitarvemetsät - jakaantunut tasaisesti väestön kesken. Ennen muuta metsäomaisuus nosti haltijansa sitä omistamattomaan nähden parempaan asemaan, koska metsällä oli kysyntää. Metsäomaisuus kiinnosti jo 1800-luvun puolella vauhdikkaasti kehittyntä sahateollisuutta, mutta edelleen myös tervateollisuutta, joka vanhastaan oli Pohjanmaalla ollut varsin tärkeä elinkeino talollisille. Tervakauppa jatkui vielä 1900-luvun alussakin, nyt Kainuuseen siirtyneenä. Tervanpoltto ja sahatavarakauppa vaikuttivatkin varsin syvästi Oulun läänin väestön talouteen juuri 1900-luvun taitteessa. Eri-toten Kainuulle niillä tuli olemaan varsin merkittävät seuraukset myös poliittisen ilmaston muodostumisen kan-nalta.

321. Sahateollisuuden nousu

Sahateollisuus pääsi Oulun läänissä alulle 1860-luvulla. Voimakkainta oli sahaustoiminta silloin Oulussa ja Iijokisuulla. Oulun Sahansaaren saha käsitteli 10.000 tukkia vuodessa, mutta suurin tällä alueella oli Iin Kestilän saha, joka käsitteli 16.000 tukkia vuodessa. Muita suurimpia sahoja olivat Kynkään saha Pudasjärvellä (5500 tukkia), Timosen saha Pudasjärvellä (5000 tukkia), Taivalkosken saha Taivalkoskella (6000 tukkia) ja Kurimon

saha Utajärvellä (3000 tukkia), Ruukinkosken saha Paa-
volassa (3000 tukkia), Houran saha Pyhäjoella (4000 tuk-
kia), Hirvaskosken (Ailon) saha Pudasjärvellä (2000 tuk-
kia) ja Koitelin saha Kiimingissä (1500 tukkia) Pohjois-
Suomen sahalaitoksen käsittelemä tukkien määrä ilman
Lapin joissa olevia sahoja oli yhteensä 56.000 tukkia
vuodessa.⁵³ Kaikkiaan Oulun läänissä oli vesisahojen
aikakaudella sahausoikeudet 19 sahalla.⁵⁴

Höyryvoiman käyttöönotto sekä sahausmääriä kos-
kevien kiintiöiden poistuttua 1860-luvulla aiheuttivat
mullistuksen sahateollisuudessa. Höyrysahoja perustet-
tiin Pohjanmaan kaikkien suurimpien jokien suihin. Voi-
makkaimmiksi keskuksiksi muodostuivat Oulu ja Kemi.
Etenkin Oululle merkitsi puutavara- ja tervakaupan alal-
la tapahtunut kehitys suurta nousukautta. Laivanraken-
nusteollisuus keskittyi Pohjanmaan alueelta kokonaan
Ouluun ja kaupungista tuli Pohjois-Suomen tervanviennin
keskus.⁵⁵ Sahojen omistuspohja oli kuten vesisahojenkin
aikakaudella kirjava. Vuosisadan lopulle tultaessa pik-
kuyrittäjät olivat karsiutuneet kuvasta, ja Oulun läänin
sahateollisuus kuten muukin tavarakauppa oli keskittynyt
pääasiassa kolmelle liikkeelle, oululaisille G & C Berg-
bomille ja J. W. Snellmanille ja kuusamolaisyyntyiselle
sittemmin Rovaniemellä ja Torniossa liiketoimintaa har-

53 Alho Pentti, Pohjois-Pohjanmaan metsien kehitys ja sen
vaikutus metsien tilaan, s. 87.

54 Meinander Nils, Vesisahan tarina, s. 305.

55 Karikoski V.A.M., Suomen teollisuus, s. 53-57.

rastaneelle Anders Kurtille.⁵⁶

Puutavaran vientiä Pohjois-Suomen tärkeimmistä vientisatamista Oulusta, Kemistä ja Tornioista kuvaavat seuraavat luvut:

Tukkien vienti 1883-1914 (m³)⁵⁷

Vuosi	Tornio	Kemi	Oulu	yht.
1883-1890	11.264	2.498	-	13.762
1891-1900	58.766	28.137	206	87.109
1901-1910	90.856	68.628	7.317	166.801
1911-1914	222.322	203.348	16.143	441.813

Parrujen vienti (m³)⁵⁸

Vuosi	Tornio	Kemi	Oulu	yht.
1883-1890	614	669	1.869	3.152
1891-1900	1.276	6.885	3.280	11.152
1901-1910	379	163	556	1.098
1911-1914	2.259	-	-	2.259

Sahateollisuuden tuotanto oli Oulun seudulla ratkaisevasti alhaisempi kuin Kemini-Tornion alueella. Tämä johtui siitä, ettei Oulujoki ollut vesiliikennekelpoinen siinä määrin kuin Torniojoki ja Kemijoki. Puutavaraa ei voitu Oulujokea pitkin tuoda alas lautoilla, kuten Lapin joissa saattoi tehdä, samoin kuin Iijoessakin, joka Taivalkoskea lukuunottamatta oli laskukelpoinen. Kemini-Tornion vientitilastoja nostavat myös ruotsalaisten yritysten ostamat puut. Ruotsalaiset puutavaraliikkeet ostivat puuta Suomesta varsin runsaasti siitä syystä, että hinnat sekä palkkataso oli Suomessa alhaisempi ja

⁵⁶ Meinander Nils, Virkeshushållning och sågverksrörelse i Torne, Kemi och Simo älvdalar in till första världskriget, s. 31-36.

⁵⁷ Meinander Nils, Virkeshushållning, s. 55.

⁵⁸ Meinander Nils, Virkeshushållning, s. 69.

että Perämeren jokisuilla Ruotsissa toimiva sahateollisuus oli paisunut niin laajoihin mittoihin, etteivät Ruotsin omat puuvarat kyenneet täyttämään puun tarvetta.⁵⁹ Oulun seudun tuotannon alhaisuuteen vaikutti myös se, että tervantuotanto oli erityisesti Kainuussa vielä voimakasta, kun taas Lapissa tervanpoltolla ei enää eikä aikaisemminkaan ole ollut mainittavaa sijaa.⁶⁰

Sahateollisuuden nousun viivästymiseen Oulujoen varsilla vaikutti puutavaran kuljetukseen liittyvä vaikeus. Paitsi, että Oulujoen vesistö oli vaikeakulkuista, oli kuljetusten esteenä yksityisten henkilöiden ja oulu-laisten kauppahuoneiden monopoliasema, joka koski Vaalan tukkijatama-alueen rannan vuokrausta. Satama-alueen omistajien tukinuittajilta perimä vuokra nosti puutavaran hintaa siinä määrin, ettei näin tuotettu puu ollut hinnaltaan kilpailukykyistä. Tämän vuoksi myös kantohinnat jäivät Kainuussa niin alhaiselle tasolle, ettei puun myyntinnostus aivan pian herännyt. Talonpoikien oli edelleen edullisempaa keskittyä tervanpolttoon, perinteiseen elinkeinoon, joka jatkui Kainuussa pitempään kuin muualla.⁶¹ Tämä kehityssuunnan erilaisuus Kainuun ja Kemi-Tornion alueen välillä näkyy myös puutavaran uittotilastoissa. Kun esim. v. 1899 Kemijoessa uitettiin sahapuuta 12.712.494 kpl ja hirren alkuja yhteensä 13.893.862 kpl olivat vastaava määrät Oulujoessa ja Iijoessa yhteensä 2.705.914 sahatukkaa ja 3.247.711 hirren alkua.⁶²

59 Meinander Nils, Virkeshushållning, s. 70.

60 Hautala Kustaa, Suomen tervakauppa, s. 298.

61 Hautala, s. 298.

62 Hautala, s. 298.

322. Tervakauppa

Tervakauppa keskittyi jo varhain Pohjois-Suomessa olulaisten käsiin, vuonna 1781 perustetulle Oulun tervahoville.⁶³ Snellmanin kauppahuoneen toimesta olulaisten ylivalta siirtyi myös Kainuuseen. Samoin oululaiset osivat tervan Iijokivarresta halliten siten Iin markkinointa, jotka olivat syntyneet juuri tervakaupan vaikutuksesta.⁶⁴

Tervakaupan painopiste siirtyi Kainuuseen 1880-luvulla, jolloin Snellmanin kauppahuone perusti (1882) tervanostopaikan Kiehimään Paltamossa. Tämä johti pian hillittömään kilpailuun Kainuun tervasta, sillä sinne tuli myös kauppias Antti Santaholma Kalajoelta, toimipaikkansa Ouluun siirtäneenä. Kilpailua vauhditti vielä oululainen tervakauppias Pentzin rakentamalla 1889 Kaivukosken niskaan ison vajan tervanosto- ja varastointipaikaksi. Snellmankin rakensi sahan Kajaaniin ja alkoi sen yhteydessä ostaa tervaa. Näin Kainuun terva alkoi virrata Ouluun, jonne tuotiin myös Oulaisten, Vihannin ja Sievin tervaa rautateitse. Kilpailu tervasta oli kuumimmillaan 1900-1910, jolloin Kainuussa oli ostajana vielä oululainen Bergbomkin.⁶⁵ Oulun tervaporvareilla oli näin yliote lähes koko läänin tervakauppaan, mikä aiheutti paljon arvostelua itse Oulussakin, koska kauppiaiden katsottiin

---

63 Hautala, s. 204.

64 Hautala, s. 206, 210-211,

65 Hautala, s. 212-215, Snellman P.W. Kertomus Oulun kaupaseuran ja Oulun kauppiaiden eläkelaitoksen toiminnasta vuosina 1771-1939, s. 388-390.

hyötyvän kohtuuttomasti kainuulaisten köyhien talonpoikien kustannuksella.⁶⁶ Tilanne alkoi korjaantua niin tervakaupan kuin muunkin talouselämän osalta rautatien valmistuttua Kajaaniin v. 1904, jolloin kainuulaisilla oli Oulun suunnan ohella muitakin vaihtoehtoja tuotteitensa myymiseksi.⁶⁷

Oulun läänin tervantuotannosta keskittyi ylivoimaisesti suurin osa Kajaanin kihlakuntaan 1900-luvun alussa. Kun koko Oulun läänissä tuotettiin v. 1900 tervaa 58.048 tynnyriä, tuli tästä 49.548 tynnyriä Kajaanin kihlakunnasta. Oulun kihlakunnan tuotanto oli 2.950 tynnyriä, Salon kihlakunnan 600 tynnyriä, Haapajärven kihlakunnan 2.600 ja Kemin kihlakunnan 1.800 tynnyriä. Tervaa tuotettiin läänissä neliökilometriä kohden keskimäärin huomattavasti alle puoli tynnyriä, mutta Kajaanin kihlakunnassa tuo määrä oli huomattavasti yli kaksi tynnyriä/km².⁶⁸ Lapissa ja Iijokivarressa tervanpoltto ei koskaan ollut noussutkaan mittavaksi.⁶⁹ Suurimmat tervantuottajakunnat koko läänissä olivat Kainuun kunnat, joissa tuotettiin v. 1900 tervaa seuraavasti: Hyrynsalmi 5000 tynnyriä, Kajaanin mlk 3.868, Kuhmo 12.000, Paltamo 7.000, Puolanka 2.500, Ristijärvi 3.500, Sotkamo 6.800, Suomussalmi 7.000 ja Säräisniemi 1.880 tynnyriä.⁷⁰

66 Snellman P.W. s. 390-393.

67 Ahonen Felix, Kajaanin kaupungin historia III, s. 426.

68 Hautala, s. 335-336.

69 Meinander, s. 21-22.

70 Hautala, s. 336.

323. Metsillä keinottelu

Edellä on luvussa 212. maan omistussuhteita tarkasteltaessa nähty, että vuoden 1901 tilaston mukaan maa oli Oulun läänissä pääasiassa yksityisten hallussa. Siellessä maata oli enemmän muiden kuin yksityisten hallussa oli myös sosialismin kannatus suhteellisesti voimakkaampaa. Maaomaisuuden siirtyminen pois yksityisestä omistuksesta, esim. yhtiöille, on ollut yhteydessä sosialistisen kannatuksen keskimääräistä suurempaan voimakkuuteen. Näin oli laita mm. Oulun ympäristössä ja Kainuussa sekä Kemissä. Tähän liittyen herää kysymys, onko puutavaraliikkeen aiheuttamalla maankaupoilla yhteyttä punaiseen äänestyskäyttäytymiseen. Asian valaisemiseksi on tarkasteltava yhtiöiden maanostokysymystä, joka herätti huomiota jo 1900-luvun alussa niin, että asiaa selvittämään asetettu valtionkomitea suoritti siitä selvityksen v. 1906. Tämä mietintö⁷¹ tarjoaa hyvän lähteen tuon ajan maaseudun taloudellisten ongelmien selvittämiseksi.

Komiteanmietinnän pohjana olivat maanviljelys- ja talousseurojen sekä lääninagronomien kautta saadut tiedot vuodelta 1901. Näiden mukaan Oulun läänissä oli kaikkiaan 247 tilaa sahan- tai muun teollisuuden harjoittajan hallussa. Koko maassa tällaisia tiloja oli 2332.⁷² Kun Oulun läänissä laskettiin tuolloin olleen "talonsavuja" kaikkiaan 12.231 oli näistä sahaliikkeiden ja sahanomistajien hallussa kaikkiaan 339 eli 2,7 %. Eniten oli tiloja

71 Komiteanmietintö 1906:8. Puutavaraliikkeiden maanostot.

72 Komiteanmietintö 1906:8, s. 2.

siirtynyt pois varsinaisten viljelijäin käsistä Haapajärven ja Kajaanin kihlakunnissa. Haapajärven kihlakunnassa tiloja oli yhtiöiden hallussa 4,2 %, eniten Piippolassa 6,4 %, Reisjärvellä 7,7 % ja Pyhäjärvellä 12.1 %, ⁷³ kaikki näistä punaisuuteen taipuvia kuntia.

Kajaanin kihlakunnassa tilanne todettiin vieläkin huonommaksi kuin Haapajärven kihlakunnassa. Talonpoikain käsistä siirtyneitä tiloja oli 5,6 % tilojen kokomäärästä ja korkeimmat lukemat saavutettiin Hyrynsalmella 18.4 %, Kajaanin maalaiskunnassa 15.7 %, Paltamossa 11.1 % ja Kuhmossa 7.6 %. ⁷⁴

Komitea totesi maanostojen tapahtuneen "viime aikoina" erityisesti Kajaanin kihlakunnassa. Ne ovat tapahtuneet sahaliikkeiden toimesta "vallan viimeisinä vuosina ja kuuluvat sikäläiset sahatilat, niitä lukuunottamatta, jotka sijaitsevat kihlakunnan eteläisimmillä rajaseuduilla, oululaisille sahayhtiöille ja tervakauppiaille", kertoo komitea. ⁷⁵

Samoin komitea toteaa käyneen Lapin kihlakunnassa. "Vaikk'ei isoajakoa siellä vielä ole toimitettukaan, on kuitenkin ilmoitettu sahayhtiöiden ja puuliikemiesten haltuun jo joutuneen Sodankylässä 26 tilaa, Kittilässä 17 tilaa ja Muonionniskan kunnassa 1 tila", komiteta totetaa. ⁷⁶

---

73 Komiteanmietintö 1906:8, s. 12.

74 Komiteanmietintö 1906:8, s. 12.

75 Komiteanmietintö 1906:8, s. 12.

76 Komiteanmietintö 1906:8, s. 12.

Kihlakunnittain maanostojen määrä jakaantui siten, että yhtiöille siirtyneitä tiloja oli Kajaanin kihlakunnassa 5.6 %, Lapin kihlakunnassa 4.6 %, Haapajärven kihlakunnassa 4.2 %, Oulun kihlakunnassa 2.8 %, Kemin kihlakunnassa 1.6 % ja Saloisten kihlakunnassa 0.5 %. Oulun läänin määräksi tuli 2.7 %, mikä oli huomattavasti alle Kuopion läänin, jossa oli yhtiöille siirtyneitä tiloja eniten koko maassa eli 7.8 % tilojen koko määrästä.⁷⁷

Miten maanostojen määrä suhtautui punaisten kuntien kesken? Tarkastelkaamme asiaa kihlakunnittain.

Oulun kihlakunnassa tilojen siirtyminen yhtiöille oli rajuinta Koillismaalla. Kuusamossa yhtiöt omistivat v. 1901 7.1 % tilojen koko luvusta, eli yhteensä 39 tilaa. Taivalkoskella vastaava luku oli 4.6 % (15 tilaa) ja Pudasjärvellä 4.3 % (15 tilaa). Koko kihlakunnassa näiden lisäksi oli huomattavia ostoja ainoastaan Utajärvellä ja Muhoksella, joissa yhtiöillä oli 3.3 % tiloista hallussaan. Rannikkoseudun määrät jäivät alle 1 prosenttiyksikön. Näin lähinnä siksi, että metsävarat olivat siellä jo hupenneet.⁷⁸ Metsävarojen riittämättömyys juuri punaisilla alueilla oli syynä siihen, ettei tilakauppoja paljonkaan syntynyt Koillismaata lukuunottamatta, jonka kohdalla jälleen ilmenee poikkeus: vaikka tilakauppojen vuoksi olisi odottanut poliittisen radikalismien totetuneen, ei näin tapahtunut, vaan alue jäi valkoiseksi.

⁷⁷ Komiteamietintö 1906:8, s. 20-24.

⁷⁸ Komiteamietintö 1906:8, s. 20-24.

Saloisten kihlakunnassa korkeimmat lukemat saavutettiin Revonlahdella (1.6 %), Oulaisissa (1.3 %) ja Paavolassa (4.3 %).⁷⁹ Kaikki kolme kuntaa ovat punaisia tai punaisuuteen taipuvia.

Kajaanin kihlakunnassa ostojen määrä oli korkea kaikissa kunnissa. Huiput saavutettiin Hyrynsalmella 18.4 %, Kajaanin mlk:ssa 15.7 %, Paltamossa 11.1 % ja Kuhmossa 7.6 %.⁸⁰ Kaikki mainitut lukeutuivat heti alkuun punaisiin kuntiin tai tulivat ajan mittaan sellaisiksi.

Haapajärven kihlakunnassa korkeimmat luvut saavutettiin Pyhäjärvellä (12.7 %), Piippolassa (6.4 %), Reisjärvellä (7.7 %) ja Haapajärvellä (4.7 %).⁸¹ Kaikki mainitut ovat alun alkaen olleet punaisuuteen taipuvia.

Lapin kihlakunnan luvut tulivat jo edellä mainituiksi. Niilläkin on yhteys punaiseen käyttäytymiseen.

324. Maaomaisuuden vaihtuminen ja sen seurauksia

Maaomaisuuden siirtymiseen talonpojilta yhtiöiden haltuun oli siis syynä tervakauppa ja sahateollisuuden sekä sittemmin puunjalostusteollisuuden nousu. Metsä- ja maakauppojen vilkastumisen seurauksena suuri määrä entisiä itsenäistiloja joutui tukkiyhtiöiden lampuotitiloiksi, muualla maassa vielä enemmän kuin Oulun läänissä. Eniten näitä tukkiyhtiöiden lampuotitiloja oli

⁷⁹ Komiteamietintö 1906:8, s. 21-23.

⁸⁰ Komiteamietintö 1906:8, s. 21-23.

⁸¹ Komiteamietintö 1906:8, s. 21-23.

v. 1912 Mikkelin ja Kuopion lääneissä, mutta paikallisesti eniten koko maassa niitä oli Viitasaaren seudulla, Sotkamossa ja Kajaanin maalaiskunnassa.⁸² Torpparin asemaan joutuneelta ei jäänyt huomaamatta, että uusi omistaja sai puun arvon nousun myötä huomattavasti suuremmat etuudet, minkä entinen omistaja oli aikanaan saanut. Näin syntynyttä kitkatilannetta jyrkensi toiselta puolen se, että metsänomistaja, niin tilallinen kuin yhtiökin, joutui nyt tarkastelemaan torpparinsa metsänkäyttöä ja hänen tilalle antamaansa työpanosta uudesta näkökulmasta, siitä että mitä metsänomistaja metsästään saisi teollisuudelle myytynä tai tulevaisuutta varten säästettynä.⁸³ Näin tuli torpparien ja maanomistajain väliin sovittamattomalta näyttävä ristiriita, joka osui juuri maaseudun heinäniemen ja poliittisen elämän viriämisen kaudelle.

325. Työvoiman pako maataloudesta

Syynä maaomaisuuden vaihtumiseen oli Suomessa kuten Ruotsissakin - siellä tosin aikaisemmin - oli väestön haluttomuus maataloustöihin. Tällainen ajattelu levisi ensimmäisenä sahateollisuusalueille 1870-luvulta alkaen ja laajeni vähitellen myös raaka-ainelähteille, sisämaahan. Puutavaraliikkeen kiihdyttämä työvoiman kysyntä aiheutti työvoimapulaa maataloudessa. Kyetäkseen kilpailemaan elintasossa metsänomistajat myivät metsäänsä, ja kun

---

82 Rasila s. 34.

83 Rasila s. 35.

toimeentulo näin turvattiin, ja varsinkin kun työvoiman puute ja maatalouden kustannustaso oli teollistumisen myötä kohonnut, tuntui maatalouden harjoittaminen pian kannattamattomalta. Niillä tiloilla, missä metsä oli suurelta osin myyty, nähtiin tarkoituksenmukaiseksi myydä itse tilakin jollekin sahaliikkeelle, jonka kannatti siitä maksaa parempi hinta kuin kenekään yksityisen maata viljelevän. Kauppojen tekoa usein joudutti talonpojan velkaantuneisuus.⁸⁴ Puutavarayhtiöiden kannalta metsämaiden, kokonaisten tilojen osto tuli näissä edullisissa olosuhteissa mielekkääksi, koska yhtiöt näin turvasivat raaka-aineen riittävyyden pitkällä tähtäyksellä. Samoin tuli turvatuksi puutavaran hintojen vakavuus.⁸⁵

Puutavarayhtiöiden maanostoja tutkinut komitea tulikin v. 1906 siihen tulokseen, että talonpoikien ahdinko oli ratkaisevana syynä siihen, että maaomaisuus näin mittavassa määrin siirtyi uusille omistajille. Komitea kiteytti syyt kehitykseen seuraaviin näkökoh-
tiin: maanomistajien yleinen köyhyys, maatilojen korkea verotus yhteiskunnallisten uudistusten seurauksena, useat perättäiset katovuodet, tervanpolton ja kaskeamisen loppuminen ja varallisuuden lasku, työvoiman saamisen vaikeus maatalouteen, huonot luotto-olot, maatalouden tuoton kehittymättömyys muihin elinkeinoihin verrattuna, elämän vaatimusten kohoaminen ja haluttomuus maatyöhön,

84 Komiteanmietintö 1906:8, s. 29.

85 Komiteanmietintö 1906:8, s. 24-25.

keinottelu, myynti ja ryhtyminen puutavarayhtiön asiamieheksi, helpompi elämä tilattomana, koska omaisuudettomana eivät velkojat päässeet kiinni, lupaus saada elää lampuotina verraten hyvin ehdoin ("yhdentekevää onko talo oma vai toisen, kunhan elää saa"), huonot kulku-yhteydet etenkin takametsiin, joita oli vaikea saada myyntiin itse.⁸⁶

Seuraukset tästä kehityksestä olivat kohtalokkaat seuduilla, missä talonpoikaismaata suuremmassa määrin siirtyi muihin käsiin. Tällaiseksi muodostui tilanne Kainuussa, jossa tervanpoltto jatkui voimakkaana ja itse asiassa tärkeimpänä pysyi tulolähteenä vielä 1900-luvun alussa, Iijokivarrella, Oulun ympäristössä ja Tyrnävän Rantsilan seuduilla missä tervaa oli poltettu vielä 1800-luvun puolivälin jälkeen, oli sielläkin poltto jo lähes tyystin loppunut.⁸⁷ Näin ollen Kainuusta muodostui paitsi tervantuotantoalue myös seutukunta, missä puutavaraliike näki lähes ehtymättömiltä näyttävät raaka-ainelähteet, jotka se maaomaisuuden hankkimisen kautta pyrki saamaan haltuunsa. Seurauksena oli Kainuun väestön taloudellinen ahdinko ja kurjistuminen niin, etteivät Kainuun talonpojat kyenneet - velkaantuneina ja oululaisiin tervaporvareihin taloudellisesti sidottuina - ajanmukaistamaan elinkeinoelämää rinnan läänin muiden osien kanssa. Maan siirtyminen vieraisiin

---

86 Komiteamietintö 1906:8, s. 34-37.

87 Alho s. 29.

käsiin oli 1900-luvun alussa niin voimakasta, että kun v. 1902 oli puutavarayhtiöitten, yksityisten puutavara-
liikkeiden ja tervakauppaliikkeiden hallussa Kajaanin
kihlakunnassa vain 98 tilaa, mutta v. 1904 lopussa 161
tilaa ja 156 tilanosaa erotettuina lohkoihin. V. 1907
loppuun mennessä yhtiöillä oli hallussaan jo 288 tilaa
ja saman verran tilanosia ja lohkotiloja.⁸⁶

Niinkuin jo edellä (s. 116-117) esitetyistä tilas-
toluvuista vuodelta 1901 ilmenee, keskittyi maatilojen
ostotoiminta Kainuuseen ja tämä ilmiö on siten yhtey-
dessä Kainuun alueen punaiseen äänestyskäyttäytymiseen.
Oululaisten teollisuusmiesten Kainuussa harjoittama ja
omaama ylivalta tuli tiedostetuksi juuri suurlakon alla,
ja heti tämän jälkeen myös työväenyhdistys joutui sosia-
listien käsiin.⁸⁷ Taloudellisilla seikoilla on siten
Kainuussa ollut selvä yhteys sosialismin leviämislle
ja juurtumiselle. Nimenomaan maakauppojen merkitys on
Kainuun sosialismin synnylle varsin merkittävä tekijä.
Tästä enemmän Kainuun kurjistumista koskevassa luvussa.

326. Kyläyhteisön särkyminen

Yhtiöiden maanostojen yleisenä seurauksena oli
perinteisen ja kurinalaisen kyläyhteisön särkyminen.
Maanostoja tutkinut komitea tuli raportissaan siihen
tulokseen, että tukkiliike maanostoineen ja monine

⁸⁶ Hautala s. 302.

⁸⁷ Ahonen s. 354-356, 371-372.

lieveilmiöineen vieraannutti väestön, etenkin nuoret, maatalousammatin harjoittamisesta. Vuokraajan asemaan joutuneet eivät viljelleet maata sillä tarmolla kuin maanomistaja. Suomessa oli komitean mukaan tapahtumassa kuten Pohjois-Ruotsissakin hieman aikaisemmin, että maaseudulle oli syntymässä myös tilallisten keskuuteen yksinkertaisista elämäntavoista ja uutterasta työnteosta vieraantuva aines, joka kasvavaan irtolaisväestöön liittyneenä tulee muodostamaan ongelmallisen väestöosan. Komitean mielestä on ollut havaittavissa, että yksikin talonpoikain keskuudessa holtittomasti ja työhönsä välinpitämättömästi suhtautuva yhtiön vuokramies voi vaikuttaa haitallisesti ympäristöönsä, koska "yhtiöstä riippuvana ja monasti muualta tulleena, jolla ei ole mitään harrastusta paikkakunnan yleisille asioille eikä tottumusta siellä vallitseviin tapoihin, on hän useasti sangen vastahakoinen yhtymään yleistä hyötyä tarkoittaviin hankkeisiin."⁸⁸

Komitea kiinnitti myös huomiota tukkiyhtiöiden vaikutusvallan kasvuun kunnallisissa asioissa, kun nämä maaomaisuutensa perusteella voivat vaikuttaa kunnallisiin vaaleihin ja asioihin yleensä. Lisäksi yhtiöiltä oli vaikea saada verotuloina otetuksi näiden ottamaa puutavaraa vastaavaa määrää, minkä lisäksi yhtiöiden vuokramiehet ja työväki "useastikin jäävät kunnallisen vaivanhoidon rasitukseksi". Näitäkin epäkohtia pahemmat

---

88 Komiteanmietintö 1906:8, s. 42.

seuraukset olivat komitean mielestä siinä, että sitä mukaa kuin yhtiöiden maaomaisuus lisääntyi, väheni seutukunnalla talonpoikaisen maan määrä. Perin tärkeänä komitea näkikin, että itsenäinen, maata omistava ja maata viljelevä talonpoikaisluokka säilyisi mahdollisimman vahvana ja että se "itsenäisenä ja riippumattomana asemansa kautta turvaa ja säilyttää kansan luontaista voimaa ja tarmoa, pysyy voimassa ja vahvistuu". "Talonpoikaissäädyn suuri merkitys erityisenä kansanluokkana onkin kaikkina aikoina", komitea tähdentää, "ollut tunnustettu ja milloin tämän luokan olemassaolo joku vaara on ollut uhkaamassa on historian todistuksen mukaan kaikkien kansojen keskuudessa tätä vaaraa koetettu estää usein ankaroiden lakimääräystenkin kautta". "Turmioksi maaillemme onkin katsottava, että maataomistava talonpoikaisväestö yhtiöitten maanostojen lisääntyessä yhä vähenee ja samalla sekä entiset että maanomistajat että heidän jälkeläisensä yhä lisäävät maassamme jo entisestään lukuisaa irtaimen väestön lukumäärää".⁸⁹ Aivan oikein komitea arveli, että sahatilavuokralaisten asema on niin epävarma, ettei se missään suhteessa vastaa itsenäisen talonpoikaisluokan asemaa ja että heidän turvattomuutensa synnyttää heissä haluttomuutta työhön ja sammuttaa yrittämisen halun. Pienikin rahasumma, minkä he ulkopuolelta saavat satunnaisissa töissä, saa heidät jättämään tilansa rappiolle ja että kaiken kaikkiaan heidän tilansa on sellainen, että

---

⁸⁹ Komiteanmietintö, 1906:8, s. 42-43, 58.

tästä kansanosasta muodostuu "oloihin tyytymätön kansainaines, josta tulevaisuudessa saattaa tulla valtiolle paljonkin huolta ja vaikeuksia",⁹⁰ sillä jo nyt on näkyvissä, että sahatilalaisilla on tämän tästä riitoja kyläläisten kanssa sekä rettelöitä velvollisuuksien täyttämässä mm. sellaistenkin asioiden kuin aitaus- ja kyläteiden ylläpitovelvollisuuksien kanssa.⁹¹

Näin puutavaraliike muutti juuri Kainuussa perinnäisen kyläyhteisön normeja edistäen ihmisten haluttomuutta yrittämiseen sen sellaisen kielteisen "nälkämään" kuvan syntymiseen, jonkalaisena Kainuu pian tuli tunnetuksi.

---

90 Komiteanmietintö 1906:8, s. 59.

91 Komiteanmietintö 1906:8, s. 63.

33. Taloudellisen vallan keskittyminen

Puutavara- ja puunjalostusteollisuudessa tapahtui Pohjois-Suomessa jo 1900-luvun alussa keskittyminen, joka johti siihen, että Oulun kaupungin porvarit kykenivät säätelemään varsin pitkälle alan talouselämää. Tällä seikalla oli vaikutuksensa myös poliittisen ilmaston hahmottumiseen, sillä pääomien puute syrjäisimmillä seuduilla vaikutti niiden taloudellisen kehityksen hirtauteen.

331. Työpaikkojen sijainti

Sahateollisuuden ja sen yhteyteen kuuluvien hakuiden, lauttauksen ja uiton tarjoamat työpaikat jakaantuivat paikkakunnittain v. 1908 seuraavasti:⁹²

Oulu:	Korkeasaaren saha, Oulun saha Oy	165	työp.
	Toppilan höyrysaha, J.W. Snellman G:son	370	"
Kemi:	Laitakarin saha. Trävaru A.B. Kemi	201	"
Kajaani:	Nieminen & Kärnä	72	"
	Kajaanin Puutavara Oy. The Kajana Wood C.o	141	"
Ylivieska:	Kiviojan höyrysaha A.B.T. & J. Salvesen	81	"
Paavola:	Raahen Puutavara Oy. The Brahestad Wood C.o	290	"
Oulunsalo:	Varjakka Trävaru A.B.	138	"
Haukipudas:	Pateniemen Höyrysaha G & C Bergbom A.B.	401	"
Simo:	Halosen Höyrysaha Oy	151	"
Kemin mlk:	Karihaaran saha. Trävaru A.B. Kemi	287	"
Alatornio:	Kuusiluodon saha And. Kurt & C:o A.B.	263	"
	Röytän höyrysaha, Trävaru A.B. Kemi	181	"
		yht. 2741	työp.
		koko maa 18752	työp.

Metsäalan työpaikat olivat keskittyneet lähes täydellisesti rannikolle ja asutuskeskuksiin. Sahojen perustajina ja ylläpitäjinä oli 1800-luvun puolella ollut kauppiaita, virkamiehiä ja pienyrittäjiä, mutta vähitellen nämä kar-

⁹² G.R. Snellman, Työtilastoa XVI. Tutkimus Suomen sahateollisuudesta, s. 5.

siintuivat pois viimeistään 1890-luvulla, jolloin Pohjois-Suomessa oli enää kolme merkittävää yrittäjää, nimittäin torniolainen kauppias ja puutavaramies Anders Kurt sekä oululaiset Bergbomin ja Snellmanin kauppahuoneet.⁹³ Snellmanin ja Bergbomin kauppahuoneet olivat tähän mennessä ottaneet haltuunsa Lapin vesistöjen - Kemi- ja Torniojoen - varrella sijainneet lukuisat piensahat, joiden omistajina oli esiintynyt myös ruotsalaisia ja norjalaisia yrittäjiä. Kauppahuoneet olivat esiintyneet Lapissa jonkin aikaa myös kilpailijoina, mutta pääsivät vähitellen hyvään yhteisymmärykseen ja perustivat v. 1893 yhteisen yrityksen Kemi Oy:n, jonka haltuun Lapin sahat ja hakkuut sekä uitot vähitellen siirtyivät. Näin syntynyt yhtiö hallitsi sisar- ja tytäryhtiöineen ennen ensimmäistä maailmansotaa myös eräitä ruotsinpuoleisia alueita.⁹⁴

Bergbomien kauppa-, laivanvarustaja- ja sahausliikettä harjoittava liikemiessuku oli tullut Ouluun 1700-luvulla Ruotsista. Ulkomaankauppaja maakauppaa harjoittamalla suku nousi mittavaksi kauppiassuvuksi. 19. vuosisadan alkupuoliskolla Bergbomit kehittyivät Oulun suurimmiksi laivanvarustajiksi ja sahausliikkeen harjoittajiksi. Niinpä maamme ensimmäinen höyrysaha syntyi Iin Kestilään Bergbomien toimesta v. 1857. Pian Bergbomien hallussa

---

93 Auer Jaakko, Puunjalostusta Pohjolassa. Kemi Oy vuosina 1893-1968, s. 16.

94 Auer s. 16-27.

ja heidän perustamanaan oli sahoja Kemijoen, Torniojoen, Iijoen, Kiiminkijoen sekä Oulun eteläpuolisten pikkujokien varsilla, ja ulottuipa heidän toimeliaisuutensa aina Kainuuseen saakka, jossa suvun haltuun joutuivat Ämmän ja Kurimon rautaruukit.⁹⁵ Muodostettuaan yhdessä Snellmanin kauppahuoneen kanssa Kemi Oy:n v. 1893 Kauppahuone G. & C. Bergbom muutti yrityksen osakeyhtiöksi v. 1890 vetäen mukaan myös oululaisen Pentzinin liikeyhtiön. Vuonna 1912 yhtiö yhdessä muiden oululaisten puutavaraliikkeiden kanssa muodosti Aktiebolaget Uleå Osakeyhtiön.⁹⁶

Toisen pohjoissuomalaisen suurliikemiessuvun Snellmanien historia on lähes samankaltainen. Suku tuli tulut Suomeen jo 1600-luvulla ja sen piirissä oli esiintynyt pappeja mm. Tervolassa, Suomussalmella ja Utajärvellä.⁹⁷

Snellmanin kauppahuone nousi lähinnä laivanvarustuksen avulla. Liike vei puutavaraa ja tervaa ja toi maahan mm. ruokatavaraa. Puutavaraliikkeeksi se nousi (sahateollisuuden vapauduttua v. 1857. Sillä oli sahoja Torniossa, Ämmässä ja Toppilassa, senhankki osuuden Oulujoen tukinhakkaus- ja lauttausyhdistyksen sekä perusti höyrysahan Toppilaan v. 1878. Yhtiön maineikkain liikeyhtiön J. W. Snellman ehti mukaan myös yhteiskunnalliseen toimintaan ollen myös valtiopäivämiehenä v. 1867. Hänen poikansa Karl August Snellmanista tuli muodostetun Kemi Oy:n ensimmäinen toimitusjohtaja ja hän oli yhdessä Bergbomin

95 G & C Bergbomin arkiston luettelo s. 1-6. OMA.

96 G & C Bergbomin arkiston luettelo s. 7. OMA.

97 Kauppahuone J.W. Snellman G:sonin arkiston luettelo s.1; Utajärven vaihteita s. 266.

kanssa perustamassa Ab Uleå Oy:tä v. 1912. K.A. Snellman oli johtava hahmo myös Oulun Kauppaseurassa toimien sen puheenjohtajana v. 1894-1915. Myös valtiopäiväedustajana hän oli vuosien 1894 ja 1904-1905 valtiopäivillä ajaen tänä aikana ansiokkaasti mm. rautatiekysymyksen hoitamista Tornioon ja Rovaniemelle.⁹⁸

Kun J.W. Snellmanin kauppahuoneen toimintaan tuli mukaan K.A. Snellmanin poika August Wilhelm v. 1900 tuli Snellmanin suvun vaikutus tuntumaan Pohjois-Suomen talouselämässä lähinnä Perä-Pohjolassa, sillä v. 1919-23 A.W. Snellman oli Kemi Oy:n toimitusjohtajana.⁹⁹ Hän omisti nyt myös Muurolan hartsijä ja tärpättitehtaan 1913-20. Ensimmäisen maailmansodan aikana Snellmanin kauppahuoneen toiminta taantui, sillä perustettu Uleå Oy osti Snellmanilta Toppilan höyrysahan ja myös Pikisaaren tehtaan. Liike lopetti toimintansa 1920-luvulla perustettuaan ja omistettuaan sitä ennen myös Pudasjärven Siuruan, Kynkään ja Hirvaskosken sahat.¹⁰⁰

Pohjoissuomalainen puutavaraliike keskittyi siten viime kädessä kahden yhtiön Kemiyhtiön ja Ouluyhtiön käsiin ensimmäiseen maailmansotaan mennessä. Mukana oli edelleen useita sekä kotimaisia että ulkomaalaisia puutavarayhtiöitä, joiden, varsinkin ruotsalaisten yhtiöiden, vaikutus sekä puun hintaan että palkkaoloihin oli kohottava, mutta sittenkin nämä kaksi yhtiötä saivat kumpikin alueellaan varsin selvällä yksinoikeudella toimien harjoittaa

⁹⁸ Kauppahuone Snellmanin arkiston luettelo s. 2-4; Hedman Ossi, Kemin kaupungin historia I, s. 424-428.

⁹⁹ Auer s. 26-27 ja Snellmanin ark. luettelo s. 5-6.

¹⁰⁰ Kauppahuone Snellmanin ark. luettelo s. 5-6, Siuruan Höyrysahan ark. luettelo.

liiketoimintaa, josta oli seutukunnalle paljon myönteisiä mutta paljon kielteisiäkin seurauksia.¹⁰¹ Ensimmäisestään Oulun kaupunki kauppiaineen mutta viime kädessä koko väestö hyötyi tästä, että liiketoiminta oli keskittynyt ja että eri puolilta maakuntaa alkunsa saavat pääomavirtojen lonkerot suuntautuivat Ouluun, sillä Oulu hallitsi kaupassa myös muita pohjoissuomalaisia kaupunkeja, varsinkin Kemiä ja Torniota.¹⁰²

Kun työpaikat olivat pääasiassa rannikon teollisuuskeskuksissa, suuntautui myös väestövirta sinne maaseudulta, jossa tämä oululaisen liikemaailman hallitsema sahaliike, samalla kun se maanostoin turvasi teollisuutensa raaka-aineen riittävyyden, kasvatti syrjäseuduilla irtolaisväestön virtaa, josta se sai tarvitsemaansa työvoimaa.

332. Talonpojan sidonnaisuus

Terva- ja sahatavarakauppa aiheuttivat talonpojille sidonnaisuutta tuotteiden ostajaan. Tervakauppiat olivat näet saaneet tervanmyyjänsä velkaantumaan siinä määrin, että tervantuottaja ei saanut vuosituotannollaan maksetuksi tuskin entisiäkään velkojaan, kun hän jo joutui elämisen pitimikseen tekemään uutta velkaa seuraavan vuoden tuotantoa vastaan. Tämä koski 1900-luvun alussa vain Kainuun tervantuottajia, sillä muuallahan tervaa ei enää juuri poltettu.¹⁰⁵ Kainuulaiset olivatkin tervakauppansa samoin kuin muunkin kaupankäyntinsä vuoksi

101 Auer s. 49. Meinander, Virkeshushällning s. 236-237.

102 Meinander, Virkeshushällnings. 67-69; Hedman s. 427-434; Entinen Oulujoki s. 228.

varsin sidottuja oululaisiin kauppiaisiin ainakin niin kauan kuin "henkireikää" muualle kuin Ouluun ei ollut. Vasta Kajaanin rautatien valmistuminen v. 1904 muutti tilanteen.¹⁰⁶

3321. Tervaurkot

Tervantuottjan hädänalaista asemaa 1900-luvun alussa kuvaa Kustaa Hautala näin:¹⁰⁷

Tervakauppiaat olivat sanattomalla sopimuksella jakaneet velkaiset talonpojat keskenään. Ei pidetty sopivana, että sellainen talonpoika, joka oli velassa jollekulle Oulun kauppiaille, vei tervaa toiselle. Viimeksi mainitun kauppiaan menettelyä ammattitoveriaan kohtaan pidettiin epäsolidaarisena. Jos talonpoika siirtyi toisen kauppiaan asiakkaaksi, oli viimeksi mainitun velvollisuutena maksaa asianomaisen talonpojan velka entiselle tervanostajalle eli ostaa hänet vapaaksi toiselta kauppiaalta. Velkoja vain vaihtui. Velkojen ottamisen aika riippui siitä, milloin talonpojalla oli ankarin rahantarve. Jos oli saatu huono sato syksyllä, tuli kiire ostaa viljaa talvea sekä kylvöjä varten. Tällöin vietiin Oulun kaikki mahdollinen terva huonojenkin kulkuteiden takaa eikä kevätkuljetukseen jätetty edellisenä vuonna poltettua tervaa. Kiireimmän kaupalla pyydettiin Oulun kauppiailta velkaa 'niitten tervojen päälle' jotka seuraavana vuonna tuotaisiin Ouluun. Katovuosi ei siinä määrin lisännyt saman vuoden tervanvientiä Ouluun kuin seuraavan vuoden. 1890-luvulla muodostuivat Kajaanin markkinat joulukuun ja helmikuun alussa tällaisiksi velanottotilaisuuksiksi, jonne Oulun tervakauppiaat tai heidän luottamusmiehensä saapuivat tekemään 'tervaurkkoja' eli urakkasopimuksia talonpoikain kanssa seuraavan kesän tervatoimittuksista ja antamaan heille etukäteen maksuja. Varsinkin helmikuussa pidetyt markkinat olivat tärkeät sen vuoksi, että tällöin tehtiin sopimuksia runsaammin, koska seuraavassa kuussa oli valtionveron maksu,

105 Meinander, Virkeshushållning s. 70-71; Entinen Oulujoki s. 204.

106 Hautala s. 298; Ahonen s. 415-426, 502-505; Entinen Oulujoki s. 195-196.

107 Hautala s. 233.

jota varten Kainuun talonpojat tarvitsivat rahaa. Oulun tervakauppiaat eivät kuitenkaan jakaneet rahaa ummessa silmin, vaan he vaativat takuita, ja heidän täytyi myös tietää, millainen heidän velallisansa oli. Viimeksi mainitussa suhteessa olivat maakauppiaat erinomaisia tiedottajia. He eivät olleet kaupungin kauppiaiden kilpailijoita, vaan päin vastoin viimeksi mainittujen armoilla. Kaupahuoneet varustivat maakauppiaat tavaralla ja antoivat heille velkaa. Nämä tekivät vuorostaan vastapalveluksia ja ostivat mm. tervaa kaupungin kaupahuoneille. Sellaisesta talonpojasta, jolle saattoi antaa velkaa, sanottiin että asianomainen on hyvä eläjä' tai 'kaunis eläjä'. Etusijalle velanannossa asetettiin sellainen pyytäjät, jolla oli vakuudeksi esitettävänä hyvä tervasmetsä. Lisäksi vaadittiin kaksi tervakauppiaan hyvin tuntemaa vakavaraisista miestä takuumiehiksi, jotka valittiin usein siten, että he olivat lainanpyytäjän naapureita. Takuumiehet pyrkivät jo oman etunsa vuoksi vakoilemaan velallisen puuhia ja aikeita. Velkahan edellytti tervalla maksamista. Jollei asianomainen osoittanut mitään merkkejä siihen suuntaan, että hän aikoi ruveta tervanpolttoon, saattoivat takuumiehet hänet siihen pakottaa. Jos velallinen oli kenties jollekulle jutellut, että hän aikoi viedä tervansa toiselle kauppiaille kuin sille, jolle hän jo ennakolta oli velkaa, takaajat kiireesti ilmoittivat asiasta velkojille."

Tällainen järjestelmä oli kieltämättä tehokas. Velkoihin sotkeutunut talonpoika oli pakotettu polttamaan tervaa ja näin laiminlyömään maatalouden. Tästä johtuen peltoalat Kainuussa olivat huomattavasti pienemmät kuin läänissä keskimäärin (vrt. s. 66-87). Varsinkaan nuoriso ei jäänyt katselemaan tätä tilannetta, jossa itsenäisen yrittämisen mahdollisuudet tilalla olivat huonot. Seurauksena oli talollisten poikien lähteminen yhdessä irtolaisväestöön kuuluvien miesten kanssa "pakoon" kotiseudultaan ja etsimään toimeentuloa muilta paikkakunnilta tai ulkomailta. Huomattava osa heistä siirtyi juuri

rannikkoseudun sahoille ja uittotyömaille sekä teollisuuden palvelukseen.¹⁰⁸ Tervaurkkoihin ja sen kautta maatalouden nousun viivästymiseen oli muitakin syitä kuin vain velkaantuminen. Siihen pakottivat niinkin jokapäiväiset seikat kuin talouksissa välttämättä tarvittavat tarpeet, kuin separaattorin osto, lehmän hankinta, perintöosuuksien maksu tahikka vero.¹⁰⁹ Näin tervakauppa oli pitempään kuin muualla pääasiallisen elannon antaja, mutta samalla kehityksen jarru.

3322. Tervavelat

Talonpoikien velkaantuneisuus näkyy tervakaupan aikana raskaimpana Kainuussa. Snellmanin ja Bergbomin kauppahuoneiden arkistossa olevien tilisaatavaluetteloiden sekä kauppahuoneen tervanostajiensa ja maakauppiaiden kanssa käymän kirjeenvaihdon perusteella saa hyvän kuvan siitä, miten edellä kuvattu tervaurkkojärjestelmä toimi. Snellmanin kauppahuoneen saatavat olivat eräinä vuosina (1864-1917) seuraavat (markkaa):¹¹⁰

kunta	6.12.1864	29.3.1905	1.1.1915	1.1.1917
Hyrnsalmi	604,76	17133,84	9680,86	4512,53
Kajaanin mlk	538,34	5100,00	-	-
Kuhmoniemi	2281,39	2887,93	1431,93	1431,93
Paltamo	7208,97	28441,10	5525,53	4242,49
Puolanka	2379,51	2672,30	766,02	62,40
Ristijärvi	1268,94	11186,66	603,09	1431,93
Sotkamo	683,72	8532,15	288,55	190,15
Suomussalmi	1168,16	3995,63	3013,99	2540,01
Säräisniemi	254,12	-	-	766,02
Iisalmi	210,20	-	-	-
Kestilä	107,04	-	-	-
Alakiminki	48,60	-	-	-
Yhteensä	16798,75	79949,32	21309,97	15177,46

Snellmanin kauppahuoneen saatavat olivat v. 1907 seuraavat:¹¹¹

Hyrnsalmi	987,00
Kajaanin mlk	1454,96
Kuhmoniemi	8840,50
Paltamo	7281,24
Puolanka	1645,25
Ristijärvi	1172,97
Sotkamo	4904,80
Suomussalmi	281,76
Säräisniemi	4130,20
<u>Yhteensä</u>	<u>30698,72 mk</u>

Tervakaupan aiheuttama velkaantuneisuus oli Kainuun kunnissa suurin juuri ensimmäisten eduskuntavaalien alla. Vuosina 1905-07 Kainuun kunnan asukkailla oli tervavelkoja asukasta kohden 1-8 markkaa. Korkeimmat luekmat saavutettiin Hyrnsalmella (8,10 mk/asukas), Paltamossa (7,87 mk/asukas) ja Ristijärvellä (5,67 mk/asukas) ja alhaisimmaksi velkaantuneisuus jäi Suomussalmella (0,64 mk/asukas), mutta ei siksi etteikö velkaa olisi tarvittu, vaan siitä syystä, etteivät suomussalmelaiset köyhyytensä vuoksi velkaa saaneet. Vauraimmat kunnat Hyrnsalmi, Paltamo ja Ristijärvi taas velkaa saivat, koska ne juuri maatalouden kehittyneisyyden ansiosta olivat paremmassa maineessa.¹¹² Näin köyhimmät kunnat joutuivat kurjuuden noidankehään; kun ne eivät köyhyytensä vuoksi saaneet luottoa ja koska ne eivät

108 Komiteanmietintö 1906:8, s. 21-22.

109 Hautala s. 233; Entinen Oulujoki s. 222-226.

110 Hautala s. 237.

111 Hautala s. 237.

112 Hautala s. 237-238.

sitä saaneet, pysyivät ne kurjuudessa ja menettivät elämänhalunsa sekä uskonsa yrittämiseen.¹¹³ Oululaiset tervaporwarit eivät taasen, vaikka olisivat halunneetkin, voineet jakaa luottoja hölläkätisesti, koska heilläkin oli omat saamamiehensä, ulkomaalaiset tervanostajat, jotka pitivät luottorajat hyvinkin tiukkoina.¹¹⁴

3323. Oululainen "sortojärjestelmä"

Oululaiset kauppahuoneet Snellman ja Bergbom hallitsivat otteellaan tervantuotantoalueita. Oulu osti kainuulaisten päätuotteen tervan, ja Oulu myi tai välitti maakauppiaille Kainuussa lähes kaiken mitä nämä tarvitsivat. Markkinoita oli Kajaanissa kahdet, syksyllä ja talvella, mutta vajaan kahden tuhannen asukkaan kaupunki ei voinut palvella asukkaitaan ja maakuntaansa monipuolisesti. Kainuun oloja tutkinut valtionkomitea totesikin mietinnössään v. 1910 että Kajaanin kihlakuntalaiset tällaisissa olosuhteissa, jossa maakunnan tarvitsemat kaikki tärkeimmät tuotteet "ilman minkäänlaista kilpailua" joutuivat oululaisille kauppiaille, jotka niinkään ilman minkäänlaista kilpailua ottivat haltuunsa metsien ja maiden ostot, pysyivät köyhinä ja "köyhtymistään köyhtyivät", ja siten joutui koko seutu "lamaustilaan".¹¹⁵

Valaisevan kuvan maakauppiaan ja oululaisen kauppahuoneen sekä tämän ja samalla koko Kainuun oloista tarjoaa Snellmanin ja Bergbomin kauppahuoneitten kirjeen-

¹¹³ Komiteanmietintö 1910:4, s. 190-191.

¹¹⁴ Hautala s. 239; Entinen Oulujoki s. 204-206.

vaihto alaisten kanssa. Maakauppiaitten asenne esimiehiinsä ja rahoittajiinsa oli kunnioittavan alamainen aina suurlakon tienoille saakka, mutta vuoden 1905 tienoissa tapahtui muutos, koska maakauppiailla alkoi jo olla vaihtoehtoja; kilpailu alkoi Kainuussakin vaikuttaa. Tämän teki mahdolliseksi v. 1904 valmistunut rautatie, joka antoi mahdollisuuden kaupata tuotteita suoraan etelään.

J.W. Snellmanin kauppahuone ei ollut useinkaan keskustellut alaistensa kanssa tervanhinnoista, vaan oli ilmoittanut hinnan, josta ei juuri poikettu. Rautatien valmistuttua Kajaaniin kauppahuoneet antoivat asiamiehilleen tehtäväksi urkkia, missä määrin hintakilpailua alkoi esiintyä sekä antoivat ohjeet, kuinka korkealle hinnannousussa voitiin mennä. Asiain kehitystä kuvaavat mm. kuhmolaisen kauppiaan A. Kainulaisen ja kajaanilaisen metsänomistajan J.E. Komulaisen kirjeenvaihto J.W. Snellmanin kanssa.¹¹⁶

Tilanteen muututtua kainuulaisille edullisemmaksi olivat myös kauppiaat ja tervanvälittäjät tilanteen tasalla. Niinpä kauppias A. Kainulainen Kuhmosta tiedusteli kirjeessään 20.2.1907 Snellmanilta oliko tämä valmis

115 Komiteanmietintö 1910:4, s. 190. Asiaan kiinnittivät huomiota myös Oulun läänin kuvernöörit kertomuksissaan. Tästä ks. Oiva Turpeinen, Kainuun väestökehitykseen vaikuttaneista tekijöistä vuosina 1891-1910. Jouko VII s.64-66.

- Talonpojan asemasta tervaporvarin alaisuudessa ks. myös Entinen Oulujoki s. 204.

116 J.W. Snellmanin arkisto A:1202 OMA ja kirjekonseptikirja 1907 A:II:84.

nostamaan tervanhintaa 25 % välittäjäpalkkion osalta, koska "jotkut ensi kesän tervanostajista" olivat hänelle sellaista korotusta tarjonneet.¹¹⁷ Vastauksessaan Kainulaiselle Snellman kieltäytyi korottamasta palkkiota "ottaen huomioon suuren kilpailun Kajaanissa tervanostossa viime vuosina ja siitä syntyneet tervain hinnat". Snellman kuitenkin toivoi, ettei pitkäaikainen liikeympänyys kaatuisi "välityspalkkion korotukseen".¹¹⁸ Ilmeisesti Kainulainen oli pannut "ilmaa" vaatimukseensa, koska liikeympänyys jatkui vielä. Mutta jo huhtikuussa Kainulainen tiedotti uppiskaisuudesta oululaisia kohtaan tervain kuljetuksessa. Tilittäessään 1207 tynnyrin tervalastia 29.4.1907 Kainulainen uhmamielin mainitsee olevankin tarpeetonta tuoda tervoja Kajaania pitemmälle^{x)}, kuten toisetkin vain sinne saakka tuovat.¹¹⁹ Tämä oli merkinä siitä, että tervanvälittäjien mielestä oli tarpeetonta kuljettaa tervoja Kajaania pitemmälle, koska ne siellä voitiin lastata junavaunuihin. Lisäksi Kainulainen mainitsee kajaanilaisen kihlakunnantuomarin ottaneen tavaksi olla tuomitsematta enää sakkoihin niitä talonpoikia, jotka ovat rikkoneet tervakontrahdin ja josta rikkomuksesta on aiheutunut ostajalle vahinkoa. Kuin tervan-

117 A. Kainulaisen kirje JWS:lle 20.2.1907. JWS:n ark.A:202.

118 JWS:n kirje Kainulaiselle 25.2.1907. JWS:n ark. A:II:84. kirjekonseptikirja 1907.

119 A. Kainulaisen kirje JWS:lle 29.4.1907. JWS:n ark.A:II:84. kirjekonseptikirja 1907.

x) Kainuun tervareiteistä ks. Entinen Oulujoki s. 139-159, 183-196.

välittäjäin uutta asemaa kuvatakseen Kainulainen mainitsee, että edellinen tuomari langetti aina sakon kaikesta välittäjän tai tervanpolttajan ostajalle aiheuttamasta vahingosta, "muttei tämä uusi tuomari". Kainulainen edelleen kertoi, etteivät talonpojat enää tällaisten sakkojen uhalla sen paremmin täytä urkkojaan, vaan suhtautuvat kaikkiin tervavelvoitteisiinsa miten sattuu ja vievät tervansakin nyt kenelle hyvänsä, ts. kuka parhaiten maksaa. Lopuksi Kainulainen pyytääkin Snellmania kysymään "oululaisilta lakimiehiltä", voidaanko tällainen sakko vielä langettaa ja jos langetetaan eikä asianomainen sitä maksa, niin onko edellytyksiä ajaa asia vaikka "kuvernöörinoikeuteen saakka".

Vastatessaan kauppias Kainulaiselle J.W. Snellman tiedottaa,¹²⁰ ettei hän voi sakkokysymykseen "seikka-peräistä vastausta antaa", koska muuan kauppias joka asian hyvin tuntee, on sattumalta ulkomaanmatkalla, mutta tällä kauppialla on kuitenkin sellaisia kokemuksia, että hän on vastaavanlaisen tapauksen ajanut "aina Senaattiin asti" ja tällä lisäksi "pitäisi olla" sellaiset paperit takanaan joko Hovioikeuden tai Senaatin päättämänä, että ko. sakkomaksut ovat ulosmittauskelpoiset. Lopuksi Snellman toivookin, että kauppias Kainulainen saisi kaikki urkot entiseen tapaan täytetyksi.

---

120 JWS:n kirje Kainulaiselle 4.5.1907. Em. kirjekonseptikirja.

Kauppias Kainulainen ei tämän jälkeen näy asiaa enää kyselleen, mutta asiat eivät enää luistaneet Snellmanin toivomalla tavalla, koska tämä alkukesän 1907 kirjeissään tämän tästä toistaa Kainulaiselle toivomuksen, että tämä saisi kaikki talonpoikain tervaurkot täyteen. Kun Snellmanilla kuitenkin ei ole osoitettavana voimakeinoja, näyttää tavoitteiden saavuttaminen jääneen ainoastaan tervanpolttajien ja välittäjien hyväntahtoisuuden ja uskollisuuden varaan. Marraskuussa lähettämässään kirjeessä Kainulainen joutuu toteamaan, että syynä tervojen vähyyteen sekä urkkojen laiminlyömiseen on "menneenä kesänä" ollut se, ettei tervoilla ole enää maksettu "asioita", ts. terva ei ole enää ollut maksuvälineenä ja velkojen kuittausväline siinä määrässä kuin ennen sekä toiseksi, että asiamiehet ovat saaneet sen käsityksen, ettei tervasitoumuksen rikkominen tuota enää minkäänlaisia vahingonkorvausmaksuja ja siksi ihmiset "eivät perusta mitään kontrahtimääräyksistä ja niiden täyttämistä".¹²¹

Näin siis näyttää oululainen monopoliasema tervanostossa murtua juuri ensimmäisten eduskuntavaalien aikoihin, jolloin yleinen herääminen itsenäisempään toimintaan Kainuussa oli voimakas. Tästä enemmän tuonnempana. Toidettakoon kuitenkin, että se ylivalta, joka Oulusta Kainuuseen päin noidenkin kirjeotteiden valossa henkii, oli 1900-luvun alkuvuosina niin selvä, että oululaisvastainen mieliala oli voimakas myös komiteamietinnössä vuodelta

---

121 A. Kainulaisen kirje JWS:lle 9.11.1907. Em. kirjekonseptikirja.

1910. Mietinnössä todetaan, että ainoa henkireikä, joka liikenteellisesti on olemassa, pakottaa liikennöimään Ouluun ja että vasta nyt, kun maanteitä ja rautatie on saatu, on myös kauppiaiden luku kihlakunnassa kasvanut ja "terveellinen kilpailu ainakin perustavarain myynnissä alkanut".¹²² Kainuun pyrkimys taloudelliseen itsenäisyyteen johtikin, kuten edellä on nähty välinpitämättömyyteen oululaisten vaatimuksia kohtaan. Niinpä myös Snellmanin ja Bergbomin tervasaamisista tuli suuri osa kuitatuksi vasta I maailmansodan aiheuttaman inflaation kautta.¹²³

333. Tukkityömaiden epäkohdat

Jos Snellman ja Bergbom hallitsivat talouselämää Kainuussa, oli vastaavanlaista keskittymistä tapahtunut Lapissa v. 1893 perustetun Kemiyhtiön toimesta. Lapisahan ei tervanpolttoa enää ollut, mutta sensijaan taloudellinen toimeliaisuus keskittyi sahatavarakauppaan. Omistamiensa sahojen ja sittemmin perustettujen selluloosatehtaiden raaka-ainetarpeita varten yhtiö osteli runsaasti maita 1900-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä niin että se ensimmäisen maailmansodan päättyessä omisti yhteensä 179 metsätilaa eli yhteensä 83200 ha metsää. Yhtiöllä oli täydellinen monopoli alueellaan, joka

¹²² Komiteanmietintö 1910:4, s. 190-191; Kajaanin itsenäistymispyrkimyksistä ks. myös Entinen Oulujoki s. 194-195.

¹²³ Hautala s. 237-239.

kattoi lähes koko Lapin.¹³⁰ Tukkipuomailta työskenteli Kemi- ja Torniojokivarressa jopa kymmenentuhatta miestä.¹³¹ Työolot olivat huonot, koska minkäänlaisia säännöksiä ei niihin nähden vielä ollut. Maalta lähtenyttä irtolaisväestöä oli työvoimaksi tarjolla runsaasti ja palkkakilpailua oli varsin vähän. Näin vallitsivat savotoilla (ven. savott=tehdas) täydelliset ostajan markkinat.¹³²

3331. Sosiaaliset olot ja palkat

Kemiyhtiön savotat sijaitsivat pitkin Kemi- ja Torniojokivarsia. Hakkuita yhtiöllä oli myös Simojokivarressa ja myöhemmin myös Iijoen varsilla. Vuonna 1897 yhtiö hakkasi sahapuita 570.000 kpl ja kaksi vuotta myöhemmin jo 860.000. Miljoonan tukin raja rikkoutui v. 1911.¹³³ Pääosa puutavarasta saatiin hakkuuoikeuksien perusteella Kemijärven, Kittilän, Sodankylän ja Kuolajärven pitäjistä. Hakkuuoikeudet ostettiin joko yksityisiltä metsänomistajilta, jotka isojaon tultua suoritetuksi olivat päässeet omien metsämaiden omistajiksi, tai - mikä oli vielä yleisempää - jakokunnilta, jolloin kaikkien manttaalinomistajien yhteisellä suostumuksella saatu hakkuuoikeus koski jakokuntien omistuksessa olevia, isojaon keskeneräisyyden vuoksi muo-

¹³⁰ Meinander, Virkeshushållning s. 98-99; Vrt. myös Kemi Oy:n hankinta-alueita, jotka käsittivät suurimman osan Lapista (Hedman s. 556-563).

¹³¹ Meinander, Virkeshushållning s. 133; Työväestön määrästä eri tuotantolaitoksilla ks. Hedman s. 376.

¹³² Meinander, Virkeshushållning s. 148.

¹³³ Auer s. 24-25, 44.

dostettuja ns. väliaikaisia lohkoja. Puutavaraa saatiin vuoden 1909 tienoilta lähtien myös valtiolta, kun sen kanssa alettiin tehdä puukauppoja.¹³⁴

Hakkuut olivat vuosisadan vaihteessa niin voimakkait, että työvoimapulaakin ilmeni. Työvoiman puute tuntui suurimpana Kemijärven Isokylän 41.000 ha laajuisen hakkuualueen savotoiden alkaessa 1899. Tämä savotta syntyi sen sopimuksen perusteella, jonka Bergbomin ja Snellmanin kauppahuoneet jo ennen Kemiyhtiön perustamista olivat Kemijärven talollisten kanssa solmineet.¹³⁵ Työvoiman saamiseksi luettiin Iisalmen, Maaningan, Karttulan, Nilsiä, Lapinlahden, Kiuruveden ja Haukivuoren kirkoissa kuulutus, jolla työvoimaa pyrittiin imemään Lappiin. Oulun läänissä työvoimaa haettiin lehti-ilmoituksin.¹³⁶

Näin saatu työvoima oli liikkuvaa ja kuritonta. Työnjohtajat olivat vaikeuksissa näiden "jätkien" kanssa, joista suureksi osaksi jouduttiin sanomaan arvostelu, että ovat tulleet ja menneet, tehneet työtä hetken ja lakkoilleet toisen. Voidakseen kontrolloida, millaista työväkeä liikkui ja kenestä oli työmieheksi, työnantaja-puoli otti käyttöön työpassin, josta kunkin työntekijän soveltuvuus ja ahkeruus ilmeni.¹³⁷ Varsinkin "lentojät-kät", joilla oli perhe etelässä ja jotka palasivat kotiin-sa aina sesongin mentyä, olivat rauhatonta väkeä.¹³⁸

¹³⁴ Auer s. 44-45; Hedman s. 366-371.

¹³⁵ Auer s. 45.

¹³⁶ Meinander, Virkeshushällning s. 130-131; Auer s. 154.

¹³⁷ Meinander, Virkeshushällning s. 132.

¹³⁸ Meinander, Virkeshushällning s. 133.

Väestön liikkuvuus Lapin savottojen ja eteläisemmän Suomen välillä oli nyt rautatien ansiosta mahdollista. Radan myötä tulivat myös uudet aatteet, ja niinpä sosialismin agitaattoritkin voivat nyt tehokkaasti käydä valistamaan pohjoisen savotolle kerääntynyttä väkeä. Maaperä siellä nähtiin todella otolliseksi.¹³⁹ Suurlakosta voimansa saanut lakkoinnostus sai uutta voimaa savottojen epäkohdista¹⁴⁰, joista suurin oli palkkausjärjestelmän kehnous, ns. mustakirja, joka takasi sen ettei kerran erotettu päässyt takaisin töihin.¹⁴¹ Toinen ärsyttävä seikka oli sakotusjärjestelmä, jolla työstä kesken lähtevältä "sakotettiin" työstä lähdetessä 20 % palkasta tarkoituksella, ettei työvoima lähtisi savotoilta.¹⁴² Ilman "kovia lakeja" työnantajat eivät katsoneet voivansa pitää töitä yllä,¹⁴³ mutta työntekijäpuoli näki taas, että ellei ärsyttäviä epäkohtia varsinkin muonituksen kehnoutta - Kemiyhtiön syöttämä pilaantunut läski oli erityisen vastenmielistä ruokaa - poisteta, eivät työt suju eivätkä lakot lopu.¹⁴⁴

3332. Kopeat esimiehet

Palkkaolot olivat kirjavat. Ansiotaso oli huomattavasti korkeampi kuin maataloudessa, mikä sai tiilallisetkin ja ennen muuta talojen nuoretmiehet lähte-

139 Kansan Tahto 3.2.1906.

140 Silvennoinen Kari, Kemin Työväenyhdistys 1887-1967 s.41-42.

141 Lehen Emil, Pohjolan tukkityöläisten lakko, sen synty ja kehitys s. 5-9; Kansan Tahto 13.2.1906.

142 Lehen s. 5-9, 13; Ahmala H., Oulun ja Kemin yhdistysten lähettien kertomus tukkilaisten lakoista Perä-Pohjolassa, Kansan Tahto 12.-13.2.1906.

143 Auer s. 185.

144 Lehen s. 5-13, 53; Ahmala em. kirj. 13.2.1906 Kansan Tahto

mään savotoihin. Palkkakilpailuakin oli, ja varsinkin pohjoisnorrlantilaiset ja norjalaiset yhtiöt pyrkivät nostamaan palkkatasoa ja maksoivatkin yleensä parempaa palkkaa kuin Kemi-yhtiö, jonka metsäpäällikkö Hugo Richard Sandberg, pahamaineinen ja ankaruudestaan kuuluisa "Samperi" piti jätkän nöyränä ja mieluummin laski kuin nosti palkkoja. Kuuluisa oli hänen määräyksensä pudottaa palkkaa 20 %, mikäli jätkä syyllistyi juopoteluun, kortinpeluuseen tai lakkoiluun.¹⁴⁵ Erittäin myönteinen kuva taas oli pääasiassa Iijokialueella savotoineesta norjalaisesta Olsen-yhtiöstä¹⁴⁶ ja ruotsalaisesta Ytterstfors Trävaruaktiebolagetista, joka työskenteli Kuusamon seudulla. Varsin viimeksi mainittu "Ittefors", kuten Kuusamon väki yhtiön muistaa, muistelee yhtiötä myönteisessä hengessä, koska minkäänlaisia erimielisyyksiä työntekijäin ja työnantajan kesken ei ole ollut.¹⁴⁷ Yleensäkin vierasmaalaiset yhtiöt maksoivat parempia palkkoja kuin Kemi-yhtiö, eikä niillä Lapissakaan ollut lakkoja ja muita vaikeuksia kuten "Samperin" johtamalla savotoilla.¹⁴⁸ Monet epäkohdat Kemi-yhtiön savotoilla johtivatkin laajoihin ja poliittisilta sekä yhteiskunnallisilta vaikutuksiltaan kauaskantoisiin lakkoihin juuri eduskuntavaalien alla 1906-07.

---

145 Meinander, Virkeshushällning s. 147.

146 Auer s. 152; Olsenin toiminnasta Kemissä ennen Kemi Oy:tä ks. Hedman s. 408-424.

147 Kyllönen s. 99

148 Meinander, Virkeshushällning s. 149.

Lapin savotoilla kävi siten samoin kuin Kainuussakin, että taloudellisen vallan keskittyminen johti monopoliasemaan ja tämän aseman väärinkäyttöön. Työntekijäin kopea kohtelu ja patriarkaalinen asenne alaisiin nostatti pahaa verta niin Kainuun tervanpolttoalueilla kuin Lapin savotoillakin. Kummankin epäkohdan takana olivat samat yrittäjäsuvut, Bergbomit ja Snellmanit, joiden toiminnan jatkajiksi tulivat Oulu Oy ja Kemi Oy. Näiden kahden elinkeinon, savottaliikkeen ja tervanpolton, nostattamista epäkohdista tuli muodostumaan pohjoissuomalaisen työväenliikkeen propagandavaltti ja ase, jolla sosialismin tielle juuri lähtenyt työväenliike ryhtyi asemiaan varustamaan.¹⁴⁹

---

149 Meinander, Virkeshushållning s. 148; Auer s. 185-187; Sosialidemokratinen puolue Suomessa. Tilastollisia tietoja puolueeseen kuuluneista yhdistyksistä v. 1905, s. 10; Lakkoliikkeistä ja niiden syistä ks. Lehen Emil, Pohjo-
llan tukkityöläisten lakko, sen synty ja kehitys, mm. s. 5-9, 13, 42-53.

34. Lakkoliikkeet Lapin savotoilla

Suurlakon puhjettua 25.10.1905 Venäjällä suomalainen työväenliike ja aktivistit katsoivat, että lakkoa on käytettävä hyväksi. Kansallismieliset näkivät lakon tarjoavan mahdollisuudet venäläistytämishjelman pysäyttämiseksi, työväenjohtajat taas yhteistyössä venäläisten vallankumouksellisten kanssa pyrkivät horjuttamaan tsaarin asemaa. Perustuslaillisten ja sosialistien toiminta oli paljolti yhdensuuntainen, mutta päämäärät toiset.¹⁵⁰ Kuitenkin suurlakko Pohjois-Suomessakin sujui saumattoman yhteistyön vallitessa. Kaupungeissa lakko sujui hyvän järjestyksen vallitessa, mutta maaseudulla tapahtui väkivaltaisuutta, joka kohdistui virkamiehiin. Levottomuutta esiintyi mm. Alatorniolla, Siikajoella, Muhoksella, Oulaisissa ja Kärsämäellä.¹⁵¹ Läänin kaukaisimpiin kolkkiin tieto suurlakosta tuli myöhään. Niinpä lakon alkamessa murtua marraskuun 6. päivänä, nousi sinivalkoinen liina lakon merkeissä Kuusamon kirkontorniin vasta marraskuun 15. päivänä, ja Kuolajärvellä lakko päästiin aloittamaan vasta joku viikko sen jälkeen, kun se muualla oli jo lopetettu. Mutta Oulun läänin maaseudulla lakko tulikin monin paikoin väkivaltaisena, sillä oman paikkakunnan virkamiehet samaistettiin venäläisiin valtanpitäjiin. Kuolajärvellä kaikki valtion virkamiehet

¹⁵⁰ Soikkanen s. 225-227.

¹⁵¹ Róos, Sigurd, Sortovuodet ja suurlakko Oulun kaupungissa ja läänissä s. 363-365.

erotettiin ja väestö piiritti valtion virassa olevia henkilöitä heidän omissa kodeissaan ja uhkasivat ampumaseilla, jos nämä aikoivat liikkua talostaan. Lähtöpassin virastaan sai myös kunnan kättilö - vain sillä perusteella, että nautti valtion palkkaa! Kemin maalaiskunnassa työläiset lähettivät ankarat nuhteet paikalliselle metsänhoitajalle siitä, että tämä oli kohdellut huonosti alaisiaan. Simossa väestö jatkoi suurlakkoa verolakon muodossa, ja kun nimismies tuli karhuamaan veroja, hänelle sanottiin, ettei niitä makseta, koska suurlakko on poistanut "koko hapatuksen veräjärjestelmineen päivineen".¹⁵²

Suurlakosta muodostui lakkoliikkeen lähtölaukaus Pohjois-Suomen savotoille. Siihen että lakkoliike oli väkivaltainen ja raju mm. Kuolajärvellä oli vaikuttamassa laukkuryssien tuoma tieto, että vallankumous on toteutunut ja että maa jaetaan kaikki tasan.¹⁵³ Kuolajärvellä muutoinkin olivat laillisen esivallan ja väestön vastakohtaisuudet kärjistyneet niin että nimismies ja kirkkoherra saivat vetää tehokkaasti yhtä köyttä pitääkseen jonkinlaisen järjestyksen kunnassa.¹⁵⁴ Väestön ja kirkkoherran välit olivat niin huonot, ettei jumalanpalveluksia voitu jopa kuukausiin pitää, kun väki ei tullut

---

¹⁵² Roos s. 366.

¹⁵³ Jutikkala Eino, Suomen talonpoika kautta aikojen s. 192; Jutikkala Eino, Torpparikysymys. Suomen sosiaali- ja taloushistorian kehityslinjoja s. 199; Soikkanen s.230-231.

¹⁵⁴ Oulun Tuomiokapitulin ark. Eb:10 Piispantarkastuspöytäkirjat ja niihin liittyvät seurakunnan kertomukset v. 1886-1897, 1903, 1905, 1909, 1915 Kuolajärvi-Kuusamo. OMA

kirkkoon, eikä piispantarkastuksen yhteydessä v. 1903 voitu rippilapsia lainkaan arvostella, kun heitä oli niin vähän paikalla. Tähän kaikkeen arveli piispa Juho Rudolf Forsman olevan syynä poikkeuksellisen suuren vieraantumisen kristillisyydestä, mikä seikka hänen mielestään on tyystin tukkiliikkeen ja seudulle virranneen vieraan työvoiman aiheuttamaa, työvoiman joka ei ole "aina kristillisimpiä".¹⁵⁵

Suurlakon nostattama lakkoaalto kosketti kaikkia Kemi-yhtiön savottoja ja uittotyömaita. Kuolajärvellä ja Sodankylän Sampiossa vuoden 1905 lopulla olleissa lakoissa oli mukana yhteensä noin 1500 miestä. Rauhatonmuus jatkui savotoilla kevääseen saakka, kunnes lakot leimahtivat käyntiin Kemi-yhtiön uittotyömailla. Mukana tällöin oli lakossa 800 työntekijää. Kolmas suurempi lakko oli syyskuussa 1906, ja silloin oli kysymys eräiden aikaisemmissa lakoissa mukana olleiden ottamisesta takaisin töihin. Lakkojen takana olivat huonot työolosuhteet, mutta myös tehokkaiden agitaattoreiden aikaansaama kiihotus. Erikoisesti mainitaan korpiagitaattorin A. Vatasen matkan merkitys Kuolajärvelle ja Tervolaan ja Kemin maalaiskuntaan vuoden 1905 lopulla vaikuttaneen ratkaisevasti lakkojen syntymiseen kuin myös sosialistien vaalimenestykseen näissä kunnissa v. 1907.¹⁵⁶ Liikhe-

dinnässä ei kuitenkaan ollut kysymys yksin palkoista ja työoloista, vaan lakkoilu oli paljolti suunnattu Kemi-

¹⁵⁵ Em. tarkastuspöytäkirja vuodelta 1903.

¹⁵⁶ Soikkanen s. 318; Meinander s. 149, Auer s. 185-187.

yhtiön metsäpäällikköä Sandbergia vastaan, samoin kuin yhtiön työnjohtajien eli "kymppien" kopeaa ja ylimielistä käytöstä vastaan.¹⁵⁷

Lakkolaisten vaatimuksena oli 8-tuntinen työpäivä - työaika oli 12-15 tuntia -, 100 % korotus palkkoihin, jotka vaihtelivat miehestä riippuen 22-25 p miestä kohden tunnilta, vaatimus irtisanomissuojasta, niinikään vaadittiin korvaukset työtaturmista ja pakkotoimista rikkureita vastaan.¹⁵⁸ Vaatimukset ja lakkoilun tavoitteet esitti sekä lakon käytännöllisistä järjestelyistä vastasi "Pohjolan tukkityöläisten rengas", joka perustettiin 2.4.1906 sijoituspaikkanaan Rovaniemi. Tyytymättömyyden aiheina oli edellä mainittu Sandbergin toteuttama palkkojen alennus v. 1901 sekä heikot majoitus- ja ravitsemusolot. Ravinto oli huonoa, ja kun tukkiyhtiöt itse muonittivat työmaat ja monopoli asemansa vuoksi voivat määrätä hinnat, oli tarjon hyvinkin huonoa ruokaa. Eri-tyyppisen vastustuksen ja tympäisyn aihe oli amerikkalainen silava,¹⁵⁹ jolla oli tulevaisuuttakin ajatellen ikävä kaiku, sillä olihan se ainakin osasyynä Kuolajärven (Sallan) "läskikapinaan" v. 1922.¹⁶⁰ Renkaassa oli enimmillään jäseniä v. 1908 yhteensä 546 miestä, pääasiassa Sodankylästä, Kittilästä, Kuolajärveltä, Kemijärveltä, Rovaniemeltä ja Tervolasta. V. 1908-09 rengas sulautui Sahateollisuustyöväen liittoon ja Rovaniemellä

157 Auer s. 186; Meinander s. 149.

158 Ahvenainen Rovaniemen kaupungin historia s. 441; Auer s. 186.

159 Ahvenainen s. 442.

Renkaan omistuksessa ollut toimitalo myytiin Rovaniemen työväenyhdistykselle.¹⁶¹

341. Hugo Rich. Sandberg - "Lapin keisari"

Sekä aikalaiset että myöhemmätkin arviot Lapin savottojen ja uiton erottelutyömaiden lakoista ja niiden syistä päätyvät siihen, että keskeinen syy Kemi-yhtiön ja työläisten välisiin yhteenottoihin oli Kemi-yhtiön metsäpälliköllä Hugo Rich. Sandbergilla, joka toimi virassaan vuosina 1893-1914. Hän joutui organisoimaan nämä ennen näkemättömän mittavat savotat tiettömään taivalten taakse ja kokemaan vastuksia, joista pehmeydellä ja lempeällä myötämielisyydellä kaikkia vaatimuksia kohtaan ei olisi selviydytty.¹⁶² Vaikka taloudelliset seikat ehdottomasti puolsivat Sandbergin menettelyä - vaatimukset 8-tuntisesta päivästä ym. toteutuivat muillakin aloilla vasta 1917,

160 "Läskikapina" oli SKP:n organisoima kapinahanke helmikuussa 1922, jolloin Kemi Oy:n savotoille Kuolajärven ja Savukosken rajamailla hyökkäsi Venäjältä puna-upseeri Jahvetti Moilasen johtama "Pohjolan punainen sissipataljoona" ryöstäen savotan ja vangiten työmaan johdon. Joukon vahvuus nousi savotoilta mukaan tulleiden 250 miehen jälkeen 340:een. Kapinalliset valtasivat Kuolajärven kirkonkylän ja Savukosken mutta kääntyivät kohti Neuvostoliittoa sen jälkeen kun saapui tieto Kuusamon Rovaniemen suojeluskuntien osastojen lähtemisestä heitä vastaan. Kapinan tarkoituksena oli aloittaa yleinen "punakapina" koko maassa. Pohjois-Suomi valtaamalla oli tarkoitus luoda rintama "valkoisen Suomen" selustaan. Kapinahanketta oli valmisteltu ainakin kesästä 1921 lähtien. Kapinan syytymispaikan valitseminen Kuolajärvellä osoittaa, että seudun "ilmastoa" pidettiin hankkeelle edullisena. -Hakalehto Ilkka, Suomen kommunistinen puolue ja sen vaikutus poliittiseen ja ammatilliseen työväenliikkeeseen 1918-1928 s. 89-99. Kapinasta ks. myös Sundqvist Jarl, Läskikapina. Porvoo 1963.

161 Ahvenainen s. 444.

162 Auer s. 49-53, 185-187.

joten ne olivat tuolloin liian aikaisia vaatimuksia -¹⁶³, sopii kysyä, olisiko toisenlainen, joustavampi menettely hänen ja yhtiön taholta estänyt välien kiristymistä niin pitkälle ja kauaskantoisesti kuin tapahtui. Kaikkien aikalaistenkaan arviot hänestä eivät ole myönteisiä. Lainattakoon tässä poliittiseen keskustaan lukeutuvan Perä-Pohjolan kansanopiston rehtorin Niilo Liakan v. 1908 kirjoittamaa arviointia:¹⁶⁴

Perä-Pohjolalla on jo useana vuonna ollut ominainen "polttava kysymyksensä". Työpalkat ja työehdot tukki- töissä, hakoissa, ajoissa, laskuissa ja uitoissa ovat niin suuresti koskeneet suureen osaan maakunnan väes- töä, että syrjäistenkin on täytynyt huomiolla seurata tämän kysymyksen vaiheita. Ei ole vielä pitkä aika siitä, kun yhtiöt ja varsinkin raharikas Kemiyhtiö oli tällä alalla määrääjänä. Yhtiön maakunnallista pääl- likköä ei ole kansa syyttä ruvennut "kuninkaaksi" kut- sumaan, sillä hänellä on todella ollut suurempi vaiku- tusvalta tuhansien jopa kymmenientuhansien jokapäiväi- seen leipään, kuin monella nykyajan kuninkaalla valta- kunnassansa. Kun hän sääsi 20 pennin tuntipalkan tal- vitöissä, se tiesi tuhansille puutteellista elämää, kyl- mää ja nälkää. Mutta siihen oli järjestäytymättömän työväen alistutta- va. Jolleivät tehneet työtä sillä palkalla, tekivät toiset. Sen tiesi yhtiön valtiat. Sanotaankin tämän mahtimiehen kerran lausuneen: "Jumala antoi huonon vuo- den, minä annan kaksi perään!" Ja paperossia pöllyytte- leville jätkille: "Kyllä minä laitan teille toiset tupa- kat suuhun". Tällaiset uhkaukset eivät tietysti tuntu- neet niinkään paljon töissä oleville miehille, jotka toki työn aikana elivät, vaan kotona oleville vaimoille ja lapsille.

Pari vuotta sitten pääsi tukkityöväkikin selville sii- tä, että järjestyminen on voimakeino sekä sisään- että ulospäin. He perustivat "renkaan", joka teki palkkavaa- timuksia työnantajille, mutta samalla asetti jäsenillen- sä hyvinkin ankarointa vaatimuksia. Juopottelun he kiel- sivät keskuudessaan; ilmoittivat sanomalehdissä, että jokaiselta viinankaupustelijalta, joka lähentelee "tukki- savottoja", kaadetaan armotta viinat maahan ja mies jäte- tään lain kouriin. Useista paikkakunnista kuului eri

163 Auer s. 186.

164 N(iilo) Liakka, Työtaisteluista Perä-Pohjolassa (Katkel- mia muistiinpanoista kesämatkalta 1907) Kansan Kalenteri 1908 s. 185-190.

henkilöiden todistuksia, että varsinkin kesä 1906 oli raitis. Elämä oli hiljaista ja siivoa, että monen oli sitä vaikea todeksi uskoa, kun muisteli takavuosia. On varma, että viralliset lainvartijat eivät olisi kyenneet tällaista kieltoa voimassa pitämään, vaikka olisivat halunneetkin. Tässäkin on selvä todistus, kuinka oikea ajatus on siinä kielto lakiehdotuksen kohdassa, että lakia valvomaan valitsee valveutunut kansa itse erityiset, siveellistä arvonantoa ja luottamusta nauttivat henkilöt paikkakunnista.

Niinpä keväällä 1907 nähtiin jälleen sanomalehdissä jo varhain sotajulistus yhtiöiden ja työväen "renkaan" välillä. Edelliset tarjosivat muistaakseni 35 pennin ja ylitöistä 40 pennin tuntipalkkaa uitoissa, rengas vaati 50 ja 60 penniä. Erotus oli todeella tuntuva, eivätkä sovittelut vienneet toivottuun tulokseen. Vai lieneekö niihin yhtiöiden puolelta oikein tosimelellä antauduttakaan. Niin ainakin Torniojoen latvoilla kerrottiin, että suomalaiset yhtiöt olivat jo alussa lakanneet sovittelemasta. Ne olivat jättäneet puunsa urakalla erään ruotsalaisen yhtiön haltuun, jonka ei liene kannattanut olla niin kopea.

Satuin liikkumaan ylimaissa, kun "roikan häntä" oli saapunut noin peninkulman päässä Kolarin kirkon pohjoispuolella Munnion (Tornion) jokeen laskevan Äkäsjoen suulle. Olin kuullut paljon puhuttavan villoista jätkeistä, olipa vielä matkalla varotettu varustautumaan aseilla heidän varaltansa, että olin oikein utelias saadessani vähän ennen majataloon tuloa kuulla siellä oleilevan toista sataa tukkimiestä. Ja kyllähän kohta pihaan tultua havaitsi, ettei talosta väkeä puuttanut. Muutamia kymmeniä loikoili pihasalla mikä missäkin askareessa, enimmäkseen kiintyneinä kuuntelemaan matkoissa melkoisesti muokkautuneen pussipelin hataraa vingutusta. Sen sanottiinkin soineen yhtämittaa useita päiviä ja melkein öitäkin. Mutta mitään villeyttä en havainnut missään, en päihtyneitä enkä korttipeliä tahi kirouksia. Tervehdykseenkin vastasivat useimmat. Sisällä kuhisi väkeä talon tuvassa kahvinjuonnin touhussa. Isoa pannua tyhjennettiin parast'aikaa ja toinen mokoma oli tulella. "Vierashuoneissa" vallitsi huomattava hiljaisuus, vaikka sielläkin tehtiin monia töitä. Suuri enemmistö nukkui. Sängyissä, penkeillä, mutta varsinkin lattialla makasi miestä kuin liekoa, että oli täysi työ hypellessä pöydän ääreen hakemaan päiväkirjaa. Jossakin nurkassa syötiin, vaan useilla tuntui olevan työnä laskujen selvittelemine; laskettiin päässä ja paperilla, joku oli puhannut kirjoitusvehkeet ja istui lattialla ja kirjoitti tuolilla. Ei ollut tietystikään

erityisempää halua syrjäisen kauan viipyä tässä vierashuoneessa, jossa ilmakin olisi saanut olla ohuempi. Tarjottiin tosin tuolia, mutta kirjoitettuani päiväkirjaan, kapusin kartanolle takaisin ja hevonen olikin jo valmiina.

Jonkun päivän perästä palasin samaan majataloon takaisin. Tungos oli tuskin niin tuntuva, vaan sama väki oli vielä koolla ja "hanuri" tietysti soimassa. Sain nyt kyytimiehekseni "jätjän". Ja pian kuulin, että hän oli tukkityöväen järjestön "renkaan" mies, oikein eturinnan miehiä. Mutta villistä hän oli kaukana. Harvoin olen kuullut kenenkään niin elävällä osanotolla kuvailevan väkijuomain turmiota, kuin hän sen teki. Sosialistiset teoriat tuntuivat hänellä olevan uskonkappaleina, mutta arvosteleva henki oli sentään säilynyt.

Hän kertoi "renkaan" tehneen työsopimuksen ruotsalaisen yhtiön kanssa, joka oli hyväksynyt palkkavaatimuksen. Sopimukseen kuului, että molemmiin puolin asetettiin 2 valvojaa pitämään silmällä ehtojen noudattamista. Työ tehtiin määrätunneilla, miesten työkyky arvosteltiin, laiskotteleminen kiellettiin, samoin kerrassaan kaikki väkijuomat ja kortit, joiden suosijatkin uhattiin erottaa työstä. Tällaiset pykälät ovat tähän asti olleet kuulumattomia tukkijoella.

Muutamia rikkomuksia oli tapahtunut, pari kolme miestä, jotka olivat nurisseet työkykynsä arvostelemisesta, oli erotettu.

Mutta ylimalkaan oli työ sujunut hyvin. Kertoja oli jotenkin varovainen puheissaan, mutta ilmeisesti tyytyväinen järjestöön. Tämän tästä sai kuulla, kuinka kauniina toivonajat kangastivat mielessä, jolloin jätkä-sanana huono kaiku saisi jäädä unohduksiin.

Seuraavassa majatalossa tapasin miehen, joka oli keskustellut ruotsalaisen uitonjohtajan kanssa. Hän oli sanonut arkaillen ja pakosta antautuneensa työsopimukseen "renkaan" kanssa. Mutta tulokseen oli ollut täysin tyytyväinen. Uitto oli sujunut aivan rauhallisesti ja joutuisasti; eikä korotettu työpalkka ollut ensinkään korottanut kuluja, sillä aika oli tullut niin paljoa paremmin käytetyksi. Puuta kohden laskien uitto oli tullut halvemmaksi kuin edellisinä vuosina.

Mikseivät sitten puutavarayhtiöt suosi renkaita, työväestön järjestöä? Tähän kysymykseen ei voi tässä antaa vastausta. Mutta epäilemättä oli, että jos ne haluaisivat paremmin ymmärtää työväestöä, niin ne voisivat paljon saada apua työväestön paremmista aineksista huonompien ja huonojen vastustamiseen.

Asialla on kumminkin yksi puoli, jota ei tarpeeksi ole esille tuotu. Yhtiöt nylkevät ja raiskaavat maakuntaa. Luotettavalta taholta olen kuullut, että eräs 5 miljoonan pääomalla liikkunut yhtiö on 5 vuoden kuluessa jakanut osakkailleensa keskimäärin 20 pros. ja varannut saman verran vuosittain. Eräällä yhtiöllä on sanomalehti, nimellisesti osakeyhtiön, vaan osakkeet lahjoitettuna luotettaville henkilöille. Lehti ylläpitää yleistä mielihäpeä tällaisen maakunnan hävittämistyön puolella. Muut sanomalehdet ovat heikkoja tahi arkoja vehjettä paljastamaan.

Tukkiyhtiöt ovat Perä-Pohjolan jo raiskanneet hyvään määrään, ja jos saavat jatkaa, ne tuhoavat sen kokonaan.

N. Liakka

Kirjeenssisällön voidaan katsoa edustavan ns. yleistä mielipidettä, sillä kirjoittajan tiedot perustuvat maakunnan tuntemukseen ja keskusteluihin väestön kanssa. Se että porvarilliseksi lukeutuva henkilö kirjoittaa mielipiteet Kansan Kalenteriin, osoittaa ettei kanavaa ilmeisesti ollut käytettävissä päivälehdissä tai että asemansa vuoksi hän ei niin halunnut tehdä. Kirjoittajan havainnot tukkiyhtiöiden rikkautumisesta ja väestön mielipiteistä tästä ilmiöstä ovat varmasti oikeat, sillä myös Kemi-yhtiön historian kirjoittaja Auer ja Kemin historian kirjoittaja Ossi Hedman myöntävät, että monet metsäinostot mm. suuri Kemijärven Isokylän lohko, oli ostajalle edullinen ja että yhtiö hyötyi talollisten kustannuksella.¹⁶⁵ Huomiota kannattaa kiinnittää Liakan kirjoituksessa myös siihen, että ruotsalaiset yhtiöt pyrkivät rakentamaan yhteistyöhön työläisten kanssa, kun taas Kemi-yhtiön korskea metsäpäällikkö kieltäytyi neuvottelemastakin alaistensa kanssa. Niinpä kun vaatimus 8-tuntisesta

---

165 Auer s. 45; Hedman s. 480-483.

työpäivästä esitettiin helmikuussa 1906, "jyrähti" "Ukko-Samperin" kielteinen vastaus heti ilman että asiasta olisi suostuttu keskustelemaan.¹⁶⁶

Sen että juuri metsäpäälikkö Sandbergin henkilökohtainen käytös ja asenteet olivat lakkoliikkeisiin syytä todistaa Kemiyhtiöiden työmaiden lakkojohtajien Aapeli Henttusen ja Arberi Wiikmanin käynti Kemiyhtiön toimitusjohtajan K. A. Snellmanin luona Oulussa lopulla vuotta 1906. Heti osoittautui, että palkkakysymys oli kriisissä sivuseikka, vaikka jalkamiehet olivat vaatineet 100 % korotusta palkkoihin. Lakkojohtajat toivat päällimmäisinä asioina esille työnjohtajien ylimielisyyden ja sen että nämä käytöksellään olivat nöyryyttäneet jätkiä sen sijaan, että olisivat omalla käytöksellään kasvattaneet heitä sivistykseen ja korkeammalle elämisen tasolle.¹⁶⁷ Lakkolaisten mielialat heijastivat siten unelmaa sellaisista työoloista, joissa ihmisen jalous ja veljeys vallitsee. Jätkät halusivat näin, kuten myös Liakan muistiinpanot osoittavat, nousta siitä halveksitun ja huonosti arvostetun ihmisen osasta,^{x)} missä tukkityöläiset elivät.

Kemiyhtiön toimitusjohtaja Snellman pyrki tasoittamaan Sandbergin ja työläisten välistä kuilua ja esitti kir-

¹⁶⁶ Auer s. 186.

¹⁶⁷ Meinander, Virkeshushällning s. 149.

x) Tukkipöytäisten olot olivat todella epäinhimilliset, mutta uudistusten hitautta osoittaa, että laki metsä- ja uittotyöväen olojen korjaamisesta saatiin vasta 1928. Siinä sekä siihen liittyvässä asetuksessa määriteltiin ihmisiä ja hevossuojien rakentamisvelvollisuudesta, asumusten kunnosta, tilasta jne. (Laki metsä- ja lauttaustyöväen asumuksista. Annettu 27. p:nä huhtikuuta 1928 ja sitä kosk. asetus. Asetus n:o 129/1930.)

jeessään tukkipäällikölle, että tämä nostaisi taksoja. Näin jossain määrin tapahtuikin, mutta lakko kuitenkin edelleen jatkui. Kopeudessaan Sandberg päätti murtaa lakon väkivalloin lakonmurtajien avulla. Tästä tuli ikävä ennakkotapaus Kemiyhtiön historiaan, mikä vaikeutti asioiden hoitoa tulevaisuudessakin.¹⁶⁸

Palauttaakseen työrauhan Sandberg kokosi työnjohtajansa - 50-60 miestä - Rovaniemelle, josta he hiihtivät ylös Sodankylän Luoppelaan saakka ja henkilökohtaisin sovitteluin taivuttelivat miehet työhön. Työrauha palasikin muutaman viikon kuluessa. Suurimmat vaikeudet heitä olivat vastassa Kemijärven Märkäjärven savotoilla, jossa lakkolaiset työnjohtajien esiintymisen vastapainoksi kokoontuivat sataäärin estääkseen työnteon. Työnjohtajat olivat aseistautuneet ketteihin ja haulikoin. Väkivallan uhan alaisina miehet palasivat vähitellen töihin.¹⁶⁹

Nämä tapahtumat ajoittuvat juuri vuodenvaihteeseen 1906-07 eli eduskuntavaalien kynnykselle. Lakot puhkesivat uudelleen keväällä uittotyömaille ja siirtyivät Kemin maalaiskuntaan tukkien erottelutyömaille. Levoton joukko etsi hyvitystä menetyksilleen, kun se ei työboikotillaan ollut kyennyt estämään Kemiyhtiön talvisia hakkuita, koska yhtiö mursi vähitellen jokaisen lakon lakonmurtajilla, joita tuotiin muualta.¹⁷⁰ Työnantajien ja työntekijäin välit

---

168 Meinander, em. teos s. 149.

169 Meinander, em. teos s. 149-150.

170 Meinander, em. teos s. 150.

- lakko kohdistettiin nyt myös ruotsalaisyhtiöihin - kirstyivät siinä määrin, että jokaisesta "lahtarista" olisi "ilma päästettävä pihalle" ja "punikin" pääsy takaisin töihin tapahtui vain suojeluskunnan kautta.¹⁷¹ Kun väkivaltaisuudet ja väkivallalla uhkaamiset menivät erityisesti Kemissä pitkälle, ajauduttiin ns. ensimmäiseen Kemin kapinaan, kun luutnantti Bruno Jalander mukanaan 50 poliisia tuli Helsingistä ja väkivalloin puhdisti työmaat, jotka nyt taasen käynnistettiin lakonmurtajien avulla.¹⁷² Näin avautui työntekijäin ja työläisten, laillisen yhteiskunnan ja suoran toiminnan, ei-sosialististen ja sosialistien välille kuilu, jonka umpeuttaminen on kestänyt vuosikymmeniä. Erityisesti Kemistä on tullut väkivaltaisuuksien ja suoran toiminnan keskipiste pohjoisessa - toistuihan siellä paljolta vastaavanlainen "Kemin kapina" v. 1949.¹⁷³

On ehkä asioiden liiallista yksinkertaistamista asettaa pohjoisen savottojen lakot jonkun yksityisen henkilön aikaansaamiksi, mutta joka tapauksessa Kemi-yhtiön lakkoilun tapahtumat kiertyvät metsäpäällikkö Sandbergin ympärille. Hänessä henkilöityi tuon ajan suomalaisen yhteiskunnan patriarkaalinen työnjohtotyö, joka ilmeisesti

---

171 Auer s. 186.

172 Meinander emts. 151; Auer s. 186; Hedman s. 480.

173 Auer s. 186; Kemin lakkojen, mm. 1949 "kapinan" propagandavaikutukset ulottuvat aina 1970-luvulle saakka. Valtio ja Kemi-yhtiö nähtiin kommunistien propagandassa yhteisrintamassa "työläisiä vastaan". Tästä Esko Ahvenlampi, Valtio - Kemin lakon alkuunpanija. Pro gradu, Turun yliopisto 1975. Kirjoitus siitä Kansan Tahdossa 28.6.-3.7.1975.

tällöin oli jo aikansa elänyt. Vastakohtia jyrkensi radikaali sosialistinen näkemys, joka rajulla voimallaan työntyi pohjoisiin erämaihin, mistä ei työläisten kurjia oloja ajatellen todellakaan epäkohtia puuttunut. Kysymyksessä kun ei ollut vain paikallinen kahakka, vaan kysymys oli maanlaajuisesta organisaatiosta, jossa työnte-
kijäpuoli koulutti - niin Kemin kaupungissa ja maalais-
kunnassa kuin Sodankylän, Kuolajärven ja Kemijärven sa-
votoillakin - ensimmäisiä "lakkokenraalejaan", joiden
aikaansaannokset tiedettiin jo muutaman päivän sisällä
Lontoossa saakka.¹⁷⁴ Tämä oli merkinä siitä, että ta-
pantumilla oli kansainvälisen työväenliikkeenkin mielen-
kiinto ja ehkä suunnitelmakin takanaan. Tämän todistaa
mm. se, että sosialistinen agitaatio kohdistettiin juuri
savotoihin ja työväenliike lähetti seutukunnalle parhaita
kiihottajiaan.¹⁷⁵ Samaa todistaa myös helmikuussa 1906
Perustetun sosialistisen Oulussa ilmestyvän Kansan Tahdon
innostuneisuus pohjoisen lakoista, joista lehti imi agi-
taatiovoimansa pitkän aikaa.¹⁷⁶

342. Miten lakkoihin suhtauduttiin ?

Edellä esitetystä on jo käynyt ilmi, että oli mel-
koista kirjavuutta siinä, miten väestö ja työläiset suh-
tautuivat lakkoihin. Ei voida tarkkaan sanoa, ketkä oli-

174 Auer s. 186.

175 Soikkanen s. 318; Meinander emts. 150; Auer s. 186-187;
Hedman s. 483.

176 Kansan Tahto, näyttenumero 3.2.1906. Lehti kertoo pääkir-
joituksessaan pohjoisen lakoista, joiden pääaiheena on
"pohjankuninkaan" Sandbergin luomat "orjasäännöt".

vat aktiivisimpia osallistumaan tukkityöläisten "renkaan" järjestämään ja agitoimaan lakkoliikkeeseen, mutta ilmeistä on, että innokkaamin olivat mukana ns. lentojätkäät, muualta tulleet. Saha- ja uittotyöväestöön kuuluvista näet oli suurin osa järjestäytymättömiä ja sellaisia, jotka eivät ammatikseen tehneet näitä toita. Vuonna 1908 oli Oulun läänissä päätömisia saha- ja metsätyöläisiä vain 2741 henkilöä,¹⁷⁷ kun savotoissa kaikkiaan oli talvisin jopa kymmenentuhatta miestä. Näistä päätömisista työntekijöistä oli 25.6 % sellaisia, jotka taustansa mukaan kuuluivat palkollisiin tai muuhun työväkeen. Lähes yhtä suuret ryhmät heidän vanhemmistaan olivat kuuluneet sahatyöläisiin (19.1 %) ja teollisuuden tai käsityön harjoittajiin (17.9 %) sekä maanviljelyksen ja kalastuksen harjoittajiin (19.8 %). Alan työntekijäin suurta liikkuvuutta osoittaa se, että maaseudulla työskentelevistä 23 % oli ollut enintään 1 vuoden edellisen työpaikan palveluksessa, kaupungissa työskentelevistä vastaavasti 11.8 %. Työväen- tai ammattiyhdistysten jäseniä heistä oli Oulun läänissä 22.2 % (kaupungeissa 6.7 % ja maaseudulla 15.4 %), kun koko maassa järjestäytymisaste oli likimain sama 21.3 % (maaseudulla 15.6 % ja kaupungeissa 5.7 %).¹⁷⁸ Pääosa tukkityöläisistä on siten ollut pikkutilallisia, irtolaisväestöä sekä talollisiakin, jotka tilapäisesti - talvisin ja keväisin - olivat tilansa ulkopuolisissa töissä.

---

177 Snellman, Työtilastoa XVI s. 54-55; ks. myös Hedman s. 468-475.

178 Snellman, em. tilasto s. 54-59; Hedman s. 470-471.

Näin ollen oli luonnollista, että väestö monin paikoin tuomitsi suuret joukkoliikehdinnät, mutta toisaalta suhtautui eräin paikoin lakkoiluun hyvinkin innostuneesti. Tällaista "yli-innostusta" väestön keskuudessa oli havaittavissa ainakin Kuolajärvellä, jossa jo suurlakon aikana oli touhuttu innokkaasti virkamiehiä ja yhteiskuntaa vastaan. Sosialismin aatesisältöä ei paljontaan ymmärretty, kun eräänä keskeisenä päämääränä työväenliikkeellä nähtiin "niiden kirjapainojen lakkauttaminen, jotka painavat pelikortteja".¹⁷⁹ Liikehdintä Kuolajärvellä kohdistui kaikkea sitä vastaan, mikä edusti vallitsevaa yhteiskuntajärjestystä, varsinkin kirkkoa ja virkavaltaa. Merkille pantavaa Kuolajärvellä oli, että lestadiolaisuus, jota sielläkin oli varsin paljon vielä 1800-luvun loppuvuosikymmeninä ollut, oli vieraantunut kirkosta ja kääntynyt sitä vastaa ja yhdessä tukkiliikkeen kanssa saanut kirkonvastaista henkeä aikaan. Näin ovat näinä aikoina, kuten kirkkoherra vuosikertomuksessaan 1903 kertoo, lestadiolaisuus ja tukkiliike vierottaneet ihmiset pyhäkoulun ja lähetystyön sekä kirkkosakäynnin harrastuksesta ja - varsinkin tukkiliike, on tuonut huonot tavat ja huonot harrastukset, kortinlyönnin, "tanssit ja riettaalliset tavat pyhäisin". Kirkkoherran mukaan on varsinkin yhteys Venäjälle tuonut niin paljon pahaa, että ympäröi vuoden pitäisi poliisin olla itärajalla, Kurtissa tai Vuorijärvellä josta Venäjän viina tulle, varvioimassa, kun elintavat ovat tukkirahain kautta menneet huonoiksi.¹⁸⁰

¹⁷⁹ Soikkanen s. 321.

¹⁸⁰ Kirkkoherra Krogeruksen kertomus Kuolajärven seurakunnan tilasta piispantarkastukseen v. 1903. Oulun Tuomiok. ark. Eb:10. Piispantarkastuspöytäkirjat Kuolajärvi-Kuusamo.OMA.

Menemättä tässä yhteydessä pitemmälle uskonnollisiin yms. asioihin kannattaa todeta väestön mielipiteiden ilmentymien olleen toisistaan suuresti poikkeavia juuri Kuolajärven ja esim. Kuusamon kesken. Kun samaiset piispantarkastuspöytäkirjat kertovat Kuolajärvellä vallitsevasta yleisestä järjestyksen puutteesta ja villiyydestä, jonka tukkiliike on saanut aikaan, kertoo sama tarkastuksen pitäjä piispa Forsman Kuusamossa vallitsevan aivan toisenlaisen harrastuksen uskontoon ja elämiseen yleensäkin. Kuitenkin valitetaan tukkiliikkeen sielläkin tuoneen turmiota, mutta kun savottoja on kovin vähän - kuusamolaiset -han savotoivat Kuolajärvellä ja muualla Lapissa -, ei "turmelus" ulottunut Kuusamoon saakka.¹⁸¹ Kuusamolaisten asennetta lakkoihin kuvaa, että heitä yleisemmin kuin minkään muun pitäjän väestöä käytettiin lakonmurtajina Lapin savotoilla. Tapana tuohon aikaan oli, että vakituiset asukkaat liikkuivat savottatöissä usein jopa kyläkunnittain, jopa pitäjittäinkin yksillä paikoin. Niinpä juuri kuusamolaiset mainittiin yleisesti erinomaisina, uutterina ja sitkeinä sekä tämän vuoksi haluttuina työntekijöinä, jotka "pitkäsolkäisinä ja lyhytvartisina" erinomaisesti sopivat metsätöihin.¹⁸² Yleisesti puhuttiin vielä maailmansotien jälkeenkin, että kuusamolaiset uutterina miehinä polkivat Lapin savotoiden taksoja ja ettei heitä lakkoilevien joukossa nähty. Yhteiskunnan vastaisen toiminnan sekä lain ja järjestyksen rikkomisen kuusamolai-

181 Oulun Tuomiok. ark. Eb:10 Piispantarkastuspöytäkirjat Kuolajärvi-Kuusamo, esim. 1895, 1899, 1905 ja 1916.

182 Auer s. 154.

set näkivät ilmeisen vastenmieliseksi savotoissakin ja halusivat pitää tällaista mainetta sekä tiukkaa pitäjänsä normistoa yllä kyläkunnittain liikkueessaan Lapin savotoilla.¹⁸³

Lopputoteamukseksi jääkin, että savottojen ja lakkojen vaikutus poliittiseen ilmastoon Perä-Pojolas-
sa on ollut mittavia siellä, missä liikkuvaa työväkeä on ollut eniten. Kuten on nähty, suurimmat jätkäjoukot likkuivat hakkualueilla, Kuolajärven selkosilla ja Kemi-
joen suiston erottelutyömailla ja sahoilla. Se että työt pystyttiin työmailla vaikeinakin lakkovuosina 1906-07 hoitamaan, johtui paikallisen väestön halukkuudesta työhön, sillä kuten Meinander mainitsee, työt saatiin suoritetuksi lakkojen aikana vaikeissakin oloissa isäntien ja renkien avulla,¹⁸⁴ Paikallinen väestö ei kuitenkaan nähnyt mieltä olla mukana lakkoretelöissä, koska tilapäisiä palkkoja tärkeämpiä asioita heille olivat siltojen ja teiden rakentamiset elikkä jokapäiväiseen elämään vaikuttavien uudistusten aikaansaaminen. Niinpä mm. Rovaniemellä on kuvaava tapaus kesältä 1906, jolloin lakkoliikkeiden lopettamiseksi tarkoitettu tilallisten, torpparien ja pientilallisten kokous päättyi ajamaan aivan muuta kuin oli tarkoitettu. Kokous kääntyi maltilliselle tielle ja lähti ajamaankin uudistuksia aivan toista tietä kuin oli kokouksen koollekutsujain toimesta

---

¹⁸³ Kuusamolaisesta poliittisesta kyläilmastosta ks. Kyllönen s. 141-143.

¹⁸⁴ Meinander s. 150.

ilmeisesti suunniteltu. Väki kokosi kolehdin ja lähetti edustajat Seinäjoella pidettävään maalaisväestön kokoukseen, jolta pohjalta maalaisliitto syntyi ja sai myös Rovaniemen seudulla alusta pitäen varsin laajan kannatuksen - alueellahan oli vanha suomalainen poliittinen ilmasto vanhastaan.¹⁸⁵ Rovaniemen tapahtumien kehitys ilmentää hyvin sitä ajattelua, mikä ei-sosialistisiksi alueiksi jääneillä seuduilla vallitsi. Tämä havaitaan myös sosialistien agitaatiotaktiikassa, sillä uskonnonvastaisella ja liian kiihkeästi suoraan toimintaan pyrkivällä politiikalla ei ollut kannatusta siinä määrin kuin oli odotettu.¹⁸⁶ Mutta sen sijaan niillä alueilla, missä tiukimmat yhteenotot työväen ja tukkiliikkeiden välillä olivat sattuneet, ne synnyttivät - kuten juuri Kemissä ja Kuolajärvellä - poliisitoimenpiteineensääläisen "luokkakantaisen" työväenliikkeen, joka ei ole tottunut pyytämään eikä saamaan uudistuksia ja etuisuuksia ilmaiseksi. Työväki näki noissa tapahtumissa, kuten toisen maailmansodan jälkeinen Kemin SKDL:n vahva edustaja ja kommunisti Ahti Pukema on huomauttanut, "järjestäytymisen välttämättömyyden". Kemin kaupungin työväestön esimerkki rohkaisi hänen mielestään myös lähimaaseudun vähävaraisia perustamaan järjestöjä sekä noudattamaan erittäin "tiukkaa linjaa", koskapa parannuksia työväenoloihin ei nähty

---

185 Ahvenainen s. 441.

186 Soikkanen s. 320-321. Kansan Tahto 13.2.1906, jossa H. Ahmala kirjoitti käytyään pohjoisen lakkoalueilla, ettei pitemmän päälle ole viisasta jatkaa näin kiihkomielisesti, vaan että molemmiin puolin olisi saatava "pois mielten kiihotus" ja tilalle "järkeisyys tekojen määrääjäksi", jolloin voidaan välttää "monta ikävää yhteentörmäystä".

saatavan aikaan muutoin "kuin suurella pakolla".¹⁸⁷ -
 Vedenjakajaksi väestön suhtautumisessa lakkoihin muodostui uskonto. Tästä enemmän IV luvussa.

35. Tukkiliike ja siveellinen elämä

Tukkiliikkeellä oli Pohjois-Suomessa monin paikoin vaikutuksia myös siveelliseen elämään ja siten myös väestön asenteisiin poliittisessa ja yhteiskunnallisessa mielessä. Piispantarkastuspöytäkirjat, käräjäpöytäkirjat, komiteamietintö 1906:8, nimismiesten pitäjänkertomukset, kirkkoherrojen kertomukset seurakuntain tilasta, lehtikirjoitukset jne. antavat varsin monipuolisen kuvan siitä, mitä tukkiliikkeestä milläkin seudulla ajateltiin. Kovin-kaan usein ei, lehtikirjoituksia lukuunottamatta, ole voinut virallisiin kertomuksiin vetää mukaan puoluepolitiikkaa, mutta itse "suuri paha", sosialismikin mainitaan virkamiestenkin raporteissa ainakin sellaisilla alueilla, missä sosialismia ei katsottu suopein silmin. Näin nämä kertomukset ovat myös aikansa poliittisen ilmaston kuvastimia.

Puutavarayhtiöiden maanostoja tutkinut komitea totesi mietinnössään v. 1906 monia haittoja aiheutuneen maanostoista ja puutavaraliikkeen tulosta yleensäkin maaseudulla. Isännät olivat myyneet tilansa hyvinkin alhaisesta hinnasta tai luovuttaneet hakkuuoikeudet jopa 50 vuodeksi mitättömästä hinnasta. Kun hinnat nopeasti kilpailun ja hyvien

---

¹⁸⁷ Pukema Ahti, Kemin työväenseura. Ensimmäiset virstanvälit työväenliikkeessä. Jatuli VII s. 41-47.

suhdanteiden vuoksi nousivat ja metsä- ja uittotöissä maksettiin huomattavasti parempia palkkoja kuin mihin maatalous kykeni, nuoriso vieraantui maataloudesta ja lähti vaihtelua tarjoaviin metsä- ja uittotöihin. Siellä "vapaassa elämässä levisi yhä laajemmalle hillitön ja tuhlaavainen elintapa", joka kulutti korkeatkin ansiot pian. Näin nuoriso, aivan samoin kuin Ruotsin pohjoisosissa oli käynyt jo aikaisemmin, vieraantui maataloudesta ja omaksui "vääriä elintapoja".¹⁹⁰ Tukkiliikkeen tuomat ongelmat rasittivat erityisesti Kainuuta, jossa savottoja ei vielä ollut ja josta "tuntuva osa parhaassa työkyvyssä olevaa väestöä" siirtyi kotiseudultaan pois joko toisille paikkakunnille tai peräti ulkomaille, mutta pääosa heistä menee tukkitöihin Kemin ja Lapin kihlakuntiin, missä palkat yleensä olivat paremmat kuin kotipuolella. Työnetsintään eivät lähteneet vain irtolaisluokkaan kuuluvat, vaan myös talollisten ja torpparien ja mäkitupalaisten luokkiin kuuluvat henkilöt.¹⁹¹ Vaikka väestöä oli Kainuusta juuri tukkiliikkeiden vaikutuksesta imetty ulos - muuttoliikkeestä enemmän edempänä - oli seudun siveellinen elämä kärsinyt tukkityömaiden vuoksi Kainuussakin. Siveellinen elämä oli huono paitsi savottojen myös rautatietyömaiden seurauksena, mistä on osoituksena korkea äpäräin luku¹⁹² sekä uskonnon aseman horjuminen.¹⁹³

---

190 Komiteanmietintö 1906:8 s. 24-26.

191 Komiteanmietintö 1910:4 s. 21.

192 Komiteanmietintö 1910:4 s. 58.

193 Kajaanin rovastikunnan arkisto Ca:2 Rovastikunnan pappeinkokousten pöytäkirja 16.2.1907. OMA

Irtolaisväestön ja muun liikkuvan väen ajautuminen juuri Perä-Pohjolaan tuntui seutukunnan elämässä. Piispan-tarkastuspöytäkirjat ovat tulvillaan valituksia siveellisen elämän murtumisesta ja vanhan "hyvän järjestyksen" romah-tamisesta.¹⁹⁴ Niinpä kun uskonnonvapauslaki tuli voimaan (1922), nähtiin että mm. Kemin teollisuusalueilla Korkea-saaren sahalla ja Veitsiluodossa oli kirkosta eronneita^{x)} runsaasti (1.6 % seurakunnan väkiluvusta) ja "kaupungin laidassa ja tehdasalueilla" paljon (kolmatta sataa) sel-laista, "varsinkin muualta muuttaneiden työläisten jou-kossa", jotka "pitivät luvatonta yhdyselämää", kertoo kirkkoherra vuosikertomuksessaan todeten edelleen, että syyt tällaiseen menoon ovat löydettävissä siveellisten ja uskonnollisten perustuksien hylkäämisestä ja pyrkimyksestä vapautua yhteiskunnallisista siteistä.¹⁹⁵ Vastaavasti

194 Kemin rovastikunnan arkisto Ee:3. Kertomuksia siveel-lisestä elämästä 1912-1913. OMA

195 Kertomus Kemin maaseurakunnan tilasta v. 1924. Kemin rovastikunnan arkisto Ee:3 OMA. Vastaavanlaisia näke-myksiä sisältävät Kemin rovastikunnan peppeinkokousten pöytäkirjat 1913, 1916, 1922, 1925, 1926 sekä Oulun rovasti-kunnan pappeinkokousten pöytäkirjat 1878-1907. Oulun tuo-miorovastikunnan ark. Ca:3 OMA.

x) Kirkosta eronneita oli v. 1923 (muutamin poikkeuksin) suhteellisesti eniten "punaisissa" kunnissa: Oulu 6.9 %, Raah-e 4.9, Kajaani 16.2, Sievi 2.9, Rautio-, Ylivieska 0.5, Alavieska 6.8, Kalajoki 5.9, Merijärvi-, Oulainen 0.3, Pyhäjoki 1.5, Saloinen 1.6, Pattijoki 3.1, Vihanti 11.8, Rantsila 0.5, Paavola 1.3, Revonlahti 29.5, Siikajoki 6.9, Hailuoto 6.5, Pyhäjärvi 3.7, Reisjärvi 1.5, Haapajärvi 0.6, Nivala-, Kärsä-mäki 7.2, Haapavesi 1.7, Pulkkila-, Piippola-, Pyhäntä 11.9, Kestilä 1.6, Säräisniemi 1.1, Vuolijoki-, Paltamo 5.1, Kajaanin mlk-, Sotkamo 1.5, Kuhmoniemi 1.5, Ristijärvi 3.9, Hyrynsalmi 1.7, Suomussalmi 5.2, Puolanka 0.2, Utajärvi-, Muhos-, Tyrnävä 3.2, Temmes 9.5, Lumijoki-, Liminka 8.8, Kempele 3.1, Oulunsalo 21.2, Oulujoki 11.6, Kemi 11.3, Tornio 2.3, Ylikiiminki-, Kiimin-ki-, Haukipudas 3.2, Ii 1.1, Kuivaniemi-, Pudasjärvi 0.5, Ranua-, Taivalkoski 11.5, Kuusamo 1.4, Kuolajärvi 0.2, Kemijärvi 0.6, Rovaniemi 0.8, Tervola 15.3, Simo 0.3, Kemin mlk 4.8, Alatornio 2.5, Karunki-, Ylitornio-, Turtola-, Kolari-, Muonionniska-, Enon-tekiö-, Kittilä 3.7, Sodankylä-, Pelkosenniemi-, Savukoski-, Inari-, Utsjoki- (Lonka s. 165-166).

kerrottiin Karungin seurakunnasta jo v. 1887, että tukkien kuljetusta Tornionjoessa palveleva "lautakuljetushomma" on tuonut seurakuntaan jopa satamäärin irtainta väestöä, jonka työn laatu - joskus liiankin ankaraa, toisin vuoroin taasen tuulten tähden päiväkausia kestävä työttömyyttä - on omiaan synnyttämään ja ylläpitämään kaikenlaisia paheita, kuten juoppoutta, kortinpeluuta ja epäsiiveyttä, niin että äpärälasten luku on noussut jo kymmeneen prosenttiin v. 1892.¹⁹⁶ Nämä havainnot ovat yhteneväiset sen tuloksen kanssa, minkä Eino Lonka on saanut työväenliikkeen ja kirkon suhteista uskonnonvapauslain voimaan tullessa. Mitä vasemmistosävyisempi - ja mitä voimakkaammin kommunistinen - kunta oli, sitä enemmän kirkosta eronneita olisijaasitä kielteisempi asenne kirkkoon ja seurakuntaan oli.¹⁹⁷

Siveettömyyden ja vanhojen elämän normien murtumisen pääpainoksi nousivat vuosisadan vaihteessa juuri punaisimmat seudut eli Kemi ympäristöineen ja Kuolajärvi. Piispantarkastuspöytäkirjoissa vuodelta 1887 jo mainitaan, että seudulla esiintyy "juoppoutta", "polkkaparikuntia" ja "äpärälapsia" niin paljon, että "yksin Pariisissa, Ranskan kevyimpiä kaupungeissa" on verrannollisesti vähemmän äpärälapsia kuin "täällä", missä

196 Kertomus Karungin seurakunnan tilasta v. 1887 ja 1892. Oulun Tuomiokapitulin ark. OMA piispantarkastuspöytäkirjat Karttula-Kemi.

197 Lonka Eino s. 73-76.

viime tarkastuksessa aviottomia lapsia oli 1/5 syntyneistä, eikä tilanne ole kääntynyt parempaan. Kummallisen kuvan piispa antaa seudun uskonnollisesta tilasta, jossa lestadiolaisuus vaikuttaa niin, että "kiihkoa on seuroissa, hypitään ja iloitaan, ja tämäkö sitten olisi Jumalan hengen työtä!"¹⁹⁸ Vuoden 1892 kertomuksessa kirkkoherra mainitsee, ettei juoppous talollisten keskuudessa ole yleinen, mutta sahan työläisten keskuudessa se vain lisääntyy ja aviottomien lasten määrä on jo 10-12 % syntyneistä. Edelleen mainitaan v. 1897 seurakuntakertomuksessa paheiden lisääntyneen, kun "erittäinkin on suunnattomasti kasvanut tukkiliike tätä pahetta tuonut näkyviin". "Rahaa tuopi se kansalle, mutta turmion tavoissa kulkee sen muassa".¹⁹⁹ Samana vuonna pidetyssä piispa Collianderin ja Kemin papiston välisessä neuvonpidossa todettiin, että seurakunnan ja kirkon toiminnan arvovallan laskuun seudulla on ollut syynä myös lestadiolaisuus, joka tosin toiminnallaan on vähentänyt juoppoutta, mutta vieroksumalla jumalanpalveluksia ja väheksymällä Jumalan sanan opetusta on "näin höllentänyt kristillistä ajatuskantaa ja siveellistä elämää sekä sotkenut totuuden". Pääsyynä siveellisen tilan laskuun ja erikoisesti suuren aviottomain lasten määrään lienee piispan ja pappien mielestä "suuri tukkiliike", joka on

198 Piispantark. pöytäk. Kemin seurakunnasta v. 1887. Oulun Tuomiokap. ark. Eb:6 OMA

199 Piispantark. pöytäk. Kemin srk. vuosilta 1892 ja 1897. OMA

"tänne jokisuille vetänyt paljon kelvotonta ja siveel-
 lisesti turmeltunutta kansaa, joka on moneen turmiolli-
 sesti vaikuttanut". Tukkiliiike on kirkonmiesten mukaan
 myös tuonut paljon rahaa sekä "valmistanut verrattain
 hyvänpuoleiset työansiot, joten varsinkin irtonaisella
 väestöllä on tullut mahdolliseksi viettää paljon aikaa
 laiskuudessa ja mielitekojen tyydyttämisessä". Vanhem-
 pien ja lasten välit olivat vielä sentään hyvät ja so-
 vinnolliset, mutta eivät hellät. Tilattomissa papit nä-
 kevät olevan paljon sellaisia, jotka eivät hoida van-
 hempiensa näiden vanhalla iällä, vaan jättävät heidät
 vaivaistalolle. Isäntäväki sensijaan kohtelee palkolli-
 siaankin hyvin pitäen näitä vertaisenaan sekä elää pal-
 velijainsa kanssa kuin saman perheen jäsenet.²⁰⁰ Vuonna
 1909 pidetyssä piispantarkastuksessa Kemissä todetaan,
 että kirkonvastaisuutta ilmenee runsaasti, mikä johtuu
 "kiertävien kansankiihottajien" työstä. Nämä eivät tyy-
 dy puhumaan ainoastaan evankelisluterilaista oppia vas-
 taan, vaan koettavat "siirtää kaiken kunnioituksen yleen-
 sä kristillisyyttä kohtaan". Pyhäpäivän vietto on sen
 vuoksi mennyt huonoksi, kun "joka pyhä pannaan toimeen
 kansan huvia, talvella työväen talolla kesin ulkosalla".²⁰¹
 Kun samaisessa kertomuksessa lisäksi oli mainittu les-
 tadiolaisuuden ohella ilmestyneen uskonnolliseen kuvaan

200 Piispantarkastuspöytäkirja Kemin kaupungin seurakun-
 nasta v. 1897. Oulun Tuomiokapit. ark. Eb:6 OMA.

201 Kertomus Kemin seurakunnan tilasta 1908-09. Oulun
 Tuomiokapitulien ark. Eb:6 OMA.

myös pelastusarmeija, kerrotaan vuoden 1916 kertomuksessa, että pelastusarmeijan ja lestadiolaisten työ tuntuu tähtäävän vain joukkojen lisäämiseen ja "seurakunnasta vieroittamiseen". Samoin mainitaan katkeransävyyisesti, että työväenseurakin vaikuttaa "sosialismin hyväksi" ja siten kirkkoa ja seurakuntaa vastaan.²⁰²

Jos Kemin seutu näin vierottui tukkiliikkeen aikana seurakunnasta ja turmeltui tavoiltaan, oli kehitys vieläkin murheellisempi Kuolajärvellä. Seurakunnan ja paikallisen väestön välit olivat suorastaan vihamieliset niin, että piispantarkastuskertomukset 1880-luvun lopulta aina 1. maailmansotaan saakka ovat kuin jännityskertomusta, joka huipentui henkirikokseen - seurakunnan lukkari näet murhattiin raa'alla tavalla. Hyvän vertailupohjan seurakunnan ja hiippakunnan muiden seurakuntien välillä tarjoaa se, että tarkastuksen pitivät pitkät ajat samat henkilöt, vuodesta 1886 piispa G. Johansson,^{x)} vuodesta 1897 Immanuel Colliander, v. 1903 Juho Rudolf Forsman (Koskimies), joka toimi tarkastajana aina 1915 saakka. Kun myös Kuolajärven kirkkoherrana oli lähes koko ajan sama henkilö V. Krogerus, on kehityskulun seuraaminen luotettavaa. Etenkin arviointeja

---

202 Kertomus Kemin kaupunkiseurakunnan tilasta 1916. Oulun Tuomiokapitulin ark. Eb:6 OMA.

x) Piispa Johansson tuli tunnetuksi erittäin ankarasta asenteestaan lestadiolaisuuteen. Hän paheksui lestadiolaisten opin väljyyttä sekä rappeutumisilmiöitä siinä. Ne ilmenivät mm. "lihallisuuden sallimisena" ja syntien anteeksi saarnaamisena "laidasta laitaan" (Alanen Yrjö, Gustaf Johansson s. 188-210.)

joita laajan Kuopion hiippakunnan piispa antoi vertaillessaan Kuolajärven seurakuntaa muihin, voi pitää laajaan asiantuntemukseen ja tietämykseen perustuvina.

Jo vuoden 1876 piispantarkastuksessa kiinnittyi huomio siihen ankaraan tapaan, jolla piispa R.W. Frosterus etsi seurakunnasta "uskovaisia" sekä varoitteli, jos näitä rohkenee seurakuntaan ilmestyä.²⁰³ Vuosien 1886 ja 1892 tarkastuksissa piispa Johansson toteaa lestadiolaisuuden levinneen seurakuntaan ja aiheuttaneen vieraantumista kirkosta huomauttaen, että "kyllä seuroissa on väkeä, mutta kirkossa ei". Myös tapain turmelus on piispan mukaan kasvanut ja myös vanhemmassa polvessa. "Paheita on yllin kyllin, panettelua, pahan-suopaisuutta, valhetta ja epäsiiveyttä" ja joskus on "niin tärkeitä syntejä, joita ei luulisi löytyvän kristillisessä seurakunnassa". Hän moitti seurakuntalaisia myös Amerikkaan menosta, joka on epäisänmaallisuuden ilmentymä, sillä jos vieraassa maassa saakin rahaa, on se "Jumalan järjestyksen" rikkomista vaihtaa osaansa ja viettää, niin kuin monissa satunnaisilla ansioreissuilla muualla käyden tekee, vain muuan kuukausi vuodessa työssä ja monta kuukautta vuodessa viettää laiskuudessa.²⁰⁴

Vuoden 1892 tarkastuksessa kärjistyivät kirkkoherra Krogeruksen ja seurakuntalaisten välit. Kirkkoherra ei näy päässeen väleihin lestadiolaisten ja etenkin

203 Kuolajärven seurakunnan piispantark.pöytäk. 1876. Oulun Tuomiokap. ark. Eb:10 Piispantark. pöytäk. Kuolajärvi-Kuusamo. OMA

204 Piispantarkastuskert. Kuolajärven seurakunnasta v. 1886 ja 1892. Oulun tuomiokap. ark. Eb:10 OMA.

maallikkosaarnaajien kanssa, joita hän moitti ylpeiksi (kun nämä saavat kansan seuroihin, mutta eivät kirkkoon).²⁰⁵ Krogerusta vastaan tehtiin piispalle kanne, että kirkkoherra on häirinnyt jumalanpalvelusta lyötyään ehtoollista jakaessaan nyrkillä saarnastuolin laitaan. Kirkkoherran avuksi tuli nyt pitäjän nimismies, joka puolusti kirkkoherraa sillä, että tämä oli "vain naputellut suntiolle", että tämä pitäisi kansaa alallaan. Piispan udeltua asiaa nimismies selitti, että perimmäistä syytä välirikoon on myös siinä, ettei kansa ollut maksanut papille tihunteja. Riitaa on ollut myös siitä, ettei pappi kuulu lestadiolaisiin.²⁰⁶

Vuonna 1897 piispa Colliander saattoi todeta koko seurakunnan elämän olevan rappiotilassa. Kansa ei käy kirkossa, ja koska se ei näin tee, ei seurakunnassa ole uskovaisiakaan. Piispan näkemyksen mukaan "väärä uskonnollisuus on niin suuri", ettei hän sano sellaista missään muualla tavanneensa ja seurakunnan "rappeutuneisuus" on syvempi kuin missään muualla. Kotihartautta ei löydenää kuin ani harvasta talosta, tavat ovat raa'at ja lastenkin käytös ja kielenkäyttö niin rivoa ja rumien kuvien harrastus niin voimakasta, ettei "edes kirkon seinien eikä penkkien anneta olla rivoilta piirroksilta rauhassa". Kirkon kunnan piispa näki niin huonoksi, että määräsi kirkon maalattavaksi sisältä ja ulkoa ja "erittäin vielä ne paikat, joihin teidän rivo nuorisonne on

205 Kirkkoherra Krogeruksen kertomus seurak. tilasta v.1892.
206 Em. piispantark. kert. v. 1892.

kirjoittanut ja liannut".²⁰⁷ Ja nytkin kanneltiin piispalle kirkkoherrasta tämän käytöksen vuoksi, ettei hän ansaitse kunnioitusta seurakunnan taholta. Valitusten mukaan pappi ei ollut 2,5 kuukauteen avannut kirkon ovia jumalanpalveluksiakaan varten, ei edes juhannuskirkkoa varten, vaikka seurakuntalaiset olivat tuoneet vainajiaan siunattavaksi ja lapsia kastettaviksi. Puolustelunaan pappi mainitsi "kipeän silmän", jota hän oli ollut etelässä hoidattamassa. Erimielisyydet oli ajettu käräjiin saakka, jossa kirkkoherraa syytettiin lasten pahoinpitelystä.²⁰⁸

Vuoden 1903 tarkastuksessa, jonka piispa Forsman piti, jouduttiin toteamaan että kaikkalainen seurakunnallinen harrastus oli olematonta. Kuulusteltavia rippilapsia oli vain 13 paikalla vaikka heitä oli kirjain mukaan 109. Arvostelua heistä ei voitu lainkaan antaa, mikä oli piispalle ensimmäinen kokemus pitkäaikaisessa virassaan. Piispa leimasi koko seurakunnan mielialan "laittomuuden hengeksi" ja "lihan mieleksi". Apostolien kirjoituksiin vedoten piispa julisti, että "te olette kuolleet ja teidän elämänne on kätkeyty Kristuksen kanssa Jumalasta" ja että "tämä tilaisuus ja hetki tässä Kuolajärven kirkossa on todella ikäänkuin hautaushetki, se näyttää että suuri osa kansaa kulkee kuin elävänä ruumiina, jota hauta odottaa". Rippi-ikäisiä ja lukutaidoltaan kuulusteltavia lapsia saatiin paikalle vain 30,

---

207 Piispantarkastuspöytäkirja Kuolajärven seurak. v. 1897
Oulun Tuomiokap. ark. Eb:10 OMA.

208 Em. tarkastuspöytäkirja.

vaikka tilastojen mukaan heitä oli 803. Näin ei myöskään rippilasten arvostelua voitu antaa, mitä kummaa ei koko hiippakunnassa muualla ollut tapahtunut. Kaiken kaikkiaan piispa sanoi tämän kaiken osoittavan, että "kansa vieraantuu vieraantumistaan kristillisyydestä".²⁰⁹

Kuolajärven seurakunnallinen elämä jatkui riitaisena aina vuoteen 1909, jolloin kirkkoherra vaihtui. Uusi sielunpaimen A. Hakkarainen kertoo kertomuksessaan 1903-1908, että seudulla on "sosialisteja", jotka pahenusta aikaansaavat ja paikoittain juoppoutta, jonka kautta pyhä päiväkin tahtoo tulla väärin käytetyksi". Kirkossa käynnin kirkkoherra mainitsee edelleen heikoksi (10-60 henkeä), mihin on syynä ajan henki: "Ei ole Jumalaa, ei edesvastausta; mihin ihminen kaatuu, siihen se jää; ei ole mitään sen enempää". "Ehtoollisella käynti ei enää kiinnosta...lapsia ei välitettäisi kastaa".²¹⁰ Edelleen v. 1915 piispantarkastuksessa piispa Koskimies mainitsee, että yhä pahenevaan turmelukseen on syynä "jumalankielteisyyssaate", joka on alaa voittanut.²¹¹ Kielteisiin asenteisiin kirkkoa kohtaan on vaikuttanut myös - kuten kirkkoherra Krogerus v. 1903 kertomuksessa mainitsee, vanhoillinen lestadiolaisuus, jonka keskuudessa on näihin saakka vallinnut "lain ja järjestyksen

209 Piispantarkastuspöytäkirja Kuolajärven seurak. v. 1903 Oulun tuomiokap. ark. Eb:10 OMA

210 Piispantarkastuspöytäkirja v. 1909 Oulun tuomiokap. ark. Eb:10 OMA sekä siihen kuuluva kirkkoherran kertomus vuosilta 1903-1909.

211 Piispantarkastuspöytäkirja Kuolajärveltä v. 1915. Oulun Tuomiokap. ark. Eb:10 OMA

kammo".²¹² Liioin ei voinut kirkkoherra Hakkarainen laatiessaan kertomusta seurakunnasta 1909-1915 antaa seurakunnastaan valoisampaa kuvaa. Kirkonvastainen henki edelleen vallitsee, kun nähdään, "ettei uskonnosta eikä uskosta ole mitään etua, vaan että se orjuuttaa ihmisen, riistää häneltä vapauden". Väkijuomia nauttivia on jo puolet väestöstä, kun Venäjän pirtua virtaa maahan. Väestön elämäntavat ovat menneet välinpitämättömiksi, kun isäntienkin kuulee mainitsevan, että "oli se tässä talvella kesän leipä hankittu, mutta tuli juuvvuksi" ja haureellisuus pitäjässä on sen mukaista, kuinka paljon on "irtonaisia miehiä täällä kulkemassa tukkityössä". Rikosten kasvun hän mainitsee niinikään ilmentymänä tästä kehityksestä, mistä pahin on seurakunnan lukkarin K.A. Lepistön murha Kuolajärven kirkonkylän lähellä syksyllä 1912.^{x)} Elämä seurakunnassa on kirkkoherran mukaan mennyt kaikin puolin rauhattomaksi, kun "epäilyttäviä miehiä kulkee täällä varsinkin syksyisin ja talvisin", "haaksirikkoutuneita, joilla on repaleet päällä ja ei ole ruokaa eikä rahaa".²¹³

212 Kertomus Kuolajärven seurakunnan tilasta v. 1903. Oulun Tuomiokap. ark. Eb:10 OMA.

213 Kertomus Kuolajärven seurakunnan tilasta 1909-1915. Oulun Tuomiokap. ark. Eb:10 OMA.

x) lukkari Lepistö harjoitti "eräänlaista bisnestä" välittämällä talollisten metsänmyyntirahoja, henkivakuutus- ym. korvauksia. Ryöstömurhan selvittely kesti monta vuotta. -Lukkarin "harrastukset" samoin kuin häneen kohdistunut väkivalta osoittavat seudun normijärjestelmän rikkoutuneisuutta.

Tukkiliikkeen kielteinen vaikutus "punaisiksi" tulleiden alueiden ilmastoon on näiden lähteiden perusteella selvä. Kehityksen syitä pohtiessaan kirkonmiehet poikkeuksetta mainitsevat syyppääksi tukkiliikkeen sekä muualta tulleet irtolaismiehet, joiden kintereillä myös paheellisuus ja rikollisuuskin kulki.²¹⁴ Vaikka tukkilaisjoukko oli liikkuvaa eikä siitä suurin osa tullut vakinaisiksi asukkaiksi savottaseuduille, jätti tämä joukko kuitenkin pysyvät jälkensä seutukunnan poliittiseen ilmastoon. Selvimmin tukkilaisten poliittiset vaikutukset näkyvät siellä, mihin heitä asettui eniten pysyvästi asumaan, nimittäin juuri Kemin seudulle ja Kuolajärvelle. Niinpä mm. Kuolajärven asukasluku kasvoi vuosina 1905-07 3963:sta 4348:aan eli 8.9 %, ja syynä ripeään kasvuun sanoo kirkkoherra syyksi "etelämpää Suomesta siirtyvän työkansan, josta usea tänne asettuu ja täällä perheen perustaa".²¹⁵ Tukki- ja sahatyöläisten liikkuvuutta osoittaa myös, että sahatyöläisten määrästä Oulun läänissä v. 1912 vain 24 %:lla oli syntymäpaikka sama kuin se missä olivat työssä. Oulun läänissä syntyneitä heistä

---

214 Käräjöpöytäkirjojen mukaan rikoksentekijöinä esiintyivät useimmiten muukalaiset (salapoltto ja viinanmyynti). Näin ilmenee mm. Kuusamon käräjöpöytäkirjoista 1902-1905 Kemin Tuomiok. ark. CII a 86-89 OMA.

215 Kert. Kuolajärven seurak. tilasta 1903-1908. Oulun Tuomiokap. ark. Eb:10 OMA:

oli vain 42 % pääosan ollessa muista lääneistä, eniten Kuopion, Vaasan, Turun ja Porin sekä Hämeen läänistä.²¹⁶ Tukkityöläisten suunta kulki siis pohjoiseen, missä oli työtä ja mihin heitä työhön kutsuttu (ks. s. 1~~33~~⁴³) ja minne asetuttuaan he toimivat tavallisesti myös sosiaalismin kylväjinä ja juurruttajina.²¹⁷

Taloudelliset olot - tukkiliikkeen mukanaan tuoma korkeasuhdanne - vaikuttivat siis suoranaisesti väestön, varsinkin liikkuvan tukkilaisjoukon, elämänasenteisiin. Ulkonaiset tavat huononivat ja moraaliset pidikkeet kaatuivat. Selvimmin tämä näkyi alueilla missä irtonaista tukkilaisväestöä oli runsaasti ja missä uskonnolliset moraalinormit eivät olleet voimakkaat (mm. Kemin seudulla ja Kuolajärvellä). Höllentäessään käytösnormistoa hyvät taloudelliset olot raivasivat tietä kumouksellisille voimille, myös sosialismille.

216 Meinander, Virkeshushällning s. 204.

217 Soikkanen s. 337, Kyllönen s. 18-19, Suurlakkovuosi 1905, 122-123.

36. "Esivaltaa ja sortajia vastaan"

Puutavaraliikkeen vaikutuksesta tai sen myötävai-
kutuksella syntyi Pohjois-Suomeen ilmastoalueita, joissa
radikaali käyttäytyminen oli tyypillistä. Nämä alueet
ovat Kainuu, jossa radikalismi on yhteydessä tervakaup-
paan ja sen seurauksiin, sekä Perä-Pohjola, jossa savotta-
työmaat sekä sahaliike synnytti sosialistista käyttäyty-
mistä.

361. Kainuun "punainen viiva"

Kainuussa muodostui, pääasiassa puutavarakaupan vai-
kutuksesta, sosialismille altis "proletariaatti", irtolais-
väestö, jonka määrä oli huomattavasti suurempi kuin muu-
alla läänissä. Kun v. 1880 oli Kajaanin kihlakunnan väes-
töstä 35.9 % irtainta väestöä (Oulun läänissä 34.2 % ja
koko maassa 27.6 %), oli irtolaisväestön määrä Kajaanin
kihlakunnassa v. 1907 46.0 % (Oulun läänissä 1900 42.2 %
ja koko maassa 36.4 %).²¹⁸ Tästä väestöstä muodostuikin
pääasiassa se joukko, joka muutti Kainuusta ulos.²¹⁹
Vuosittain lähtikin Kajaanin kihlakunnasta tuolloin keski-
määrin 1076 henkilöä työn etsintään kihlakunnan ulkopuo-
lelle. Tämä määrä oli kaksi kertaa suurempi kuin koko
maan maaseudun.²²⁰

Näissä olosuhteissa, missä vanhat elinkeinot -
tervakauppa ja jo aiemmin kaskiviljely - alkoivat taantua

218 Komiteanmietintö 1910:4 s. 18.

219 Komiteanmietintö 1910:4 s. 22.

220 Komiteanmietintö 1910:4 s. 24; Turpeinen Oiva, Kainuun
väestökehitykseen vaikuttaneista tekijöistä vuosina
1891-1910. Jouko VII s. 57.

eivätkä uudemmat elinkeinot olleet ehtineet saada riittävästi jalansijaa, alkoi Kainuusta ulosmuutto.²²¹ Mutta toinen ilmiö oli katkeruus yhteiskuntaa vastaan, herroja vastaan, ja kaikkea kohtaan, mikä edusti yhteiskuntaa ja "laillista järjestystä". Työväenyhdistys joka oli Kajaaniin perustettu 1895, joutui suurlakon jälkeen sosialistien käsiin ja samoihin aikoihin alkoi, ensin Kajaanin sahalaitoksen ja sitten v. 1909 perustetun selluloosa-tehtaan työväen järjestäytyminen. Kimmokkeena tähän kaikkeen oli suurlakko, joka saatiin aikaan lähinnä kahden henkilön, Kajaanin lehden toimittajan kanttori K. Kokkosen ja asemapäällikkö A. Leistenin alulle panemana.²²² Sosialismi tuli siten Kainuuseen lähinnä rautatien mukana - rautatie valmistui 1904 - ja oli alkuperältään Pohjois- ja Ylä-Savosta tullutta.

Näin alkanut sosialistinen liike sai voimakkaan kannatuksen jo v. 1907 vaaleissa Kajaanissa ja Kajaanin maalaiskunnassa, joissa edellytykset maakysymyksen perusteella olivat edulliset. Sosialismin julistama kumousoppi sai vastakaikua kainuulaisissa juuri siksi, että seutukunnan talous oli voimakkaasti sidoksissa Ouluun. Nyt kun rautatie oli saatu ja hintakilpailu mm. tervan kohdalla päässyt käyntiin, avautuivat silmät näkemään,

---

221 Julku, Kainuun historia, Kotiseutuni s. 442.

222 Ahonen s. 371-372

millaisessa pussissa niin tiedon kuin taloudenkin suhteen oli oltu. Syntyi tavaton innostus, jota ei näyttänyt piddättävänmikään voima, eivät myöskään uskonnolliset siteet, sillä Kainuussa ei enää 1900-luvun alussa ollut herännäisyydelläkään juuri minkäänlaista sijaa. Seurakunnan ja papinväli oli Kainuussa kuten Kuolajärvelläkin käynyt kylmäksi ja välinpitämättömäksi. Harva asutus, huonot kulkuyhteydet sekä väestön taloudellinen ja henkinen ahdinko olivat vaikuttaneet siihen, että 1800-luvun lopussa oli herännäisyysuskosta enää "pirstaleita jäljellä" ja että "Herran tuli näillä mailla vähitellen sammui ja heränneitten isien lapset nukkuivat", kuten herännäisyyden historian kirjoittaja M. Rosendahl kirjoittaa.²²³

Kainuulaisten masennus, välinpitämättömyys, elämänuskon puute sekä sorretun osa oli 1900-luvun alussa silmiinpistävä. Kainuun oloja tutkinut komitea kuvaa v. 1910 Kainuun ihmistä ja hänen elintapojaan mm. näin:²²⁴

"On luonnollista, että tämmöisissä oloissa (asunnot huonoja ja kaukana toisistaan) elintavat säilyvät polvesta polveen jotenkin muuttumattomina tai hijoutuvat ainakin jotenkin hitaasti...Melkein valtaamalla täytyy sen tähden heidän oloihinsa istuttaa uudempiä muotoja pääelinkeinojenkin, maanviljelyksen ja karjanhoidon alalle, jonka tähden Kajaanin kihlakunnan maanviljelysseuralle on kova työ siinä suhteessa ollut ja on edelleenkin. Mutta missä elintapojen uusiminen on saatu alulle ja hedelmää kantavaksi, siellä ei käy kieltäminen Kajaanin kihlakuntalaisissa olevan oppimisen halua ja taipuisuutta, vaikka elinmuodon polvikautinen yksitoikkoisuus onkin veltostanut mieltä ja yleinen varattomuus tekee uusimishalulle esteitä... Tähän yksitoikkoisuuteen on Kajaanin kihlakunnan salolaisen vanginnut, paitsi harvaa eristettyä asutusta, osaksi usko elinkeinojen muuttumiseen

223 M. Rosendahl, Suomen herännäisyyden historia XIX vuosisadalla. Neljäs osa s. 363.

224 Komiteanmietintö 1910:4 s. 41-44.

mahdottomuuteen, osaksi käsiteollisuutta kuluttavien kauppapaikkojen puute. Kun halla useimmiten vie viljan ja tekee vuosikautisen työn sitä varten hedelmättömäksi ja kun mahdollisuutta ei ole ymmärretty olevan karjanhoidonkaan parantamiseen suoviljelyksen avulla, ovat nämä elinkeinot kadottaneet makunsa, ja siirtyneet tervanpolton edestä toiseen sijaan melkein kuin sivuelinkeinoksi. Tervan valmistukseen tarvittava työkään ei sovi varsinaiseksi puhdetyöksi, niin Kajaanin kihlakuntalainen, milloin ei ole varsinainen käsityöläinen tai kalastaja, viettää talviset puhteensa melkeinpä joutilaisuudessa, sillä kotona tarvittavien työ- ym. kalujen tekemiseen ei kulu paljontakaan aikaa... Kajaanin kihlakuntalaisen luonteen voi sanoa pohjaltaan olevan patriarkaalisen, kotoisrakkaan, huikentelemattoman, mutta työkykyisen ja kätevänsä, vaikka olojen vaikutus ne onkin haudannut näennäisen välinpitämättömyyden, velttouden ja saamattomuuden alle".

Komiteanmietinnön mukaan kainuulaisissa on tapahtunut muutos viime aikoina, sillä ahkeraakin on väestö ollut "ennen sosialistista kiihotusta määrätuntisen työpäivän vaatimiseen", ja varsin säästäväistäkin kihlakunnan väestö on, kun "ei ota lukuun kihlakunnan suurta kahvin kulutusta eikä suurilukuisen irtolaisväestön opettelevalta ja lapselliselta näyttävää tuhlaushalua".²²⁵ Samaisen, väsähtäneen kuvan Kainuun oloista antaa v. 1912 kirkkoherra R. Calamnius Suomussalmen seurakunnan historiassaan:²²⁶

"...ne epäsuotuisat olot, joissa kansa on elänyt, se karu luonto, jonka keskellä se on asunut, se vähäinen vaivankorvaus, mikä työstä on lähtenyt, ne pettymykset, joita vuodentulon suhteen on ehtimiseen tullut, ne monet mukavuuden puutteet, joissa on täytynyt elää, tämä kaikki on painanut leimansa pysyväisesti kansaan ja toivoton työnteko ei suinkaan elähdytä ihmistä, vaan veltostuttaa. Köyhyydellä on siis vanhat juurensa täällä, ja kuta vanhemmat ne ovat, sitä vahvemmatkin ne ovat. Keksittäneekö koskaan kyllin tepsiviä keinoja nälkään muuttamiseksi leipämaaksi."

²²⁵ Komiteanmietintö 1910:4 s. 52-53.

²²⁶ Calamnius, Suomussalmen seurakunnan historia s. 112-113.

Ei siis ihme, jos korpikirjailija Ilmari Kianto antoi synnyinkunnalleen nimen "Nälkämaa" ja yritti nostaa kainuulaisten itsetuntoa sekä maauskoa ja jos hän romaaninsa "Pyhä viha" esipuheessa pohtii Kainuun talonpojan eristyneisyyttä näin:²²⁷

"Mikä ilmiö se Suomen kansan sielussa lieneekin, joka vuosisatoja on pakottanut talonpojan asumaan erillään maailmasta, omassa kaukaisessa karsinassaan? Mikä, niin mikä? Kuka uskaltaisi sitä sanoa: se on viha herrojavastaan, maan valtiaita ja sivistyneitä vastaan? Viha kaikkea sitä vastaan, mikä käskee ja pakottaa, komentaa ja kouristaa, aina ja aina vain ottaa, mutta itse ei mitään anna tai jos antaa - antaa leivän asemesta kiven".

Kiannon kuvaus on kuin suoraa jatkoa sille näkemykselle, minkä Mauno Rosendahl on edellä (s. ⁸¹~~176~~) antanut herännäisyyden tulien sammumisesta Kainuussa. Kianto jatkaa, että kun Kainuuseen saapui riittävästi ihmisiä, niin perässä tulivat "valtiaatkin, verottajat, verottajat ja papit, vallesmannit ja metsänhoitajat, synnit ja säännöt, asetukset ja lupakirjat, omistukset ja oikeudet" ja tuloksena oli, että "korvenkansan oikeustajunta, kärsimysten ja näkäkurjuuden tultua, meni siis vähitellen sekaisin. Kuin Niniven lapset, jotka eivät tienneet eroittaa oikeata kättä vasemmasta, niin kääntyivät kurjalaisten rehellisyyspyyteet ja totuuskartoitukset" ja niin tästä "kurjalan muinoin vapaasta, hyvin toimeentulevasta, luonnetoraikkaasta, joskohta villistä ja metsäjumalaisesta rahvaasta oli vähitellen muovautunut synkkä ja juro, umpi-mielinen ja samalla suulas, epäluotettava, edessäpäin

---

227 Kianto Ilmari, Pyhä viha, esipuhe.

teeskentelevä kansanryhmä, joka pappien ohjaamana tunnusti esivallan pyhyiden ja Jumalan kaikkiviisaan sallimuksen rikkauteen ja köyhyyteen nähden, mutta salaa vihasi samaa Jumalaa, joka sen elämänvapauden oli julmasti vanginnut, sen olemassaolon taistelun niin verkkoihinsa kietonut, ettei niistä voinut päästä irti edes Amerikan tiketillä".²²⁸

Nuo kirjailija Kiannon sanat allekirjoitti maaseudun rajaseututoiminnan johtaja agronomi Uno Brander v. 1930 Kainuun takapajuisuutta ja alakuloisuutta katsoessaan ja kirjoittaessaan, että "kun leipä ja särvin ovat mierossa" (tukkisavotoissa ja kotitilan ulkopuolelta haetavana) "pyrkivät aatteetkin ja harrastukset, olivatpa ne laatua tai toista, olemaan myöskin muitten saneltavina" ja tästä johtuen on ymmärrettävä myös "verraten laajalle levinnyt korpikainuulainen kommunismi".²²⁹ Ja saman asian toistaa vielä 1960-luvun lopulla Kainuun asiantuntija lääninkirjailija Aku-Kimmo Ripatti maalatessaan Kainuun kulttuurimaisemaa:²³⁰

"Tässä näkyy tämänkin päivän Kainuun ongelma: kun katsomme, mikä tänään vastaa (Kiannon) 'herrojen maan' valtiaita, niin asetelma on selvä. Kaupunki - maaseutu. Urbaani - maatiainen. Monimielinen - yksimielinen. Syntinen - osaamaton. Hyvinvointisuomi - siirtomaasuomi. Pääkonttorin verotusosuus - nouseva veroäyrin hinta."

228 Kianto, Pyhä viha, esipuhe.

229 Brander Uno, Kainuun takamailta. Eripainos Suomen Matkailijayhdistyksen vuosikirjasta 1930 s. 7-8. (Brander sanoo: "Melkeinpä kokonaisia kyläkuntia on joutunut maan mantuineen ja metsineen yhtiöiden haltuun...Täällä on tietämättömyyttä ja taikuutta, on köyhyyttä ja kurjuutta vaihtelevissa ilmenemismuodoissa sekä niitten yhdessä luomaa nurjamielisyyttä ja velttoa katkeruutta, tuhotuntuista kommunismia")

230 Ripatti Aku-Kimmo, Terve Kainuun maa - kulttuuripoliittinen maisemakuvaus. Kotiseutuni, Keski-Pohjanmaa, Pohjois-Pohjanmaa, Kainuu, s. 444.

Eli kaiken kaikkiaan: varsin kaukaa juontavat juuret siihen herravihaan ja siihen korpikommunistiseen sosialismiin, joka syntyi 1900-luvun alussa ja siihen "punaiseen viivaan", joka Pohjois-Savon sosialistialueilta vedettiin rautatien mukana Kainuun sydänmaitten nousevaan keskukseen Kajaaniin, mistä se vuosien mittaan levisi koko Kainuuseen sinneajädäkseen ja imeäkseen voimaa niin menneisyyden kuin kunkin hetken yhteiskunnallisista epäkohdista.

362. Perä-Pohjolan kumoukselliset

Jos Kainuu on ollut nurjamielisyyteen taipuva ja mielessään kapinallista, mutta koskaan siellä ei ole väkivaltaisen avoimesti kapinoitu yhteiskuntaa vastaan, kuten on tapahtunut Perä-Pohjolassa, toisessa Pohjois-Suomen punaisessa ydinalueessa, jossa tämän vuosisadan aikana on aseellisia yhteenottoja ollut Kemissä 1906, Kuolajärvellä ns. läskikapina kevättalvella 1922²³¹ ja vihdoin Kemissä 1949²³². Kaikki nämä ovat olleet eräänlaisia "jätjän" ja "työläisen" taisteluita, nousua "sortajaa" vastaan. "Läskikapinan" tukkijätjän nousupyrkimystä poljetun osasta kuvastaa kapinan johtajan Jahvetti Moilasan oivallus käyttää vihattua Amerikan-silavalaatikkoa puhujakorokkeena kiihottaessaan joukkojaan. Näin hän suurta kannatusta saaden tulkitsi alaspainetun tukkijätjän tunteita ihmisarvoisen kohtelun puolesta taisteltaessa.

231 "Läskikapinassa" liittyi suuri osa Savukosken ja Kuolajärven savottalaisia kapinaan yhteiskuntaa vastaan kapinan johtajan Jahvetti Moilasan kerrottua kapinan syntyneen ja vallankumouksen alkaneen koko maassa. Moilanen oli syntynyt Kajaanin mlk:sta, punaiselta alueelta. (Hakalehto s. 89)

232 *Moilanen, Erik, en. kirj. ....*

Sen että juuri tukkiyhtiöt olivat "sortajan" ja "riistäjän" maineessa Perä-Pohjolassa, todistavat paitsi sosialistien agitaatio, myös monien porvarillisten henkilöiden lausunnot tuona aikana. Niinpä mm. edellä mainittu (s. 147-155) maisteri - sittemmin maalaisliittolainen poliitikko ja opetusministeri - Niilo Liakka, joka toimi Perä-Pohjolan kansanopiston rehtorina vuosina 1904-1908, valitti kirjeessään Hannes Gebhardille v. 1906, että "nyt katkeroittaa mieltäni, kun tukkiyhtiöt saavat nylkeä koko tämän peräpohjolan" ja mainitsee, että Kemijärvelläkin on "yhtä ainutta kyläkuntaa petetty 7 miljoonan markan edestä".²³³ Näin niin Liakka kuin Hannes Gebhard - Tilattoman väestön alakomitean jäsen - ym. maaseudun kurjalistoonpettyneet ajautuivat joko lähelle työväenliikettä ja sosialismia tai sitten - kuten mm. Gebhard - halusivat ohjata nämä maaseudun tyytymättömät pois sosialistien leiristä "isänmaallisempaan rintamaan".²³⁴ Täten taistelu pienviljelijäin sieluista keskittyi sosialistien ja juuri perustetun maalaisliiton väliseksi, kun torpparit perustivat v. 1910 maanvuokraajien liiton (myöh. pienviljelijäin liiton), jonka johto oli sosialistien käsissä. Porvarilliselle puolelle taas syntyi maalaisliiton tukemana Pienviljelijäin Keskusliitto.²³⁵

Perä-Pohjolassa muodostuivat puoluepoliittiset rajat sen mukaan, kumpi radikalismi - sosialismi vai maalaisliitto - sai väestön puolelleen. Maalaisliittolaisen

233 Alanen Aulis J., Hannes Gebhard s. 193.

234 Alanen s. 450.

235 Santonen Arvo, Pienviljelijäin järjestäytymiskysymys... s. 90-97; Alanen s. 193, 153-156.

näkemyksen voitto Rovaniemellä v. 1906 kuvastaa sellaisen maltillisen radikalismien linjaa, jossa pyrittiin löytämään ratkaisumalleja jokapäiväisten toimintojen edistämiseksi ja helpottamiseksi. Tukkiyömaita ja niissä ilmeneviä epäkohtia pitivät talolliset ja pien-tilalliset ohimenevinä - nämä työmaathan olivat heille tilapäisiä - ja siksi he halusivat edistää sellaista poliittista liikettä, joka parantaisi heidän elinolojaan myös pitkällä tähtäyksellä. Väestön maltillista ajattelutapaa kuvastaa hyvin mainitussa Rovaniemen kansankokouksessa kesällä 1906 maanviljelijä Janne Koivurannan, sittemmin maalaisliiton kansanedustajan, kunnantoimiston palotikkailla pitämä spontaani puhe, missä hän tuomitsi tukkiyhtiöiden riiston mutta myös turhanpäiväisen lakko-
liikehdinnän sanomalla, että on rovaniemeläisten kannalta yhdentekevää, mitä puille tapahtui, koska yhtiöt olivat ne halvalla ostaneet ja vielä halvemalla vedättäneet jokivarteen ja että yhtiön asia on maksaa miehille sellaista palkkaa, että näiden kannatti tehdä töitä, mutta että paikkakuntalaisille on paljon tärkeämpää se, miten pitäjässä päästään liikkumaan sekä kaikki taloudelliset kysymykset.²³⁶ Näin rovaniemeläiset eivät välittäneet lähteä kiihkoilemaan liikkuvan tukkiväen tilapäisten etujen puolesta, vaan tavallaan jättivät näiden käymät lakkosodat lakkolaisten omiksi asioikseen ja pysyivät "laillisen yhteiskuntajärjestyksen" ja maltillisen

---

236 Ahvenainen s. 441.

uudistuspolitiikan puolella. Tämä henki näkyi monin paikoin muuallakin Pohjois-Suomessa - mm. Koillismaalla - missä uskonnolliset ym. tekijät vaikuttivat, ettei radiikaalia suoraantoimintaa hyväksytty. Tätä linjaa ajoivat myös osuustoimintamiehet, jotka halusivat luoda sosialismille vastavoiman "käyttämällä kaikkia nykyisen yhteiskuntajärjestyksen tarjoamia ja sallimia keinoja" alempien kansankerrosten aseman parantamiseksi.²³⁷

Maltillisuus oli tyypillistä alueille, missä tukki-liike ei ollut pysyvää. Sen sijaan suora toiminta sai vastakaikua seuduilla, missä teollisuustyöväestöä ja tilapäistä työvoimaa oleili jatkuvasti. Näin oli juuri Kemijokisuulla ja ylhäällä Kemijoen latvaosissa, etenkin Kuolajärvellä. Näin savottatyömaista ja tukinerottelutyöpaikoista ja sahatyömaista tuli sosialismin pesäpaikoja, joista myös Pohjolan tukkityöläisten rengas imi voimansa voimakkaimpien lakkoliikkeiden aikana 1906-08. Näillä seuduilla käytettiin lakkojen murtamiseksi ja järjestyksen palauttamiseksi poliisivaltaa, mikä puolestaa jyrkensi sosialistien halukkuutta suoraan toimintaan.²³⁸

²³⁷ Karhunen Onni, Pellervo-Seura ja Suomen osuustoimintaliike kymmenvuotias. Suomen osuustoiminta ja Pellervo-Seura 1899-1909 s. 9-10.

²³⁸ Ahvenainen s. 444; Auer s. 185-186; Pukema Ahti, Haja-tietoja Kemin työväenseuran toiminnasta. Jatuli VIII s. 84-89.

4. Siirtolaisuus taloudellisten olojen kuvastajana

Kun taloudelliset olot olivat vuosisatamme alussa Pohjois-Suomen eri osissa toisistaan poikkeavia ja työllisyys oli niinkään vaihteleva, on mielenkiintoista nähdä, miten tämä vaikutti väestönkehitykseen ja mistä savyottoihin ja muille suurille työmaille saapunut väki tuli. Tarkasteltakoon ensin maastamuuttoa ja sitten sisäistä muuttoliikettä.

Vuosina 1901-1910 ulkomaille muuttanut sekä poissa oleva väestö²⁴⁰

kunta	muuttaneet %	poissa olevat %	läninä olevat 31.12.1910
Oulu	8.7	11.8	19.802
Raahe	9.7	16.0	3.863
Kemi	11.2	9.6	2.209
Tornio	3.1	19.1	1.716
Kajaani	2.7	6.6	2.850
Yht. kaupungit	8.0	11.9	30.440
Sievi	12.2	10.1	5.046
Rautio	13.5	12.6	1.645
Ylivieska	5.5	8.1	7.626
Alavieska	9.5	8.6	3.467
Kalajoki	14.2	12.0	5.955
Merijärvi	13.4	11.2	1.943
Oulainen	10.8	12.8	5.820
Pyhäjoki	14.3	11.4	4.726
Salon kpli	7.1	10.0	1.718
Salon pit.	12.1	13.9	2.671
Vihanti	7.9	6.0	3.205
Rantsila	10.3	13.4	3.555
Paavola	8.2	10.4	5.408
Revonlahti	9.7	13.1	1.437
Siikajoki	14.8	17.8	2.091
Hailuoto	12.6	17.3	2.430
Pyhäjärvi	10.6	10.8	6.259
Reisjärvi	11.5	12.8	3.870
Haapajärvi	10.3	12.3	6.401
Nivala	7.4	4.4	8.457
Kärsämäki	11.1	8.5	3.193
Haapavesi	9.3	8.7	6.835
Pulkkila	16.0	10.0	2.368
Piippola	16.9	7.6	1.904
Pyhantä	16.9	7.0	1.831

240 SVT XXVIII Siirtolaistilasto 7. Siirtolaisuus v. 1910 s. 45-47, 277-279, 314-321.

kunta	muuttaneet %	poissa olevat %	läsnä olevat 31.12.1910
Kestilä	18.8	9.3	2.837
Säräisniemi	7.6	2.9	3.404
Vuolijoki		1.3	1.027
Paltamo	7.3	2.3	4.858
Kajaani mlk	0.7	3.1	3.438
Sotkamo	4.6	2.0	10.111
Kuhmo	9.2	12.4	8.178
Ristijärvi	5.0	2.6	2.325
Hyrynsalmi	7.8	4.9	2.494
Suomussalmi	7.8	6.6	6.967
Puolanka	9.5	15.7	5.411
Utajärvi	6.5	5.6	4.749
Muhos	8.6	6.0	4.518
Tyrnävä	17.6	19.9	1.799
Temmes	5.1	6.7	1.130
Lumijoki	8.9	10.7	2.337
Liminka	7.3	6.9	3.537
Kempele	4.4	10.8	1.444
Oulunsalo	4.4	5.4	1.702
Oulujoki(O.mlk)	7.0	9.0	6.618
Ylikiiminki	7.1	5.3	2.933
Kiiminki	6.3	2.9	1.910
Haukipudas	5.9	4.8	5.670
Ii	6.8	2.0	7.359
Kuivaniemi	6.2	12.1	2.180
Pudasjärvi	5.8	13.3	10.527
Taivalkoski	11.9	17.4	3.875
Kuusamo	5.5	10.8	12.064
Kuolajärvi	2.5	4.6	4.832
Kemijärvi	2.9	10.1	5.777
Rovaniemi	1.4	2.4	10.955
Tervola	4.5	7.5	3.747
Simo	9.9	7.9	4.011
Kemin mlk	5.9	11.6	7.345
Alatornio	1.9	7.0	7.987
Karunki	0.6	14.4	2.371
Ylitornio	0.9	14.2	5.169
Turtola	0.8	7.8	2.093
Kolari	0.6	4.0	2.191
Muonionniska	0.6	2.4	1.411
Enontekiö	-	8.9	1.044
Kittilä	1.3	2.7	3.980
Sodankylä	1.7	4.1	5.638
Inari	0.4	5.4	1.891
Utsjoki	-	2.9	509
Yht. mlk	7.0	8.7	297.871
Koko lääni	7.1	8.9	328.311
Koko maa	5.1	5.9	3.115.197
siitä kaup.	4.8	6.3	456.873
" mlk	5.1	5.8	2.658.324

Maastamuutto oli Pohjois-Suomesta vilkkaampaa kuin maasta keskimäärin. Kaupungeista lähdettiin pois likimain yhtä vilkkaasti kuin maaseudultakin. Poissa olevia oli Pohjois-Suomen kaupunkien ja maalaiskuntien kesken likimain yhtä paljon, vajaat 9 prosenttia. Tämä oli (vähemmän) kuin maassa keskimäärin (5.9), mikä osoittaa pohjoissuomalaisien joutuneen hakemaan työtä kotiseutunsa ulkopuolelta enemmän kuin maassa keskimäärin.

Maasta muuttaneita oli keskimääräistä enemmän (Pohjois-Suomen keskiarvon 7.1 % yli) seuraavista kunnista: Kemi, Sievi, Rautio, Kalajoki, Merijärvi, Oulainen, Pyhäjoki, Salon pit., Rantsila, Siikajoki, Hailuoto, Pyhäjärvi, Reijärvi, Haapajärvi, Kärämäki, Alavieska, Vihanti, Paavola, Revonlahti, Nivala, Haapavesi, Pulkkila, Piippola, Pyhäntä, Kestilä, Säräisniemi, Paltamo, Kuhmo, Hyrynsalmi, Suomussalmi, Puolanka, Muhos, Tyrnävä, Lumijoki, Liminka, Taivalkoski 11.9 ja Simo 9.9. Huomio kiinnittyy siihen, että alueilta, missä tukkityömaita oli runsaasti, ulos muutto oli keskimääräistä alhaisempi. Hyvin vähän muutettiin myös perimmäisestä Lapista, missä luontoiselinkeinoilla oli suuri sija. Voimakkaimmat maastamuuttokunnat olivat rannikolla, missä maanomistukseen liittyvät ongelmat olivat läänin vaikeimmat, missä myös irtainta väestöä oli keskimääräistä enemmän ja missä myös metsiä oli keskimääräistä vähemmän. Useimmat näistä kunnista olivat myös alun alkaen punaisia. Maastamuutto heijastaa siis

varsin hyvin työttömyyttä ja alueen taloudellisia vaikeuksia ja on myös yhteydessä alueen punaisuuteen. Havainto on sama, jonka Anna-Leena Toivonen on tehnyt Pohjanmaalta. Muuttoalttius ulkomaille oli suurin köyhillä talonpoikais- ja irtolaisalueilla. Lähtöalttius oli suurin tulevaisuudenongelmiensa parissa kamppailevilla nuorilla.²⁴¹

Asuinpaikastaan poissa olevaa väestöä oli Pohjois-Suomessa keskimääräistä (8.9 %) enemmän seuraavissa kunnissa: Oulu, Raabe, Kemi ja Tornio eli kaikki kaupungit Kajaanin lukuunottamatta, sekä maalaiskunnat Sievi, Rautio, Kalajoki, Merijärvi, Oulainen, Pyhäjoki, Salon kplli, Salon pit., Rantsila, Paavola, Revonlahti, Siikajoki, Hailuoto, Pyhäjärvi, Reisjärvi, Haapajärvi, Pulkkila, Kestilä, Kuhmo, Puolanka, Tyrnävä, Lumijoki, Kempele, Oulujoki, Kuivaniemi, Pudasjärvi, Taivalkoski, Kuusamo, Kemijärvi, Kemin mlk, Karunki ja Ylitornio. Havainto on sama kuin edellä. Poissaolevaa väestöä on eniten suurin piirtein samoista kunnista kuin niistä joista siirtolaisuus oli runsasta. Sekä korkea siirtolaisuusaste että työnhaku kotimaansa muilta paikkakunnilta heijasti asuinseudun työllisyysvaikeuksia. Metsätyöpitäjistä, kuten mm. Kuolajärveltä muutettiin hyvin vähän ja poissa olevaa väestöä sieltä oli kymmenvuotiskautena vain 4.6 %, kun taas sen naapuripitäjästä Kuusamosta oli poissa olevia 10.8 %, mistä

---

241 Toivonen Anna-Leena, Etelä-Pohjanmaan valtameren takainen siirtolaisuus 1867-1930 s. 84-89, 246.

luvusta - yhteensä 1465 henkilöä - oli Venäjällä 245 ja Amerikassa 907 henkilöä.²⁴² Kuusamolaisia muutti vuosiosadan vaihteessa varsin runsaasti Venäjälle ja Ruijan rannikolle.²⁴³ Väestöä vetivät puoleensa Pohjanlahden rannikon teollisuusalueet, kuten Kemi. Sinne tulleista työläisistä enin osa oli Oulun eteläpuoliselta alueelta sekä Pohjois-Savosta tullutta irtolaisväestöä.²⁴⁴

41. Hitaan väestönkasvun alueet

Kymmenvuotiskautena 1901-1910 lisääntyi Pohjois-Suomen kuntien asukasluku - muuttoliike ja luonnollinen lisäys huomioon ottaen - keskimäärin 15.8 % (koko maassa 10.8 %). Tämän keskiarvon alapuolelle jäivät seuraavat kunnat (ks. liitetäulu): Tornio, Sievi, Alavieska, Kalajoki, Merijärvi, Pyhäjoki, Salon pit., Vihanti, Rantsila, Revonlahti, Siikajoki, Hailuoto, Pyhäjärvi, Reijärvi, Haapajärvi, Nivala, Haapavesi, Pulkkila, Piippola, Pyhäntä, Kestilä, Paltamo, Kajaanin mlk, Sotkamo, Kuhmoniemi, Ristijärvi, Hyrynsalmi, Suomussalmi, Puolanka, Utajärvi, Muhos, Tyrnävä, Temmes, Lumijoki, Liminka, Kempele, Kiiminki, Ii, Kuivaniemi, Pudasjärvi, Karunki, Turtola, Enontekiö ja Utsjoki. Väestönkasvu oli keskimääräistä hitaampaa suurin piirtein samoissa kunnissa, mistä lähtijöitä ja poissaolevia oli keskimääräistä

242 SVT em. tilasto s. 45-47.

243 Onnela Samuli, Nälkä, agentit, Amerikan kuume vai asevelvollisuus? Scripta Historica IV s. 108, 117; Onnela Samuli, Muurmannin rannan luterilaiset v. 1887-1888, s. 67.

244 Hedman s. 468-472.

enemmän. Väestön vaihtuvuus oli keskimääräistä hitaampaa. Nämä kunnat korreloivat varsin hyvin punaisen värin kanssa. Pienimmän väestökasvun kunnat olivat punaiset kunnat Vihanti (kasvu 5.5 %), Rantsila (7.3), Revonlahti (0.7), Siikajoki (6.1), Pulkkila (5.8), Piippola (4.0), Pyhäntä (4.0), Kestilä (7.7), Sotkamo (7.2), Ristijärvi (5.1), Suomussalmi (1.2), Utajärvi (4.1), Muhos (-2.2), Temmes (±0), Lumijoki (3.1) ja Liminka (3.6). Poikkeuksia tästä olivat mm. maan perimmäisin kunta Utsjoki (2.6), Hailuoto (6.1) ja Nivala (7.8). Kasvu niissä oli vähäistä, mutta poliittinen ilmasto säilyi porvarillisena.

Pitemmällä aikavälillä tarkasteltuna on juuri muuttotappio ollut se tekijä, joka on vaikuttanut eniten väestönkasvun kokonaiskuvaan. Reino Lennon tutkimuksen mukaan²⁴⁵ muuttotappio oli ajanjaksona 1921-1939 Pohjois-Suomessa mittavinta Ylivieskan seudulla (-11.9 promillea), Revonlahdella (-12.7), Reisjärvellä (-8.5), Piippolassa (9.9), Tyrnävällä (-10.5), Temmeksellä (-13.1), Lumijoella (-8.5), Limingassa (-9.1), Oulunsalossa (-10.4), Oulujoella (-7.4), Iissä (-6.0) ja Torniossa ja ympäristössä (-2.9). Koko Oulun läänissä oli muuttovoitto Lennon mukaan vuosina 1901-1910 läänin maalaiskunnissa tuhatta henkeä kohden +0.3 promillea ja

²⁴⁵ Lento Reino, Maassamuutto ja siihen vaikuttaneet tekijät Suomessa vuosina 1878-1939 Taulu IX.

seuraavalla vuosikymmenellä puoli promillea (koko maassa muuttovoitto 1901-1910 19.7 promillea ja 1911-1920 11.9 promillea).²⁴⁶ Jutikkalan mukaan pahimmat muuttotappioalueet ajanjaksona 1878-1939 olivat itärajan kunnat Kuhmosta Kuusamoon. Tämän alueen tappio kunnittain vaihteli 100-1800 korkeimman lukeman ollessa Suomussalmella. Rannikkoseudun kuntien tappio oli noin sata henkeä kuntaa kohden.²⁴⁷ Väkiluvun määrän huomioon ottaen - itärajan kunnat suuria ja väkirikkaita, rannikon kunnat taas pieniä, joskin tiheämmin asuttuja - suurimmat muuttotappiot tulivat juuri läänin itäosien korpikuntien ja käyhemmän ja väkirikkaamman rannikkoseudun osalle. Näiltä alueilta, missä työllisyys oli huono ja väkeä oli paljon, siirryttiin ulkomaille tai rannikkoseudun teollisuuskeskuksiin tahi sitten pohjoisen savotoille.²⁴⁸

42. Voimakkaan väestökasvun alueet

Kymmenvuotiskautena 1901-1910 lisääntyi Pohjois-Suomen väkiluku keskimäärin 15.8 %. Tämän määrän ylittivät seuraavat kunnat: Oulu, Raahen, Kemi (54.8 %), Kaajaani (123.0 %), Rautio, Ylivieska, Oulainen, Salonkappeli, Paavola, Kärsämäki, Säräisniemi (51.5 %),

²⁴⁶ Lento Reino s. 81.

²⁴⁷ Jutikkala Eino, Suomen historian kartasto s. 61-64.

²⁴⁸ Lento Reino s. 44-49; Jutikkala, Suomen historian kartasto s. 61-64; Lento Reino, Suomen muutto- ja väestöliikkeet, Oma maa XII s. 194-199. -Väestökehityksestä ks. myös Strömmer Aarno, Väestöllinen muuttuminen Suomessa s. 75-76.

Oulunsalo (47.2 %), Ylikiiminki, Haukipudas (33.4), Taivalkoski (34.3), Kuusamo, Kuolajärvi (38.3), Kemi-järvi, Rovaniemi, Tervola, Simo, Kemin mlk (24.6), Alatornio, Kolari (26.0), Kittilä, Sodankylä (34.6) ja Inari (25.2). Eniten kasvoivat teollistuvat kaupungit Kemi ja Kajaani sekä metsätyövaltaiset kunnat Kuolajärvi, Sodankylä, Taivalkoski ja Kolari sekä rannikkoalueen jokisuiden kunnat, Kemin mlk, Oulunsalo, Haukipudas ja Simo. Väestökehitys kuvaa myös kasvukeskusten syntymistä. Kainuussa alkoi Kajaani rautatien tulon jälkeen (1904) voimakkaasti nousta imien väestöä ympäröivistä maalaiskunnista.²⁴⁹ Ylivoimaisesti eniten veti väestöä kuitenkin Pohjois-Suomen talouselämän keskus Oulu, joka kymmenessä vuodessa lisäsi väkilukuaan lähes 4.000 henkilöä eli yli 18 prosenttia. Perä-Pohjolan voimakkaimpana kasvualueena oli Kemi, Rovaniemenkin noustessa voimakkaasti rautatien valmistuttua sinne 1907-1909.²⁵⁰

Pitemmällä aikavälillä tarkasteltuna väestöä imevät kasvukeskukset olivat Jutikkalan mukaan vuosina 1789-1939 Kajaani, Oulu, Raahе, Kemi, Tornio, Haukipudas, Oulun ympäristökunnat, Ylivieska, Kuolajärvi, Kemi-järvi, Rovaniemi ja Sodankylä.²⁵⁰ Paikkakunnat ovat likimain samat, jotka myös 1900-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä vetivät uutta väestöä.

249 Heikurainen Leo, Pohjois-Pohjanmaa. Oma maa XII s.10-12; Lento Reino, Maassamuutto...s.168.

250 Lento Reino, Maassamuutto...s.157, 166-167.

250 Jutikkala Eino, Suomen historian kartasto s. 62-63.

43. Työntö ja veto ja punaiset alueet

Pohjois-Suomen maaseutu työnsi 1900-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä liikaväestöään kehittyviin teollisuuskeskuksiin sekä pohjoisille savotoille, mutta voimakkaasti myös ulkomaille. Lähtijöitä oli suhteellisesti runsaimmin niistä kunnista, missä maatalouden liikaväestöön liittyvät ongelmat olivat suurimmat. Kehityslinja oli yhtäläinen maan kokonaiskehityksen kanssa, kun isonjaon ja uudisjaon edistyminen 1800-luvun lopulla oli vaikeutti vuokraajien ja vähitellen myös irtaimen väestön toimeentuloa. Liikettä edisti myös puun arvon nousu ja teollistuminen, joka toisaalta ajoi maanomistajien kannalta liian halvalla puutavaraa käyttäneet alustalaiset ja loiset pois tiloilta, kuitenkin samalla toisaalta houkutellen maaseudun liikaväestöä teollisuusalueille, jossa maksettiin parempaa palkkaa kuin maataloudessa.²⁵¹ Muuttajat olivatkin parhaassa työiässä (25-29 vuotiaita) olevia ja päivätyöläisten korkea määrä korreloituu muuttoalueiden kanssa. Näin maaltamuutto suurimmalta osin oli tilattoman väestön sekä pientilallisten liikettä.²⁵²

Paitsi että muuttoliike suuntautui Oulun läänin koillisilta ja itäisiltä alueilta rannikolle ja pohjoiseen tapahtui vuosisadan alussa varsin voimakasta muuttoliikettä myös etelästä pohjoiseen. Lennon mukaan Oulun

²⁵¹ Lento Reino, Maassamuutto...s. 52-53; Toivonen s.245-250.

²⁵² Lento Reino, Maassamuutto...s. 94,101; Toivonen s.246.

läänin ja Lapin muuttovoitto 1881-1890 oli 11.5 promillea tuhatta henkilöä kohden ja ajanjaksona 1891-1900 12.8 promillea, 1901-1910 12.8 promillea ja 1911-1920 3.5 promillea. Vuosisadan vaihteen ja alun rautatienrakennustyömaat, pohjoiset metsätyöt sekä uudisviljelyskin vetivät väestöä pohjoiseen.²⁵³

Pohjois-Suomen maaseudulta muuttaneet olivat, samoin kuin etelämpääkin pohjoiseen muuttaneet maan "liikaväestöön" kuuluvia ja sosiaaliselta asemaltaan keskimääräistä köyhempiä. Etelämpää muuttaneet olivat lähöisin mm. Pohjois-Savon ja Länsi-Suomen torppari- ja pientilavaltaisilta seuduilta.²⁵⁴ Nämä olivat todennäköisesti myös lähtöseudullaan jo sosialismiin perheytyneitä ja esiintyivät monin paikoin työväenyhdistysten perustajina ja johtohenkilöinä.²⁵⁵ Joka tapauksessa voimakkaan muuttamisen lähtöalueet korreloivat sosialisten ja yhteiskunnallisten ongelma-alueiden ja myös punaisten kuntien kanssa. Samoin korreloivat muuttovoittoiset alueet - muutamain poikkeuksin, kuten mm. Rovaniemi - punaisten alueiden kanssa, ts. minne tätä työtöntä ja sosiaalisesti alempitasoista väestöä tuli, siellä myös sosialismi oli voimakasta.

253 Lento Reino, Maassamuutto...s. 167-168, 175-179. Ks. myös Mäki Antti, Maaltapako. Oma maa I s. 465-466.

254 Lento Reino, Maassamuutto...s. 53, 101. Ks. myös Kyllönen, Kommunismi Kuusamossa s. 15-20, jossa seurakunnan muuttokirjoihin perustuen osoitetaan muuttajien olleen pääasiassa Pohjois-Savon ja Kainuun köyhälistöä.

255 Näin oli asian laita mm. Kuusamossa, Kyllönen s.15-20; Muuttajat olivat yleensäkin koko maassa tilattomien sekä talollisten lapsia, joilla ei ollut elinmahdollisuuksia kotiseudullaan (Oittinen s. 45-47).

5. Sosiaaliset olot ja punaiset alueet

Sosiaaliset olot on jo edellä olevissa luvuissa havaittu huonommiksi punaisissa kunnissa kuin porvarillisissa. Sosiaalisia oloja voidaan mitata vielä sen mukaan, missä määrin kunnissa jaettiin köyhäinhoitoapua asukasta kohden ja paljonko väestöstä oli tällaista apua saavia.

Liitteenä (Liite 10³) olevasta asetelmasta havaitaan, että köyhäinhoitoa sai vuonna 1901 Oulun läänin kaupungeissa 2.43 % väestöstä. Koko maan kaupunkien vastaava luku oli 2.42 %. Vähiten jakoi Oulun läänissä apua Kajaanin kaupunki (1.75) ja eniten Tornio (2.62). Mutta v. 1910 oli tilanne kaupunkien osalta huomattavasti huonontunut. Koko maan kaupungeissa köyhäinhoitoapua sai vain 2.30 % väestöstä, mutta Oulun läänin kaupungeissa jo 3.41 %, Nyt oli Kajaani kärjessä (4.23), mikä selittyy sillä, että Kainuun maaseudun irtonainen väestö oli alkanut siirtyä kihlakunnan pääkaupunkiin. Samoin oli käynyt läänin kaikille kaupungeille. Oulu jakoi apua jo 3.29 %:lle väestöstä, Raahel 4.00 %:lle, Kemi 3.02 %:lle ja Tornio 3.15 %:lle. Maan keskiarvot ylitettiin siten reilusti.

Maalaiskunnissa oli kehitys tänä kymmenvuotiskautena päinvastainen. V. 1901 jaettiin maan maalaiskunnissa köyhäinhoitoapua 2.31 %:lle väestöstä, mutta Oulun läänin maalaiskunnissa 3.06 %:lle. V. 1910 koko maan

maalaiskuntien prosentti oli 2.24 ja Oulun läänin maalaiskuntien lähelle tätä eli 2.54 %. Köyhä väestö oli purkautunut kaupunkeihin lisäten kaupunkien rasituksia ja samalla lisäten kaupunkien edellytyksiä muuttua poliittisesti radikaalimmiksi ja nimenomaan vasemmiston kannalta edullisemmiksi.

Edelleen liitetaulukosta ilmenee, että v. 1901 oli läänin maalaiskuntien keskiarvolukeman 3.06 % ylitäviä seuraavat: Ylivieska, Merijärvi, Vihanti, Rantsila, Paavola, Revonlahti, Siikajoki, Pyhäjärvi, Haapajärvi, Nivala, Kärsämäki, Haapavesi, Pulkkila, Pyhäntä, Piippola, Kajaanin mlk, Sotkamo, Kuhmo, Säräisniemi, Ristijärvi, Hyrynsalmi, Puolanka, Muhos, Temmes, Tyrnävä, Lumijoki, Liminka, Kempele, Oulun pit., Ylikiiminki, Haukipudas, Kuivaniemi, Pudasjärvi ja Taivalkoski. Lähes kaikki kunnat lukeutuvat punaisiin tai ovat lähellä rajatapausta. Selvimpiä poikkeuksia ovat Ylivieska, Nivala, Kärsämäki, Ylikiiminki, Pudasjärvi ja Taivalkoski.

V. 1910 ylittivät läänin maalaiskuntien keskiarvon 2.54 seuraavat kunnat: Oulun pit., Merijärvi, Ylivieska, Rantsila, Revonlahti, Siikajoki, Reisjärvi, Haapajärvi, Nivala, Kärsämäki, Haapavesi, Pulkkila, Piippola, Keskilä, Paltamo, Kajaanin mlk, Kuhmo, Säräisniemi, Ristijärvi, Hyrynsalmi, Utajärvi, Muhos, Temmes, Tyrnävä, Lumijoki, Liminka, Kempele, Oulunsalo, Ylikiiminki, Kiiminki, Haukipudas, Ii, Pudasjärvi, Taivalkoski, Kuusamo, Kemin mlk

ja Muonionniska. Edelleen ovat luettelossa pääasiassa punaiset kunnat, köyhät ja loisvaltaiset Oulujokivarren ja Kainuun kunnat kuten v. 1901, mutta mukana ovat myös Koillismaan kunnat, joskin rajatapauksina. Huomio kiinnittyy siihen, että köyhäinhoitorasitus on tullut lisääntyvässä määrin jokisuiden kuntien osaksi, sellaisiin kuin Kemin maalaiskuntaan, Haukiputaalle ja Iihin, jonne väestöä muutti. Mutta täydellisen poikkeuksen tästä osoittaa Kuolajärvi, jossa v. 1901 eikä myöskään 1910 ollut paljon apua saavia. Kuolajärven väestöhän lisääntyi juuri tukkiliikkeen vaikutuksesta voimakkaasti, mutta huollettavien määrä ei kuitenkaan suhteessa kasvanut. Tämä on kai tulkittava hyvän työllisyyden ansioksi. Yleensäkin Lapin kunnissa samasta syystä köyhäinhoito-apua saavien määrä yltänyt läänin keskiarvon lukemiin.

Näin siis karkeasti ottaen - eräin poikkeuksin - köyhäinhoitotilasto kuvastaa v. 1901 poliittisen radikaalismin edellytyksiä, jotka ovat yhteneväiset punaisten ilmastoalueiden kanssa. Vuoteen 1910 mennessä köyhä väestö oli suuressa määrin purkautunut kaupunkeihin lisäten avustettavien suhteellista määrää niissä. Suurimmat rasitukset henkeä kohden tulivat v. 1901 Suomussalmen kunnan osalle, jossa vaivaishoidon rasitukset olivat korkeimmat koko maassa eli 4.09 mk/henkilö (Oulun läänissä keskimäärin 1.98 mk/henkilö). Kaupungeista oli maan suurin rasitus Torniolle (5.42 mk/henkilö).²⁵⁶

---

256 SVT XXI A.9. Köyhäinhoito Suomessa v. 1901 s. 19-20.

Köyhyyden ja kurjuuden pesäpaikoiksi Pohjois-Suomessa olivat muodostuneet Kajaanin kihlakunnan ja Haapajärven kihlakunnan alueet. Erityisesti Kajaanin kihlakunnassa olivat perheet suuria, asunnot ahtaat ja kurjat.²⁵⁷

Heikoimmassa asemassa noilla alueilla olivat "paikoillaan olijat", köyhät tilalliset ja mökkiläiset, kun taas kiertelevät irtolaiset tulivat paremmin toimeen liikkuvuutensa ansiosta, joskin näiden ollessa töissä kaukaisilla savotoilla, jäivät perheet useinkin kunnan niskoille²⁵⁸ ja siten kärjistivät seudun poliittista ilmastoa.²⁵⁹

---

257 Haatanen Pekka, Suomen maalausköyhälistö s.149,154-155. Oloja ovat kuvanneet mm. Ilmari Kianto Ryysyrannan Joosepissa sekä Päivälehdessä toimittaja Kalle Kajander. Kuvausten aitoutta ei ole syytä epäillä ja niissä kerrottu kurjuus korreloituu punaisuuden asteen kanssa (Haatanen s. 157-166).

258 Haatanen s. 155.

259 Haatanen s. 165-166.

6. Isonjaon viivästyminen ja poliittinen ilmasto

Suurin osa Pohjois-Suomea oli saatettu isonjaon piiriin 1800-luvun loppuun mennessä. Maa Kajaanin kihlakunnan etelärajaa myöten sekä Pohjanlahden rannikko Torniota myöten oli jaettu jo vuoteen 1848 mennessä. Kajaanin kihlakunnassa tuolloin isojako aloitettiin ja Kemin sekä Lapin kihlakunnissa maanmittaustoimia suunniteltiin. Vain Oulun kihlakunnan koillisissa osissa isonjaon toimittamisesta päättäminenkin oli vielä toteuttamatta.²⁶⁰

Syynä tähän asiantilaan olivat lähes sata vuotta aikaisemmin solmitut knihtisopimukset. Nämä sopimukset oli sopinut Oulun läänin kuvernööri Carpelan v. 1788 Kajaanin kihlakuntalaisten ja v. 1789 Kemijärven, Kuolajärven ja Kuusamon talonpoikain kanssa.^{x)} Talonpoikain velvollisuutena oli puolustaa itärajaa Venäjää vastaan

260 Nohrström Walter, Isotjaot Suomessa Venäjänvallan aikana. Suomen maanmittauksen historia II s. 49.

x) Knihtisopimus liittyy Kustaa III:n pyrkimykseen saada lisäjoukkoja Venäjän sodan aikana. Talonpoikainen nostoväki suhtautuikin monin paikoin Itä-Suomea innolla hyökkäysajatuksiin. Oulun läänin maaherra Johan Fredrik Carpelan ilmoitti "Oulun vapaajoukkojen" vahvuudeksi noin 1000 miestä ja lisäksi maaseudulta 1500 miestä. Lisäksi hän solmi Hyrynsälmen ja Paltamon väen kanssa sopimuksen, jolla näiden pitäjien väki vapautettiin isostajaosta, jos nämä asettavat erityisen ruodutetun 300-miehisen jääkäripataljoonan ja yhtä suuren joukon nostoväkeä. Näiden joukkojen aliupseerit eivät kuitenkaan saaneet palkkojaan, minkä vuoksi he uhkasivat mennä "ryssän puolelle, joka maksaa hyvin". -Vastaavanlaisen sopimuksen Carpelan solmi Kuusamon, Kemijärven ja Kuolajärven talonpoikain kanssa. Pitäjät varustivat yhteensä 100 nostomiestä. (Alanen Aulis J., Suomen historia kustavilaisella ajalla. Suomen Historia X s. 436). -Kainuun knihtisopimukset purkautuivat jo varhain 1800-luvulla ja isojako pantiin toimeen. Vaikeudet sopimusten purkamiseksi koskivat sen jälkeen enää Koillismaan sopimuksia.

ja tästä velvollisuudestaan he saivat "ikuisen omistusoikeuden" pitäjäinsä maahan.²⁶¹ Suomen autonomian aikana oli jo 1860-luvulta lähtien ryhdytty isoajakoa toimittamaan Kajaanin kihlakunnassa sillä perusteella, että puolustusvelvollisuudet olivat maan siirryttyä Venäjän vallan alle lakanneet ja siksi, että Kajaanin kihlakuntaan oli tällä väin syntynyt 250 sellaista uudistilaa, joihin ruotusopimusta ei voitu soveltaa. Isojako toteutettiin Kajaanin kihlakunnassa 1864-1879 jakamalla Paltamon, Sotkamon ja Hyrynsalmen suurpitäjät 9 maalaiskuntaan, mikä tilanne vallitsi vielä 1900-luvun alussa.²⁶² Tähän mennessä oli toteutettu isojako myös Pudasjärvellä (asetus vuodelta 1836), Rovaniemellä (1849-57) ja vihdoin 1890-luvulla myös Kittilässä ja Sodankylässä, joiden kummankin pitäjän mökkiläisille erotettiin itsenäisiä tiloja.²⁶³

61. Koillis-Suomen knihtisopimukset

Mutta ongelmalliseksi muodostui Kemijärven, Kuolajärven ja Kuusamon pitäjäläisten verollepano ja liikamaiden erottaminen. Nämä sopimukset olivat poikenneet kaikista muista aikaisemmin solmituista knihtisopimuksista tavanomaista suurempien vapauksien vuoksi,²⁶⁴ mihin oli

261 Halila Aimo, Pohjois-Pohjanmaa ja Lappi 1721-75. Pohjois-Pohjanmaan ja Lapin historia V s.396-403;

Nohrström s. 49.

262 Nohrström s. 49-57.

263 Nohrström s. 54-63.

264 Heikinheimo A.M., Kemijärven, Kuolajärven ja Kuusamon knihtikontrahdit s. 41.

ollut syynä varsinkin Kuusamon "kahtiavetoinen asema" sekä Venäjän että Ruotsin verottaessa 1700-luvulla aluetta ja kuusamolai- sten joutuessa omin päin turvaamaan rajojaan ja "hoitamaan ulkopoliitiikkaansa", kuten Aimo Halila huomauttaa.²⁶⁵ Näiden kolmen pitäjän väestöä yritettiin jo 1850 suostuttaa isoonjakoon ja verollepanoon, mutta tuloksetta, koska pitäjäläiset vetosivat knihtisopimuksen "ikuisiin" verovapauksiin ja vapautukseen isostajaosta.²⁶⁶

Isonjaon tultua suoritetuksi Pudasjärvellä ja Taivalkoskella ja maanmittausväen vapauduttua tehtävistään siellä ryhdyttiin koillisten knihtipitäjien väestöä nyt pakottamaan isoonjakoon. Vuonna 1867 senaatti tiedusteli millä ehdoilla pitäjät suostuivat isonjaon toimittamiseen, mutta väestö pani edelleen vastaan. Läänin kuvernööri esitti välitysehdotuksessaan, että maa mitattaisiin kokonaan valtion kustannuksella, päin vastoin kuin yleensä ja että liikamaat erotettaisiin, edelleen päin vastoin kuin yleensä, kokonaan valtion kustannuksella ja että maata annettaisiin "runsaasti", minkä ohella maanomistajille annettaisiin oikeus "opteerata maata" "mielensä mukaan" "väliaikaisen veron koroitusta vastaan".²⁶⁷

Mutta turha vaiva. Pitäjäläiset eivät nytkään suostuneet, minkä johdosta senaatti vuoden 1772 HM:n

---

265 Halila s. 396-403.

266 Nohrström s. 64.

267 Nohrström s. 65.

18 §:ään vedoten, jonka mukaan "talonpoikaisen kansan kanssa tehtyjä välikirjoja ruotujaosta oli seurattava, siksi kunnes kuningas ja säädyt näkivät tarpeelliseksi siinä kohden yhteisesti tehdä jonkun muutoksen", päätti v. 1870 ryhtyä toimiin ruotusopimuksen kumoamiseksi. Esitys tästä annettiin vuoden 1872 valtiopäiville, mutta koska asiasta ei säätyjen mielestä ollut riittäviä tietoja asia lykättiin neuvoteltavaksi uudelleen talonpoikien kanssa.²⁶⁸ Vuonna 1873 käydyt neuvottelut olivat taas tuloksettomat talonpoikien pysyessä taipumattomina ja vedotessa siihen, ettei sopimusta voitu yksipuolisesti purkaa.²⁶⁹

Kruunu oli kuitenkin jo koko autonomian ajan, etenkin 1850 alkaen, hivuttautunut talonpoikaisille "liikamaille" sijoittaen metsänvartijoita knihtipitäjiin ja puhuen eri yhteyksissä "kruunun metsistä" ja "kruunun liikamaista" ja myös myyden metsää valtion metsänä sellaisiltakin paikoin, mitkä talonpoikaisen ja yleisen paikallisen käsityksen mukaan kuuluivat knihtipitäjien yhteismaihin. Tämä kävi päinsä kun talolliset itsekään eivät olleet täysin selvillä knihtisopimuksen täydellisestä sisällöstä.²⁷⁰ Knihtipitäjien väestöä syytettiin tämän tästä "yhteisen metsän" haaskauksesta, ja kruunun taholta valitettiin tilannetta sekavaksi sen vuoksi, että pitäjiin

---

268 Heikinheimo s. 61-71; Nohrström s. 65-66.

269 Heikinheimo s. 72-89; Nohrström s. 66.

270 Heikinheimo s. 51-58.

oli tullut "torppareita" uudistilallisina, joista "enim-
mät" olivat asettuneet "sille ei vielä metsähallituksen
alla olevalle piirikunnan osalle" - knihtisopimuksen
mukaanhan maat olivat vain pitäjäläisten ja heidän jäl-
keläistensä omaisuutta.²⁷¹

Kysymys oli siten koko maata ajatellen poikkeuk-
sellisessa asemassa olevien pitäjien saattamisesta maan-
omistusoloiltaan yhtäläiseen asemaan, perusteena lähinnä
se, ettei etuoikeuksia pitäjillä voinut olla, koska niitä
koskevat ja niiden vastapainona olleet velvollisuudet -
sotaväen ylläpitäminen - olivat lakanneet. Kustaa III:n
tekemät sopimukset kuitenkin takasivat etuisuudet "iki-
ajoiksi" ja niitä oli sopimusta rikkomatta vaikea pois-
taa. Asteittain, tavallaan kuin "väsyttämällä" tämä kävi
päinsä. Vuosien 1877-78 valtiopäiville annettiin esitys,
jonka mukaan ruotusopimus joko kumotaan tai muutetaan
ja että ko. pitäjissä kruunulle väliaikaisesti pyykite-
tään kaikki se maa, joka jää jäljelle, sitten kun jako-
kuntalaiset ensinnä, sekä "heidän talojensa nykyisille
manttaaleille että niille uudistaloille, jotka tutkimuk-
sen mukaan voivat olla itsenäisinä tiloina."²⁷² Knihti-
sopimuksen kumoava päätös tehtiin näillä valtiopäivillä
ilman että ketään knihtipitäjän edustajaa olisi ollut
valtiopäivillä edustettuna. Kontrahtien tilalle annet-

---

271 Heikinheimo s. 55-60.

272 Nohrström s. 66; Heikinheimo s. 90-100.

tiinki 5.4.1879 asetus, jolla metsänmyynti "toistaiseksi" kiellettiin ja lohkojako isoajakoa varten päätettiin suorittaa. Talonpojille taattiin kuitenkin edelleen kruununmailla vapaa porojen laiduntaminen, niittyjen raivaaminen sekä kotitarvepuun otto.²⁷³ Tästä ei sitten enää pitkä matka isonjaon toimittamiseen ollutkaan. Kuolajärvellä lohkojako suoritettiin 1888, Kuusamossa 1886-88 ja Kemijärvellä 1886.²⁷⁴ Lopullinen isojakoaasetus kaikkien kolmen pitäjän osalta annettiin v. 1898.²⁷⁵ Isojako tuli suorittaa ensiksi Kemijärvellä, sitten Kuolajärvellä ja viimeksi Kuusamossa. Isojako tulikin kahdessa ensiksi mainitussa pitäjässä suoritetuksi tämän vuosisadan alussa, Kuolajärvellä lopullisesti v. 1932, mutta Kuusamossa isojako jäi monista eri viivytyksistä johtuen suoritettavaksi vasta 1950-luvulla eli viimeisenä koko maassa.²⁷⁶

62. Knihtipitäjien "torpparit"

Maanomistusolot vaikuttivat niin Koillismaalla kuin Kemijärvellä ja Kuolajärvelläkin siihen, ettei torpparikysymys muodostunut polttavaksi ainakaan 1800-luvun loppuun mennessä. Taivalkoskella, Pudasjärvellä, samoin kuin Rovaniemellä, Kittilässä ja Sodankylässä isojako suoritettiin siinä määrin myöhään että loisasutusta oli jo

²⁷³ Heikinheimo s. 90-93; Nohrström s. 67.

²⁷⁴ Nohrström s. 68-70.

²⁷⁵ Heikinheimo s. 170-171; Nohrström s. 74.

²⁷⁶ Nohrström s. 70-76; Haataja Kyösti, Maanmittaus itenäisyyden aikana. Suomen maanmittauksen historia II s.35.

tästä syystä varsin vähän. Yhteisille maille tai kruunun maille asettuneiden torpparien asemaa paransi se, että isonjaon yhteydessä torpat erotettiin omiksi tiloikseen, kuten Kittilän ja Sodankylän isossajaossa tapahtui. Torppia tosin tämän jälkeen vielä syntyi, mutta niitä oli 1900-luvun alussa pohjoisessa kuitenkin varsin vähän. Toisin oli Kainuussa missä tukkiliikkeen ja tervanpolton ansiosta torppia syntyi edelleen. Näin myös Lapissa 1900-luvun alussa, kuten on nähty.

Poikkeukselliseksi tässä suhteessa muodostuivatkin vain kolme pitäjää, Kemijärvi, Kuolajärvi ja Kuusamo, joissa isojako oli suorittamatta. Torpparien ja uudistilallisten asemaa ryhdyttiin näissä pitäjissä korjaamaan jo siinä vaiheessa, kun isojakopäätös oli tehty. Vuonna 1883 annetussa asetuksessa päätettiin, että Kuolajärven pitäjään perustetaan 39 uudistaloa, Kemijärvelle 28 taloa ja Kuusamoon 57 uudistilaa.²⁷⁷ Uudistaivaajien aseman tultua näin korjatuksi anoivat knihtipitäjien torpparit ja mäkitupalaiset v. 1899 senaatilta, että heidän tilansa erotettaisiin isossajaossa itsenäisiksi tiloiksi. Juuri ensimmäisten eduskuntavaalien alla v. 1906 senaatti päätti, että Kemijärven 153 torppaa erotetaan itsenäisiksi tiloiksi ja niille kullekin annetaan 35-40 ha varsinaista metsämaata. Samoin päätettiin, että kirkonmäellä sijaitsevat 36 mäkitupaa erotetaan kruunun liikamaaksi ja varataan kauppalanpaikaksi.²⁷⁸

²⁷⁷ Nohrström s. 68.

²⁷⁸ Nohrström s. 75; Heikinheimo s. 186-190.

Tämä päätös ei tyydyttänyt sen enempää torppareita kuin mäkitupalaisiakaan. Torpparit vaativat moniin aikaisempiin kruunun lupauksiin vedoten enemmän maata; mäkitupalaiset taas katsoivat heidän oikeuksiaan poljetun, kun maa tulisi kruunulle. Asia kärjisti myös varsinaisten vanhojen mantaalinomistajien ja vuokraajien välejä, koska kruunu näin laajensi koko ajan omistusoikeuttaan vastoin lupauksia, joilla isoajakoasetus oli viety läpi. Kun "torpparit", jotka olivat useimmiten talollisten vävyjä ym. sukulaisia, olivat rakentaneet talonsa talollisten tai pitäjäin yhteismaille pelkällä suullisella luvalla, ei näillä nyt ollut oikeudellista suojaa talollisia vastaan. Asia ei ratkennut vielä 1900-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä, koska isoajakoa ei saatu vielä kokonaan suoritetuksi. Seurasi välien kärjistymistä toisaalta kruunuun, toisaalta talollisten ja "torpparien" kesken; käräjäitiin ja revittiin taloja ja aitoja talojen väliltä.²⁷⁹

Kuusamossa ja Kuolajärvellä oli kehitys samanlainen. Isonjaon alkutoimet aloitettiin Kuusamossa 1902, väliaikaiset lohkot saatiin erotetuksi 1905, mutta pitäjän verollepanoehdotus valmistui vasta 1917.²⁸⁰ Kuusamon mäkitupalaiset tekivät Kemijärven torpparien tapaan v. 1910 esityksen senaatille, että heidän maa-alueensa erotettaisiin itsenäisiksi tiloiksi.²⁸¹ Senaatin päätös vuodelta

²⁷⁹ Heikinheimo s. 192-194, 180-185.

²⁸⁰ Nohrström s. 75.

²⁸¹ Nohrström s. 75; Kuusamon mäkitupalalaisten anomus v. 1910 Koillissanomat 16.7.1959.

1906, jota kemijärveläisten anomukseen oli sovellettu, näytti sopivan myös kuusamolaisiin. Näin Kuusamossa myös uskottiin, mutta kun isonjaon toteutus viivästyi, asia myös mutkistui. Sen käsittelemiseen päästiin vasta 1920-luvulla, jolloin torppia ja mäkitupia oli kaikkiaan jo 708, niistä 550 väliaikaisilla lohkoilla. Tällöin valtio kuitenkin joutui toteamaan, että vuoden 1906 asetus oli "laadittu aikana, jolloin periaatteet tällaisten alueiden itsenäisiksi tiloiksi muodostamiseksi olivat olleet aivan toiset kuin mitä ne olivat silloin kuin päätöksien täytäntöön pano oli tullut kysymykseen".²⁸² Kuusamolaisten kansanedustaja Kaarlo Hänninen (ml) sai monien vaiheiden jälkeen aikaan sen, että kaikki Kuusamon torpparit ja mäkitupalaiset saivat paitsi omat tilat myös lisämaata tiloilleen ja pääsivät näin täysin tasavertaiseen asemaan muiden manttaalinomistajain kanssa. Tämä tapahtui v. 1932, jolloin isojako oli pitäjässä toimitettu noin puolelta osin.²⁸³ Samana vuonna päättyi isojako Kuolajärvellä kokonaan. Kuolajärven torpparit ja mäkitupalaiset olivat siellä saaneet vuoden 1906 asetukseen perustuen tilansa itsenäisiksi jo v. 1910.²⁸⁴

---

282 Haataja s. 35-36.

283 Haataja s. 36-37.

284 Nohrström s. 76.

63. Vaikutukset poliittiseen ilmastoon

Isonjaon viivästymisellä on kahtalainen vaikutus näiden kolmen pitäjän poliittiseen ilmastoon. Knihtisopimusta käsittelevä, vuonna 1911 valmistunut Heikinheimon tutkimus heijastelee sen hetkisiä tunteita näissä kolmessa pitäjässä. Katkeruus valtiovaltaa kohtaan oli ainakin Kemijärvellä ja Kuusamossa selvä, Kuolajärven tilanlannetta Heikinheimo ei yhtä selvästi kuvaa. E erityistä katkeruutta Heikinheimon mukaan pitäjissä aiheutti se, että kruunu välittömästi sen jälkeen kun sopimus oli purettu, aloitti metsien myynnin ja hakkuun sekä palautti kruunulle metsämaita, jotka knihtipitäjien osalta tekivät yhteensä 1/20 koko Suomen pinta-alasta. Myymistään puista kruunu sai sen hetkisen arvion mukaan toistakymmentä miljoonaa markkaa pelkästään säästömetsistä, joita talonpojat eivät olleet hakanneet.²⁸⁵ Pitäjäläisille itselleen oli annettu metsien myyntikielto jo 1870-luvulla, mutta kruunu sen sijaan myi metsää reduktion alaisilla mailla, eikä tähän tullut muutosta, vaikka mm. kuolajärveläiset yrittivät saada anomuksellaan myyntisulun v. 1907. Lähetetty anomus venyi vuosikausia "virastokierroksella" ja kruunun harjoittama myynti vain jatkui. Tämä "väsytti" pitäjäläiset ja aiheutti heissä katkeruutta, mikä ilmeni mm. kuolajärveläisten lähetystön jättämässä kirjelmässä Helsingissä v. 1910.

---

285 Heikinheimo s. 152-154.

Kirjelmässä todetaan vääryys, joka knihtisopimuksen purkamisen yhteydessä oli tapahtunut sekä korostetaan sitä taloudellista ahdinkoa, joka on syntynyt vuodelta 1874 annetun hakkauskiellon johdosta, minkä ansiosta talolliset ovat velkaantuneet, kun taas metsähallitus on hyötynyt myymällä talonpojilta palautettuja metsiä.²⁸⁵

Oleellista tässä kehityksessä on siis se, että talollisten metsänmyynti oli Kuolajärvellä kielletty aikana, jolloin metsien arvo huimasti nousi, ja ne hakkuut, jotka siellä suuressa mitassa olivat, olivat valtion mailla tapahtuvia, mailla jotka kruunu palautti itselleen reduktion yhteydessä.

Kemijärvellä taas tilanne oli toinen. Isojako pantiin siellä toimeen näistä pitäjistä ensimmäisenä ja pitäjäläiset pääsivät valtion ohella myymään metsiään yhteisistä lohkoista, kuten savottoja koskevan luvun yhteydessä on todettu. Kuulusahan oli Kemijärven Iso kylän suuri lohko, jonka Kemi Oy osti "edullisesti". Voisi ehkä jo sanoa, että Kemiyhtiö ja valtio yhdessä harjoittivat "riistoa" entisillä knihtipitäjien mailla.

Kuusamossa taas isojako oli vielä niin alkuteki- jöissään, ettei metsää myynyt täällä valtio sen enempää kuin yksityisetkään. Valtion maiksi metsiä ei ollut vielä palautettu eikä niitä tullut paljon Kuusamosta

---

285 Heikinheimo s. 180-182; hakkuukielloista ja niiden vaikutuksista ks. myös Meinander, Virkeshushällning... s. 91-97.

erotetuksi myöhemminkään. Lohkot sen sijaan pääsivät myymään metsää vuonna 1905, jolloin savottatyöt Kuusamossa vasta pääsivät käyntiin. Vedet kuitenkin virtaavat Kuusamosta pääasiassa itään, joten uitot jäivät vähäisemmiksi. Pääosa hakkuista tehtiin ruotsalaisten yhtiöiden toimesta, joiden kanssa kuusamolaiset tulivat hyvin toimeen, eikä edes lakkoja seudulla ollut, lukuunottamatta yhtä, muukalaisten "sosialistien" Oulankajoella toimeenpanemaa, jolle kuusamolaiset antoivat tuomion.²⁸⁶ Kuusamolaiset oppivat tällöin, näiden lakkokokemusten perusteella luottamaan vain itseensä, vanhasuomalaisiin -maalaisliittolaisiin ja osuustoimintaan, kuten sen aikaiset kuusamolaiset vieläkin senhetkisiä tunteita 1970-luvulla muistelevat.²⁸⁷

Vastaavanlaista maalaisliittoon luottamista kertoo myös Heikinheimo 1900-luvun ensimmäiseltä vuosikymmeneltä. Hän ketoo, että knihtipitäjäläisissä on voimakas vastenmielisyys kaikkia metsäviranomaisia vastaan ja että suuri osa maanviljelijöistä etsii turvaa mikä mistäkin ja "viime aikoina kuvitellen maalaisliittoa pelastuksenaan".²⁸⁸ Kemijärvellä ja Kuusamossa maata omistaneet pitäjäläiset näkyvästi nojasivat porvarillisiin puolueisiin, kun Kuolajärvellä taas, joka asemassaan tältäkin osin oli joutunut toisia kurjempaan asemaan, alistui ja katkeroitui

---

286 Kyllönen s. 92-93; "Suti" (Sulo Lapola), Sosialismia vastaan. Liitto 6.8.1975

287 "Suti" em. kirjoitus.

288 Heikinheimo s. 54

yhtä hyvin valtiota ja metsähallitusta kohtaan kuin se oli menettänyt luottamuksensa ja uskonsa myös kirkkoa, pappeja ja yhteiskuntaakin kohtaan. Kuolajärveen voitiin hyvin soveltaa kuvaa, jonka Heikinheimo knihtipitäjäläisten tunteista tuona aikana piirtää sanoessaan knihtipitäjäläisten "esi-isien verellään ostaneen edut",^{x)} joista nämä eivät leiritulillaan voineet uneksiakaan, että jo pojanpoikansa kolmannessa ja neljännessä polvessa ne menettäisivät.²⁸⁹

---

289 Heikinheimo s. 154.

x) Tosiasiassa knihtipitäjäläisten ei koskaan tarvinnut käydä aseelliseen yhteenottoon venäläisten kanssa (Ks. mm. Alanen s. 435-436).

7. Liikenneyhteydet ja sosialismi

Liikenneyhteyksillä katsotaan olevan merkitystä poliittiseen käyttäytymiseen. Hyvät yhteydet edistivät aatteiden leviämistä, syrjäseuduille taas niiden on vaikeampi päästä. Sosialismin leviämiselle oli merkitystä rautatieverkon edistymisellä, toisaalta taas eristyneisyys ja olojen kehittymättömyys aiheuttaa eristyneisyyttä, katkeruutta ja kaunaisuutta, joka saattaa purkautua poliittisenaradikalismina, "korpikommunismina".²⁹⁰

Maantieverkon suhteen Pohjois-Suomi oli maan muihin osiin nähden huonommassa asemassa. V. 1900 oli Oulun läänissä 1 tiekilometri 31.8 Km² kohden ja 52.1 asukasta kohden, koko maassa vastaavat luvut olivat 7.4 ja 53.0.²⁹¹ Vuosisadan alkuun sattuneet katovuodet olivat vaikeat juuri läänin itäisissä osissa, jonne liikenneyhteydet olivat huonot ja missä maatalous ei ollut päässyt juuri tästä syystä kehittymään, kuten läänin maaherra Savander kertomuksessaan lääninsä tilasta v. 1903 kirjoittaa.²⁹² Tiedön puutteesta ja olojen kehittymättömyydestä maaherran mukaan kärsivät eniten Kajaanin kihlakunnan pitäjät, joissa oleva suuri irtonaisen väestön määrä sekä tämän luokan muita näkyvämpi köyhyys ja velkaantuneisuus sekä toistuvat katovuodet ovat saattaneet alueet kestäättömään

²⁹⁰ Rydenfelt s. 339-340; Nousiainen s. 147; Haatanen s. 164-165.

²⁹¹ Bidrag till Finlands officiella statistik II Öfversikt af Finlands ekonomiska tillstånd 8. s. 209.

²⁹² OMA Oulun lääninkanslian arkisto. Lääninkanslia H b:9 Maaherran vuosikertomus v. 1903 s. 1-7.

tilaan.²⁹³ Ainoa henkireikä Kainuusta ulos Ouluun oli vielä tuolloin Oulujoen vesistö, mutta jonkassengin liikennettä hallitsivat puutavarayhtiöt, jotka uitoillaan vahingoittivat vesiä haitaten näin kalastuselinkei- non harjoittamista.²⁹⁴

Varsinaisia liikenneväyliä olivatkin rautatiet. Rautatie tuli Ouluun v. 1896 ja sitä jatkettiin siitä Tornioon v. 1894-1903, Kemin satamaan v. 1903 ja Rovaniemelle v. 1909.²⁹⁵ Tämän pitemmälle rautatiet eivät tarkasteltavana aikana pohjoisessa edenneetkään. Itä-Suomessa ratatyöt edistyivät niin, että rautatie tuli Iisalmesta Kajaaniin vuosina 1901-1904.²⁹⁶

Rautateiden rakentamisella oli suuri merkitys seudun työllisyyteen. Työmaat kokosivat laajoilta alueilta työtöntä ja irtonaista väestöä^{x)} ja työmaat olivat tämän vuoksi edullisia kohteita sosialismin edistämiseksi. Niinpä Oulussa sosialistista aluejärjestöä perustettaessa rautatieläisyhdistykset olivat eräitä aktiivisimpia yhdistyksiä.²⁹⁷ Tunnustuksen rautatieläisille antoi maaliskuussa 1906 äsken perustettu sosialistinen Kansan Tahto kiittäen rautatieläisten järjestäytymisaktiivisuutta, "yhteishenkeä ja veljeyttä" ja kehottaa näitäkin varojen keräykseen Kuolajärvellä ja muualla pohjoisilla

293 em. kertomus s. 11-14.

294 em. maaherran kertomus s. 14-15.

295 Suomen Valtionrautatiet. Historiallistaloudellinen kertomus I s. 376, 161, 165 ja II s. 58-59, 137-144, 145.

296 Suomen Valtionrautatiet II s. 145-148.

297 Asunmaa Martti E., Oulun työväenliike vuosina 1907-1916 s. 7.

x) ratatöissä oli Seinäjoen-Oulun radalla enimmillään 6968, Oulu-Tornio radalla 2442 ja Iisalmi-Kajaani radalla 2958 miestä (Valtion rautatiet II s. 60, 137-144, 150.)

savotoilla ylläpidettävien lakkojen rahoittamiseksi.²⁹⁸ Radanvarsipaikkakunnat, kuten Kempele, Liminka, Oulu, Kemi, Haukipudas, Ii jne. olivat aktiivisia työväenliikkeen keskuksia, samoin kuin rannikkojen sahat, joihin myös virtasi maaseudun köyhälistöä.²⁹⁹ Erityisen aktiivista ja kiihkeän jyrkkää oli toiminta sellaisilla paikkakunnilla, missä rata- ja sahatyöväestö toimivat yhdessä. Tällaisia olivat mm. Kemin kaupunki ja Kemin maalaiskunta, jossa liikenteelliset seikat, rata ja vesiväylä Kemijoki, yhdistivät eri työläisryhmiä toisiinsa.³⁰⁰ Varsinkin suurlakon jälkeen virisi luokkakantainen sosialismi näkyvimpänä kaikkialla siellä, mihin oli hyvät rautatie- tai vesiyhteydet. Näin oli lähes poikkeuksetta Pohjanmaan ratavarren paikkakunnilla Vihannin-Rantsilan tienoilta pohjoiseen aina ylös Kemijärvelle ja Kuolajärvelle saakka. Erityisesti Kemi pohjoisessa erottui radikaalia, jopa aseelliseen toimintaanvalmista kantaa kannattavana, samoin kuin Kuolajärvikin, mutta huomion ansaitsee, että Rovaniemi ja Kemijärvi osoittivat maltillista kantaa ilmoittaen, ettei mihinkään äkkinäiseen toimintaan ole syytä.³⁰¹ Näin siis jo suurlakon aikana itse asiassa oli hahmottunut se alue, josta tuli punainen ja jonka alueen muodostumisessa nimenomaan liikenteelliset seikat olivat vaikuttamassa

---

298 Kansan Tahto 8.3.1906.

299 Raappana Reino, Työväenliike Oulussa ennen vuotta 1907. s. 92-95.

300 Raappana s. 105.

301 Raappana s. 126-131.

Hyvät liikenneyhteydet olivat siis edistämässä sosialismin leviämistä. Poikkeuksen tästä teki syrjäinen Kuolajärvi, jonne yhteydet olivat huonot, mutta jonne savottojen vuoksi oli kerääntynyt jopa tuhansittain irtonaista työväkeä, joka oli altis kiihotukselle ja joka myös oli moninaisissa vaikeuksissa tukkiyhtiöiden armoilla. Tämä joukko oli poliittisesti radikaalia ja juuri tästä joukosta tuli järjestyksen pidon, siveellisen elämän samoin kuin työrauhankin kannalta ongelmallista joukkoa, joka aiheutti huolta viranomaisissa aina Oulun läänin maaherraa myöten. Vuosikertomuksissaan maaherra kaiken aikaa valittaa, että "suureksi osaksi muualta tulleet" irtolaismiehet ovat suureksi vaaraksi koko yhteiskuntaelämälle juuri niillä alueilla, minne heitä enemmän on kokoontunut eli juuri rannikolle ja pohjoisille savotoille sekä Kainuuseen.³⁰² Kainuuseen sosialismi tulikin etelästä rautatietä pitkin ja oli juuriltaan savolaista. Sosialismi ei juuri liikenneyhteyksien puutteellisuuden vuoksi ehtinyt kovin voimakkaana vuoteen 1910 mennessä Kajaania ja sen lähiympäristöä pitemmälle, mutta hyvät leviämisedellytykset omattuaan sosialismi pian levisi Kainuun korpiin, jossa se sai pysyvän jalansijan ilmentyen näissä kehittymättömissä oloissa "korpi-kommunismina".³⁰³

302 Oulun läänin maaherran kertomukset v. 1901 s. 1-17 ja v. 1906 s. 4. Oulun lääninkanslian arkisto Hb:9. OMA

303 Niinikoski Jorma, Kirkosta eroaminen Kainuussa. Jouko VIII s. 113-118.

Pohjanmaalla ja Kemijokivarressa taas sosialismi oli toisentyypistä, hyvissä liikenteellisissä oloissa syntynyttä ns. teollisuuskommunismia tai -socialismia, joka imi voimansa työväestön epäkohdista, palkka- ja työoloista. Tämä näkyi lakkoliikkeissä savotoilla ja uittotyömailla sekä ratatyömailla varsinkin suurlakon jälkeen. Etenkin Kemin-Rovaniemen rautatien rakennustyö v. 1908 oli vaikea, kun edellisinä vuosina tukki-työmailla riehuneet lakot kohdistettiin nyt ratatyömaalle. Lakko oli pitkällinen ja mutkikas, eikä siinä rautatietyömaan johdon mukaan viime kädessä ollut kysymyksessä työ- ja palkkaolojen parantaminen, vaan lakolla oli selvä poliittinen luonne.³⁰⁴

---

304 Andersson E.A., Rovaniemen pitäjä. Tietoja pitäjän entisistä ja nykyisistä oloista. s. 401-403.

8. Taloudelliset tekijät ja punainen ilmasto

Jos vielä kootaan taloudelliset tekijät yhteen sen perusteella, mitä puhtaasti tilastotulosten perusteella on saatu kokoon, päädytään toisaalta ymmärrettäviin mutta osittain yllättäviinkin tuloksiin (ks. Liite 6.). Eräiden kuntien punaisuus on täysin luonnollista, toisten taas joiden tilastotulosten mukaan pitäisi sitä olla, eivät kuitenkaan ole, kuten matkan varrella on eräiden kuntien osalta havaittu.

Salon kihlakunnassa vasemmistolaisuutta edistävien taloudellisten ja sosiaalisten tekijäin keskiarvoksi tulee kuntaa kohden 4.5. Tämän yli menevät Oulainen, Rantsila, Vihanti, Revonlahti, Paavola ja Siikajoki. Näistä neljä viimeksi mainittua ovat punaisia, ja myös kahden ensiksi mainitun sosialismin aste on varsin korkea. Sen sijaan punaisten Salon kappelin ja Salon pitäjän faktorien määrä jää alhaiseksi, mikä tietenkään ei sodi taloudellisten tekijäin vaikutusta vastaan. Eräiden maanomistukseen liittyvien tekijöiden on täytynyt olla painavia nimenomaan sosialismia edistävään suuntaan.

Kajaanin kihlakunnassa samojen faktorien keskiarvoksi tulee 6.3. Tämän ylittävät Säräisniemi, Kajaanin mlk ja Sotkamo eli juuri punaisimpina esiintyneet kunnat. Faktorien määrä on kuitenkin lähes koko kihlakunnassa korkea, mikä lisää koko kihlakunnan alttiutta sosialismille.

Liite 6. Taloudelliset ja sosiaaliset faktorit punaisten ilmaston

edistäjänä Pohjois-Suomessa 1900-1910.

Kunta	1. Keskimääräistä teollistuneempi	2. Keskim. enemmän vailla vakin. ammattia	3. Maata omist. ruokak. keskimäär. vähemmän	4. Maata yksit. om. ssa keskim. vähemmän	5. Maaomaisuus keskittynyt	6. Peltoalat keskim. pienemmät	7. Peltoalat keskim. suuremmat	8. Maanomistajia runsaasti/suurtilat	9. Maanomistajia runsaasti/pien-tilat	10. Peltoa keskim. enemmän/asukas	11. Peltoa keskim. vähemmän/asukas	12. Torppareita keskim. enemmän	13. Maanviljelystyöväkeä keskimäär. enemmän	14. Mäkitupalaisia runsaasti	15. Ilman viljelmää olevia mv-työl. runsaasti	16. Metsät huonot tai niitä riittämättömästi	17. Maatiloja yhteisöjen hallussa	18. Tervakauppa runsasta	19. Lakkoja ja väkivält. 1905-1908	Faktorien summa
Salon kihlak						X			X							X				4
Sievi										X										1
Rautio																				1
Ylivieska									X											1
Alavieska		X							X											4
Kalajoki																				2
Merijärvi		X																		3
Oulainen	X																			2
Pyhäjoki																				3
Salon kpll							X													3
Salon pft.																				4
Vihanti																				8
Rantsila								X												n6
Paavola	X																			7
Revenlahti	X																			10
Sikkaajoki																				9
Hailuoto																				3
Kajaantin kihlak																				7
Särkisalmi			X																	5
Paltamo	X																			10
Kajaantin mlk	X																			10
Kuhmonlemi		X																		6
Risti järvi																				6
Hyrynsalmi		X																		6
Suomussalmi																				6
Puolanka																				3
Sotkamo	X																			8
Oulun kihlak																				10
Uta järvi			X																	8
Muhos		X																		6
Tyrnävä			X																	2
Temmes																				2
Lumijoki																				9
Tiiminka	X																			9
Kempele			X																	7
Oulunsalo	X		X																	7
Oulun mlk	X		X																	8
Ylikkiiminki																				2
Kiiminki		X																		2
Haukipudas	X	X																		6
Ii		X																		4
Kuivantemi	X	X																		4
Pudasjärvi	X	X																		2
Majvalkoski		X																		6
Kuusamo	X																			7
Haapajärven kihlak																				6
Pyhäjärvi			X																	6
Reisjärvi																				4
Haapajärvi																				4
Nivala																				6
Kärämäki	X																			8
Haapavesi	X																			5

kuntaa kohti

Oulun kihlakunnassa em. keskiarvo on 5.6. Tämän ylittivät Utajärvi, Muhos, Tyrnävä, Liminka, Kempele, Oulunsalo, Oulun mlk, Haukipudas, Pudasjärvi, Taivalkoski ja Kuusamo. Kaikki muut kolmea viimeksi mainittua Koillismaan kuntaa lukuunottamatta ovat punaisia. Edelleen on yllättävää, että punainen Temmes saa vain kaksi faktoria, mutta niiden täytyy olla erittäin painavia, kuten varmasti ovatkin, kun kysymyksessä ovat nämä: runsas mäkitupalaisten ja maanviljelystyöväen määrä. Vastakkainen poikkeus Koillismaan kunnista on Ii, samoin kuin Kuivaniemi, joissa faktorien määrä jää alhaiseksi, mutta jotka ovat punaisia. Liikkuvan väen korkea määrä sekä rautatien läheisyys ja teollisuustöiden runsaus ovat kenties vaikuttaneet asiaan.

Haapajärven kihlakunnassa vastaava keskiarvolukema on 6.0. Tähän tai tästä yli pääsevät Byhäjärvi, Nivala, Kärsämäki, Pulkkila ja Piippola. Näistä kolme ensiksi mainittua ovat yllätyksellisiä. Niiden pitäisi olla sosialismille hyvinkin edullisia kuntia, mutta jostakin syystä näin ei ole asia. Pulkkila ja Piippola taas sopivat punaisen kuvaan hyvinkin.

Kemin kihlakunnassa vasemmistolaisuusfaktorien keskiarvo on 5.2. Tähän pääsevät Kemijärvi, Simo, Turtola, ja Kolari, kaikki punaisuuteen taipuvia, joskaan Kemijärvi ei kovin selvästi, vaikka edellytyksiä siihen olisikin. Suurin yllätys on jo vuodesta 1907 erittäin punaisena esiintyvä Kuolajärvi, joka kerää vain neljä faktoria.

Tukkityömaiden ja lakkojen vaikutuksen on täytynyt olla siellä erittäin suuri, kuten edellä on nähty.

Lapin kihlakunnassa näiden faktorien keskiarvoksi jää 1.8. Tämän ylittävät punaisuuteen taipuvat kunnat Kittilä ja Sodankylä, mutta myös Utsjoki. Kahdessa ensiksi mainitussa on lähinnä savottojen vaikutus punaisuuteen lisäävä tekijä.

Yhteenvedona tästä luvusta voidaan todeta, että taloudellisilla ja sosiaalisilla kysymyksillä on ollut ratkaiseva merkitys punaisten ilmastoalueiden synnylle. Maaomaisuuden tasainen jakaantuminen ja suhteellisen tasainen elintaso ovat ruokkineet ei-sosialistista käyttäytymistä, kun taas poikkeamat tästä puoleen taikka toiseen ovat suosineet sosialismia. Mitä suurempi tämä poikkeavuus on ollut, sitä suurempi kannatus sosialismilla on ollut. Erikoisen painava tekijä on ollut kokonaan maata vaille sekä toisen palveluksessa oleva irtolaisväestö. Tämä ongelma korreloituu erittäin hyvin punaisten kuntien kanssa. Samoin on ratkaisevasti punaisten ilmastoalueiden syntymiseen vaikuttanut suurten teollisuus- ja tukkityömaiden sijainti sekä niissä vallinneet epäkohdat ja niihin liittynyt agitaatio. Sosialismi on havainnut nämä edulliset kohteet ja kohdistanut päähuomionsa niihin ja saanut aikaan tällaisilla alueilla käyttäytymismuodon, joka on muodostunut pysyväksi.

Merkittävän poikkeuksen taloudellisten tekijäin ja punaisten ilmastoalueiden keskinäiseen riippuvuuteen muodostaa Koillismaan alue, Kuusamon, Taivalkosken ja Pudasjärven kunnat, joiden tämän pääsäännön mukaan pitäisi olla punaisia tai ainakin sosialismille myönteisempiä kuin ne ovat. Vastaavaa on sanottava Nivalan, Kärsämäen ja Pyhäjärven kunnista läänin eteläosissa.

Viemällä tämä ekologinen tutkimustapa poliittisten ilmastoalueiden syntyvaiheeseen, on voitu saada hyvin selvä ja ymmärrettävä tulos. Sosialistisen ilmaston syntyjuuret ovat luonnolliset: yhteiskunnalliset epäkohdat ja huonompiosaisten ympäristöään kohtaan tuntema kauna on purkautunut sosialistisena äänestyskäyttämisenä.

Kun verrataan tätä tulosta tähänastisiin kommunistista ilmastoosasto koskeviin tutkimuksiin havaitaan päästävän niitä yksiselitteisimpiin tuloksiin. Jaakko Nousiaisen tutkimustulokset Kuopion läänin kommunismista osoittavat, että taloudellisten olojen ja poliittisen asennoitumisen välillä on - tutkimusajanjaksoja 1922-54 - monia yhteyksiä, mutta yksiselitteisiin tuloksiin ei tältä pohjalta päästä, koska poliittisten ilmastoalueiden syntymiseen ovat vaikuttaneet monet historialliset tapahtumat ja olosuhteet sekä eri yhteiskuntaluokkien väliset suhteet³⁰⁶ Nousiaisen mukaan nimenomaan maaseutuolosuhteissa näyttävät poliittisen ilmaston syntyyn vaikuttaneen vuosisadan alkupuolen sosiaalisen olot sekä kansalaissotaan ja sitä seuranneisiin

306 Nousiainen s. 127-128.

vuosiin liittyneet tapahtumat.³⁰⁷ Saman on todennut Sven Rydenfelt Ruotsissa. Poliittista ilmastoja ovat muovanneet taloudelliset ja sosiaaliset menneisyyden kuuluvat tekijät, mutta poliittiseen käyttäytymiseen ovat eräin paikoin, näitäkin taloudellisia tekijöitä enemmän, vaikuttaneet uskonnolliset seikat. Uskonto, varsinkin herätysliike on toisaalta saattanut toimia rokotteenä kommunismia vastaan, toisaalta taas se on eräin paikoin jopa erittäin hyvin viihtynyt rinnan kommunismin kanssa.³⁰⁸

Ehkäpä tältä uskonnolliselta alueelta löytyy vastaus niihin poikkeavuuksiin, jotka Oulun läänissä eivät ole noudattaneet edellä todettua pääsääntöä, minkä mukaan 1900-luvun alun taloudelliset ja sosiaaliset epäkohdat ovat muokanneet seudun poliittisen ilmaston punaiseksi.

---

³⁰⁷ Nousiainen s. 129.

³⁰⁸ Rydenfelt s. 331-332, 336-337.

IV USKONNOLISTEN TEKIJÄIN VAIKUTUS POLIITTISEEN ILMASTOON

Ekologisen tutkimusmenetelmän mukaan myös uskonnollisilla tekijöillä on merkityksensä poliittisen ilmaston muotoutumisessa. Tämä koskee hyvin etenkin kommunismia, mutta myös työväenliikkeen alkuvaiheita, jolloin sosiaalidemokraattinen puolue oli omaksunut uskonnonvastaisen hengen. Varsinkin suurlakon jälkeen voimistui uskonnonvastainen linja, joka heijastui puolueen pää-äänenkannattajassa "Työmieheissä"¹ ja helmikuussa 1906 toimintansa aloittaneessa oululaisessa Kansan Tahdossa². Sosialistinen agitaatio näkikin porvarillisten puolueiden liittoutuneen uskonnon, mm. lestadiolaisuuden kanssa³, ja porvarilliset puolueet taas äänenkannattajiensa välityksellä moittivat sosialisteja ja kommunisteja uskonnon pilkkaamisesta ja hylkäämisestä sekä moraalin ja yhteiskuntarauhan ja -järjestyksen järkyttämisestä.⁴

Kommunismien tutkijat Sven Rydenfelt ja Jaakko Nousiainen ovatkin todenneet, että uskonto, etenkin vahva herätysliike, voi toimia "rokotteena" sosialismia ja kommunismia vastaan, mutta toisaalta herätysliike voi myös

1 Soikkanen s. 295.

2 Kansan Tahto mm. 7.3.1906; 29.4.1908; 28.3.1907; 3.10.1907; 29.1.1913.

3 Kansan Tahto kirjoitti 29.4.1908 mm. että maalaisliittolaiset ehdokkaat agiteeraavat Oulun läänissä "uskonnolla ja tunkiolla".

4 Liitto kirjoitti 7.5.1908 että Kuolajärvellä liikkuu sosialistiagitaattoreita kuljettaen "ryssän votkaa", ja 26.4.1909 se toteaa, etteivät kommunistiset opit "tänne sovellu" em. syistä.

mainiosti elää samassa ympäristössä sosialismin kanssa, kuten on Nousiaisen mukaan asian laita eräin paikoin Kuopion läänissä⁵ ja Rydenfeltin mukaan eräillä alueilla Ruotsissa.⁶

Miten on tilanne Pohjois-Suomessa, jossa toimii erittäin vahva herätysliike, lestadiolaisuus ja jossa, läänin eteläisimmissä osissa myös herännäisyydellä, körttiläisyydellä on kannatusta? Tässä tarkastellaan kumpaakin herätysliikettä ja niiden vaikutuksia poliittiseen ilmaistoon kumpaakin erikseen.

1. Lestadiolaisuus ja sosialismi

Lestadiolainen herätysliike sai alkunsa Lars Leevi Laestadiuksen (1800-1861) alulle panemana Karesuannossa Ruotsin Lapissa 1826. Suomen puolelle liike levisi 1849 tienoilla saaden aikaan voimakkaan herätyksen Lapissa.⁷ Pohjois-Pohjanmaalle liike tuli 1860- ja 1870-luvuilla saaden voimakkaimman kannatuksen Rovaniemen seudulla ja Koillismaalla. Lestadiolaisuuden keskuspaikaksi Pohjois-Suomessa muodostui jo 1870-luvulla Oulu, josta herätystyötä tehtiin ns. saarnamiesten, maallikkosaarnaajien välityksellä.⁸ Lestadiolaisuuden valta-alue päättyy kuitenkin

⁵ Nousiainen s. 77-79.

⁶ Rydenfelt s. 298-299.

⁷ Miettinen Martti E. Lestadiolainen herätysliike s. 3-9, 25, 50-51 ja 60.

⁸ Miettinen s. 148-149; Hertta Pesonen, Lestadianan historiikki s. 1-2 OMA; Näppä Ossi, Silmäys lestadiolaiskristillisyyden vaiheisiin Kuusamossa (kirj. Kuusamon seurakunta 1675-1975 s. 23-31) ja Raittila Pekka, Lestadiolaisuuden matrikkeli ja bibliografia.

Oulun korkeudella, Kainuussa se ei saanut sanottavaa jalansijaa törmätessään siellä herännäisyyteen.⁹ Lestadiolainen herätysliike sai kannatusta myös muualla maassamme, joskaan ei niin yhtenäisillä alueilla kuin Pohjois-Suomessa.¹⁰

11. Levinneisyys ja opilliset periaatteet

Lestadiolaisuus levisi kiilamaisesti Tornionjokilaaksoa alaspäin Ouluun. Toinen kiila suuntautui Kittilästä Rovaniemelle ja Itä-Lapin kautta Kuusamoon, jonne lestadiolaisuus tuli myös Iijokivartta pitkin Oulusta. Oulun tultua Kittilän ohella tärkeäksi tukikohdaksi oppi levisi Siika-, Pyhä- ja Kalajokilaaksoihin sekä Keski-Suomeen. Yksi kiila työntyi Oulusta Oulujokivartta kaakkoon.¹¹

1880-luvun puolivälissä tapahtui opillinen hajominen. Kiista koski synninpäästöä ja tapakulttuuria. Kittilästä alkunsa saanut uudestiherätys korosti raamatunkukua, henkilökohtaista hartautta ja vastusti "seiniä myöten" tapahtuvaa syntien anteeksiantamista (niin että kaikki seurapirtissä olijat saivat syntinsä anteeksi) sekä vastusti "ulkonaista koreutta",¹² kun taas lestadiolaisten pääryhmä ns. vanhoillislestadiolaiset panivat

9 Haavio Ari, Kirkko sosiaalisena laitoksena, Kirkko Suomessa s. 113.

10 Haavio Ari, Suomen uskonnolliset liikkeet s. 74-76, 82-85.

11 Haavio s. 74-75.

12 Havas Väinö, Lestadiolaisuuden historia s. 140-144.

**Liite 7. Lestadio-
laisuus (Lähde: Ari
Haavio 1985 s.82)**

○ liikkeen kannatusta

**Rauhanyhdistys
(vanhoillisuus):**

⊕ 1-49 jäsentä

◐ 50-149 »

● 150- »

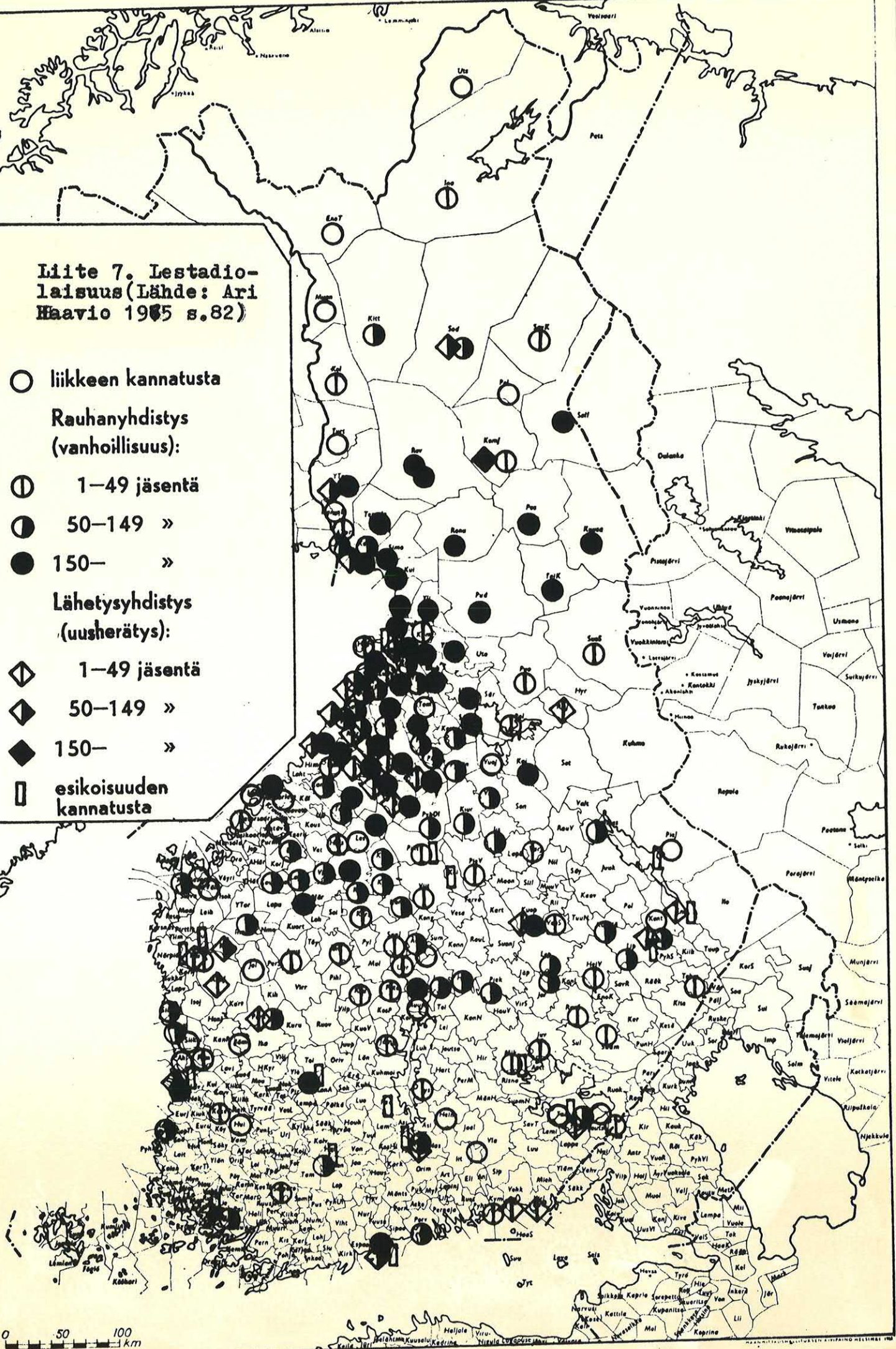
**Lähetisyhdistys
(uusherätys):**

◊ 1-49 jäsentä

◑ 50-149 »

◒ 150- »

▮ esikoisuuden
kannatusta

pääpainon syntien anteeksiantamukselle ulkonaisten hartaudenharjoitusten jäädessä paikoin vähemmälle.¹³ Uusherätys organisoitui v. 1896, jolloin aloitettiin järjestelmällinen lähetystoiminta. V. 1907 uuslestadiolaiset perustivat Suomen Lähetysseuran yhteyteen Lestadiolaisten Lähetysyhdistyksen Keskusliitto r.y. nimisen yhdistyksen hoitamaan pakanalähetystä Kiinaan ja kotimaahan.¹⁴ Vanhoillislestadiolaiset puolestaan loivat v. 1906 Ouluun Lähetystoimen Päätoimiston. V. 1911 liike sai äänenkannattajan, Siionin Lähetyslehden - uusheränneet olivat vallanneet Kolkuttaja-lehden - ja v. 1914 perustettiin Suomen Rauhanyhdistysten Keskusyhdistys r.y. keskusjärjestöksi paikallisille rauhanyhdistyksille, joista ensimmäiset olivat syntyneet 1880-luvun lopulla.¹⁵

Lestadiolaisuudelle on perustamisestaan lähtien ollut tyypillistä maallikkosaarnaajien keskeinen asema ja suuri valta. He eivät ole olleet vain saarnaajia, vaan suurimmat heistä ovat kohonneet johtavaan "vanhiman" asemaan, joiden auktoriteettiin koko liike on alistunut. Ajoittain on pappien ja maallikkojen välinen jännitys johtanut kriiseihin ja liikkeestä erottamisiin.¹⁶

¹³ Hulkko, Minä lähetän teidät s. 27-32; Havas s. 169-182, Haavio s. 79-80.

¹⁴ Haavio s. 78.

¹⁵ Haavio s. 79-80; Hulkko s. 33-42.

¹⁶ Uudestiheränneiden ja vanhoillisten lisäksi on erotettava vielä mm. esikoiset, narvalaiset, Lyngenin suunta sekä kussakin vielä alaryhmiä. Näistä ks. Raittila, Lestadiolaisuuden matrikkeli ja bibliografia.

Maallikoiden suuresta valta-asemasta on johtunut, ettei liikkeelle ole muodostunut sen eri suunnilla selkeää oppia, joka erottaisi eri näkemykset toisistaan. Henkilöym. syistä johtuneet riitaisuudet ovat helposti aiheuttaneet uusien "lakkojen" syntymisen.¹⁷ Alueellinen jakaantuminen "uusheränneiden" ja "vanhoillisten" kesken tapahtuikin pääasiallisesti sen mukaan, miten paikalliset johtajat missäkin orientoituivat.¹⁸

Vanhoillislestadiolaisten haltuun jäi koko Tornionjokilaakso aniharvoja yksityisiä henkilöitä lukuunottamatta, samoin kuin Tornion ja Oulun välimaasto. Rovaniemi jakaantui henkilökysymyksistä johtuen kahtia siten, että Kemi- ja Ounasjokivarsilla asuvat menivät uudestiheränneisiin, samoin kuin siitä itään Kemijärvelle ja Kuolajärvelle päin olevat alueet, mutta Rovaniemen eteläpuoliset alueet sekä Koillismaa kokonaan jäivät tiukasti vanhoillisten haltuun. Samoin jäivät vanhoillisille Oulujärven pohjoispuoliset alueet, Siika-, Pyhä- ja Kalajokilaaksot jakaantuivat kahtia, mutta enemmistö pysyi vanhoillisuudessa.¹⁹

Uudestiherätys sai näin ollen Pohjois-Suomessa yhtenäisempää kannatusta vain Kittilässä, Sodankylässä ja Kuolajärvellä eli siis Perä-Lapin ja Itä-Lapin seudut, joihin ei yhtenäisesti sielläkään. Samoin sillä oli kannatusta Kemissä ja ympäristössä. Varsinaiset vahvat alueet sille tulivat Etelä-Pohjanmaalla, paikoitellen Savossa ja Karjalassa.²⁰

17 Pesonen Hertta, em. historiikki OMA.

18 Havas s. 159.

19 Havas s. 159-160.

20 Havas s. 160-161; Haavio s. 70.

Kilpailu uuden ja vanhan suunnan kesken oli eräin paikoin Itä- ja Etelä-Suomessa hyvinkin kiihkeä. Riidat johtivat oikeusjuttuihin.²¹ Turvautuminen uskonasioissa maallisiin oikeusistuimiin ja maallisiin lakimiehiin herätti vanhoillislestadiolaisissa närkästystä, samoin kuin se, että uuslestadiolaiset käyttivät niin sisä- kuin ulkolähetystyössään myös naisia.²² Uudestiheränneet jäivät Pohjois-Suomessa selvästi vähemmistöksi jo sen vuoksi, etteivät he saaneet vanhoillisten rauhanyhdistysten -pitäjä- ja kyläorganisaation - rinnalle vastaavanlaista järjestelmää. Kun uudestiheränneillä oli toiminnan pääpaino ulkolähetystyössä ja sisälähetystyö perustui lähetystyön Haaraosaston Päätoimikunnan Oulusta johtamaan kenttätööhön, oli toiminta Pohjois-Suomen olosuhteissa hankalaa ja varoja vaativaa ja kun liike korosti omaehtoisen uskonharjoituksen - lukemisen ja rukoilemisen - merkitystä, ei se voinut saada kovin suurta vastakaikua Pohjois-Suomen syrjäseuduilla, missä aineellinen hätäkin oli suuri. Kenttäasiamiesten saaminen ja lähetystyöhön tarvittavien varojen kokoaminen näyttääkin tuottaneen suuria vaikeuksia.²³ Sisälähetettien matkaraportit uusheränneitten ensimmäisiltä toimintavuosilta 1908-1915 ovatkin heidän toimintansa tulosten kannalta ajatellen

21 Havas s. 165-166.

22 Martti E. Miettisen kirje Lestadiolaisen Lähetystoiminnan Haaraosastolle 23.1.1938, jossa hän perustelee eroaan liikkeestä mm. em. syin. Lestadiana 2 LLK Ca:a Päätoimik. pöytäkirjat 1938 OMA. Vanhoillislestadiolaiset vastustavat jyrkästi naispappeutta nykyäänkin. (SRK:n vuosikokousjulkilausuma Raisiossa 28.6.1975. Moniste kirjoittajalla.)

masentavia. Niistä näkyy, että kannatuksen saaminen vanhoillisten hallitsemalla Koillismaahan alueella samoin kuin aineellisessa kurjuudessa ja uskonnollisesti varsin välinpitämättömällä Kainuun seudulla on ollut vaikeata.²⁴ Uudestiheränneiden äänenkannattaja (1919 perustettu Vartijan Ääni) jäi painokseltaan varsin pieneksi (kokonaispainos 1963 noin 3500 kpl), ja järjestön paikallisosastojakin oli vähän (v. 1963 yhteensä 31, joissa jäseniä 1594)²⁵. Näin uudestiheränneiden merkitys Pohjois-Suomessa jäi varsin vähäiseksi. Näin ollen poliittisten ilmastoalueiden synnyn kannalta on merkitystä lähinnä lestadiolaisen herätysliikkeen vanhemmalla suunnalla, jonka kannanotot myös sosialismiin ja kommunismiin ovat syntyneet jo puoluelämän viriämisen aikoihin.

12. Vanhoillislestadiolaiset sosialismin vastustajina

Vanhoillisten toiminta nykyaikaisen organisaation muodossa käynnistyi suurlakon jälkeen. Suurlakon aikaansaama poliittinen ja yhteiskunnallinen mullistus, joka nosti sosialistiset ja uskonnonvastaiset voimat entistä näkyvämpään asemaan, aktivoi myös vanhoillislestadiolaiset toimimaan näkemyksensä mukaisesti vallitsevan yhteiskuntajärjestyksen ja "laillisuuden" puolesta. Lestadiolaisten

²³ Lestadiana 2 LLH:n paikallisasiamiesluettelot Ba:4 OMA v. 1907-21 kertovat, että asiamiehet olivat pääasiassa Oulun ymp. ja rannikkoseudulta sekä Perä-Lapista, mutta ei montakaan Koillismaalta.

²⁴ LLH:n saarnaajain, sisälähettilien ym. saap. kirjeet 1909-1913. Lestadiana 2 Ea:4 ja Ea:3 OMA

²⁵ Haavio s. 78-79.

keskuudessa nähtiin, että vaikka "kansan syvissä riveissä" herännyt valtiollinen ja yhteiskunnallinen harrastus sekä monet uudistustarpeet olivat myönteisiä, suurlakko oli kärjistänyt eri yhteiskuntaluokkien välejä ja synnyttänyt sellaista luokkavihaa, josta saattaisi olla kohtalokkaita seurauksia.²⁶

Vanhoilliset eivät ole missään vaiheessa voineet hyväksyä kiihkoilua eivätkä väkivaltaisuutta, joka suuntautuisi laillista yhteiskuntaa vastaan. Tästä kiinnipitäminen johti jo 1880-luvulla ns. esikoisten²⁷ eroamiseen lestadiolaisten pääsuunnasta. Samoin vanhoilliset vastustivat udestiheränneiden ankaran kurin ja "lihallisuuden" vastustamista. Udestiheränneethän vaativat ikäänkuin "jatkovaa vallankumousta" lestadiolaisten keskuudessa, sillä "me täällä Lapissa olimme jo kauan sairastaneet etelän kristillisyyden kulkua", jossa "Jumalan sanan lukeminen ja rukous olivat jääneet syrjään" ja jossa myös saarnaajia saatiin jatkuvasti kiinni "juoppoudesta ja huoruudesta", kuten uusheränneitten johtaja Pietari Hanhivaara (1833-1926) on "vallankumouksellista" näkemystään perustellut.²⁸ Vanhoilliset eivät voineet hyväksyä monien udestiheränneiden johtajien²⁹ esittämää vaatimusta erota valtiokirkosta eivätkä

26 Hulkko s. 16-17.

27 Esikoiset vaativat äärimmäistä yksinkertaisuutta tavoissa ja uskonelämässä: ikkunaverhot kielletyt, samoin koreat vaatteet ym. "maailmallisuus" (Hulkko s. 17-18; Havas s. 130-136)

28 Havas s. 137. Pietari Hanhivaara eli Hanhi-Pieti oli kotoisin Kittilästä, kuten Olli Puljula (1824-1911) ym. ankaran kristillisyyden edustajat.

näiden epäluuloa ja katkeruutta kirkkoa ja sen papistoa kohtaan.³⁰ Vanhoilliset hyväksyivät, Juhani Raattamaan (1811-1899) näkemykseen nojautuen, että lestadiolaisuus pysyy kirkon helmassa ja hyväksyy pappien mukana olon liikkeessä - myös udestiheränneet pysyivät kansankirkossa, vaikka eroamisajatuksia oli esitetty.³¹ Vanhoilliset määrittelivät suhteensa kirkkoon Iin kokouksessa 1885, jossa todettiin, ettei "tällä liikkeellä millään muotoa ole ollut tarkoituksena luopua valtiokirkosta"³². Vanhoillislestadiolaisen liikkeen maltillisuuden osoitus myös on, että se on toimintansa eri vaiheissa karkottanut keskuudestaan lahkoliikkeet, jotka ovat poikenneet maltillisesta kannasta. Tällaisia ovat olleet mm. "kylmät" eli "kuivat hypyt", jotka tarkoittivat tahallista tai tavoiteltua "liikutusta", jossa myös kiihottuneella tunne- ja sukupuolielämän kokemuksilla on ollut sijansa. Tätä esiintyi mm. Kolarin Sieppi-järvellä, Kuusamossa, Taivalkoskella ja Pudasjärvellä vuosisadan alussa. Vanhoillislestadiolaisten järjestäytymiskokouksessa Oulussa v. 1906 näihin "lihallisiin liikutuksiin" puututtiin ankaralla kädellä, ja ratkaiseva osuus opin puhdistumiseen Koillismaan kunnissa oli seutukunnan

29 Lapin huomattavin kirkosta eroamisen puolustaja oli jellivaaralainen Joonas Purnu, josta v. 1900 tuli esi-koisten johtaja (Hulkko s. 21). Radikaali saarnaaja oli myös kuusamolainen Jghan Takkinen (1838-1892), joka erotettiin maltillisista (Havas s. 49-52).

31 Eroamisajatuksia kirkosta ei ole udestiheränneidenkään keskuudessa virallisesti käsitelty. Uusheränneet ovat myös olleet kirkossa pysymisen kannalla, joskin toimintansa alkuaikoina kirkkoa ja "muotokristillisyyttä" vastustava kanta oli voimakkaasti esillä (Tästä mm. LLH:n vuosikok. ptk. v. 1913, Lestadiana 2 Cb:1, jossa kokouksessa arvo-
teltiin, ilm. vanhoillisia tarkoittaen, maassamme olevan "sellaistakin kristillisyyttä, jossa saapi rakastaa maailmaa ja Jumalaa, olla korea ja käydä hienoissa vaatteissa, kunhan vain uskoo Jeesukseen".-Ks. tästä myös lestadiolais-
ten sovintokokousyritys Oulussa 22.11.1911. Riita Koski oppia ja ulkonaisia muotoja, mutta ei suhdetta kirkkoon Hulkko (s. 55-61).

omilla saarnaajilla, Pudasjärven Ranuan kylästä olevalla saarnaajalla Risto Lohella eli "Miekka-Ristolla" ym.³³ Jyrkän kannan "ylikuumentuneeseen" uskonliikkeeseen lestadiolaisuus otti myös v. 1935 ns. korpelalaisuuskysymyksessä. Liikkeen alulle paniija Ähtäristä syntyisin ollut Toivo Korpela oli eräisiin Pohjois-Ruotins lestadiolaisiin hurmosliikkeisiin yhtyen saanut voimakasta kannatusta "lihallsuuteen" taipuvilla ja hurmahenkisillä seuroillaan. Liike oli voimakkaimmillaan juuri pulavuosina ja sai kannatusta eniten Perä-Lapissa saaden seuroihinsa mukaan myös kommunisteja, mistä johtuen hän joutui ankaraan paineeseen lestadiolaisjärjestön taholta.³⁴ Korpelalaisuudessa esiintyi mm. sellaisia kommunistisia piirteitä kuin omaisuudenyhteys. Liike sai kannatusta kommunistienkin keskuudessa mm. sen vuoksi, että Korpela ja korpelalaisuuden toinen johtaja Sigurd Siikavaara kohdistivat agitaationsa juuri "kaikkien halveksimiin" kommunisteihin, kuten Siikavaara itse on sanonut.³⁵

121. Oulun kokoukset vuosina 1906 ja 1907

Edellä kerrottu vanhoillisten kannanotto ja suhtautuminen kommunismiin liikkeessään pohjautuu suurlakon jälkeeseen määräytyneeseen linjaan suhteessa esivaltaan ja poliittisiin puolueisiin. Tällaisen yleisen kokouksen tarve tunnustettiin jo helmikuussa 1906, jolloin julkaistiin "Armon-

32 Hulkko s. 141.

33 Hulkko s. 143-148.

34 Hulkko s. 149-155.

35 Hulkko s. 205.

sanomissa" kokouskutsu 1-4.10.1906 Oulussa pidettävään "saarnaajain kokoukseen", mihin tulikin noin sata saarnaajaa ja muita osanottajia parisen tuhatta.³⁶

Kokouksessa otettiin ensinnäkin kantaa valtiokirkossa pysymiseen, sillä myös vanhoillislestadiolaisten keskuudessa oli ilmennyt vaatimuksia kirkosta eroamisen puolesta, olipa saarnaajienkin keskuudessa, varsinkin Pohjois-Savossa, mielipiteitä, että valtiokirkko on hylättävä. Pohjoissavolaisten lestadiolaisten keskuudessa ilmeni jopa selvä poliittinen tendenssi ja sosialismin kannatus. Tällaisen ajattelun katsottiin olevan yhteydessä "Työmiehestä" saatuihin kirkonvastaisiin asenteisiin - olihan sosialismilla voimakkaampi jalansija tällöin Pohjois-Savossa kuin Pohjois-Suomessa.³⁷ Kirkon ja lestadiolaisuuden väliin suhteeseen toivottiin Oulun kokoukselta kannanottoa juuri Karjalan ja Savon lestadiolaisten taholta.³⁸

Oulun kokouksen keskustelupöytäkirja on tämän kysymyksen kohdalta kuitenkin niukka, mikä osoittanee, että kysymys oli jossain määrin arka. Valtio Kirkkokysymyksen samoin kuin koko kokouksenkin johtaviksi hahmoiksi nousivat puheenjohtajina toimineet maanviljelijät Heikki Hooli Karungista ja Kaarle (Kalle) Helisten Kemijärveltä. Pöytäkirja selostaa vain kahta puheenvuoroa. Leppävaaralta kohtoisin olevaa Vilhelm Markkasen ja Kaarle Helistenin.

³⁶ Havas s. 169; Hulkko s. 100-101.

³⁷ Hulkko s. 100; Soikkanen s. 295: "Savon työmiehen" hyökkäsi kirkon valta-asemaa vastaan luonnehtien kirkkoa "raakalaisuuden jätteeksi" ja "tiedon puutteen" ilmentäjäksi.

³⁸ Hulkko s. 101.

Edellinen muistutti mieliin kristillisyyden saamaa laillista asemaa ja ylisti sellaista esivaltaa, joka maassamme sallii "meidän rauhassa Jumalan palvelusta harjoittaa", tarvitsematta "muinaisten elämäntien matkamiesten tavoin" "metsän korvessa, kuopissa ja mäen rotkoissa aikaamme viettää". Marttyyrien aikaisiin kokemuksiin viitaten myös Helisten totesi, "kuinka Jumala meitä nyt ulkonaisesti kuljettaa kukkasten keskellä".³⁹ Samansuuntainen on ilmeisesti ollut myös kysymyksen alustajan Heikki Hoolin kanta, jota tosin pöytäkirjassa ei ilmene, sillä "yleinen mieli ilmeni kaikilla, että ainoastaan valtiokirkosta pysymisestä saattaa puhettakaan nostaa, eikä suinkaan luopumisesta".

Näin vanhoillislestadiolaiset halusivat kiinteästi pysyä valtiokirkossa ja keskustelu kytkettiin ajatusten vaihtoon sosialistisista riennoista.⁴⁰ Kokous katsoi, että sosialisteilla on hyviäkin harrastuksia, kuten esim. raittiustyö, mutta samalla lausuttiin ettei kristittyjen sovi millään tavalla sosialismia kannattaa. Tämä päätös johtui siitä, että sosialidemokratia oli hyväksynyt ateistisen katsantokannan^{x)} ja "jos kohta muka harrastavat raittiutta ja ovat

39 Havas s. 169-170; Hulkko s. 101-102.

40 Hulkko s. 102; Havas s. 170.

x) Suurlakon jälkeen työväenliike esiintyi yhä jyrkemmin uskonnovastaisesti. Työväenliikkeen riveihin liittyi paljon maaseudun köyhälistöäkin, eikä Sdp:n enää tarvinnut pelätä kannatuksen menettämistä uskonnon takia. Sosialismin harjoittama uskonnovastaisuus aiheutti "uskovaisiin" kohdistuvaa työmaaterroria ja painostusta, mikä jyrkensi kirkon ja sosialismin välisiä suhteita. Vastakohtaisuus kärjistyi 1917-18 kriisiin, jonka heijastumaa myös lestadiolaisten kannanotot ovat. (Lonka Eino s. 10-12; Larkio Mauri, Kirkon ja työväenliikkeen kohtaaminen Helsingissä s. 81-90, 203-206; Jokipii A.E., Sivistyneet ja kirkko s. 127-128).

kortinlyöntiäkin vähentäneet, niin Jumalan kieltoa he sitä ahkerammin levittävät lastemme ja nuorison sekaan". "Heidän kokouspaikoissaan saan julkisesti Jumalaa pilkata, saa saarnata röyhkeästi tottelemattomuutta Jumalaa ja esivaltaa kohtaan. Tästä julkisesta Jumalan ja Kristuksen pilkasta saattaa olla seurauksena, että kuulumattomassa voimassa nykyään kauheimmat lihan työt rehottavat", kokous lausui.⁴¹ Nämä päätökset aiheuttivat repeämän vanhoillislestadiolaisten keskuudessa, sillä sosialismille myönteinen ja valtiokirkkoa vastustava, jaakkimalaisen Esko Pellikan johtama pohjoissavolainen siipi paheksui näitä Oulun kokouksen päätöksiä ja erosi lopullisesti vanhoillislestadiolaisuudesta muodostaen pohjoissavolaisten ja karjalaisten kannattajiensa kanssa ns. pellikkalaisuuden, jossa mm. ehtoollista ei hyväksytä "maallisten ja uskottomain pappien" suorittamana.⁴²

Näin vanhoillislestadiolaisuus oli maamme poliittisen elämän hahmottumisen kannalta ratkaisevan hetkenä määritellyt kantansa suhteessa vallitsevaan yhteiskuntajärjestelmään ja kannanotollaan karistanut kintereiltään suuntaukset, joita se piti yhteiskunnalle vaarallisina ja puhtaana pitämälleen opille "epäräittäinä".⁴³ Samanlainen, vuoden 1906

41 Hulkko s. 102-103.

42 Hulkko s. 103.

43 Tämä maltillinen, keskitietä kulkeva ja yhteiskunnan moraalisia perusteita varjeleva henki on vanhoillislestadiolaisuudessa säilynyt nykypäiviin saakka. Tästä ilmentymänä mainittakoon ns. televisiosota, soluen ja viinan vastustus 1960- ja 1970-luvuilla. Liike ei vastusta niitä yksin uskonnollisista vaan myös poliittisista syistä, koska sen mielestä mm. televisio on vasemmiston vallankumousväline. (Heljä Tuoriniemi: Meidän televisiosotamme kestää kyllä päivänvalon. Seura N:o 25-26/75)

kannanoton sisältävä päätös suhteessa kansankirkkoon otettiin 5.-7.10.1907 Oulussa pidetyssä vuosikokouksessa. Kannanottoon oli nytkin antanut aiheen Savon ja Karjalan lestadiolaisten lähettämä käsitys, että vanhoillislestadiolaisten olisi erottava kirkosta. Kokous, jossa puhetta johtivat jälleen Kalle Helisten ja Heikki Hooli, lähetti 2000 kokousedustajan ja noin sadan saarnaajan valtuuttamana Karjalaan lestadiolaisille kirjeen, jossa ilmoitettiin vanhoillislestadiolaisten pysyvän kansankirkossa ja vastustavan kaikkia kirkosta eroamisista.⁴⁴ Tämäkään kannanotto ei saanut Karjalan ja Savon vanhoillislestadiolaisia muuttamaan kantaansa, vaan ns. pellikkalaisuus jatkui siellä edelleen. Näkyvimpien johtajien joukossa oli mäkitupaalaisia ja torppareita, joista myöhemmin tuli innokkaita kommunisteja.⁴⁵

122. Suhde sosialismin ja ay-liikkeeseen

Kun vanhoillislestadiolaisuus oli jo vuoden 1906 kokouksessa julistautunut olevansa "socialidemokraattisten rientojen" vastustaja ja "laillisen yhteiskunnan ja isänmaan suojamuuri"⁴⁶, täsmennettiin vuoden 1908 kokouksessa Ylivieskassa lestadiolaisen suhdetta yhteiskuntaan. Kemijärveläisen saarnaajan Kalle Helistenin panos oli nytkin ratkaiseva, kun pohdittiin kysymystä, voiko lestadiolainen "hyvällä omallatunnolla ottaa osaa valtiopäivävaaleihin?". Helistenin alustuksen sisältö oli, ettei kristityn tule

44 Hulkko s. 103-109.

45 Hulkko s. 110-117.

46 Hulkko s. 43; Miettinen s. 170.

ainoastaan osallistua valtiolliseen toimintaan, vaan hänen tulee päinvastoin valvoa, etteivät kristityt ulkonaisissa-kaan kysymyksissä "tukisi perkeleen asiaa eivätkä auttaisi pimeyttä". Palautettuaan mieliin aikaisemmat kokoukset, joissa kiitollisuudella oli todettu maallisen esivallan sallivan vapaan uskonnonharjoituksen, Kalle Helisten lausui, että "Jumala on säilyttänyt meitä niinkuin linnunpoikia, kahden kuoren sisällä", jossa lestadiolaisuuskin on kasvanut ja varttunut. "Linnunpoikakin kehittyy ja kasvaa kahden kuoren sisällä, niin mekin. Kristillinen esivalta on toinen kuori ja kristillinen kirkko on toinen. Jos nämä puhkaistaan, niinkuin pimeyden voimat nykyään siihen työtä tekevät, silloin tulee meillä, lapset, marttyyrikuoleman kautta paratiisiin lähtö"⁴⁷

Venäjän vallankumous ja työväenliikkeen jakautuminen kahtia sekä vihdoin uskonnonvapauslain käsittely eduskunnassa vuonna 1917^{x)} sai myös vanhoillislestadiolaiset ottamaan yhä uudelleen kantaa vasemmistoon ja myös työväen ammatilliseen järjestäytymiseen. Tässä suhteessa ratkaisevaksi muodostui liissä pidetty vuosikokous v. 1917, jolloin suurten seurojen yhteydessä pidetyssä puhujainkokouksessa käsiteltiin kolmea kysymystä: 1) Voivatko kristityt (=lestadiolaiset) hyvää omaatuntoa säilyttäen liittyä sosialistisiin ammattiyhdistyksiin? 2) Miten tulee kristittyjen

⁴⁷ Hulkko s. 118-119.

x) Vasemmisto ajoi kiivaasti uskonnonvapauslain totetuttamista ja teki siitä vaalivaltin itsenäisen Suomen ensimmäisissä valtiollisissa vaaleissa. Kommunisteille uskonnonvapaustaistelu merkitsi mahdollisuutta "tehdä vallankumousta" "parlamentin puhujalavalta". Sosialidemokratien kanta alkoi tässä vaiheessa hieman laantua (Lonka Eino s. 26-28).

suhtautua kysymykseen kirkon ja valtion erosta? 3) Miten tulee kristittyjen suhtautua eduskuntavaaleihin?

Äänestäminen valtiollisissa vaaleissa katsottiin kristityn suoranaiseksi velvollisuudeksi, samoin kuin lausuttiin arvostelu silloisesta sosialidemokraattisesta puolueesta:

"Samalla lausuu kokous mielipiteenään, että kuuluminen niihin ammattiyhdistyksiin, jotka lukeutuvat sosialidemokraattiseen puolueeseen, mikä puolue maassamme on käytännössä julkisesti asettanut Jumalan sanaa ja jumalallista järjestystä vastaan, ei sovellu kristitylle, jonka tulee olla Jumalan kunnian puolustajana tässä maailmassa sekä opissa että elämässä."⁴⁸

Lisäksi kokous katsoi, että "kristittyjen on syytä säilyttääkseen hyvää omaatuntoa karttaa valtiollisia mielenosoituksia, kulkueita ym. semmoisia samoin kuin kuulumista työväenyhdistyksiin tai muihin sellaisiin seuroihin".⁴⁹

Vaikka tämä vuoden 1917 kannanotto meneekin ajallisesti tämän tarkastelun ulkopuolelle, ei ole vaille mielenkiintoa se, että Iin kokouksen päätöksiin olivat vaikuttamassa kansanedustajat Leonard Typpö ja Juuso Runtti (ml)^{x)} sekä kansanedustaja, saarnaaja Iisak Hoikka. Kaksi edellistä olivat kumpikin lähettäneet kokoukseen kirjeen, jossa he

⁴⁸ Havas s. 179; Hulkko s. 177.

⁴⁹ Hulkko s. 177; Vanhoillislestadiolaisten nuorisokasvatus lähtee vielä 1970-luvulla siitä, että molemmat vasemmiston pääpuolueet ovat lestadiolaiskristityn vihollisia, koska ne edelleen pyrkivät jumalankielteiseen ja vallankumoukselliseen yhteiskuntaan. Tästä ks. Juhani Uljas, Yhteiskunta. Voitosta voittoon s. 13-29. SRK:n julkaisuja v.1970.

x) Leonard Typpö oli kansaned. 1911-1921 (Raittila, Lestadiolaisuuden matrikkeli ja bibliografia s. 211), Juuso Runtti oli kansaned. (ml) 1907, 1908, 1917, 1918 (Raittila, Lestadiolaisuuden matrikkeli s. 177).

valittivat eduskunnan (hengellistä) ilmaa "raskaaksi ja tukalaksi" sekä totesivat ajallisten merkkien viittaavan siihen, että "ijäisyyden kevät olisi jo tulossa".⁵⁰ Saarnaaja Iisak Hoikka puolestaan vaikutti alustuksellaan siihen, että kristityn velvollisuus on osallistua valtiollisiin vaaleihin, jotta kristillisyyttä alas repivät voimat eivät pääse määrävään asemaan maan eduskunnassa. Kokouksen kannaksi lisäksi tuli, että näiden päätösten vastaiseen käyttäytymiseen "hairahtuneet" on saatettava "ojentamalla" - henkilökohtaisin puhutteluin ja parannusentekovaatimuksin - noudattamaan järjestön kuria ja sääntöjä.⁵¹

Näitä sosialismin ja etenkin kommunismin vastaisia päätöksiä ei vanhoillislestadiolaisuus ole koskaan kumonnut tai muuttanut.⁵² Ne ovat liikkeelle itsestään selviä, ja niitä noudatetaan ainakin liikkeen ydinalueilla mm. Kuusamossa vieläkin "ojentamalla" "hairahtuneita" seurapirteissä.⁵³ Vasemmistolaisuus on katsottu vanhoillislestadiolaisuuden viholliseksi vielä 1970-luvulla.⁵⁴ Tätä

50 Hulkko s. 176-117.

51 Hulkko s. 177-180; Havas s. 179-180.

52 Hulkko s. 179.

53 Kuusamon kirkkoherra Antti Poukkula kertoi kirjoittajalle haastattelussa 1960-luvun puolivälissä, että oikeanhenkisisissä lestadiolaiskylissä ei kommunisteja suvaita, ei ainakaan lestadiolaisten riveissä.-Näistä "puhutteluista" ks. myös Kyllönen "Kommunismi Kuusamossa" s. 109-114.

54 Materialistinen maailmankatsomus, jota vasemmisto edustaa, ei sovi kristitylle; vasemmistolainen ei voi olla kristitty, sanoo vanh.lest. keskusjohto v. 1975. (Tuoriniemi, em. haast. N:o 25-26 Seura 1975).

samaa 1900-luvun alussa julkituotua henkeä edustaa myös tuorein, SRK:n kesäseurojen yhteydessä Raisiossa 28.6.1975 annettu julkilausuma ja SRK:n vuosikokous Turussa 28.6.1975 sekä puhujain ja seurakuntavanhisten kokous 27.6.1975, joissa kaikissa asetutaan tiukasti vallitsevan yhteiskuntajärjestyksen kannalle. Perhe on yhteiskunnan perus-
 solu; kasvatuksessa on lasten eritasoinen lahjakkuus otettava huomioon; kurittomuus, laiskuus ja tyytymättömyys samoin kuin kapinamieli ovat synniksi luettavia; Jumalan pelko, isänmaan rakkaus, siisteys, hyvät tavat ja hillitty käytös katsotaan tärkeäksi lapsille opettaa varsinkin nyt "kun kurittomuus ja väkivalta ovat saamassa entistä enemmän sijaa".⁵⁵

123. Ydinalueiden ilmasto

Vanhoillislestadiolaisten saamat ydinalueet on jo edellä hahmoteltu (ks. myös liitekartta 8.). Tutkittavalta ajanjaksolta ei ole saatavissa jäsenluetteloita, koska vanhoillislestadiolaisuus organisoitui Suomen Rauhanyhdistysten Keskusyhdistyksen perustamisen yhteydessä v. 1914.⁵⁶

55 Mainitut kokouspäätökset. Lehdistömomisteet päätöksistä kirjoittajalla.-Mainittakoon, että näitä päätöksiä on SRK halunnut tehokkaasti julistaa mm. Lehdistössä (tästä mm. Seura N:o 25-26/75). SRK-laiset ovat tehokkaasti mukana vaalitaistelussa 1975; kokoomuksen ehdokkaana on mm. SRK:n päätoimikunnan jäsen ev.evp. Erkki Reinikainen. Hän on vanhoillislestadiolaisten kantana ilmaissut, että vasemmiston ajama materialismi ei sovi kristitylle, eikä kristitty siten voi olla vasemmistolainen (Tuoriniemi, Televisiosotamme kyllä kestää päivänvalon, Seura 25-26/75).

56 Haavio Ari s. 80.

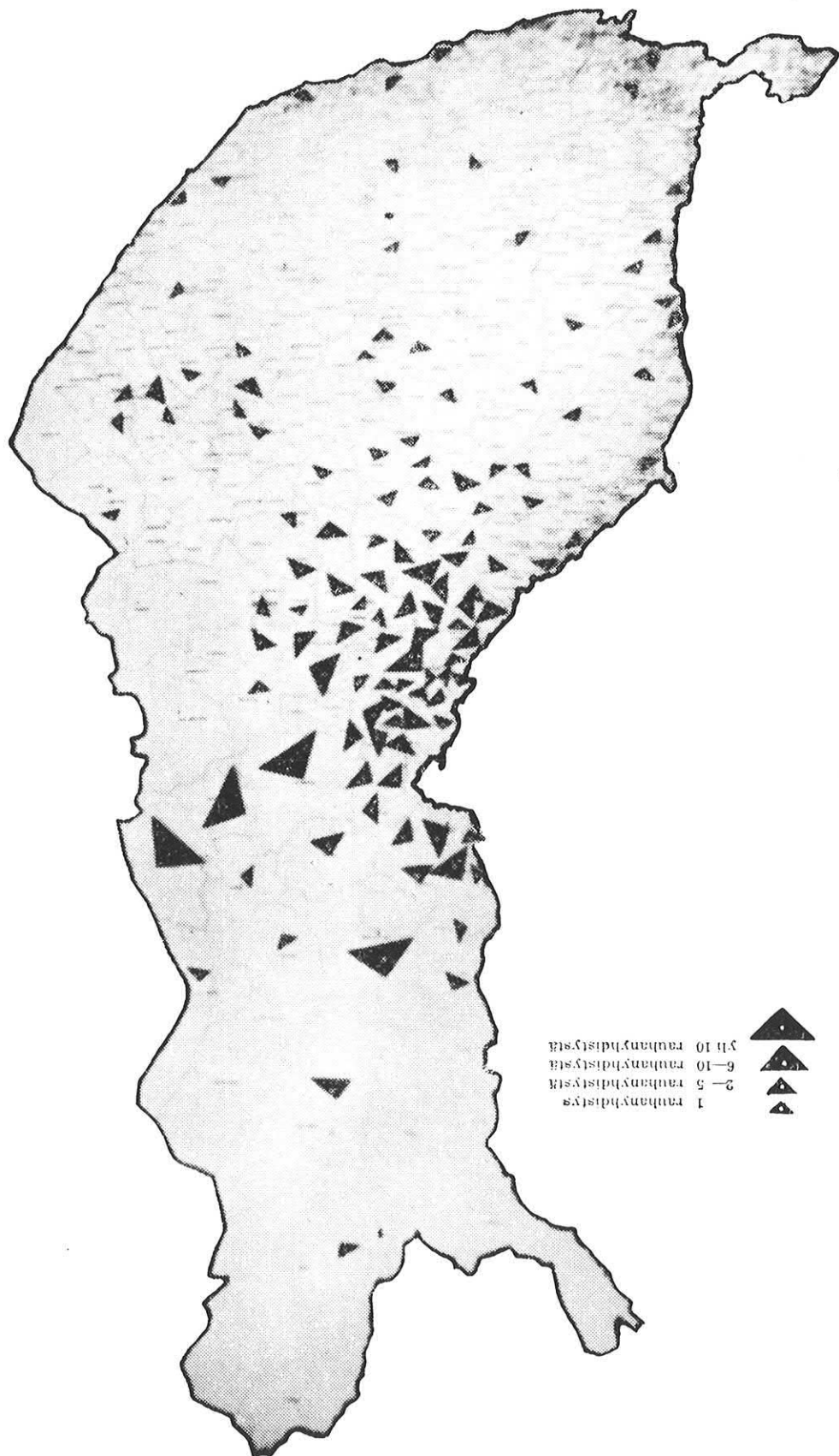

Rauhanyhdistykset syntyivät syrjäseuduille vasta paljon myöhemmin, esim. Kuusamoon ensimmäinen vasta v. 1935, mutta seuratoiminta oli tietenkin koko ajan säännöllistä aina liikkeen syntyajoilta.⁵⁷ Rauhanyhdistyksiä on kuitenkin edelleen suhteellisesti eniten Koillismaalla, ilmenee SRK:n vuoden 1974 tilastosta.⁵⁸ Samoin on Pekka Raittilan mukaan vanhoillislestadiolaisuus säilynyt "puh-
taimpana" Koillismaalla, erityisesti Kuusamossa ja Pudasjärvellä, jotka ovat sen ydinalueet vielä 1970-luvulla.⁵⁹

- 57 Näppä Ossi, Silmäys lestadiolaiskristillisyyden vaiheisiin Kuusamossa, Kuusamon Seurakunta v. 1675-1975 s. 28
- 58 SRK:n arkistosta annetut tiedot jäsenistä Oulun läänin alueella. Moniste, joka kirjoittajalla. Mainitun tilaston mukaan Kuusamossa on 15 aktiivisesti toimivaa rauhanyhdistystä, Taivalkoskella 11 ja Pudasjärvellä 13 yhdistystä. Jäsenmaksun maksaneita oli v. 1974 Kuusamossa hieman yli 1000 henkilöä, Pudasjärvellä yli 700 ja Taivalkoskella yli 350. Nämä ovat suhteellisesti korkeimpia lukuja koko vanhoillislestadiolaisessa liikkeessä. Kun Kuusamossa on noin 4.000 taloutta, Pudasjärvellä noin 2.800 ja Taivalkoskella 1.200, havaitaan rauhanyhdistysten jäseniä tulevan noin 10-20 %:iin talouksista siinäkin tapauksessa, että molemmat vanhemmat kuuluvat rauhanyhdistykseen. Lestadiolaisuuden vaikutus seudun elämään on kuitenkin suurempi kuin näiden lukujen perusteella voi päätellä. Vuoden 1974 kirkollisvaaleissa lestadiolaiset saivat Kuusamossa valtuuston vaaleissa 49.5 % annetuista äänistä ja neuvoston vaaleissa 46.3 % annetuista äänistä. Taivalkoskella lestadiolaiset saivat valtuustopaikoista 43.8 % ja neuvoston paikoista puolet. Pudasjärvellä lestadiolaiset saivat sekä neuvoston että valtuuston vaalien äänistä puolet. Muita vahvoja ryhmiä olivat kaikissa seurakunnissa keskustalaiset ja kokoomus sekä sitoutumattomat. Vasemmiston yhteinen äänimäärä jäi kaikissa kunnissa noin 5 %:iin. (Koillissanommat 16.11. ja 19.11.1975)
- 59 Raittila Pekka, Lestadiolaisuus yhteiskunnallisena ilmiönä. Radioesitelmä 25.7.75. Tästä myös Raittila Pekka, Lestadiolaisuus historiallisena ilmiönä. Lyh. esitelmästä Oulun historiaseuran teemaillassa. Liitto 26.2.1975.

Suomen Rauhanyhdistysten Keskusyhdistyksen
alaisten rauhanyhdistysten levinnäisyyskartta.
(Lähde: Hulko, Liitekartta)

Sama ilmenee myös piispantarkastuspöytäkirjoista 1900-luvun alussa, joissa todetaan lestadiolaisuuden olevan vallitseva uskonnollinen liike seudulla.⁶⁰ Koillismaa on siten ainoa ilmastollinen alue, missä vanhoillislestadiolaisuus on yksin vallitsevanaherätysliikkeenä ja kirkollisena ilmiönä. Pohjoisempana vahvoja alueita ovat Rovaniemi, Kemijärvi ja Tornionjokilaakso vielä 1890-luvulla, jolloin 60 % väestöstä katsottiin olevan lestadiolaisia,⁶¹ mutta kaikkialla Koillismaata pohjoisempana lestadiolainen hajaannus rikkoi alkuperäisen lestadiolaisen ilmaston, kuten seurakuntien kertomuksista ja piispantarkastuspöytäkirjoista mm. Kuolajärvellä, Kemissä ja sen ympäristössä on havaittu.

Vanhoillislestadiolainen ydinalue korreloituu hyvin sen alueen kanssa, jonka sosialismi näki 1900-luvun alussa erittäin vaikeaksi valloittaa. Työväenyhdistykset syntyivät Koillismaalle vasta 1906-1907 ja elivät kituliasasti.⁶² Toimintaan ei saatu mukaan juuri ketään muita kuin muualta tulleita "lentojätkeä"⁶³. Kantakuusamolaiset eivät Kansan Tahdon raporttien mukaan antaneet rauhaa "edes näiden omassa talossaan" vaan "nuorukaisista

60 Kertomus Kuusamon seurakunnan tilasta 12.-13.8.1905. Laatinut khra Antti Gummerus. Piispantark. pöytäkirjat 1905. OMA.

61 Tolonen Jouko, Maalaisliitto-keskustapuolueen suhde kirkkoon 1906-71. Liitto 12.7.1975.

62 Kyllönen s. 19; Toimintakertomus Kuusamon työväenyhdistyksen 10-vuotisesta toiminnasta 1906-1916 s. 2.

63 Toimintakertomus Kuusamon ty:n 10-vuotisesta toiminnasta s. 2-7.

ja virkamiehistä alkaen... tulevat sinne räyhäämään".⁶⁴ Sosialistiagitaattoreiden raporttien mukaan mikään seutu Oulun läänissä ei ollut niin vaikeasti valloitettava kuin Kollismaa Kiimingistä Kuusamoon saakka. Niinpä mm. nimi-merkki "Jehu" matkaraporttissaan Kansan Tahdossa 28.12.1906 kertoo yksityiskohtaisesti, kuinka koko Iijokivarsi oli niin vaikeasti lähestyttävä, ettei tahtonut missään saada huonetta puheen pitoa varten, ja jos saikin, olivat lestadiolaiset etupäässä ja kauppiaat, virkamiehet ja isännät sosialismia vastustamassa tahti estämässä, etteivät ihmiset menisi sosialistia kuuntelemaan. Lestadiolaisuus ja maalaisliitto, joka ihmisten uskonnollisia tunteita hyväksi käyttäen on "pirullista kylvöään" Koillismaalla tehnyt, kulkevat siellä "Jehun" mukaan käsikädessä.⁶⁵ Uskonnon ja maalaisliiton Kansan Tahto useassa muussakin yhteydessä näki olevan läheisessä yhteistyössä Kuusamon seudulla.⁶⁶ Maalaisliiton ydinalueet monissa kohden osuvatkin yhteen, kuten mm. Pekka Raittila⁶⁷, Jouko Tolonen⁶⁸ sekä maalaisliiton syntyajoja tutkinut lis. Tytti Iso-Hookana ovat todenneet. Iso-Hookanan mukaan maalaisliiton menestyksen keskeisimpiä havaintoja oli yhdistää maaseutuväestön ongelmat ja yhteiskunnalliset tarpeet henkiin. Sosialismin perusvirheitä taas oli, että sillä oli kielteinen asenne uskuntoon, mikä ei menestynyt seuduilla, missä uskonnollisuus varsinkin lestadiolaisuus oli vankkaa.⁶⁹

64 Kansan Tahto 27.4.1907.

65 "Jehu", Herätysmatkoilta, Kansan Tahto 28.12.1906.

66 Kansan Tahto mm. 20.2.1907, 29.4.1908, 28.3.1907, 3.10.1907

67 Pekka Raittila em. kirj. Liitto 26.2.1975.

68 Jouko Tolonen em. kirj. Liitto 12.7.1975.

69 Iso-Hookana Tytti. Maalaisliiton synty Oulussa oli monien tekijöiden tulos. Liitto 4.6.1975.

Näitä käsityksiä tukee myös tässä esityksessä saatu tulos.

Puoluepoliittisesti koillismaalaiset osoittautuivat jo 1900-luvun alusta lähtien keskitien kulkijoiksi, maalaisliiton ja vanhasuomalaisten kannattajiksi ja ovat tässä kannassa pysyneet aina 1970-luvulle saakka. Uskonnollisesti he valitsivat samanlaisen maltillisemmän vanhalestadiolaisen tien kuin että olisivat lähteneet yhteiskunnanvastaisen uudestiherätyksen mukaan. Ratkaisevaksi tekijäksi koillismaalaisten tällaiseen uskonnolliseen valintaan näyttää vaikuttaneen Juhana Raattamaan matkat Koillismaalle vuosina 1880-1884. Saarnamatkat, jotka tämä vanhus teki, suuntautuivat Kemijärveltä Kuusamoon, Kuusamosta Taivalkosken pohjoisosien kautta Pudasjärvelle, sieltä edelleen Ranuan kautta Rovaniemelle. Myöskin Kuolajärven Hautajärvi, Kuolajärven eteläisin kylä oli hänen matkojensa kohde. Tämä reitti ja näiden kolmen matkan yhteydessä hahmottunut uskonnollinen ja yhteiskunnallinen ilmasto samaistuu hämmästyttävästi erittäin vahvan maalaisliittolaiskeskustapuoluelaisen ilmaston samoin kuin vahvan vanhoillislaestadiolaisen ilmastonkin kanssa. Raattamaalle jäi erityisesti Kuusamon uskonnollisuudesta lämmin muisto.⁷⁰ Raattamaan matkoja tutkinut Samuli Pentikäinen katsoo, että Raattamaan kaikkialla nauttima arvovalta ja hänen maltillinen, sovitteleva asenteensa kaikkeen

⁷⁰ Pentikäinen Samuli, Juhani Raattamaan matkat Koillis-Pohjanmaalle 1880-1884. Scripta Historica II Tomus II s. 218.

oli se tekijä, joka piti lestadiolaisuuden yhtenäisenä juuri Koillismaalla myöhempinä hajaannuksen kausina.⁷¹ Koillismaalaisten asennetta uskontoon, elämään ja yhteiskuntaan kuvastanee erään Raattamaan aikalaisen muistelus, kun hän kertoo ihmisten kaukaakin tulleen Raattamaata katsomaan: "Se Raattamaa puhu, ei röyhkeilemällä, mutta näin vain tavallisesti... Se oli semmonen leuto saarnamies".⁷²

Tällaista maltillista, sovittelevaa kansaluonnetta heijastaa erityisesti kuusamolaisissa samaan aikaan knihtisopimusten purkamisen yhteydessä tehty havainto, että kun sopimuksen purkamisen estäminen nähtiin mahdottomaksi, vallitsevaan olotilaan mukautumista pidettiin välttämättömänä. Suhteiden kiristämistä valtiovaltaan vältettiin - toisin kuin Kuolajärvellä - ja valtiomahdin vaikutusvalta otettiin reaalisenä tosiasiana huomioon, varsinkin kun oletettiin Suomen valtiomahdin takana olevan myös Venäjän suurvallan,⁷³ jonka mahdin Kuusamo rajapitäjänä oli aina joutunut ottamaan huomioon. Uskonnollisten ja poliittisten tekijöiden huomioon ottaminen on kaiken kaikkiaan Kuusamossa ja lähiseudulla ollut pitkän historiallisen kehityksen tulos, varsinkin kun etenkin kuusamolaisilla on aina ja erityisesti autonomian ajan

---

71 Pentikäinen s. 225-226.

72 Pentikäinen s. 222.

73 Heikinheimo s. 100.

lopussa valvottavanaan taloudellisia etuja rajakaupan muodossa Venäjän puolella.⁷⁴

Kaiken kaikkiaan koillismaalaiisten uskonnollisuus ja poliittisen ilmaston valinta osoittanevat käytännön tajua, jossa kaikki elämisen kannalta edullisimmiksi osoittautuneet tekijät valittiin palvelemaan ihmistä ja aluetta. Näin vanhoillislestadiolaisuudesta, maalaisliitto-vanhasuomalaisuudesta ja osuustoiminnasta tuli yhteistyöväline, jolla oloja pyrittiin korjaamaan.⁷⁵

13. Uudestiherätys ja sosialismi

Lestadiolaisen Lähetisyhdistyksen eli uudestiheränneiden toiminta keskittyi kuten on nähty pakanalähetystyöhön. Mutta myös sisälähetystyötä tehtiin. Lähetisyhdistyksen Keskusliiton vuosikokoukset keskittyivät 1909-1920 ja myöhemminkin pääasiassa Ouluun, joka oli kuten vanhoillislestadiolaistenkin hallinnollinen keskus.⁷⁶ Pöytäkirjojen sisältö kuvastaa, että keskusliitto keskittyi lähetystyöhön ja ihmisten aineellisen hädän lievittämiseen. Yhteiskunnallisiin ja varsinkin puoluepoliittisiin asioihin se vältti kajoamista.

74 Ervasti Seppo, Kuusamolaisten yhteyksiä Vienan-Karjalaan viime vuosisadan vaihteessa. Jouko VII s. 90-101; Juhani Korttesalmi, Porotalouden piirissä vallinneet kosketukset Pohjois-Vienan ja Kuusamon välillä. Jouko VII s. 102-129.

75 Tästä yhteistyöstä ks. mm. Virranniemi Teppo, Kuusamon Osuuskauppa 1907-1967 s. 5; Kuusamon Osuuskassan neljä vuosikymmentä 1924-64.

76 Lestadiolaisten lähetisyhdistysten Keskusliitto r.y.:n vuosikokousten pöytäkirjat 1909-20, 1922-26, 1928, 1930-41, 1943-44. Lestadiana 2. OMA.

Uudestiherätyksen organisaation käynnistyessä 1907 ja lähetystyön kenttäverkkoa luotaessa näkyy, että toiminta keskittyi juuri alueille, mikä s. 230-235 on hahmoteltu. Koillismaan alueelta yhdistyksen toimintaan ei saatu mukaan montakaan henkilöä. Rajatapauksia olivat Kemijärvi ja Rovaniemi, jossa oli molempia lestadiolaisuuden haaroja rinnakkain, kun taas Kemin seutu, Oulu ympäristöinen ja Pohjanmaan rannikko aina Ylivieskan korkeutta myöten oli varsin tiiviisti mukana. Samoin uudestiherätyksen kannattajia tavattiin myös Kainuusta.⁷⁷ Asiamiesluettelossa esiintyvien nimien ja hankittujen jäsenten määrä on varsin pitkälle suoraan verrannollinen kunnan punaisuuteen, lukuunottamatta Kainuuta, jonne asiamiehiä kerrotaan olevan vaikea saada, puhumattakaan vanhoillislestadiolaisesta Koillismaasta. Kuusamossa oli alkuvuosina yksi asiamies, Pudasjärvellä pari, mutta jäsenten saamisen nämä ilmoittavat vaikeaksi.⁷⁸ Sen sijaan muissa, poliittisesti punaisina esiintyvissä kunnissa uudestiherätyksen lähetysyhdistyksen asiamiehiä oli pienissäkin pitäjissä useita ja heidän hankkimansa jäsenmäärä nousi jopa useisiin kymmeneen. Kemissä, Iissä, Kittilässä, Sodankylässä, Oulun eteläpuolen punaisissa pitäjissä ja jopa kaukaisessa Kuolajärven pitäjässä yhdistyksen asiamiehiä ja jäseniä oli.⁷⁹ Ratkaisevaa yhteyttä uudestiherätyksen ja sosialismin kesken ei tietenkään tämän perusteella voi tehdä, mutta hämmästyttävässä määrin uude-

77 SLL Haaraosaston Paikallisasiamiesten luettelot 1907-21. Lestadiana 2 Ba:1. OMA

78 Em. jäsenluettelo ja siihen tehdyt huomautukset.

79 Em. luettelot.

tiherätys ja kommunismi sopivat elämään rinnakkain, ja kun yleensä lestadiolaisuuden ja sosialismin-kommunismin keskinäisestä yhteydestä puhutaan, kysymys on juuri tästä uudestiherätyksestä, jonka asenne laitoskirkkoon oli poliittisen heräämisen kaudella kielteinen. Lestadiolaisuus tässä muodossa siten raivasi tietä sosialismille ja kommunismille ja samaistui radikalismissaan poliittisiin ja yhteiskunnallisiin liikkeisiin niin, että rajan veto "maallisiin" radikaaliliikkeisiin jäi suorittamatta.

131. Kannanotto sosialismiin v. 1919

Kun uudestiherätys keskittyi pakanalähetystyöhön ja opillisiin kysymyksiin vaatien uskovaiselta todellista katumusta ja jatkuvaa parannusta,⁸⁰ jäi sen asenne yhteiskunnallisiin kysymyksiin selkeästi ratkaisematta. Tämä on varsin pitkälle johtunut siitäkin, että uudestiherätyksen kärjessä oli pappeja, jotka kykenivät opillisista kysymyksistä keskustelemaan, mutta tämän seikan painottamisella uudestiherätys vierotti liikkeestä maallikoita, joita taas vanhoillislestadiolaisuudessa oli runsaasti. Nämä puolestaan "terveen maatiaisjärjen" mukaisesti ymmärsivät yhdistää uskonnon yhteiskunnallisiin kysymyksiin ja panivat sen osittain palvelemaankin niitä.

Tämän osoittaa tapa, jolla uudestiherätyksen kanta sosialismiin hahmottui.

Lestadiolaisen lähetysyhdistyksen päätoimikunnan (hallituksen) pöytäkirjoissa ei näy minkäänlaista kannan-

⁸⁰ Opillisista eroavuuksista vanhoillisten kanssa ks. Havas s. 182-195.

ottoa sosialismiin ennen vuotta 1919. Tällöin, heinäkuun 5. 1919, päätoimikunta käsitteli maallikkojäsenen Iisakki Ahon kirjeen jossa tämä esittää yhdistyksen käsittelevän ja tekevän päätöksen kysymyksessä "Miten kristittyjen on suhtauduttava aikamme sosialismiin?". Kirje merkittiin tiedoksi saatetuksi, mutta siihen ei otettu minkäänlaista kantaa.⁸¹

Asia tulikin sitten esille syksyllä 3.-4.10.1919 Jalasjärvellä pidetyssä yleisessä ylimääräisessä kokouksessa ilman, että päätoimikunnalla olisi siihen ollut esitys kokouksen kannaksi. Kysymyksen alusti Iisakki Aho, joka oli kotoisin Jalasjärveltä. Hän aloitti alustuksensa vertauksella rikkaasta miehestä ja Lasaruksesta ja näin osoitti, että nykyaikanakaan ei hyvinvointi jakaannu tasaisesti. Maaseudulla varsinkin ovat yhteiskunnalliset epäkohdat suuret. Rikkaammat siellä niin kuin kaupungeissakin sortavat vähempiosaisia, mikä ei ole Jumalan tahdon mukaista. Vääryydellä ja kieroudella kiskotaan köyhiä ja sorretaan heitä, minkä vuoksi ei ole ihme, että valveutunut köyhälistö on käynyt tyytymättömäksi. Alustaja näki sen vuoksi luonnollisena ilmiönä sosialismin nousun ja katsoi, että uudistuksia on saatava lainsäädännön kautta, ei laiskuudella, työlakoiilla eikä kohtuuttomilla palkan kiskomisilla. Sosialismi oli hänen mielestään joutunut huonoihin käsiin,

⁸¹ LLLH:n päätösmikunnan kokouspöytäkirja 5.7.1919 18.§.
Lestadiana 2. Ca:1 OMA

jotka johtavat ymmärtämättömän kansan harhaan. Seurauksena on kansallistunnon ja isänmaanrakkauden heikkeneminen. Jos sosialidemokratia ei olis tätä virhettä tehnyt, ei Suomen kansa koskaan olisi joutunut punaisen terrorin uhriksi, sanoi Aho ja jatkoi: "Mutta kun Venäjän raakalaisjoukot murha-aseitten kanssa sai kansamme kelvottomimmat ainekset villiin, ja kun on alettu kapinoitsemaan ei vaan Esivaltaa, vaan vieläpä Jumalaa ja Hänen sanaansa vastaan, niin ei mikään yhteiskunnallinen ja taloudellinen toimenpide tule mestymään näissä oloissa. Ainoastaan elävä kristillisuus voi menestyä, jos se sisältää sellaisen Jumalan valtakunnan voiman, jotta se eri kansallisuuksia pystyy sulattamaan yhteiseen sydämeen. Elävä Jumalan tunto ja elävä kansallistunto lämmittävän isänmaanrakkauden kanssa ovat ne voimat, jotka tekevät heikotkin kansat voimakkaiksi ja niiden olemassaolo on ijäti turvattu. Mutta kun nämä henkiset voimat riistetään kansalta, silloin se villiintyy eläimelliseen tilaan, josta on selvänä todistuksena punainen kapina ja sen jälkeensä jättämät kauhistuttavat työt."⁸²

Iisakki Aho ehdotti alustuksessaan, että kristittyjen on tehtävä selvä pesäero sosialismiin, koska se on "suunnattoman kauas oikeasta sosialismin aatteesta" joukonsa johtanut. Toisesta tai toisesta kristityn on ehdottomasti luovuttava, vaati alustaja. Hän esitti hyväksyttäväksi seuraavat ponnet:⁸³

82 Iisakki Aho, Miten kristityn on suhtauduttava aikamme sosialismiin?. Alustus ILH:n ylim. kokouksessa 3.-4.10.1919. Lestadiana 2. Ca:1 OMA

83 Iisakki Aho, em. alustus.

- 1) "Jos kristitty tekee itsensä syyppääksi tavarain, varsinkin elintarpeitten tavattomaan hinnan kiskomiseen ja lain kiertämiseen, on hän oleva seurakuntakurin alainen.
- 2) Jos kristitty tunnustaa, ottaa osaa tai puolustaa sosialismin aatetta tai sen toimintaa sellaisena kuin se nykyään ilmenee maassamme, on hän oleva seurakuntakurin alainen."

Kokouksen pöytäkirja ei tee selkoa vaikutuksista, mitä alustus aiheutti eikä seikkaperäisesti kerro kokouksen kulusta. Pöytäkirja toteaa lyhyesti keskustelussa olun alustajan kannalla sekä käyneen ilmi, että "muutamat uskonnollisetkin ovat soenneet kannattamaan sosialidemokratista liikettä, joka kuitenkin niin selvästi toimii nykyään antikristillisessä hengessä." Kokouksen mielestä ei sellaisia voi pitää kristittyinä. "Puhujain pitää puheissaan valaista harhaanmenneitä, millainen sosialismi todellisuudessa on ja varoittaa sellaisesta eksytyksestä", lausui kokous. Kokouksessa myös toivottiin, että asiasta kirjoitettaisiin Huutavan Äänessä. Toisaalta taas kokouksessa valitettiin sitä, että uskovaisten kristittyjen joukossa on ilmennyt "varsinkin viime vuosina" sellaisia, jotka elävät ahneudessa ja tekevät suoraa vääryyttä ja sortavat köyhiä. Niin kokous päätykin esittämään toivomuksen, "että puhujat puheissaan ja kirjoituksissaan teroittaisivat kuuliaisuutta lakeja ja esivaltaa kohtaan".⁸⁴

Jalasjärveläisen Iisakki Ahon alustus lähestyi siis erittäin pitkälle vanhoillislestadiolaisten kannanottoja vuosilta 1906, 1907 ja 1917. Kuitenkaan ei tämä kanta mennyt läpi, vaan kokouksen viralliseksi julkilausumaksi

⁸⁴ Em. Jalasjärven ylim. kokouksen pöytäkirja.

tuli paljon lievempi kanta, huolimatta kansalaissodan läheisyydestä. Huomiota ansaitsee, että Ahon alustuksesta on vedetty yli sellaisia kohtia, joissa kajotaan kansalaissodassa tehtyihin punaisten julmuuksiin. Teikö alustaja itse poistoja ennen alustuksen pitoa vai onko nämä kohdat ylliviivattu jälkeempään, on mahdotonta päätellä. Kokouksen lopputuloksen ja päätoimikunnan haluttomuuden ko. kysymystä kohtaan huomioon ottaen, on helpompi asettua jälkimmäiselle kannalle. Joka tapauksessa tämän jälkeen ei uudestiheränneillä ole virallista kantaa sosialismiin eikä kommunismiin, ja kuten edellä vanhoillislestadiolaisuutta käsiteltäessä on nähty, vain vanhoilliset ovat karkottaneet joukostaan sosialistiset ja kommunistiset ainekset, jotka taas ovat löytäneet kodin kommunismista tai eläneet hyvässä sovussa uudestiheränneiden kanssa.

Uudestiheränneet ovat kyllä vaalineet hyvinkin tarkasti siveellistä tilaa, vastustaneet alkoholia ja toimineet kansalaissodassa hätääkärsivien hyväksi.⁸⁵ Heidän toimintaansa on, kuten vuoden 1919 kannanottokin osoittaa, lähtenyt inhimilliseltä ja sosiaaliselta pohjalta eikä niinkään yhteiskunnallisen tarkoituksenmukaisuuden ja valtapolitiikan kannalta, kuten on laita vanhoillislestadiolaisessa liikkeessä.

---

85 Pesonen Hertta, Lestadianan esipuhe. OMA

132. Ilmastolliset raja-alueet

Vanhoillislestadiolaiset ja uudestiheränneet elivät sekaisin ja rinnakkain varsinkin Pohjanmaalla. Yhdenäistä ilmastoaluetta kumpikaan ei siis saanut haltuunsa siellä, eikä näin ollen kummallakaan ollut alueellaan niin dominoivaa vaikutusta alueensa ilmastoon, että ne olisivat kyenneet ratkaisevasti vaikuttamaan sosialismin leviämiseen.⁸⁶

Sen sijaan vanhoillislestadiolaisalueilla kuten Rovaniemellä ja Koillismaalla väestön asenne uuteen heijastuu hyvin kielteisenä. Paitsi sosialismia vastustettiin myös uudestiheränneitä näillä alueilla.

Uudestiheränneiden matkasaarnaaja Matti Junttila kertoo matkakertomuksessaan vuodelta 1909 seuraavaa. Oulusta Kemiin mentyään hänet siellä otettiin hyvin vastaan. Rovaniemellä "en nähnyt mitään erinomaista vaikutusta". Kemijärven pappilassa kyllä otettiin hyvin vastaan, mutta "erimielisiä" seudulla oli enin osa. Hautajärvellä, Kuusamon rajakylässä - missä Raattamaa 1880-luvulla kävi - moitittiin häntä siitä, että hän teki lähetystyötä. Kuusamon kirkolla Junttila etsi saarnapaikkaa koko päivän,

---

86 Sosialistinen Kansan Tahto kyllä syyttää lestadiolaisuutta vastustajakseen mm. Ylivieskassa (Kansan Tahto 4.4.06) Oulaisissa, Vihannissa (KT 4.4.06), Kemijärvellä (KT 11.5.06) Uskonnon vaikutusten pelossa lehti julkaisi pääkirjoituksen 7.7.06, jossa se julisti uskonnon yksityisasiaksi.

mutta turhaan, "sillä ne olivat valeella peljätetyt". Matkaa oli jatkettava Kuusamon Kuolion kylään, missä häntä pelättiin. Taivalkoskella hän viipyi kaksi päivää lukkarin pirtissä seuroja pitäen, vaikka Kuusamosta oli sinne "telefoneerattu ja peloteltu", ettei näitä saarnamiehiä saanut ottaa vastaan. Pudasjärvellä ja edelleen Kiimingissä oli asenne hieman "väljempi" ja valistuneempi.⁸⁷

Kirjeen sävy on aivan yhtäläinen sosialistiagitattoreiden havaintojen kanssa. Kuusamo oli sosialistienkin havaintojen mukaan suvaitsemattomin. Taivalkoskella oli hieman väljempää, mutta Pudasjärvi taas oli ahdasmielinen.⁸⁸ Kuolajärven Hautajärvi oli rajatapaus, pääasiassa vanhoillislestadiolainen ja vieraisiin aatteisiin nähden suvaitsematon. Mutta siitä pohjoiseen ilmasto nopeasti muuttui, mikä ilmenee mm. Iisakki Hautajärven kirjeestä Ouluun vuonna 1910. Hautajärvi muistelee Junttilan matkaa ja pahoittelee kohtelua siellä, kun eräs "saarnaaja" - ilmeisesti vanhoillislestadiolainen - on Junttilaa "mitä törkeimmällä tavalla vastustanut". Hautajärvi pyytää Herran armoa näille ymmärtämättömille, jotka "kristittyjen nimellä" kulkevat, mutta ilmeisesti vaikeuksissaan eivät asioita ymmärrä. Hautajärvi suosit-

87 Matti Junttila, Matkaraportti Kemiin, Rovaniemelle, Kemi-järvelle-Kuusamoon-Taivalkoskelle-Pudasjärvelle helmikuussa 1909. Lestadiana 2 LLH:n Keskusliitto ry. Ea:4 saap. kirjeet 1909-1912, OMA

88 Näin kertoo mm. nimim. "Jehu". Kansan Tahto 28.12.1906.

telee saarnamatkan tekemistä Kuolajärven kirkolle, missä heikäläisiä "sentään on enempi".⁸⁹

Vastaavasti on kartoitettavissa vanhoillislestadialainen Koillismaan ilmasto etelästä. I. Kurun ja H. Ojalan kirje Suomussalmelta 12.3.1911 kertoo kuinka koko pitäjä on vaikeasti lähestyttävä, koska ihmiset elävät mitä suurimmassa köyhyydessä. Ihmiset kyllä liikkuvat, mutta "eivät parannukseen asti", kun pelkäävät "hihhulia". Taivalkosken rajakylässä Pesiössä he kertovat oltavan vähän suopeampia lestadiolaisuutta kohtaan niin että on parempi saada jo huoneitakin seuroja varten, mutta hitaita ovat ihmiset sielläkin kokoontumaan. Ihmiset ovat jotenkin väsyneitä ja haluttomia ja asuvat todella niin kurjissa ihmisasunnoissa, joita eivät ole ennen tavanneet. Etäisyydet ovat pitkät ja matkat hankalat, etteivät ihmiset senkään vuoksi pääse kokoontumaan.⁹⁰ Sotkamossa, Puolangalla, Kuhmossa ym. Kainuussa on näiden matkaraporttien mukaan työnteko suorastaan hyödytöntä, kun ihmiset ovat haluttomia kokoontumaan seuroihin.⁹¹ Koko Kainuu todetaan matkaraporttien perusteella toivottomaksi pelkästään jo siksi, että aineellinen hätä ja kurjuus on sellainen, ettei sitä Suomesta

89 Iisakki Hautajärven kirje LLH:lle 27.9.1910. Em. kirjekokoelma.

90 I. Kurun ja H. Ojalan kirje Suomussalmelta LLH:lle 12.3.1911. Em. kirjekokoelma.

91 Näin mm. kirjeissä Sotkamosta 2.11.1911, Vuolijoenla, Kajaanista, Kuhmosta ym. 28.2.1909. Mm. Kajaanista kerrotaan, että "harvat uskon tunnustajat ovat jo kuolemaisillaan". Kirje 28.2.1909. Em. kokoelma.

ensä uskoisi löytyvän. Sieltä löytyy "hengellisen elämän uinuvaa tilaa" ja välinpitämättömyyttä kuvaavaa, että lähetystyöntekijät löysivät lapsia, jotka eivät koskaan olleet kuulleet "lasten ystävästä Jeesuksesta", vaikka "toimiihan pyhäkouluja sielläkin".⁹² Matkakertomusten mukaan ihmiset näissä itäkairan kylissä elävät niin kurjissa oloissa, ettei "ihmismieli sitä jaksakaan todeksi uskoa". Henkisen tilan he kuvaavat mm. Kuhmon ja Suomussalmen syrjäisimmillä kulmilla niin huonoksi ettei Suomen rajain sisäpuolella uskoisi niin raakaa elämäntapaa vietettävän, ja kuitenkin näillä ihmispoloilla "on sellainen usko, että Jumala kuoleman jälkeen ottaa heitä taivaaseen".⁹³

Menemättä pitemmälle näiden kirjeiden kuvaukseen todetaan, että uudestiherätyksen lähettien matkakuvaukset valottavat sitä ilmastoja, mikä myös poliittisten matkakuvausten valossa on saatu. Vanhoillislestadiolainen ydinalue Koillismaa ei hyväksynyt paitsi puoluepoliittisesti myöskään uskonnollisesti vierasta näkemystä. Kuolajärveä kohden mentäessä suvaitsevaisuus lisääntyi, koska siellä uudestiherätys oli vanhoillisuutta voimakkaampi. Vastavasti vanhoillisuuden vaikutus heikkeni siirryttäessä Kainuun rajoille. Mutta siellä taas pelättiin "hihhuleita" niin, ettei uudestiheränneilläkään ollut sinne asiaa. Lappissa ja Pohjanmaalla taas lestadiolaisuus kummassakin

92 LL:n Keskusliiton kertomus 9.3.1910-16.3.1911. Lestadiana 2 Db:1 Vuosi-, tili- ja tilintarkastuskertomukset. OMA

93 Kertomus vuodelta 1912-13. Em. kokoelma.

muodossa sopi elämään rinnakkain ja rinnakkain myös sosialismin kanssa.

133. Uudestiherännyt ja sosialistinen Kuolajärvi

Tukkiliikkeiden vaikutuksia kuvailtaessa on jo kiinnitetty huomiota siihen erikoislaatuiseen uskonnolliseen ja seurakunnalliseen tilaan, joka vallitsi Kuolajärvellä 1900-luvun alussa. Nyt on uudestiheränneiden matkasihteerien raporttien valossa myös tultu havaintoon, että Kuolajärven uskonnollinen tila poikkesi huomattavasti Kuusamosta. Miksi Kuolajärven ilmasto sitten muodostui tällaiseksi poikkeavaksi?

Syitä tähän on monia ja ne ovat löydettävissä paitsi uskonnolliselta myös taloudelliselta alueelta. Kuolajärveläiset kokivat ruotusopimuksen purkamisen "loukkaukseksi" heidän oikeuksiaan vastaan. Kun ruotusopimus kuitenkin 1880-luvun lopulla purettiin ja isojako päätettiin panna toimeen,⁹⁴ tapahtui samaan aikaan myös seurakunnallisen ja uskonnollisen elämän alueella kehitystä, joka näkyi välien kiristymisenä "laillisen esivallan" ja väestön välillä. Tuskin on tästä kentästä nähtävänä irrallisena sitä tapahtumasarjaa, joka Kuolajärven kirkkoherran ja väestön sekä toisaalta piispan ja väestön kesken tapahtui (ks. III luku alaluvut 35, 36, 61-63). Sekä nuorten että vanhempien asenne laitoskirkkoa ja uskontoa kohtaan

---

94 Gustafsson Alfred, Mittaus- ja kartoitustyöt v. 1809 jälkeen. Suomen maanmittauksen historia 1633-1933 II s. 68-70.

oli ainakin välinpitämätön ellei peräti vihamielinen ja uhmaava. Kirkon turmeleminen piirroksin ja näiden töherysten peittämisestä kieltäytyminen osoittavat poikkeavaa uhmamieltä, mitä ei tavata ainakaan muissa saman ajan tarkastuskertomuksissa. Tilanteen laukaisemista ei myöskään edistänyt se tapa, jolla piispat suhtautuivat kuolajärveläisiin. Väestön syyttäminen hartaudentarjoituksen laimeudesta ja moittiminen siirtolaisuudesta pitäen sitä muka "epäisänmaallisuuden" ilmentymänä, meni tämä luultavasti yli sen kohtuuden, millä vaikeissa oloissa olevaa väestöä saatettiin kirkon taholta opastaa ja ojentaa. Tämän vuoksi ei liene pidettävä ihmeteltävänä, jos väestö ei voinut kunnioittaa eikä liioin ottaa vakavasti hyvin toimeentulevien kirkonmiesten varsin räikeitäkin arvosteluja. Ainakin kirkkoherran tihuntien maksamisesta kieltäytyminen ja kirkkorakennuksen ulkonaisen siisteyden laiminlyöminen viittaavat juuri tähän: jokapäiväinen leipä ja sen oikeudenmukainen jakautuminen ihmisten kesken nähtiin konkreettisempänä ja läheisempänä asiana kuin kysymys sielun autuudesta tai ihmislapsen "isänmaallisuuden asteesta". Varsin luonnolliselta tuntuukin, että kun ensimmäiset savotat tulevat seudulle ja kun työtä alkoi olla ihmisille varallisuuteen, "isänmaallisuuteen" ja kirkolliseen hartaudenteeseenkin katsomatta, ja kun vielä samaisen tukkiliikkeen mukana tuli oppi, joka julisti kaiken tähän asti julistetun ja oikeudenmukaisuudenkin asteelta kyseenalaiseksi

koetu vääräksi ja tuomittavaksi, oli tie "kumouksellisuuteen" avattu ja vieläpä siloiteltu.

Merkille pantavaa tämän uudenlaisen kumouksellisen ilmaston syntymisessä on lestadiolaisen herätysliikkeen sille luoma pohja. Lestadiolaisuushan ilmeni 1880-luvulta lähtien erittäin radikaalina ja kirkonvastaisena.⁹⁵ Kuolajärvellä tämä radikaalinen vaihe osui juuri aikaan, jolloin yhteiskunnan vastaisuus mm. knihtisopimuksen purkamisen johdosta voimistui. Lestadiolaisuutta moitittiinkin Kuolajärvellä tuolloin erittäin kumoukselliseksi, mutta - kuten piispantarkastuspöytäkirjat kertovat - 1900-luvun alkuvuosina pitäjässä voimistui uudestiheränneiden suunta, joka lähestyi kirkkoa, kun taas vanhempi ja jyrkempi suunta oli häviämässä.⁹⁶ Vuoden 1915 piispantarkastuskertomuksessa jo tiedetään mainita, että "uusi ja vanha" lahko elävät sopusoinnussa keskenään, mikä johtuu siitä, että lestadiolaisuuden johdossa on henkilöitä, jotka "osaavat olla sopusoinnussa vanhain ja uusien kanssa".⁹⁷

Kuolajärvellä oli käynyt, samoin kuin Kemissä ja sen ympäristössä, että uusi lestadiolaisuuden suunta oli päässyt vallalle tai lestadiolaisuus oli laimentunut kokonaan. Näin lestadiolaisuus joka kiihkomielisyydellään ja kirkon vastaisuudellaan oli saanut aikaan "laittomuuden

⁹⁵ Rydenfelt s. 300-301, 336-337.

⁹⁶ Kertomus Kuolajärven seurakunnan tilasta v. 1903. Oulun tuomiokapitulin ark. Piispantark.pöytäk. Kuolajärvi-Kuusamo Eb:10 OMA

⁹⁷ Kertomus Kuolajärven seurakunnan tilasta 1909-1915. Oulun Tuomiokap. ark. Eb:10 OMA

henkeä" ja oli siten murentanut yhteiskunnan järjestystä, teki tilaa sosialismille. Väestön agressiivisuus, jopa kapinallisuus, joka aiemmin oli purkautunut uskonnossa, sai uuden kaavan purkautuessaan puoluepoliittista tietä. Vänha uskonnollinen radikalismi kävi siten tarpeettomaksi sitä mukaakuin sosialismi ja poliittinen "uskonto" levisi seudulle. Tämä tulos on yhtäläinen sen kanssa, minkä Sven Rydenfelt on havainnut Pohjois-Ruotsin eräillä lestadiolaisalueilla. Ruotsin punaisin äänestysalue, Norrbottenin Granhultin kylä, on vielä toisen maailmansodan jälkeen yli 80-prosenttisesti kommunistinen.⁹⁸ Kylä, joka tunnettiin vielä pari sukupolvea sitten hartaana lestadiolaisalueena, on kokenut "uudenlaisen herätyksen". Sen uskonnollinen radikalismi on Kuolajärven tavoin kääntynyt "poliittiseksi", sillä erotuksella, että Kuolajärvi teki valinnan poliittisen uskomon hyväksi jo ennen ensimmäisiä eduskuntavaaleja. Tämä käyttäytymismuoto jäi Kuolajärvellä pysyväksi. Kapinallisuus ja radikalismi on ilmennyt myöhemmin mm. 1922 "läskikapinana", josta on edellä ollut puhe.

---

98 Rydenfelt s. 300-301, 337.

2. Herännäisyys ja sosialismi

Pohjois-Suomessa lestadiolaisuuden ohella vaikuttavista herätysliikkeistä on keskeinen herännäisyys. Sen juuret ulottuvat puhtasoppisuuden kauteen. Heränneet ovat korostaneet henkilökohtaisen hartauden merkitystä, voimakasta katumusta ja synnintuntemista sekä rukouksen asemaa.⁹⁹ Herännäisyyden vaikutus alkoi Savosta leviten Pohjanmaalle 1700-luvun lopulla. Lestadiolaisuuden tavoin tämä "körttiläisyys" piti yllä tehokasta ja lujaa sisäistä normistoa, joka velvoitti jäsenensä käyttäytymään ulkonaisestikin joukon mukaisesti.¹⁰⁰ Pohjois-Suomessa liike sai voimakasta kannatusta Kalajoella ja ympäristössä ja Savosta päin levinneenä Paltamon-Kuhmon korkeudelle (ks. Liite 9).¹⁰¹ Heränneiden organisaatio syntyi Malmivaarojen aikana 1880-luvulta alkaen jolloin liike oli varsin radikaalinen ja lestadiolaisuuden tavoin, mutta asetui kuitenkin 1900-luvun puolella säilyttävien voimien puolelle.¹⁰² Herännäisyys ei kuitenkaan saanut kannatusta Oulun pohjoispuolella, lukuunottamatta Kemijärveä, jossa se sulautui ennen pitkään yhteen lestadiolaisuuden kanssa. Kainuussa taas kannatusta hieman oli 1800-luvulla, mutta se sammui vuosisadan lopulle tullessa niin, että monissa paikoin talonväki suorastaan pakeni papin tullessa taloon,

⁹⁹ Haavio Ari s. 29-34.

¹⁰⁰ Haavio s. 42-45; Kirkko Suomessa s. 109-110.

¹⁰¹ Haavio s. 45-46; Kirkko Suomessa s. 111.

¹⁰² Haavio s. 48-50; Kirkko Suomessa s. 110-114.

kuten herännäisyyden edustaja Kainuun uskonnollista tilaa vuosisadan lopulla kuvasi.¹⁰³ Herännäisyyttä yritettiin elvyttää Kainuussa perustamalla kansanopisto Kajaaniin v. 1906, mutta tätä herännäisopistoa kainuulaiset eivät oikein tunteneet omakseen.¹⁰⁴ Kainuussa ei näin ollen ollut 1900-luvun alussa mitään voimakasta herätysliikettä, vaan "heränneitten isien lapset nukkuivat" ja "kaikki oli hiljaa jo", kuten Mauno Rosendahl Kainuun uskonnollisuutta tuona aikana kuvaa.¹⁰⁵

Herännäisyyden vaikutusta sosialismiin ei voida mitata siinä määrin selvästi kuin vanhoillislestadiolaisuuden, koska sosialismin vastaisia päätöksiä ei ole yhtä jyrkkinä tehty kuin on laita lestadiolaisuudessa. Kuitenkin herännäisyyden vaikutus ainakin pitkällä aikavälillä on osoitettavissa, ja sen mukaan herännäisyys on ollut sosialismin etenemistä vastustava ja heikentävä. Tämä pitää paikkansa etenkin Etelä-Pohjanmaalla, siis herännäisyyden ydinalueilla. Näin mm. Nivalassa, missä taloudellisten olosuhteiden perusteella olisi voinut odottaa sosialistista käyttäytymistä jo vuosisadan alussa, on maalaisliitto ja yleensä porvarillinen elämänmuoto ollut vallitseva.¹⁰⁶ Herännäisalueilla on henkilökysymyksillä, samoin kuin lestadiolaisalueillakin, ollut varsin ratkaiseva merkitys. Herännäisiin kuuluvista henkilöistä hyvin

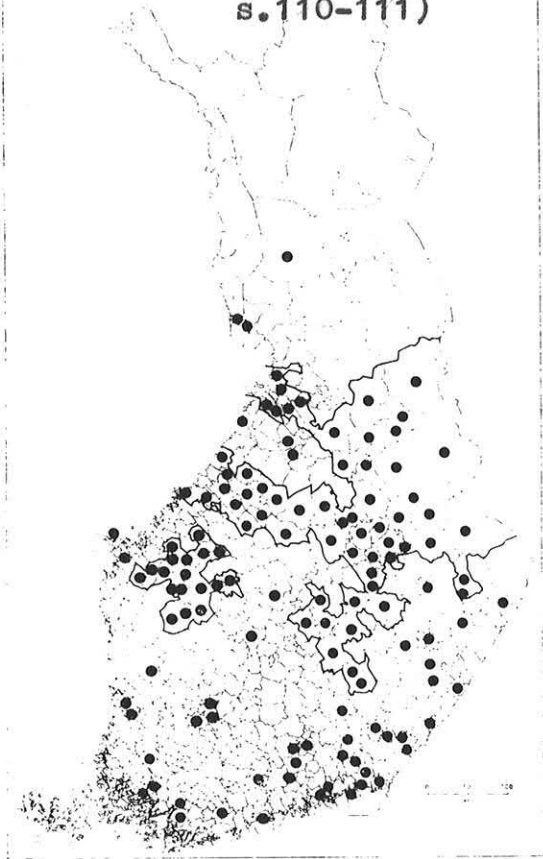
103 Rosendahl Mauno, Suomen herännäisyyden historia XIX vuosisadalla. Neljäs osa 1853-1900 s. 363-364.

104 Kares Olavi, Heränneen kansan vaellus IV s. 397-398.

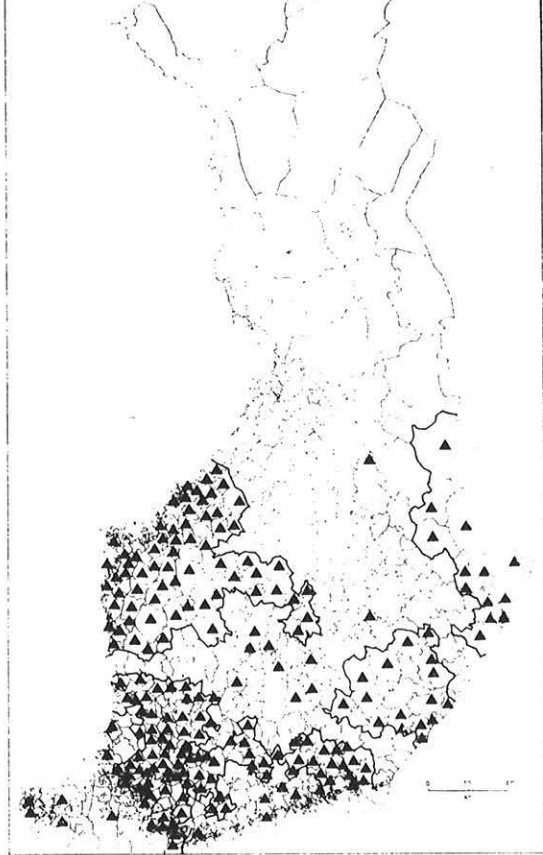
105 Rosendahl s. 364-366.

106 Nygård Toivo, Maalaisliiton kannattajia ja kapinantekijöitä. Nivalan kirja s. 261-263, 280.

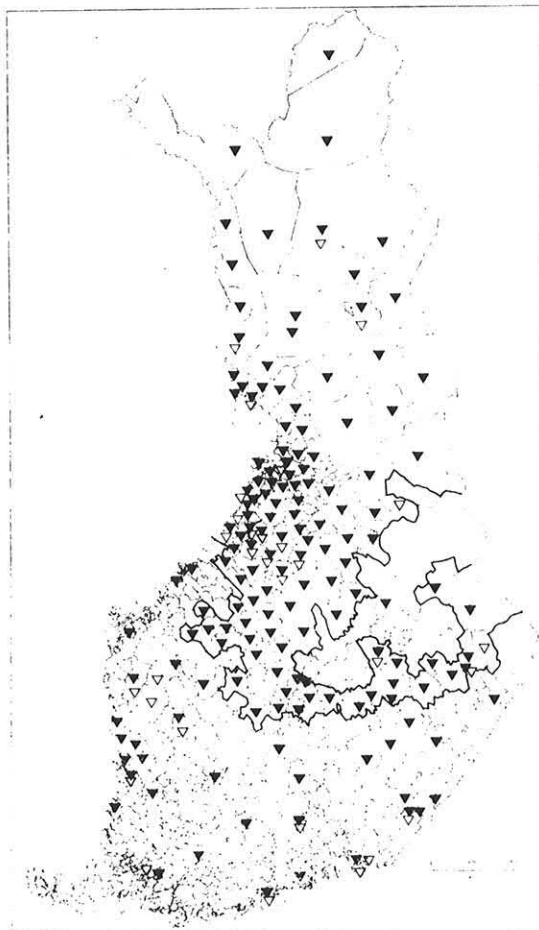
Liite 9. Herätysliikkeiden levinneisyys (Lähde: Kirkko Suomessa s. 110-111)

Herännäisyys

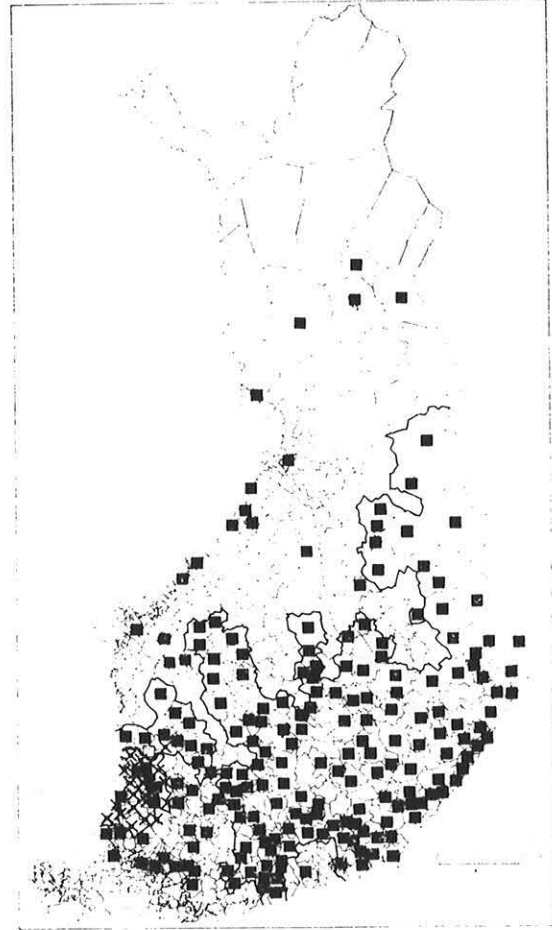

Evangelisuus

Lestadiolaisuus

▼ vanhoilliset   ▽ uusheränneet

■ Uuspietismi

× Rukoilevaisuus

monet ovat olleet valtiopäivämiehinä ja kansanedustajina ja siten vaikuttaneet alueensa poliittisen ilmaston muotoutumiseen.¹⁰⁷ Tällaisia henkilöitä ovat olleet mm.

Paavo Niskanen (s. 1836), Israel Kavosenoja, Kyösti Kallio (s. 1873), Matti Oja (s. 1865), Lauri Mustakallio (s. 1883), Heikki Niskanen (s. 1896), Yrjö Hautala (s. 1903) ja Kerttu Saalasti (s. 1907), jotka kaikki ovat olleet porvarillisen elämänmuodon edustajia ja heränneitä tai lähellä tätä herätysliikettä.¹⁰⁸

Tässä yhteydessä ei ole mahdollisuutta yksityiskoh-
taisempaan herännäisyyden levinneisyyden ja vaikutusten
mittaamiseen. Todettakoon vain, miten akateemikko Kustaa
Vilkuna on kuvannut herännäisyyden vaikutusta Pohjanmaan
pitäjissä:

"(herännäisyyden) menestys ei näkynyt niinkään seura-
tuivissa istujain tai körttirijyjä kantavien ihmisten
lukuisuudessa kuin siinä, että pietismille ominainen
taloudellinen maailmankatsomus huomaamatta hyväksyt-
tiin koko pitäjässä ja sen naapureissa. Muutamat alku-
aan varsin vähäiset syrjäkylien talot vaurastuivat, nou-
sivat mallitaloiksi. Marjoniemi, Niemi, Palosaari, Vil-
kuna, Taanila, Haikara, Nevala, Niskakoski, Eerola. Ja
esimerkki tarttui...Nivalassa ja Ylivieskassa tapahtui
(1840-luvulla ja siitä edelleen) uusi taloudellinen il-
miö: alettiin raivata ja polttaa ennestään täysin arvot-
tomia soita...Viljaa tuli runsaasti, sitä vietiin ras-
kain kuormin Kajaaniin ja Ouluun saakka...Suomaiden sa-
veaminen keksittiin, käänntösiivellinen, maata leikkaava
aura keksittiin...Elämältä ei vaadittu mukavuuksia. Sy-
dämen pohjalla paloi milloin rauhallinen, milloin levoton
tietoisuus siitä, että ehkeruus, rehellisyys, kohtuulli-
suus ovat ihmisten väistämättömiä, luonnollisia välttä-
mättömyyksiä Jumalan edessä; laiskuus ja tuhlaavaisuus
johtavat kadotukseen. Ei ole ihme, että tällaisen elä-
mänkatsomuksen piirissä viljelykset joutuin laajenivat,
talojen määrä moninkertaistui ja väkiluku kasvoi usko-
mattoman nopeasti. Nivalasta, äskeisestä karjamajojen
pikkukappelista, tuli Keski-Pohjanmaan ja Oulun läänin
tiheimmin asuttu pitäjä."¹⁰⁹

107 Liisa Hakamäki, Valtiopäivämiehiä. Nivalan kirja s.281-298.

108 Hakamäki s. 281-290.

109 Vilkuna Kustaa, Keski-Pohjanmaa. Meidän maa s.363-364.

Herännäisyyden luoma yritteliäs ja tasa-arvoa kannattava ilmapiiri oli omiaan suosimaan porvarillista ajattelutapaa. Herännäisyydellä oli vahva jalansija juuri Oulun läänin eteläisissä osissa, missä sosiaaliset erot esim. maaomaisuuden jakaantumiseen nähden eivät olleet suuret. Näillä alueilla nuorsuomalainen ja perustuskaallinen linja oli voimakas juuri poliittisen ilmaston syntyprosessin aikana. Maalaisliiton syntyä tutkinut Jukka Juusela onkin todennut, että Oulun läänin eteläosa oli puolueen vahvimpia alueita.¹¹⁰ Tältä seudultahan olivat monet maalaisliiton järjestömiehet kotoisin.¹¹¹ Voimakkaasti uskonnollisella alueella maalaisliitto kanavoi tämän varsin tasapäisen, taloudelliselta ja sosiaaliselta asemaltaan keskiluokkaan tai sen alapuolelle sijoittuvan maaseutuväestön tarpeet. Eduksi tässä oli, että puolue suhtautui varsin myönteisesti uskontoon ja teki mahdolliseksi niin isäntien kuin vuokraajien ja loisienkin kuulumisen samaan agraaripuolueeseen. Pohjois-Suomessahan eivät isäntien ja palkollisten välit olleet siinä määrin kireät kuin esim. Itä-Suomen torppari-alueilla. Tähän katsotaan nimenomaan herätysliikkeillä olevan varsin suuri merkitys.¹¹²

Herännäisyys on näin ollen tehnyt tietä varsin radikaalillekin agraaripuolueelle maalaisliitolle, mutta sen sijaan se on ollut vastarokote uskontoon kielteisesti suhtautuvalle sosialidemokraattiselle puolueelle.

110 Juusela Jukka, Suomen maalaisväestön liiton järjestöorganisaation kehitys vuosina 1906-1916 s. 78-80 ja liitekartat.

111 Mm. Kyösti Kallio, J.H. Kiiskinen ja Mikko Knutila olivat sekä nuorsuomalaisten että maalaisliiton ehdokaina eduskuntavaaleissa 1907. (Juusela s. 71).

112 Juusela s. 11, 60-61; Vilkuna em. kirjoitus 363-364.

3. Yhteenveto

Uskonnollisuus on vaikuttanut poliittisten ilmasto-alueiden hahmottumiseen Oulun läänissä. Selvintä on vanhoillislestadiolaisuuden vaikutus, joka on tuntuvinta Koillismaalla ja Rovaniemen-Kemijärven seuduilla. Sosialismin agitaattoreiden oli vaikeata lähestyä juuri näitä alueita. Uskonnollisuus, nimenomaan lestadiolaisuus koettiin ongelmaksi myös Oulussa, jonne virtasi väestöä maaseudulta. Radikaalisimpia sosialismin aineksia - niin henkilöiden kuin ohjelmankin osalta - jouduttiin tämän vuoksi karsimaan.¹¹³ Tämä "siivoustyö" havaittiin välttämättömäksi myös Kansan Tahdon toimituksessa jo ensimmäisten eduskuntavaalien alla, kun lehti useaan otteeseen, samalla kun se hyökkäsi uskonnollisuutta, pappeja ja maallikkosaarnaajia vastaan, jouti muistuttamaan kannattajiaan siitä, että uskonnollisuutta vastaan ei ole viisasta kovin hylkää kantaa ottaa. Erikoisesti mainittiin vaaralliseksi sosialismin kannalta "Suomen siionin vartijat", lestadiolaiset, joita vastaan lehti hyökkäsi vielä helmikuussa 1906, jolloin tieto lestadiolaisten aikovan kesällä pitää Oulussa kokouksen, missä piti otettaman kantaa valtiokirkkoon ja sosialismiin. Kansan Tahdon pääkirjoituksessa 7.3.1906 varoitettiin lukijoita tämän tulevan kokouksen merkityksestä, koska lestadiolaiset "saarnamiehet tulevat lausumaan koko tuon uskonnollisen suuren mielipiteen", johon kuuluu

---

¹¹³ Raappana s. 15-23.

"enemmistö Pohjois-Suomen uskonnollista osaa".¹¹⁴ Uskonnollisuus tuli sosialismin huoleksi myös Perä-Pohjolan lakkoalueilla, missä uskovaiset ja talolliset eivät katsooneet suopeasti joukkojen kiihottamista ja lakkolaisten vetelhtimistä taloissa ja kylissä.¹¹⁵ Näiden vastoin-käymisten vuoksi Kansan Tahto kesällä 1906 suosittelikin agitaattoreilleen sellaista taktiikkaa, että vaikeimmissa tapauksissa olisi uskonnollisuus ja politiikka erotettava eri asioiksi ja "yksityisasioksi", jotta uskovaisellakaan ei olisi ristiriitaa kannattaessaan sosialismia.¹¹⁶ Uskonnollisuus, nimenomaan lestadiolaisuus on siten alusta alkaen ollut poliittinen ja yhteiskunnallinen vedenjakaja, joka näytteli tärkeää osaa erityisesti keskustapuolueen ja kommunistien välisessä vaalitaistelussa vielä v. 1975.¹¹⁷ 1900-luvun alussa syntynyt poliittinen perinne siis elää yhä.

Lestadiolaisuus yhtä hyvin kuin herännäisyyskin ovat toimineet suojamuureina sosialismia vastaan luomalla ydinalueillaan sisäisen normiston, jonka avulla ne ovat voineet luoda ilmapiirin, joka on ollut ihmistä ajalli-

114 Kansan Tahto 7.3.1906.

115 Kansan Tahto 11.5.1906 ja 7.3.1906.

116 Kansan Tahto 7.7.1906.

117 Kansan Tahton päätoimittajapakinoitsija "Oskari" (Into Kangas) väitti pakinassaan 17.7.1975 kepulaisten "harjoittavan anekauppaa" mm. Pudasjärvellä yhdessä rauhan-yhdistysten kanssa, houkutellen äänestäjiä kepun kautta "taivaan iloon". Liiton päätoimittaja "Suti" (Sulo Lapola) taas hyökkäsi mm. 5.8.75 sosialistien ja kommunistien kimppuun siksi, että nämä aikovat "vallata" maalaisliitolle vanhastaan kuuluneet Koillismaan kunnat, joissa sosialismilla ei uskonnollisista ym. syistä ole mitään asiaa.

sessakin mielessä eteenpäin kannustava. Voidaan sanoa, että ainakin herätysliikkeiden ydinalueilla, Koillismaalla ja Keski-Pohjanmaalla on vallinnut juuri herätysliikkeen ansiosta voimakas tasa-arvoisuuden taju. Tämä ilmenee Koillismaalla mm. pyrkimyksenä auttaa vähäosaisia ja luoda kaikkien elinehdot sellaisiksi, että elämäolot olisivat turvalliset. Tästä on osoituksena mm. suhtautuminen vuokratilajelijöiden asemaan entisissä knihtipitäjissä vaatimalla heille manttaalioikeudet sekä oikeudet lisämaahan. Poliittisesti tällainen tasa-arvoa suosiva kansan perusluonne on ilmennyt suuntautumisena maalaisliittoon, keskitien kulkemiseen.¹¹⁸ Vastaavanlaista pyrkimystä elintason yhdenmukaistamiseen on ollut havaittavissa Keski-Pohjanmaan herännäisyysalueilla, missä talokohenki, osuustoiminta, sosiaalinen mieli ja tasa-arvoisuuden vaatimus on aina ollut voimakas ja missä myös poliittisesti on suuntauduttu keskipuolueisiin, pääasiassa maalaisliittoon.¹¹⁹

Toteamme että siellä, missä herätysliikkeillä ei ole voimakasta sijaa, kuten Kainuussa, on sosialismin kannatus ollut keskimääräistä voimakkaampaa. Yhteiskuntaa ja olosuhteita kohtaan tunnettu tyytymättömyys ja kaunaisuus on tällaisilla alueilla purkautunut poliittisia kanavia pitkin. Näin kävi mm. Kuolajärvellä, missä radikaali lestadiolaisuus hävisi sitä mukaa kuin puoluepoliittinen, "maallistunut" radikalismi voitti alaa. Seurauksena oli, että uskonto ja sosialismi - kommunismi - tulevat vielä yli puoli vuosisataa myöhemmin hyvin toimeen samalla ilmastoalueella.

118 Tästä ks. Kyllönen s. 100-105.

119 Vilkuna Kustaa s. 371-372.

V TULOSTEN TARKASTELUA

1. Pohjois-Suomen ilmastoalueet

Tässä esityksessä saatujen tutkimustulosten perusteella on erotettavissa seuraavat sosialistiset ilmastoalueet:

1. Kainuu
2. Oulujoen-rannikkoseudun alue
3. Kemijokivarsi ja Lappi

Puhtaasti porvarillisia alueita taas ovat:

1. Koillismaa-Kemijärvi-Rovaniemi
2. Eteläinen rannikkoalue
3. Taka-Lappi

Punaiset ilmastoalueet ovat varsin yhtenäiset ja syyt niiden syntyyn ovat kahtalaiset. Kaupungeissa, lähinnä Oulussa, Kemissä ja Kajaanissa ja näiden kaupunkien ympäristössä ilmenevä sosialismi on tyypillistä "teollisuussosialismia" eli väestörakenteen muutoksen myötä syntyttää. Kaupungeissa jo 1800-luvun puolella vallinnut työväenliike muuttui 1900-luvun alkuvuosina sosialistiseksi ja radikaalistui suurlakon myötä. Tämä kuva sopii yhteen sen kanssa, mitä vasemmistoradikalismien kannatuksen edellytyksistä yleensä on sanottu.¹ Maaseudun sosialismi taas, niin Kainuussa kuin Kemijokivarressakin on tyypillistä "korpikommunismia", joka on syntynyt agraari-ongelman, työttömyyden ja muiden yhteiskunnallisten epäkohtien seurauksena. Vastaavaa esiintyy mm. Nousiaisen

¹ Tästä mm. Allardt-Littunen, Sosiologia 1964 s. 170; Nousiainen 1956 s. 69; Rydenfelt 1954 s. 241-330; Knoellinger 1959 s. 39-43.

tutkimassa Kuopion läänissä ja Rydenfeltin mukaan myös Ruotsissa.² Näille köyhimmille alueille sosialismi suuntasi propagandansa ja sai yleensä vankan kannatuksen, joka jäi pysyväksi.³ Pohjois-Suomessa sosialismi sai radikaalin kannan juuri mm. Yrjö Mäkelinin ansiosta⁴, joka vaikuttikin mm. lehtimiehenä pitkään Oulussa. Radikalismi, joka aiheutti paljon arvostelua ja haittaakin sosialismille, johtui ratkaisevasti hänestä.⁵ Maltillinen maaseutuväestö ei sosialismin tarjoamaa kiihvasta ja kumouksellista linjaa hyväksynyt. Lakkotoimia vastustettiin tahi niitä kohtaan oltiin välinpitämättömiä. Tämä näkyi mm. Rovaniemen seudulla, Kemijärvellä ja Koillismaalla. Isäntäväki renkeinsen esiintyi usein lakonmurtajana haluten näin pitää yllä yhteiskunnan järjestystä saaden samalla kaipaamiensa sivuansioita.

Rannikon sosialismi juontaa juurensa lähinnä agraari-ongelmiin. Maattomia ja maataloustyöläisiä oli näillä hyvillä viljelysalveilla keskimääräistä enemmän. Sosialismin oli helpposaada kannattajia. Puolueen kannatus oli alun alkaen voimakkainta siellä, missä agraari-ongelmat olivat polttavat ja mihin työväenaate hyvien kulkuyhteyksien mm. rautatien ansiosta oli tullut varhain. Rautatieläisistä maaseudun irtolaisväki sai hyvän liittolaisen. Kumpikin ryhmä nojautui viime kädessä kaupunkien ja

2 Nousiainen s. 151; Rydenfelt s. 275-276.

3 Allardt-Littunen s. 191.

4 Hodgson John H, Communism in Finland s. 5-6.

5 Raappana Reino s. 111-112.

asutuskeskusten lisääntyviin työpaikkoihin ja siellä jo lujasti istuneeseen sosialismiin. Rannikon kaupungeista ja asutuskeskuksista tuli lujia tukikohtia. Niihinhän nojasivat myös syrjäseutujen savottojen liikkuvat työntekijät. Tyypillisin tällainen kaikkien työläisryhmien kohtaamispaikka ja tukikohta oli Kemi ja Kemin maalaskunta. Kainuussa vastaavaa osaa näytteli Kajaani, varsinkin rautatien tulon jälkeen. Sosialismihan tuli sinne Pohjois-Savosta rautatietä pitkin ja levittyi sitten otollisille alueille, oululaisen tervaporvari- ja rahamaailman riistämille korpiseuduille, missä "heroojen ja virkamiesten" sekä yhtiöiden harjoittama riisto oli tehnyt ihmiset ajalliseen ja tuonpuoleiseenkin elämään välinpitämättömiksi. Uskonnollisetkin harrastukset olivat siellä jo heikentyneet, vain sosialismi kykeni herättämään ihmisissä "taivasuskon", uskon parempaan ajalliseen elämään, ellei oman elämän kuluessa niin ainakin jossakin tulevaisuudessa, lasten ja lastenlasten kautta koettuna. Vastaavanlaista ilmapiiriä, korpikommunismin maalaamaa ja nostattamaa taivasuskoa - tälle ajalle ja yhteiskuntajärjestykselle aggressiivista - voi havaita myös Kuolajärvellä, "Jumalan ja esivallan hylkäämässä" korpipitäjässä.

Itse asiassa koko pohjoissuomalainen maaseutuso-
sialismi ja siitä itänyt korpikommunismi onkin nähtävissä
eräänlaisena uskontona, joka täytti ihmisten elämän
lupauksillaan paremmasta niillä alueilla, missä herätys-
liikettä ei ollut. Siellä missä herätysliike eli voima-

kasta, luovaa kauttaan, kuten se teki Koillismaalla ja läänin eteläosissa, ei sosialismille ollut sijaa. Lestadiolaisuuden, nimenomaan vanhoillislestadiolaisuuden ja herännäisyyden merkitys sosialismin ja kommunismin vastustajana on näillä alueilla kiistaton. Terve herätysliike suosi tasa-arvoisuutta, kannusti yrittämään ja odottamaan Jumalalta palkkiota ahertamisesta, ja kun se salli ihmisen pitää työnsä hedelmät ja siirtää ne jälkipolville - ilman pakkoa, mitä sosialismi taas ei tehnyt - se aitoluterilaiseen tapaan yllytti ihmistä luomaan paremmat elinehdot omatoimisesti ja niihin poliittisiin puolueisiin nojaten, jotka suosivat ja edistivät näiden normien ja tämän maailmankatsomuksen ylläpitämistä. Selvimmin tämä henki ja ajattelu tulee näkyviin Koillismaalla, missä ihmiset pitempään kuin muualla saivat elää yhteiskunnallisista "kahleista" vapaina ja yhteiskunnasta vähän riippuvaisina. Tämän oli tehnyt mahdolliseksi viivästynyt isojako ja isoajakoa edeltäneet vapaudet. Kun nämä vapaudet pakkotilanteen edessä sitten menetettiin, tämä uskonnollis-porvarillisen maailmankatsomuksen omaava ihminen kykeni uuteen tilanteeseen heti mukautumaan ja etsimään uudet toiminnan väylät (vrt. idänsuhteet ja idänkauppa), kun taas tällaista näkemystä vailla oleva, sisäänpäin kääntynyt ja helposti katkeroituva ihminen näki tämänkin uuden tilanteen "herrojen riistona" ja vajosi jälleen etsimään lohtua itsesäälistä, katkeruudesta ja vihasta, jota sosialismi kauppasi. Näin tällaiset alueet,

jonkalaisia Kainuu ja Kuolajärvi tyypillisesti ovat olleet, vieraantuivat suomalaisesta yhteiskunnasta, eristäytyivät ja kääntyivät aggressiivisiksi, mikä Kuolajärven väestön kohdalla huipentui kansalaissodan jälkeen jopa aseelliseen yhteenoton tukemiseen ns. läskikapinassa.

2. Sosialismin luonne

Pohjoissuomalainen sosialismi on nähtävä ymmärrettävänä ja aiheellisena joukkoliikkeenä. Jokaisen kunnan punaisuuden aste on suoraan verrannollinen epäkohtiin, jotka 1900-luvun alussa vallitsivat. Voidaan kenties sanoa, että ryhtyminen lakkoihin ja työtaisteluihin, jopa tietynasteisiin väkivaltaisuuksiin satamissa, tukinerottelumaille tai kaukaisilla savotoilla, on osoittanut harmitsemattomuutta, mutta monin verroin suurempaa ajattelemattomuutta ja vastuuntunnon puutetta osoittavat ne työnantajat ja yhtiöt, jotka tätä kaikkea ylläpitivät ja johtivat. Korskea käytös alaisia kohtaan ja herra-mentaliiteetin ylläpito työsuhteissa oli ehdottomasti aikansa elänyt. Pohjois-Suomen pääomaköyhissä oloissa se kuitenkin eli pitempään kuin muualla. Ei voi välttyä vaikutelmalta, että varsinkin Kemiyhtiötä vastaan suunnatussa lakkoilussa oli ainakin hivenen suomalaista kansallistaistelua ja itsenäistymispyrkimystä ruotsalaisperäisiä pääomanomistajia vastaan. Tämän ilmiön tajusivat kenties paremmat ruotsinmaalaiset tukkiliikkeet, joiden muukalaisina oli koetettava pysyä väleissä suomalaisen työvoiman kanssa. Suomalaiset "ruukinpatruunat" taas, ruotsia puhuvina ja muukalaisilta vaikuttavina, esiintyivät kuitenkin isännän ja käskijän

ottein. Sortokauden ahdingosta vapautumaan pyrkivälle väestölle ja varsinkin niille "vapauteen" päässeille rengeille ja muonamiehille, jotka olivat maatiloilta isäntänsä käs-kyvällän alta lähteneet, tällainen kohtelu oli silmiin sylkemistä. Miehet halusivat inhimillistä kohtelua, tasa-arvoista elämää muiden rinnalla. Sosialismi sitä lupasi, ja joukkovoimaan luottaen tuo vapaus päätettiin lunastaa.

Jos nyt aikavälin päästä arvioi tilannetta, missä suomalainen työnantaja ja työmies 1900-luvun alussa olivat, niin tuskin voi välttyä tulokselta, että tapahtunut oli välttämättömyys. Nouseva suomalainen teollisuus tarvitsi raaka-aineita ja niitä otettiin mistä niitä halvimmin saatiin. Yhtiöiden metsänostot olivat luonnollinen seuraus ja yhtä luonnollista oli myös mahdollisimman halvan työvoiman käyttö. Maaseutu koki jo muutoinkin kovin ras-kaana sen työvoiman menetyksen, minkä tukkiliike ja teol-lisuus maatalouden piiristä vei pois. Työpalkkojen ja työehtojen vielä nopeampi parannus olisi vienyt maata-louden perikatoon. Sosialismin vastustus maaseudulla oli jo tältäkin kannalta ymmärrettävä.

3. Punaisen ilmaston pysyvyys

Kun nyt on osoitettu että punaisten ilmastoalueiden synty oli riippuvainen 1900-luvun taloudellisista ym. oloista, luotakoon vielä lyhyt katsaus siihen, missä määrin sosialismi on ollut kestävä ja pysyvää ja onko mahdollisesti uusia alueita tullut sosialismille valla-
tuiksi.

Tarkastelun kohteeksi otetaan vuosien 1948 ja 1966 eduskuntavaalit, 1948 soveltunee tähän sen vuoksi, että sodan jälkitilannetta voitiin pitää jo vakiintuneena, vuosi 1966 taas siksi, että se oli rajavuosi ennen suur-
ta yhteiskunnallista rakennemuutosta.

Skdl:n saamat äänimäärät % eduskuntavaaleissa 1948 1966 ⁵

Oulun läänin vaalipiiri

Oulu	32.2	35.8
Raahe	26.8	35.6
Kajaani	31.5	32.6
Sievi	32.8	32.5
Rautio	26.4	25.8
Ylivieska	11.1	15.9
Alavieska	16.7	16.5
Kalajoki	23.9	26.8
Merijärvi	14.1	16.4
Oulainen	19.9	21.0
Pyhäjoki	21.1	27.1
Saloinen	44.1	50.6
Pattijoki	19.0	27.3
Vihanti	36.4	33.6
Rantsila	17.5	20.3
Paavola	37.1	33.8
Revonlahti	17.9	16.5
Siikajoki	15.0	15.7
Pyhäjärvi	27.8	33.9
Reisjärvi	24.9	24.9
Haapajärvi	16.3	18.9
Nivala	14.9	16.5
Kärsämäki	16.5	18.0
Haapavesi	25.0	20.6
Pulkkila	43.0	40.4
Piippola	16.8	17.3

Pyhäntä	25.7	25.7
Kestilä	26.7	24.5
Säräisniemi (Vaala)	38.0	37.0
Vuolijoki	21.2	24.1
Paltamo	40.0	26.3
Kajaanin mlk	46.3	52.3
Sotkamo	44.2	44.7
Kuhmo	16.6	33.2
Ristijärvi	25.9	28.5
Hyrynslami	26.1	30.5
Suomussalmi	48.2	42.1
Puolanka	40.8	45.9
Hailuoto	19.3	24.2
Utajärvi	18.8	27.5
Muhos	40.6	40.2
Tyrnävä	42.1	36.2
Temmes	42.0	37.4
Lumijoki	29.4	27.1
Liminka	34.2	32.5
Kempele	39.2	45.3
Oulunsalo	34.9	37.5
Oulujoki	35.2	
Ylikiiminki	18.3	25.9
Kiiminki	19.6	30.8
Haukipudas	42.6	44.6
Ii	37.7	43.5
Yli-Ii	19.3	31.4
Kuivaniemi	17.2	33.9
Pudasjärvi	19.8	34.7
Taivalkoski	12.6	22.3
Kuusamo	15.5	16.2
<u>koko vaalipiiri</u>	<u>28.0</u>	<u>31.9</u>

Lapin läänin vaalipiiri

Rovaniemi	-	26.2
Kemijärvi	-	27.2
Kemi	49.7	49.8
Tornio	12.9	38.1
Posio	24.2	26.0
Ranua	10.7	20.5
Salla	47.6	45.2
Kemijärvi (mlk)	23.3	34.5
Rovaniemi (mlk)	14.1	29.7
Rovaniemen kpla	19.0	-
Tervola	34.6	44.5
Simo	20.7	26.8
Kemin mlk	27.4	41.2
Alatornio	29.9	28.4
Karunki	17.0	14.5
Ylitornio	31.7	38.1

Turtola (Pello)	29.5	37.2
Kolari	52.7	50.1
Muonio	14.3	31.8
Enontekiö	18.6	13.6
Kittilä	42.1	48.0
Sodankylä	28.4	34.0
Pelkosenniemi	31.0	34.0
Savukoski	29.1	33.0
Inari	23.8	34.2
Utsjoki	2.1	6.2
<hr/>		
koko vaalipiiri	29.5	35.1
<hr/>		
Koko maa	21.0	21.2
<hr/>		

Oulun läänissä keskiarvolukeman 28.0 vuoden 1948 vaaleissa ylittivät seuraavat kunnat:

Oulu, Kajaani, Sievi, Saloinen, Vihanti, Paavola, Pulkkila, Säräisniemi (Vaala), Paltamo, Kajaanin mlk, Suomussalmi, Puolanka, Muhos, Tyrnävä, Temmes, Lumijoki, Liminka, Kempele, Oulunsalo, Oulujoki, Haukipudas ja Ii, yhteensä 22 kuntaa.

Lapin läänin vaalipiirissä keskiarvon 29.5 % ylittivät seuraavat kunnat:

Kemi, Salla, Tervola, Alatornio, Ylitornio, Turtola (Pello), Kolari, Kittilä, Sodankylä ja Savukoski, yhteensä 10 kuntaa.

Vuoden 1966 eduskuntavaaleissa Oulun läänin vaalipiirissä ylitti SKDL:n kannatus vaalipiirin keskiarvon 31.9 % seuraavissa kunnissa:

Oulu, Raabe, Kajaani, Sievi, Saloinen, Vihanti, Paavola, Pyhäjärvi, Pulkkila, Vaala, Kajaanin mlk, Sotkamo, Kuhmo, Suomussalmi, Puolanka, Muhos, Tyrnävä, Temmes, Liminka, Kempele, Oulunsalo, Haukipudas, Ii, Kuivaniemi ja Pudasjärvi, yhteensä 25 kuntaa.

Lapin läänin vaalipiirissä SKDL:n keskiarvon 35.1 % ylittivät vuoden 1966 vaaleissa seuraavat kunnat:

Kemi, Tornio, Salla, Tervola, Kemin mlk, Ylitornio, Pello, Kolari ja Kittilä, yhteensä 9 kuntaa.

Havaitaan, että eräitä poikkeuksia lukuunottamatta on SKDL:n kannatus keskittynyt varsin tarkasti samoille

alueille, mitkä sosiaalidemokraatit saivat haltuunsa 1900-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä. Kommunistisen puolueen toiminnan tultua lailliseksi toisen maailmansodan jälkeen, on SKP ja sen katto-organisaatio SKDL saanut selvän yliotteen kaikilla perinteisesti vasemmistolaisilla alueilla. Sosialidemokraattien kannatus on Pohjois-Suomen maaseudulla jäänyt huomattavasti alle 10 prosenttiyksikön, kaupungeissa kannatus on hieman korkeampi.⁶ Perinteinen äänestyskäyttäytyminen on ollut vallitseva yli puolen vuosisadan ajan. Tämä koskee erityisesti punaisia alueita, mutta myös porvarillisia seutuja.

Pohjois-Suomen poliittiseen ilmastoon soveltuu näin ollen se valtiotieteellisissä tutkimuksissa - mm. Nousiainen ja Rydenfeltin⁷ - tehty havainto, että poliittiset perinteet elävät hyvinkin lujassa, jopa riippumatta ekologisessa kentässä tapahtuneista muutoksista. Traditio on erittäin luja maa- ja metsätalousväestön keskuudessa sekä erityisen vahva siellä, missä väestö on maantieteellisesti eristynyttä.

Perinteiden säilyvyyden ja ilmastollisten alueiden pysyvyyden ilmentymänä kannattaa vielä lyhyesti mainita, että Suomen sisällissodan aikana poliittisten ilmastoalueiden väliset erot näkyivät varsin selvästi. Valkoisen Suomen asevelvollisuudesta kieltäydyttiin enemmän siellä, missä oltiin voittopuolisesti "punamielisiä". Uskonnollisilla ja porvarillisilla alueilla, kuten Pohjanmaalla, taistelu punaisia vastaan nähtiin jopa "puhänä sotana",

6 SVT XXXIX Eduskuntavaalit 1948 ja 1966.

7 Nousiainen 128-139; Rydenfelt 259-262, 318-319, 329-330. ks. myös Rantala 1970, s. 110-112.

niin että mm. Nivalassa käytettiin suojelukunnasta nimitystä "körttikaarti".⁸ Sama innostuneisuus asiaan on todettu vanhoillislestadiolaisuudesta edellä (luku IV 12.).⁹ Asevelvollisuuden pakoilu oli yleistä mm. Kainuusta.¹⁰ Suojeluskuntaan liittyminen oli Pohjois-Suomessa suhteellisesti heikointa sosialistisessa Perä-Pohjolassa, jossa myös työväen järjestyskaarteja oli suhteellisesti paljon. Aktiivisinta oli "valkoisen Suomen" vastustaminen Oulun-Kemin-Tornion teollisuusseudulla, missä työväestö oli järjestäytyneempää kuin Pohjois-Suomen maaseudulla.¹¹ Kapi-nallisuus "valkoista" yhteiskuntajärjestystä vastaan ilmeni sodan jälkeenkin vielä Koillis-Lapissa ns. läskikapinana (ks. III luku 36). Ilmastolliset seikat lienee myös Neuvostoliitto ottanut huomioon keskittäessään voimansa talvisodassa juuri punaisiin kohteisiin, Kainuuseen ja Kuolajärveen,¹² missä vakoilu- ja solutustoiminta oli vilkasta itsenäisyytemme ensivuosisikymmeninä.¹³

8 Manninen Ohto, Kansannoususta armeijaksi s. 135-145.

9 Ks. myös Kyllönen s. 38-41 ja Hersalo, Suojeluskuntain historia II s. 529.

10 Manninen emts. 147.

11 Manninen Ohto, Valkoisen Suomen muotoutuminen s. 404-412.

12 Hyökkäyksen keskittämisestä ks. Korhonen Arvi, Toisen maailmansodan aika. Suomen historian käsikirja II s. 569.

13 Hakalehto Ilkka, SKP ja sen vaikutus poliittiseen ja ammatilliseen työväenliikkeeseen 1918-1928 s. 82-83, 84-88, 89-101, 109-111.

4. Tutkimusmetodin soveltuvuudesta

Tässä esityksessä on käytetty ekologista tutkimustapaa vietyinä tiettyyn historialliseen tilanteeseen. Nyt on syytä kysyä, onko tutkimustapa voinut antaa taloudellisten ja uskonnollisten kysymysten osalta selkeitä vastauksia. Vastaus on myöntävä. Ei tarvitse tyytyä yhteiskuntatieteellisten tutkimusten tapaan toteamaan, että tietyt historialliset tekijät ovat synnyttäneet traditioita, jotka ovat monilla alueilla jokseenkin riippumattomia tämänhetkisessä yhteiskunnassa vallitsevista ja vaikuttavista taloudellisista tekijöistä. Nämä traditiot ovat todella olemassa koko tällä tutkimusalueella, mutta nämä traditioiden syntyjuuret voidaan löytää ja paljastaa näihin juuriin menemällä, käyttämällä historiallista tarkastelutapaa. Kirjoittajan pro gradussa "Kommunismi Kuusamossa" osoitettiin, että vuosisadan alussa syntyneet käyttäytymismuodot ovat lähes muuttumattomina säilyneet viime aikoihin asti. Tämän tutkimuksen perusteella on nähtävissä, että tämä näkemys on lavennettavissa ylipäätään koko Pohjois-Suomen puoluepoliittiseen kenttään. Taloudelliset ja uskonnolliset tekijät eivät toki selitä kaikkia ilmiöitä, mutta varsinkin ratkaisevia ne ainakin suurissa puitteissa ovat olleet. Yksittäisten pitäjien osalta kuva täydentyy ja täsmentyy, jos tutkimusta syvennetään monien muiden, mm. sivistysolojen, puolueiden ja henkilöiden vaikutusten jne osalta, kuten ekologinen tutkimustapa edellyttää.

Tämä tutkimus on antanut selvän, ekologis-historialliseen tutkimustapaan perustuvan vastauksen tänä päivänä ja jo 1900-luvun alussa punaisina vallitsevien alueiden syntyyn ja syntyisiin. Useimpien ja oikeastaan kaikkien punaisten kuntien taustana ovat 1900-luvun taloudelliset epäkohdat ja niistä aiheutunut ja koettu väeryys. Taloudelliset syyt eivät sen sijaan selosta eräiden alueiden kuten Koillismaan ja Kalajokilaakson eräiden kuntien porvarillista ilmasto. Väestön suuntautuminen näillä alueilla voittopuolisesti suomettarelais-maalaisliittolaiseen näkemykseen, pohjautuu ratkaisevilt osin uskonnollisiin syihin. Tätä uskonnon, vanhoillislestadialaisuuden ja herännäisyyden toimintaa sosialismia vastaan tukee sekä herätysliikkeiden sisältä että sosialistien omasta piiristä saatu näkemys. Herätysliikkeiden vaikuttajajaksilöistä hyvin monet olivat tietoisestikin poliittisia vaikuttajia, ja nimenomaan porvarillisen yhteiskunnan pönkittämiseen pyrkiviä.

Lisäksi on tullut esille, että sosialismi syntyi ja iti kaupunkien ja teollisuuskeskusten epäkohdista, laajetakseen ja levitäkseen sieltä maaseudun irtonaisen väestön keskuuteen. Pohjois-Suomen läntisiin osiin sekä Kuolajärvelle liike tuli Pohjanlahden rannikon asutuskeskuksista sekä rautateitä että vesireittejä pitkin. Kainuuseen sosialismi tuli etelästä, rautatien suuntaansieläkin noudatettiin levitäkseen Kajaanista ja Kajaanin maalaiskunnasta Kainuun korpiin elääkseen siellä ns. korpikommunismina.

Tämän tutkimuksen ulkopuolelle jääviä mutta poliittisten ilmastojen syntyyn liittyviä kysymyksiä olisivat vielä puolueiden välinen taistelu ja agitaatio,¹⁴ viestintävälineiden vaikutus,¹⁵ väestön koulutuksellinen taso, sivistysolot, osa-alueiden maantieteellinen asema ja mahdollisuudet vuorovaikutukseen. Kaikki nämä vaikuttavat poliittisen ilmaston syntyyn ja pysyvyyteen.¹⁶

Vaikka taloudelliselta ja uskonnolliselta pohjalta on saatuakin varsin yksiselitteiset tulokset, asioiden tarkastelu vielä sosialistien¹⁷, herätysliikkeiden ym. sisältä päin antaisi tätäkin tutkimusta seikkaperäisemmän kuvan historiallis-ekologisen tutkimuksen soveltuvuudesta selittämään poliittisten ilmastoalueiden historiallinen tausta ja pysyvyys.

14 Lähinnä kiinnostaa maalaisliiton ja sosialismin välinen suhde sekä erityisesti henkilöiden osuus tässä. Mm. Hannes Gebhardin osuus maalaisliiton ja pienviljelijäjärjestön syntyyn Gebhardin pyrkiessä synnyttämään "vastatulen" sosialismia vastaan maaseudulla (Santonen Arvo, Pienviljelijäin järjestäytymiskysymys ja pienviljelijäjärjestöjen vakiintuminen Suomessa s. 167-168).

15 Mm. Kansan Tahdon (sos.) ja Liiton (ml) välinen taistelu, josta on tässä esityksessä jo saatu esimerkkejä.

16 Näistä mm. Nousiainen 141-154; Rydenfelt s. 331-341.

17 Mm. Kansan Arkiston kansiot 329.5(471), joissa on katsauksia Pohjois-Suomen eri paikkauntien ja vaalipiirien poliittiseen elämään sekä arviointeja kommunistien kannatuksen laajentamiselle eri yhteiskuntaluokkien keskuudessa.

Utajärvi	4747	4.1	6.5	5.6
Muhos	4518	-2.2	8.6	6.0
Tyrnävä	3450	10.2	17.6	19.9
Temmes	1130	0	5.1	6.7
Lumijoki	2337	3.1	8.9	10.4
Liminka	3537	3.6	7.3	6.9
Kempele	1444	15.5	4.4	10.8
Oulunsalo	1702	47.2	4.4	5.4
Oulujoki	6618	34.1	7.0	9.0
Ylikiiminki	2933	26.0	7.1	5.3
Kiiminki	1910	10.9	6.3	2.9
Haukipudas	5670	33.4	5.9	4.8
Ii	7359	14.9	6.8	2.0
Kuivaniemi	2180	11.0	6.2	12.1
Pudasjärvi	10527	12.0	5.8	13.3
Taivalkoski	3875	34.3	11.9	17.4
Kuusamo	12064	20.6	5.5	10.8
Kuolajärvi	4832	38.3	2.5	4.6
Kemijärvi	5777	20.0	2.9	10.1
Rovaniemi	10955	28.2	1.4	2.4
Tervola	3747	24.0	4.5	7.5
Simo	4017	23.5	9.9	7.9
Kemin mlk	7345	24.6	5.9	11.6
Alatornio	7987	20.7	1.9	7.0
Karunki	2371	13.9	0.6	14.4
Ylitornio	5169	15.8	0.9	14.2
Turtola	2093	10.4	0.8	7.8
Kolari	2191	26.0	0.6	4.0
Muonionniska	1411	20.6	0.6	2.4
Enontekiäinen	1044	8.1	0.0	8.9
Kittilä	3980	19.3	1.3	2.7
Sodankylä	5638	34.6	1.7	4.1
Inari	1891	25.2	0.4	5.4
Utsjoki	509	2.6	0.0	2.9
yht. maal.k.	297871	14.9	7.0	8.7
koko lääni	328311	15.8	7.1	8.9
koko maa	2943400 ^{x)}	10.8	5.1	5.9

x) luku vuodelta 1900 (Einar W. Juva, Suomen kansan historia V s. 398)

Liite 12

Aasukasluvun kehitys Pohjois-Suomessa 1901-1910^{x)}

Kunta	as. luku 31.12.1910	lis. v:sta 1901 %	Ulkom.muutt. 1901-1910 % v.1910 väes- töstä	poissa oleva %(vkiluku ja poissaolevat v. 1910
Oulu	19802	18.4	8.7	11.8
Raahe	3863	17.2	9.7	16.0
Kemi	2209	54.8	11.2	9.6
Tornio	1716	10.4	3.1	19.1
Kajaani	2850	123.0	2.7	6.6
Kaup. yht.	30440	25.4	8.0	11.9
Sievi	5046	11.6	12.2	10.1
Rautio	1645	19.5	13.5	12.6
Ylivieska	7626	20.2	5.5	8.1
Alavieska	3467	15.1	9.5	8.6
Kalajoki	5955	11.6	14.2	12.0
Merijärvi	1943	5.5	13.4	11.2
Oulainen	5820	24.4	10.8	12.8
Pyhäjoki	4726	7.4	14.3	11.4
Salon kappeli	1718	17.0	7.1	10.0
Salon pitäjä	2671	8.3	12.1	13.9
Vihanti	3205	5.5	7.9	6.0
Rantsila	3555	7.3	10.3	13.4
Paavola	5408	22.6	8.2	10.4
Revonlahti	1437	0.7	9.7	13.1
Siikajoki	2091	6.1	14.8	17.8
Hailuoto	2430	6.1	12.6	17.3
Pyhäjärvi	6259	9.7	10.6	10.8
Reisjärvi	3870	12.9	11.5	12.8
Haapajärvi	6401	12.5	10.3	12.3
Nivala	8457	7.8	7.4	4.4
Kärsämäki	3193	16.5	11.1	8.5
Haapavesi	6008	13.8	9.3	8.7
Pulkkila	2368	5.8	16.0	10.0
Piippola	1904	4.0	16.9	7.6
Pyhäntä	1831	4.0	16.9	7.0
Kestilä	2837	7.7	18.8	9.3
Säräisniemi (ja Vuolijoki)	3404	51.5	7.6	2.9
Paltamo	4858	8.3	7.3	2.6
Kajaanin mlk	3438	10.8	0.7	3.1
Sotkamo	10111	7.2	4.6	2.0
Kuhmoniemi	8178	11.0	9.2	12.4
Ristijärvi	2325	5.1	5.0	2.6
Hyrnsalmi	2494	9.0	7.8	4.9
Suomussalmi	6967	1.2	7.8	6.6
Puolanka	5411	8.3	9.5	15.7

x) Taulu 1. ja 2. sarake: SVT XXI A.9. Köyhäinhoito Suomessa v. 1901 s. 19-20, sarakkeet 3. ja 4: SVT XXVIII Siirtolais-tilasto 7. Siirtolaisuus v. 1910 s. 314-321.

Liite 13.

Köyhäinhoitoapua saavien henkilöiden määrä % väkiluvusta
Pohjois-Suomen kunnissa vuosina 1901 ja 1910. (Lähde: Suomenmaan
virallinen tilasto XXI A 9 ja A 18)

	<u>1901</u>	<u>1910</u>
Oulu	2.57	3.29
Raahe	2.20	4.00
Kemi	2.35	3.02
Tornio	2.62	3.15
Kajaani	1.75	4.23
yht.	2.43	3.41
koko maa kaup.	2.42	2.30
Sievi	.154	1.88
Rautio	2.54	2.49
Ylivieska	3.74	2.99
Alavieska	2.82	2.42
Kalajoki	2.51	1.61
Merijärvi	4.07	2.57
Oulainen	2.50	1.97
Pyhäjoki	2.23	1.40
Salon kpli	2.45	1.80
Salon pit.	2.15	2.55
Vihanti	3.92	2.40
Rantsila	4.71	2.84
Paavola	3.11	2.24
Revonlahti	3.71	3.13
Siikajoki	4.31	2.97
Hailuoto	1.35	1.65
Pyhäjärvi	4.31	2.16
Reisjärvi	2.57	2.61
Haapajärvi	4.11	3.08
Nivala	3.29	2.79
Kärsämäki	7.04	3.54
Haapavesi	5.06	3.01
Pulkkila	3.18	3.00
Pyhäntä	3.01	1.86
Piippola	5.09	2.89
Kestilä	1.30	4.37
Paltamo	2.97	2.94
Kajaani mlk	3.36	3.00
Sotkamo	4.37	2.13
Kuhmo	3.43	2.86
Säräisniemi	3.14	3.41
Ristijärvi	3.72	3.87
Hyrnsalmi	3.91	4.77
Suomussalmi	2.70	4.25
Puolanka	3.53	1.35

Utajärvi	2.92	2.61
Muhos	4.63	3.83
Temmes	4.72	3.72
Tyrnävä	4.42	4.41
Lumijoki	4.69	4.11
Liminka	4.32	3.11
Kempele	4.84	3.12
Oulunsalo	2.51	3.17
Oulun pit.	3.09	2.43
Ylikiiminki	3.54	3.10
Kiiminki	2.96	3.25
Haukipudas	3.34	2.77
Ii	2.04	2.57
Kuivaniemi	4.63	1.70
Pudasjärvi	4.63	2.78
Taivalkoski	4.95	2.71
Kuusamo	2.72	2.72
Kuolajärvi	0.89	2.03
Kemijärvi	1.66	1.52
Rovaniemi	1.01	1.08
Tervola	1.88	2.00
Simo	1.41	1.62
Kemin mlk	1.71	2.83
Alatornio	2.24	1.78
Karunki	2.31	1.98
Ylitornio	1.59	1.84
Turtola	0.95	1.58
Kolari	1.62	1.19
Muonionniska	2.39	2.76
Enontekiäinen	2.38	2.49
Kittilä	2.19	2.54
Sodankylä	1.46	2.00
Inari	1.72	2.27
Utsjoki	0.60	1.38
Yht.	3.06	2.54
koko maa	2.31	2.24

LÄHTEET

A. Painamattomat lähteetAa. Arkistolähteet:Kansan Arkisto (KA) Helsinki

- Kansiot 329.5(471) SKP. Pöytäkirja Ol. Pohjoisen vaalipiirin kuntien valtuustojen työläisryhmien neuvottelukokouksesta 29. ja 30. päivänä maaliskuuta 1929. Oulu 1929
- Kansio 32 G(471) STP "1923". Kajaanin piirin sosialistisen piirijärjestön piirikokouksen pöytäkirja 1.-2.7.1923.
- Kansio 329(471) TP "1929"; STP 1920-30. Saap.kirjeitä. Helsingin Työväen vaalikomitean Arkisto. Takavarik. kesällä 1930. Raportteja poliittisesta ilmastosta Pohjois-Suomen paikkakunnilta.
- Kansio 329(471) STP "1927-28" II B 538-656. Helsingin Työväen vaalikomitean Arkisto. Takavarik. kesällä 1930. Raportteja eri puolilta Pohjois-Suomea puolueen ja yhdistysten lakkauttamistoimista sekä piirikokouksen (29.-30.10.27) pöytäkirja. Sis. myös vaalitulosselostuksia eräiltä Pohjois-Suomen paikkakunnilta.
- Kansio 329(471) STP 1920-30. Nippu "1929" II C 527-760. Nippu huhtik.-marrask. 1929 II C (II49-1927). Saap. selostukset Oulun läänistä.
- Kansio 329(471) STP "1929". Läh. kirjeet huhtik.-marraskuu 1929 II C (1006-1148) 1928-.
- Kansio 329 (471) STP "1929" II C (848-888) 24/1128 -23.4.-29.
- Kansio 329(471) STP "1927-29" II C(761-847) lokak.1927-huhtik. 1929.
- Kansio 329(471) STP "1929" II C(889-1005) läh. kirjeet tammik-maalisk. 1929.
- Kansio 329(471) SKP "1923". Kertomus S.S.T.P:n toiminnasta v. 1923 toukok. 1. päivään sekä puolueen piirijärjestöjen edustajakokoukselle lähettämiä asiakirjoja(mm. kert. suhteista maalaisliittoon Oulun läänissä)
- Kansio 329(471) Sosialistinen Työväenpuolue. Asiakirjoja "1929-30". Tutkintopöytäkirjoja venkilassa olleilta 1930, ohjeita julkisille valtiollisille joukkojärjestöille, puolueen taktisia ohjeita sekä kunnallispoliittisia ohjeita ja käskyjä.

Työväen Arkisto (TA) Helsinki

- Kansio 363(471) Oulun Työväenyhdistys. Pöytäkirjoja juoksevista asioista 1900-07.
- Oulun Työväenseuran-työväenyhdistyksen johtokunnan pöytäkirjat 1887-1908 sekä yhdistyksen kuukausikokousten pöytäkirjat 1895-1908, myös vuosikertomukset, puhujaja keskusteluklubin pöytäkirjat v. 1896-98, huvitoimikunnan pöytäkirjat 1896-1908. Oulun eteläisen vaalipiirin piiritoimikunnan pöytäkirjat 1907.
- Kansio 331.88:674 ja 675(471). Oulun puuseppien, nahkuriammattiyhdistyksen, suutariammattiosaston ym. pöytäkirjat 1898-1907

- Kansio 323(471). Suurlakkoon liittyviä asiakirjoja ja tilanneselostuksia.
- Kansio 363.2 Oulun työväenyhdistyksen pöytäkirjat vuoteen 1959.
- Kansio 362.84(471) STNL:n piiritoimikunta. Toimintakertomuksia 1920-.

Oulun Maakunta-Arkisto (OMA)

Lestadiana 1.

- Cg:1 Väinö Havaksen kokoelma.
- Aa:1 Asiapapereita(kosk. eron syitä). Vuosina 1929, 1925-27 ja 1931, 1932 pidettyjen puhujain ja seurakunnan vanhinten kokousten pöytäkirjat ja liitteet.
- Aa:1 O.H. Jussilan kokoelma. Sis. myös Elis Bergroth Lestadiolaisuudesta, tietoja saarnaajista Pudasjärvellä ja Kuusamossa.

Lestadiana 2.

- Suomen Lestadiolainen Lähetisyhdistys (SLLH). Paikallisasiamiesten luettelot Ba:1 1907-21.
- Lestadiolaisten Lähetisyhdistysten Keskusliitto r.y. Aa:1 saap. kirjeiden diaari 1907-1908.
- Lestadiolaisten Lähetisyhdistysten Keskusliitto r.y. Bb:1 Suomen Lähetysseuran Lestadiolaisen Haaraosaston (SLLH) jäsenluettelot 1907-1929, 1934, 1937-1938. Ainaisjäsenluettelot 1907-1932, 1937.
- Lestadiolaisten Lähetisyhdistysten Keskusliitto r.y. (LKK) Db:1 Vuosi-, tili- ja tilintarkastuskertomukset 1907-1928.
- Lestadiolaisten Lähetisyhdistysten Keskusliitto r.y. Cd:1 Yleisten ylimääräisten neuvottelukokousten pöytäkirjoja 1907-1909, 1911-12, 1914-1915, 1917, 1919-1920, 1926, 1934-1937, 1939-1940.
- Lestadiolaisten Lähetisyhdistysten Keskusliitto r.y. Ca:1 Päätoimikunnan kokousten pöytäkirjoja 1907-1909, 1913, 1919-1940. Turussa 21-22/6 1939 pidetyn päätoimikunnan neuvottelukokouksen pöytäkirja. Eroja ja eronomuksia koskevia asiakirjoja 1938-1939.
- Lestadiolaisten Lähetisyhdistysten Keskusliitto r.y. Cb:1 Vuosikokousten pöytäkirjoja 1909-1920, 1922-1926, 1928, 1930-1941, 1943-1944.
- Lestadiolaisten Lähetisyhdistysten Keskusliitto r.y. Ea:4 saap.kirjeet(Saarnaajat, sisälähetykseltä) 1903-1913. Naisläheteiltä 1909-1912.
- Lestadiolaisten Lähetisyhdistysten Keskusliitto r.y. Ea:3 Lähetysoppilaiden kirjeitä ja hakemuksia 1907-1915.

Oulun Tuomiokapitulin Arkisto:

- Kajaanin rovastikunnan arkisto Ca:2 Rovastikunnan pappeinkokousten pöytäkirjat 1885-1919
- Kemin rovastikunnan arkisto Ee:3 Kertomuksia siveellisestä elämästä 1912-1913. Rovastikunnan pappeinkokousten pöytäkirjat 1878-1907. Kertomukset Kuolajärven seurakunnan kirkon ja koulun tilasta 1914, 1915 ja 1916.
- Piispantarkastuspöytäkirjat Eb:10. Piispantarkastuspöytäkirjat Kuolajärvi-Kuusamo (1858-1916)
- Piispantarkastuspöytäkirjat Eb:6. Piispantarkastuspöytäkirjat ja -kertomukset Karttula-Kemi (1862-1916)

Kemin tuomiokunnan arkisto:

- C II a:86-88. Kuusamon kärjäkunnan vuosikäräjät 1900-1905

G & C Bergbomin arkisto:

- Luettelo vuodelta 1970
- A II c:8 Tilityksiä Kajaanissa ja Kiehimässä tapahuneesta tervanostosta 1899-1903.

Oulun lääninkanslian arkisto:

- Hb:9 Maaherran vuosikertomuksia 1903-1930

Oulun läänin talousseuran arkisto:

- Ea:38 Saap. kirjeitä ja hakemuksia 1907 III

Kiimingin piirin nimismiehen arkisto:

- Dib:1 Ulosmittausselostuksia 1880-1882, 1884.
- DIV:1 vuosikertomuksia 1895, 1911, 1915

Siuruan Höyrysaha Osakeyhtiön arkisto:

- Arkiston luettelo 47/1938
- Tiedot Kynkään sahasta ja Hirvaskosken l.Timosen sahaa ja rautaruukkia koskevat tiedot.

J.W.Snellmanin kauppahuone & G:sonin arkisto:

- Arkiston luettelo 1938
- A I:202 saapuneet kirjeet A-K
- A II:84 kirjekonseptikirja 1907
- E II c:75 Rakennuksia ja työväestöä koskevaa. Tilastollisia tietoja 1886-1913. Hintaluettelot 1899-1900

Uleå Oy:n arkisto:

- H. Aineenmukaiset ryhmät sekal. asiakirjat 1.kot. II H 6
- Ab Uleå Oy II Cc 4. sekal. uittoa, hakkuita ym. koskevaa aineistoa 1909-1914
- Uleå kopiokirja 6/VII 1909 - 20/I 1913.

Ab. Muut painamattomat lähteet

- Aho I (isä), Miten kristityn on suhtauduttava aikamme sosialismiin? Alustus LLK:n yl. ylim. kokouksessa Jalasjärvellä 3.-4.10.1919. Lestadiana 2. LLK Cd:1 OMA
- Ahonen Sirkka, Kuvastiko sosialismin leviäminen Suomen maaseudulle maaseudun alakerroksen emansipaatiota. Pro gradu HY pol. hist. 1962
- Asunmaa Martti E., Oulun työväenliike vuosina 1907-1916. Pro gradu HY 1966. (Myös Oma:ssa)
- Huovinen Kosti, Sosialistisen työväenliikkeen suhtautuminen kirkkoon ja kristinuskoon 1917-19. HY Kirkkohist. 1962.
- Hämäläinen K., Oulun Työväenyhdistys 60 vuotta. 1896-1946. Käsikirjoitus TY Kansio 323(471).
- Juntunen Pauli, Maalaiskylän poliittinen radikalismi. TaY valt. oppi 1962.
- Juusela Jukka, Suomen maalaisväestön liiton järjestöorganisaation kehitys vuosina 1906-1916. Pro gradu JY Suomen historia 1969.
- Kilpeläinen Yrjö, Suomen kommunistinen puolue puoluejärjestönä. TY valt. oppi 1934.
- Koskinen Veikko A.G., Kommunistiryhmä Suomen eduskunnassa 1920-luvulla. HY valt. oppi 1950.
- Kyllönen Matti, Kommunismi Kuusamossa. Pro gradu JY Hist. 1967.
- Lonka Eino, Meamme työväenliikkeen ja kirkon suhteet vuosina 1922-1926. Pro gradu JY Suomen hist. 1964.
- Marttila Anu, Rajaseudun muuttovirrat. Tutkimus Suomen itäisen rajaseudun väestön muuttoliikkeestä. Pro gradu HY sos.pol. 1965.
- Miettinen Martti E., Lestadiolainen herätysliike I. Käsikirjoitus 1942. OMA
- Pesonen Hertta, Lestadiana. Lestadiolaista herätysliikettä koskevat kokoelmat Oulun maakunta-arkistossa. OMA
- Pusa Pentti, Puolueiden kannatus Mikkelin läänin maalaiskunnissa (1951). Pro gradu HY valt. oppi 1963
- Raappana Reino, Työväenliike Oulussa ennen v. 1907. Pro gradu HY 1955. OMA
- Saavalainen Lea, Taistelua työväen sieluista. Suurlakon ja ensimmäisten eduskuntavaalien välisen ajan sosialidemokraattisen sanomalehdistön uskonasioihin liittyvän kylvön tarkastelua. Pro gradu 1957 HY Suom. hist.
- Sarjala Jukka, Puolueet ja niiden voimasuhteisiin vaikuttaneet tekijät Lapin vaalipiirissä toisen maailmansodan jälkeen. Pro gradu HY valt. oppi 1964
- Suomen Rauhanyhdistysten Keskusyhdistys r.y. (SRK) SRK:n vuosikokouksen julkilausuma Raisiossa 28.6.1975 sekä SRK:n puhujain- ja seurakuntavanhinten kokouksen Turussa 27.6.1975 tekemät kannanotot. Monisteet tekijän hallussa.

- Suomen Rauhanyhdistysten Keskusyhdistys r.y. (SRK) Oulu. Yhdistyksen keskustoimiston Oulusta antama luettelo SRK:n jäsenistä ja jäsenyhdistyksistä Oulun läänissä v. 1974. Luettelo tekijällä.
- Talviaho Pirkko, Lestadiolaisuus sosiaalisena liikkeenä. Pro gradu HY sos. 1960.
- Tervasmäki Vilho, Suomen puolueet ja maanpuolustus (1919-39). Lis.työ HY valt. oppi 1962.
- Toppari Harri, Puolueet ja niiden voimasuhteisiin vaikuttaneet tekijät Vaasan läänin eteläisessä vaalipiirissä. HY Pro gradu. Valt. oppi 1957.
- Tuomola Vilho, Puolueiden joukkokannatus Turun ja Porin läänin eteläisen vaalipiirin maalaiskunnissa. Pro gradu TY valt. oppi 1967.
- Uusitalo Kari, Suomen vasemmistoradikaalisen työväenliikkeen synty ja kehitys vuoteen 1923. Pro gradu Pol. hist. HY 1959.
- Ylitulkkila Maija-Liisa, Maalaisliiton suhtautuminen torpparikysymykseen ja tilattoman väestön asuttamiseen yksikamarisessa eduskunnassa vuosina 1907-1922. Pro gradu HY Suom. hist. 1964.

B. Painetut lähteet

- Ahmala H., Oulun ja Kemin yhdistyksien lähettien kertomus tukkilaisten lakosta Perä-Pohjolassa. Kansan Tahto 12.2.-13.2.1906.
- Ahvenlampi Esko, Valtio - Kemin lakon 1949 alkuunpanija. (Pro gradu TY 1975) Siitä ref. Kansan Tahto 28.6.-3.7.1975.
- A.J. Muistelmia Perä-Pohjolan kapinasta. Kommunisti 3/1926.
- Alho Pentti, Pohjois-Pohjanmaan metsien käytön kehitys ja sen vaikutus metsien tilaan. Acta Forestalia Fennica 1968 Vol. 89 1968. Suomen Metsätiet. Seura Helsinki 1968.
- An. "Läskikapina". Neuvosto-Karjalan puolesta. Taistelukuvia pohjoisilta rintamilta. Leningrad 1927.
- Bidrag till Finlands Officiella Statistik II. Öfversikt af Finlands ekonomiska tillstånd 8. Femårsperioden 1896-1900. Hfors 1901.
- Brander U(uno), Kainuun takamailta. Eripainos Suomen matkailijayhdistyksen vuosikirjasta 1930. Helsinki 1930.
- Calamnius R., Suomussalmen seurakunnan historia. Oulu 1912.
- Forsman J., Mistä syystä sosialismi levisi Suomen maalaisväestön keskuuteen? Helsinki 1912.
- Gebhard Hannes, Asunto-olot Suomen maalaiskunnissa v. 1901. Tilattoman väestön alakomitean tutkimuksia II Helsinki 1910.
- Gebhard Hannes, Maanviljelysväestö, sen suhde muihin elinkeinoryhmiin ja sen yhteiskunnallinen kokoonpano Suomen maalaiskunnissa v. 1901. Tilattoman väestön alakomitean tutkimuksia I. Helsinki 1913.

- Gebhard Hannes, Viljellyn maan ala ja sen jakaantuminen Suomen maalaiskunnissa. Tilattoman väestön alakomitean tutkimuksia III. Helsinki 1908.
- Gebhard Hannes, Yhteiskuntatilastollinen kartasto Suomen maalaiskunnista 1901. Suomen maantieteellinen seura. Helsinki 1908.
- Haapalainen H., Maata käsittävä neuvottelukokous v. 1919. SKP:n taistelujen tieltä. Leningrad 1934.
- Heikkilä Kauko, Oulun puoluekokous (1906). Kommunisti 1956.
- Heikinheimo A.M., Kemijärven, Kuolajärven ja Kuusamon knihtikontrahdit. Oulu 1912.
- Iso-Hookana Tytti, Maalaisliiton synty Oulussa oli monien tekijöiden tulos. Referaatti valt.lis. Iso-Hookanan maalaisliiton syntyä kosk. lis. työstä. Liitto 4.6.1975.
- Iso-Hookana Tytti, Maalaisliiton organisaation kehitys Pohjois-Pohjanmaalla. Jatkoa edell. art. Liitossa 5.6.1975.
- "Jehu", Herätysmatkoilta. Kansan Tahto 28.12.1906.
- J.T. Lestadiolaisuus yhteiskunnallisena ilmiönä. Liitto 20.1.1974.
- Kallio Antti, Kertomus Oulun työväenyhdistyksen 25-vuotisesta toiminnasta vuosina 1886-1911. Oulu 1911.
- Kiiskinen Aura, Muistelmia vuoden 1905 vallankumousta-pahtumista Suomessa. Kommunisti 5/1956 s.242-251.
- Komiteanmietintö 1905:3. Komiteanmietintä Lapinmaan taloudellisten olojen tutkimista varten. Helsinki 1905
- Komiteanmietintö 1906:8. Puutavara-aliikkeiden maanostot. Helsinki 1906.
- Komiteanmietintö 1908:5. Komiteanmietintö Lapinmaan oloista. Helsinki 1908.
- Komiteanmietintö v.1910:4. Komiteanmietintö Kajaanin kihlakunnan taloudellisten olojen tutkimista varten. Helsinki 1910.
- Kuusamon mäkitupalaisten anomus senaatille mäkitupalaisten pääsystä manttaalitiloiksi. Koillis-sanom t 16.7.1959.
- Laki metsä- ja lauttaustyöväen asumuksista. Annettu 27. huhtikuuta 1928. Lakikirja. Suomen tasavallan voimassa olevat osat 1734 vuoden valtakunnan lakia ja liitteenä ennen heinäkuun 1 päivää 1933 julkistettuja lakeja ja asetuksia. Toim. Bruno Sundström ja Lauri Ailio. Helsinki 1934.
- Lehen Emil, Pohjolan tukkityöläisten lakko, sen synty ja kehitys. Kemi 1907.
- Liakka N(iilo), Työtaisteluista Perä-Pohjolassa (Katkelmia muistiinpanoista kesämatkalta 1907.) Kansan Kalenteri 1908.
- "Mukana ollut", Haukiputaan lastausyhdistys 20-vuotias. Kuljetustyöläinen 1925 s. 53-58. Vaasa 1925.
- "Oskari"(Into Kangas), Kepulaista anekappaa. Kansan Tahto 17.7.75.

- Paavilainen H., Karjan ja porojen omistus Suomen maalaiskunnissa v. 1901. Tilattoman väestön alakomitean mietintö IV. Helsinki 1918.
- Paavilainen H., Katsaus suurmaanomistukseen Suomessa 1 p:nä tammikuuta 1917. Lantbruksmin. publ. II. Hfors 1918.
- Raiittila Pekka, Lestadiolaisuus historiallisena ilmiönä. Liitto 26.2.1975.
- Snellman G.R., Työtilastoa XVI Tutkimus Suomen saha-teollisuudesta sen yhteyteen kuuluvista metsänhakuista, lauttauksesta ja lastauksesta. Helsinki 1914.
- Sosiaaliministeriön päätös, joka sisältää metsä- ja lauttaustyöväen asumusten ja hevossuojain suuruutta ja laatua koskevat ohjeet. Annettu Helsingissä 27. päivänä maaliskuuta 1929. Asetus 129/1929. Suomen asetuskokoelma v. 1929. Helsinki 1929.
- Suomen Virallinen Tilasto (STV)
- SVT II Katsaus Suomen taloudelliseen tilaan 8. Viisivuotiskausi 1896-1900. Helsinki 1904.
  - STV XXIX Vaalitulasto 3. Eduskuntavaalit 1907-1910. Helsinki 1908-1911.
  - SVT XXVIII Siirtolaistilasto 7. Siirtolaisuus v. 1910. Helsinki 1911.
  - SVT XVIII Teollisuustilasto 22. Vuonna 1905. Jälkimmäinen osa. Tehtaat ja käsiammattiliikkeet. Helsinki 1907.
  - SVT XXIX Vaalitulasto 14. Eduskuntavaalit 1929. Helsinki 1930.
  - SVT XXI A.9. Köyhäinhuoltotilasto A 18. Köyhäinhuolto Suomessa v. 1910. Helsinki 1913.
  - SVT XXI A.9. Köyhäinhuolto Suomessa v. 1901. Helsinki 1913.
- Suomenmaan tilastollinen vuosikirja 1901. Tilastollinen Päätoimisto. Helsinki 1901.
- Suomenmaan tilastollinen vuosikirja 1905. Kolmas vuosikerta. Helsinki 1905.
- "Suti" (Sulo Lapola), Sosialismia vastaan. Liitto 5.8.75.
- Suuri kansalaishakemisto I. Toim. Voitto Liukkonen. Heinola 1966.
- Talonen Jouko, Maalaisliitto-keskustapuolueen suhde kirkkoon 1906-71. Liitto 12.7.1975.
- Tuoriniemi Heljä, Meidän televisiosotamme kestää kyllä päivänvalon. Seura 25-26.1975.
- U. Kaksikymmentä vuotta taipaleella. Suomen Kuljetustyöläisten liiton toiminnasta. Kuljetustyöläinen 1925 s. 53-58. Vaasa 1925.
- Valtiopäiväpöytäkirjat 1907-1910. Helsinki 1908-1911.
- Vennola J.H., Maanomistus Suomen maalaiskunnissa v. 1901. Tilattoman väestön alakomitea. Tilastollinen tutkimus yhteiskuntataloudellisista oloista Suomen maalaiskunnissa v. 1901. Helsinki 1917.

Radioesitelmät

Teol. lis. Pekka Raittilan radioesitelmä 25.7.1975
Lestadiolaisuus yhteiskunnallisena ilmiönä.

Sanomalehdet

- Kaiku 1899-1906. Vanhasuom. Oulu
- Kansan Tahto 1906-1910. sos. Oulu
- Kaleva 1900-1908 nuors. Oulu
- Liitto 1906-1910 maal. Oulu
- Koillissanomat 1950-1964 sit. Kuusamo

C. Kirjallisuus

- Ahonen Felix, Kajaanin kaupungin historia III 1810-1905.
Oulu 1961.
- Ahvenainen Jorma, Rovaniemen historia II 1632-1960.
Rovaniemi 1970.
- Alanen Aulis J., Hannes Gebhard. Helsinki 1964.
- Alanen Aulis J., Suomen historia kustavilaisella ajalla.
Suomen historia X osa. Porvoo 1964.
- Alanen Yrjö, J.E. Gustaf Johansson. Elämäk kuvaus. Porvoo 1947.
- Allardt Erik, Social struktur och politiskt aktivitet. Borgå 1956
- Allardt Erik, Yhteiskunnan rakenne ja sosiaalinen paine.
2. painos. Porvoo 1966.
- Allardt Erik - Yrjö Littunen, Sosiologia. Kolmas painos.
Porvoo 1964.
- Andersson E. A., Katsaus tukkityöläisten työlakkoihin Perä-
Pohjolassa 1906. Kemi 1907.
- Andersson E.A., Kemijärven pitäjän vaihteita. Kemi 1912.
- Andersson E. A., Rovaniemen pitäjä. Tietoja pitäjän entisistä
ja nykyisistä oloista. Kemi 1915.
- Andersson E. A., Tietoja Sodenkylän ja Kittilän pitäjään
aikaisemmista ja myöhemmistä vaihteista. Kemi 1914.
- Annala Vilho, Pohjanmaa II. Oma maa 2. painos I s. 800-821.
Porvoo 1958.
- Antikainen Toivo, Kansainvälisen sotakoulun suomalaisen
suksijoukon Karjalan retki. Neuvosto-Karjalan
puolesta. Leningrad 1927.
- Antikainen Toivo, Kansalaissodasta Karjalassa. 1920-1930.
Kymmenen vuotta Neuvosto-Karjalaa. Petroskoi.
- Antila Armas, Kainuun kansanopisto 1909-1934. Kajaani 1935.
- Auer Jaakko, Puunjalostusta Pohjolassa. Kemi Oy v. 1893-1968.
Helsinki 1968.
- Bergroth Elis, Suomen kirkko. Sen kehitys, sen vaikutus kan-
saan ja sen suhde valtioon I-II. Porvoo 1901-02.
- Borg Olavi, Mitä puoluetta äänestäisin. Tietoja ja tutkimuk-
sia puolueista, poliittikasta ja vaaleista.
Keuruu 1970.
- Borg Olavi, Suomen puolueet ja puolueohjelmat 1880-1964.
Porvoo 1965.
- Borg Olavi, Suomen puolueideologiat. Toinen painos. Porvoo 1965
- Borg Olavi, Suomen puolueideologiat. Periaateohjelmien sisäl-
töanalyttinen vertailu sekä katsaus niiden histo-
rialliseen taustaan ja syntyprosessiin. Helsinki 1964.

- Dahl Robert, Johdatus politiikan tutkimukseen. Alkuteos Modern Political analysis. Second Edition. Suom. Aune Suominen. Helsinki 1971.
- Edqvist Märta, Lapin profeetta. Suom. Einari Peura. Porvoo 1933.
- Entinen Oulujoki, Historiikkia ja muistitietoja. Julk. Oulujoki Osakeyhtiö. Toim. Niilo Saarivirta. Helsinki 1954.
- Envald Gust., Entisen Pohjanmaan ja nykyisen Oulun läänin maaherrat ja kuvernöörit 1620-1932. Kajaani 1932.
- Ervasti Seppo, Kuusamolaisien yhteyksiä Vienan-Karjalaan viime vuosisadan vaihteessa. JOUKO VII s. 90-101. Oulu 1962.
- Fränti A., Huomioon otettavia kohtia Perä-Pohjolan taloudessa. Kemi 1907.
- Fränti Aslak, Kainuun maataloudesta. Kotiseutuni s. 451-455. Suomen Maakuntajulkaisu Oy. Malmö 1969.
- Fränti Eila, Katsaus kulkuneuvojen kehityshistoriaan Kajaanin kihlakunnassa 1800-luvulla. JOUKO III s. 72-87. Helsinki 1937.
- Gebhard Hannes, Kruununmetsät ja asutus Pohjanmaalla. Valvpja 1892. Helsinki 1892.
- Granö Olavi, Suomen luonnon maantieteelliset peruspääpiirteet Oma maa XI s. 110-112. Porvoo 1962.
- Gustafsson Alfred, Mittaus- ja kartoitustyöt v. 1809 jälkeen Suomen maanmittauksen historia 1633-1933 II. Porvoo 1933.
- Gylling Edvard, Suomen torpparilaitoksen kehityksen pääpiirteet. Ruotsinvallan aikana. Helsinki 1909.
- Haapanen Kaarlo, Lappia teollistamaan. Sos.Aik. 9/1956
- Haataja Kyösti, Maanmittaus itsenäisyyden aikana. Suomen maanmittauksen historia II. Helsinki 1959.
- Haatanen Pentti, Suomen maalaisköyhälistö. Porvoo 1968.
- Haavio Ari, Kirkko sosiaalisena laitoksena. Kirkko Suomessa. Helsinki 1968.
- Haavio Ari, Suomen uskonnolliset liikkeet. Porvoo 1965.
- Hakalehto Hakalehto Ilkka, SKP ja sen vaikutus poliittiseen ja ammatilliseen työväenliikkeeseen 1918-28. Porvoo 1966.
- Hakamäki Liisa, Valtiopäivämiehiä. Nivalan kirja s. 281-298. Jyväskylä 1970.
- Halila Aimo, Pohjois-Pohjanmaa ja Lappi 1721-75. Pohjois-Pohjanmaan ja Lapin historia V. Oulu 1954
- Hannula J. O., Suomen vapaussodan historia. Viides painos. Porvoo 1956
- Harve Paavo, Puunjalostusteollisuutta ja puutavarakauppaa harjoittavien yhtiöiden maanhankinta Suomessa Helsingfors 1917.
- Hautala Kustaa, Suomen tervakauppa 1856-1913. Historiallisia tutkimuksia XLV. Helsinki 1956.
- Havas Väinö, Lestadiolaisuuden historia, Mikkeli 1942.
- Hedman Ossi, Kemian kaupungin historia I osa. Tampere 1969.

- Heikkilä Kauko, Oulun puoluekokous(1906) Kommunisti 1956.
- Heikkilä Kauko, Suuromistajien puolue kansanvallan ja maamme itsenäisyyden vastustajana. 1905-55. Kommunisti 1955.
- Heikkinen Aappo, Oulun työväenopisto 1907-1937. Oulu 1937.
- Haikurainen Leo, Pohjois-Pohjanmaa. Oma maa XII s. 10-12. Porvoo 1962.
- Hersalo N. V., Suojeluskuntain historia I. Puolustustah-
toinen kansa. Lahti 1955. II osa Vaasa 1962.
- Heurgren Paul, Lars Lewi Laestadius. En reliös fanatiker
i Torne Lappmark vid början och midten af förra
Århundradet. Örebro 1916.
- Hodgson John H., Communism in Finland. A History and inter-
pretation. Princeton 1967.
- Holsti Rudolf, Katkelmia Kainuun oloista ja tarpeista. JOUKO
I s. 116-127. Helsinki 1910.
- Huhta Vihtori, Puolueemme suurin onnettomuus. Työväen Kalen-
teri 1958.
- Huhta Vihtori, 50 vuotta Oulun(sos.dem.) puoluekokouksesta
Sos. Aikakauskirja 1956.
- Huhta Vihtori, 50 vuotta sos. dem. nuorisoliikettä. Vihuri
1955.
- Hulkko Kullervo, Minä lähetän teidät. Lahti 1956.
- Hulkkonen Aarne, Suomen Kommunistisen Puolueen taistelu
kyntäjien oikeuksien puolesta. Kommunisti 1958.
- Hustich Ilmari-Lidståhl Sigvard, Om Finlands indelning i
ekonomiska regioner. Meddelanden från ekonomisk-
geografiska institutionen vid Svenska Handelsskolan.
Nr 16. Helsinki 1966.
- Hustich Ilmari, Suomen taloudellinen aluejako. Oma Maa 8.
Helsinki 1966.
- Hustich Ilmari, Suomi tänään. Helsinki 1966.
- Huttunen E(evert), Suomen kansalaissodan vaiheet. Työväen
Kalenteri 1919. Helsinki 1919.
- Hyrskelä Lauri, Myyränkoloista päivänvaloon. SKP:n maanalainen
lehdistö. Kuva-Posti 1958.
- Hyvönen Antti, SKP ja talonpoikaiskysymys. SKP taistelujen
tiellä 1954. Helsinki 1954.
- Hyvönen Antti, Suomen vanhan työväenpuolueen historia.
Kuopio 1959.
- Hänninen Kaarlo, Lisämaan antamisesta Kuusamon kunnan liian
pienille tiloille sekä sanotussa kunnassa devien
viljelys- ja asuntotilojen muodostumisesta itse-
näisiksi tiloiksi. Helsinki 1930.
- Hänninen Kaarlo, Yhtä ja toista Paanajärvestä. JOUKO I.
Helsinki 1910.
- Härkönen Iivo, Karjalan kysymys, . Suomalainen Suomi 1919:4.
- Itkonen O. V., Muurmannin suomalainen legioona. Helsinki 1927.
- Itkonen V., Lääskikapina. Pohjolan Vartio II/1930. 2/1931.
- Itä ja Länsi Kajaanin ty 30-vuotias. Kajaani 1926.
- Jakkola Antti, Vaalitutkimuksista ja yleisistä äänestyskäyt-
täytymiseen vaikuttavista tekijöistä. Mitä puolue-
etta äänestäisin s. 117p124. Keuruu 1970.

- Janhunen Matti, SKP työtätekevien voimien kokoojana, yhdistäjänä ja järjestäjänä. SKP: taistelujen teiltä. 1954.
- Jatuli I-VIII. Kemin kotiseutu- ja museoyhdistyksen julkaisu. Kemi 1946-1961.
- Jokipii A. E., Sivistyneet ja kirkko. Maamme vapaamielisten virtausten ajatuksia kirkosta. Synodaalikirjoitus Tampereen hiippakunnan pappeinkokoukseen loka-kuussa 1937. Porvoo 1937.
- J.M. Läskikapinan osanottajat Neuvosto-Karjalassa. Kansalaissodan rintamilta. Petroskoi 1930.
- Julku Kyösti, Kainuun historia. Kotiseutuni s. 435-442. Maakuntajulkaisu Oy. Malmö 1969.
- Julku Kyösti, Pohjois-Pohjanmaan historia. Kotiseutuni s. 184-191. Maakuntajulkaisu Py. Malmö 1969.
- Jutikkala Eino, Pohjoismaisen yhteiskunnan historiallisia juuria. Porvoo 1965.
- Jutikkala Eino, Poliittisia ilmastoja ja ilmastovaihteluita Suomalainen Suomi 2/1955.
- Jutikkala Eino, Suomen historian kartasto. Porvoo 1949.
- Jutikkala Eino, Suomen kaupunkien synty ja kehitys. Suomen talous- ja sosiaalihistorian kehityslinjoja s. 115-135. Porvoo 1968.
- Jutikkala Eino, Suomen rautatieverkon synty. Suomen talous ja sosiaalihistorian kehityslinjoja s. 168-173. Porvoo 1968.
- Jutikkala Eino, Suomen talonpoika kautta aikojen. Porvoo 1946.
- Jutikkala Eino, Suomen talonpojan historia. Porvoo 1942.
- Jutikkala Eino, Torpparikysymys. Suomen talous- ja sosiaalihistorian kehityslinjoja s. 189-205. Porvoo 1968.
- Jutikkala-Nikander, Suomen kartanott ja suurtilat I.
- Jääskeläinen Mauno, Itsenäisyyden ajan eduskunta 1919-38. Suomen kansanedustuslaitoksen historia VII. Helsinki 1973.
- Jääskeläinen Mauno, Itä-Karjalan kysymys. Helsinki 1961.
- Kajander Kalle, Metsät ja yhtiöt. Porvoo 1901.
- Kajander Kalle, Nälkämaitta kuvia ja havaintoja Koillis-Suomestannälkävuosilta 1902. Helsinki 1903.
- Kallinen Yrjö, Pohjola ponnistaa. Piirteitä Pohjolan edistysmielisen osuuskauppaliikkeen vaiheilta. Helsinki 1951.
- Kares Olavi, Heränneen kansan vaellus IV-V. Porvoo 1947-1952.
- Karhunen Onni, Pellervo-Seura ja Suomen osuustoimintaliike kymmenvuotias. (1899-1909) Helsinki 1909.
- Karikoski A.A. M. (toim.) Suomen teollisuus. Helsinki 1951.
- Kemppainen Yrjö A, Pikapiirtoja murrosvuosilta. Muistelmia Oulu 1920. Kaukoranta Toivo, Itä-Karjalan kansallinen ja valtiollinen kysymys. Oma maa 2. p. 1924 s. 721-738. Porvoo 1924.
- Kena O. Vähän Kemistä ja Kemijokilaaksosta. Finlandia årsbok 1919.
- Kertomus Suomen sosialidem. puoluetouirikunnan toiminnasta 26.8.06 - 15.7.1909. Helsinki 1909.

- Kianto Ilmari, Punainen viiva. Helsinki 1967.
 Kianto Ilmari, Pyhä viha. Helsinki 1908.
 Kilpi K. Kruunun metsäkaupat Kuusamossa. Kaiku 118-119/
 1890.
 Kilpi O.K. Suomen siirtolaisuus ja 19. vuosisadan kansan-
 talous. 1917.
 Kilpi Sylvi-Kyllikki, Suomen työläisliikkeen historia.
 Pori 1933.
 Kipinästä tuli syttyi. Muistiinpanoja SKP:n 40-vuotistai-
 paleelta. Helsinki 1958.
 Kirkko Suomessa. Toim. Mauno Sinnemäki. Helsinki 1968.
 Kittilä Urho, Maalaisliiton syntysanat Lapualla. Kyntäjä
 2/1956. s. 20-21,24.
 Kivelä Heikki, Kainuun teollisuudesta ja kaupasta. Kotiseu-
 tuni s. 456-469. Maakuntajulkaisu Oy. Malmö 1969,
 Kivistö G, Oulun laivanvarustusliikkeestä 1800-luvulla.
 Hist. Aik. 1918.
 Knoellinger Carl Erik, Järjestösuhteet Suomen työmarkki-
 noilla. Porvoo 1959.
 Koivisto Johan, Suomen metallityöväen liitto 1899-1930.
 Helsinki 1963.
 Koivisto Mauno, Sosiaaliset suhteet Turun satamassa.
 Turku 1956.
 Koivukangas Olavi, Suomalainen siirtolaisuus Australiaan
 toisen maailmansodan jälkeen. Siirtolaisuustut-
 kimuksia A 1. Kokkola 1975.
 Korhonen Arvi, Toisen maailmansodan aika. Suomen historian
 käsikirja II s. 553-663. Porvoo 1949.
 Korttesalmi Juhani, Porotalouden piirissä vallinneet koske-
 tukset Pohjois-Vienan ja Kuusamon välillä. JOUKO VII
 s. 102-129. Oulu 1962.
 Krekelä Eero, Oulu. Kotiseutuni s. 212-226. Maakuntajulkaisu
 Oy, Malmö 1969.
 Kuusamon Osuuskassan neljä vuosikymmentä. 1924-1964. Oulu
 1964.
 Kuusamon seurakunta 1675-1975. Toim. Erkki Veeramö, Seppo
 Ervasti ja Ossi Nöppä. Kuusamo 1975.
 Kuusi Eino - Kuusi Reino, Sosiaalinen kysymys ja sosiaalinen
 liike kautta aikojen. Toinen uudistettu painos.
 Porvoo 1948.
 Kuusi Sakari, Isonjaon vaiheet Pohjanmaalla. Helsingfors
 1914.
 Kökkö Timo, Lestadiolaisuuden levinneisyys Pohjois-Pohjanmaan
 pitäjissä 1850-luvun lopussa. Maitojyvä 1959.
 Laasonen Pentti, Vanhan kirkollisuuden hajoaminen Pohjois-
 Karjalassa. Suomen Kirkkohist. Seuran toimituk-
 sia 83. Helsinki 1971.
 Laine Y. K., Suomen poliittisen työväenliikkeen historia I.
 Helsinki 1951; III osa Helsinki 1946.
 Laitinen Toivo, Ajatuksia kansanopiston päämääristä. Kuusamon
 kansanopisto 1909-1934. Oulu 1935.
 Lappalainen Jussi, Itsenäisen Suomen synty. Jyväskylä 1967.

- Larkio Mauri, Kirkon ja työväenliikkeen kohtaaminen Helsingissä. Suomen Kirkkohist. Seuran tomituksia 76. Helsinki 1967.
- Latomaa Ahti, Pohjois-Pohjanmaan maatalous. Kotiseutuni. s. 200-211. Maakuntajulkaisu Oy. Malmö 1969.
- Lehen T., Puolueen syntyvaiheet. Kipinästä tuli syttyi. Muistiinpanoja SKP:n 40-vuotistaipaleelta. Helsinki 1958.
- Lehtinen Inkeri, Työväenliikkeen uusi nousu. Kipinästä tuli syttyi. Muistiinpanoja SKP:n 40-vuotistaipaleelta. Helsinki 1958.
- Lehtonen K.T., Kainuun Puutavaraosakeyhtiö 1907-1932. Helsinki 1932.
- Leiviskä Iivari, Poliittinen maantiede. Helsinki 1938.
- Lento Reino, Maassamuutto ja siihen vaikuttaneet tekijät Suomessa vuosina 1878-1939. Helsinki 1951.
- Lento Reino, Suomen muuttoliikkeet. Oma Maa XII s. 465-466. Porvoo 1962.
- Lento Reino, Väestö ja hyvinvointi. Porvoo 1956.
- Lehtomäki Lauri, Pienviljelyksestä Suomessa. Kommunisti 5/1956.
- Liakka Niilo, Oulun läänin talousseura 1828-1928. Helsinki 1928
- Lipset S. Martin, Political Man. New York 1960.
- Littunen Yrjö, Aktiivisuus ja radikalismi. Poliittikkaa 2.4.60
- Louhivuori O. W., Punakaartin kapinan syyt. Helsinki 1920.
- Lönnrot Onni, Valtion metsätalouden nykyinen tila ja mihin toimenpiteisiin olisi ryhdyttävä sen kehittämiseksi. Helsingfors 1917.
- Manninen Ohto, Kansannoususta armeijaksi. Asevelvollisuuden toimeenpano ja siihen suhtautuminen valkoisessa Suomessa kevättalvella 1918. Hist. tutkim. 95, Helsinki 1974.
- Manninen Ohto, Valkoisen Suomen muotoutuminen. Hist. Ark. Julk. Suomen Historiallinen Seura 67. Forssa 1975.
- Marschall T. Ray, Communism in Finland. Journal of Central European Affairs (Boulder Cal) 19. 1960.
- Maunu J. A., Laestadiusta ja lestadiolaisuutta koskevasta kirjallisuudesta TAIK 1907 s. 153-161 ja 230-236. Helsinki 1907.
- Maunu J. A., Lars Leevi Laestadius ja lestadiolaisuus. Oma maa I p. 1909 s. 506-519. 2 p. IV 1923. 695-701.
- Meinander Nils, Vesisahan tarina. Helsinki 1945.
- Meinander Nils, Virkeshushällning och sågverksrörelse i Torne Kemi och Simo älvdalar intill första världskriget. Helsingfors 1950.
- Miettinen Martti E., Lestadiolainen herätysliike. Mikkeli 1942.
- Mäki Antti, Maaltapako. Oma maa I s. 465-466. Porvoo 1958.
- Mäki-Laurosela Irma, Aatteellinen yhdistystoiminta. Nivalan kirja s. 375-389. Jyväskylä 1970.
- Nevakivi Jukka, Muurmannin legioona. Suomalaiset ja liittoutuneiden interventio Pohjois-Venäjälle 1918-1919, Helsinki 1970.

- Niinikoski Jorma, Kirkosta eroaminen Kainuussa. Jouko VIII s. 95-120. Kajaani 1967.
- Nivalan kirja, Toim. Toivo Nygård. Jyväskylä 1970.
- Nissilä Viljo, Iin vanhaa haminää ja haminalaisia. Pohjois-Pohjanmaa maakuntaliitto. Vuosikirja 1946-47. Oulu 1948.
- Nohrström Walter, Isotjaot Suomessa Venäjänvallan aikana. Suomen maanmittauksen historia II. Porvoo 1933.
- Nousiainen Jaakko, Kommunismi Kuopion läänissä. Joensuu 1956.
- Nousiainen Jaakko, Puolueet puntarissa. Helsinki 1959.
- Nygård Toivo, Maalaisliiton kannattajia ja kapinantekijöitä. Nivalan kirja s. 261-263, 280. Jyväskylä 1970.
- Nykänen Toivo, Historiikki Oulun ja Lapin piirien sosiaalidemokraattisen nuorisjärjestön toiminnasta vv. 1908-1946 sekä piirikokouksen pöytäkirja v. 1946. Oulu 1946.
- Näppä Ossi, Silmäys lestadiolaiskristillisyyden vaiheisiin Kuusamossa. Kuusamon seurakunta 1675-1975. Kuusamo 1975.
- Oittinen R. H., Työväenkysymys ja työväenliike Suomessa. Toinen painos, Turku 1953.
- Olin C. E., Trävaruproduktion och trävaruhandel. Åbo 1933.
- Oma maa, Tietokirja Suomen kodeille. I. Toinen uudistettu painos. Porvoo 1920.
- Onnela Samuli, Muurmannin rannan luterilaiset v. 1837-1838. Oulun yliopiston historian laitos. Eripainossarja 12. Oulu 1973.
- Onnela Samuli, Nälkä, agentit, Amerikan kuume vai asevelvollisuus, Eripainos Acta societatis historicae Ouluensis. Scripta historica IV. Oulun Historiaseuran julkaisuja. Tomus IV Oulu 1974.
- Osuustoimintaliike Suomessa. Pellervon vuosikirja II. 1901-1903. Helsinki 1903.
- Oulun Työväenyhdistyksen vuosikertomukset 1907-1916. Oulu 1917.
- Paasivirta Juhani, Työväenliike yleiseurooppalaisena ilmiönä I-II. Turku 1953-1955.
- Paasivirta Juhani, Suomen poliittisen työväenliikkeen kehitys Porvoo 1949.
- Paasivirta Juhani, Suomi vuonna 1918. Porvoo 1957.
- Paulaharju Samuli, Kainuun mailta. Kansantietoutta Kajaanin kulmilta. Helsinki 1922.
- Pehkonen E. Y., Oulun läänin maatalouden kehittämismahdollisuudet. Pohjois-Pohjanmaan maakuntaliiton julkaisuja II. Oulu 1946.
- Pekkala Mauno, Verollepano- ja jakotoimituksia Kuusamon, Kemijärven ja Kuolajärven knihtikontrahtipitäjistä. Acta Forestalia Fennica 21. Helsingforsiae 1922.
- Pelttari P. J., Pohjois-Suomen yksityismetsät. Uleåborg 1928.
- Pentikäinen Samuli, Juhani Raattamaan matkat Koillis-Pohjanmaalle 1830-1834. Eripainos Acta societatis Historicae Ouluensis. Scripta historica II. Oulun historiaseuran julkaisuja. Tomus II Oulu 1969.

- Pohjolan poliittiset puolueet. Toim. Henning Schmaltz-Jørgensen. Tapiola 1972.
- Pukema Ahti, Hajatietoja Kemin työväenseuran toiminnasta. JATULI VIII s. 84-89. Kemi 1961.
- Pukema Ahti, Kemin työväenseura. Ensimmäiset virstanvälit Kemin työväenliikkeessä. JATULI VII s. 41-47. Kemi 1958.
- Pulkinen Terho, Työttömyyden levinneisyys. Helsinki 1956.
- Punttila L. A., Suomen poliittinen historia 1809-1955. Helsinki 1967.
- Punttila L. A., Puolue-elämän muuttuminen. Suomalaisen kansanvallan kehitys HA 13. 1956.
- Punttila L. A., Suomen puolueet. Oma Maa IV.
- Punttila L. A., The Evolution of the political parties in Finland. Helsinki 1953.
- Purola Tapani, Maassamuuton vilkkaus. Tutkimus maassamuuton vilkkauksen alueittaisista eroista ja niihin vaikuttaneista tekijöistä Suomessa v. 1951-1955. Porvoo 1964.
- Raitio Jussi, Työväen sanomalehdet ja sanomalehtimiehet. Suomen sos. dem. sanomalehtimiesliitto 1907-1947. Lahti 1947.
- Raittila Anna-Maija, Suomen kirkkohistoria. Neljäs uusittu painos. Helsinki 1967.
- Raittila Pekka, Lestadiolaisuuden matrikkeli ja bibliografia. Suomen kirkkohist. seuran tutkimuksia 74. Helsinki 1967.
- Raittila Pekka, Lestadiolaisuus suomalaiskansallisena ja kirkollisena liikkeenä. Valvoja 1962 s. 20-25.
- Rantala Onni, Konservatiivinen puolueyhteisö. Vammala 1955.
- Rantala Onni, Suomen poliittiset alueet. I. Turku 1970.
- Rantala Onni, Konservatismi Suomessa. O. Rantala. Konservatismi ja sen kannattajat. Tampere 1960.
- Rantala Onni, Poliittiset alueet, tausta ja tutkiminen. Oman ajan historia ja politiikan tutkimus. Helsinki 1967(1967 a).
- Rantala Onni, The Political Regions of Finland. Scandinavian Political Studies. Volyme 2/1967. Helsinki 1967 (1967 a).
- Rantala Onni, Politiska regioner. Studier i finländsk politik. red. Jan-Magnus Jansson. Falkenberg 1968.
- Rantala Onni, Suomen puoluelehdistön kehityksestä ja merkityksestä. Poliitikka 1/1964.
- Rantala Onni, Suomen puoluelehdistö. TY:n valtio-opin laitos. Tutkimuksia Sarja C I/1963(1963 a).
- Rantala Onni, Vaaliliittoyhteistyö Suomen eduskuntavaaleissa 1907-58. Tampere 1958(1963 a).
- Rantanen S. Hj., Kuljin SKP:n teitä. Keuruu 1958.
- Rasila Viljo, Kansalaissodan sosiaalinen tausta. Helsinki 1970.
- Rasila Viljo, Suomen torpparikysymyksen ratkaisuvaihe. Suomen torpparikysymys vuosina 1909-1918. Helsinki 1970.
- Rasila Viljo, Suomen torpparikysymys vuoteen 1909. Historiallisia tutkimuksia LIX. Julk. Suomen Hist. Seura. Helsinki 1961.

- Rautio Heino, Paloa sytyttämässä Kainuun kulmilla. SKP:n taistelun teiltä. Leningrad 1934.
- Rauhala K. V., Maanmittauslaitoksen järjestely ja maanmittaushallinto Venäjänvallan aikana. Suomen maanmittauksen historia II. Porvoo 1933.
- Renvall Heikki, Suomen metsätalouden vienti. Helsingfors 1910.
- Renvall Heikki, Taistelu Suomen metsistä. Helsingfors 1914.
- Rihtniemi Volter, Kainuun kansanopiston synty ja ensimmäiset toimintavuodet. JOUKO II s. 212-225. Helsinki 1914.
- Rintala Marvin, The problem of generations in Finnish Communism. The American Slavic and East European Review. New York 1958.
- Ripatti Aku-Kimmo, Terve Kainuun maa - kulttuuripoliittinen maisemankuvaus. Kotiseutuni s. 443-442. Maakuntajulkaisu Oy. Malmö 1969.
- Roos Sigurd, Sortovuodet ja suurlakko Oulun kaupungissa ja läänissä. Suom. Einar Wichmann. Oulu 1909.
- Rosendahl M., Suomen herännäisyyden historia XIX vuosisadalla Neljäs osa 1853-1900. Oulu 1915.
- Rosenqvist G. G., Sosialismi yksikamarisessa. Murrosajoilta I. s. 317-342. Porvoo 1913.
- Ruuth Y. O., Karjalan kysymys vuosina 1917-20 eli katsaus Karjalan kysymyksen poliittiseen luonteeseen. Jyväskylä 1921.
- Rydenfelt Sven, Kommunismen i Sverige. Kristiansstad 1954.
- Saario Matti, Pohjoinen kaupunki elää. Kuvateos Kemistä. Helsinki 1968.
- Sandberg H. R., Berättelse öfver flottningen af stock i Kemi elf under femårsperioden 1901-05. Helsingfors 1906.
- Sandberg H. R., Beskrifning on flottning av stock inom Torneå revir å Muonio och Torneå älvdalar. Fi Fores Medd. 6.
- Santonen Arvo, Pienviljelijäin järjestäytymiskysymys ja pienviljelijäjärjestöjen vakiintuminen Suomessa. Hist. tutkimuksia 83. Julk. Suomen Hist. Seura. Helsinki 1971.
- Savolainen Pekka - Erkki Kokkonen, Siirtolaisuus Lapin alueelta vv. 1808-1930 seurakuntien kirkonkirjojen mukaan. Hist. Ark. Toim. Suomen Hist. Seura 59. Turku 1964.
- Schildt A., Osuustoiminta ja puolue-elämä. Suomen Osuustoiminta ja Pellervo-Seura 1899-1909. Helsinki 1909.
- Schoultz Jarl von, Bidrag till belysande av Finlands socialdemokratis historia. Del I Helsingfors 1924.
- Schmidt W. A., Huvuddragen av Finlands kyrkliga geografi. Acta academiae aboensis. Humaniora XXII 3. Åbo akademi. Åbo 1956.
- Seitkari O., Eduskuntaudistus ja uusi sortokausi. SHK II s. 372-420. Toim. Arvi Korhonen. Porvoo 1949.
- Seitkari O., Eduskuntalaitoksen uudistus 1906. Suomen kansanedustuslaitoksen historia V. s. 9-159. Helsinki 1958.
- Silvennoinen Kari, Kemin työväenyhdistys 1887-1967. Tampere 1969.

- Simpura Jorma, Oulun puoluekokous 1906. Demokraattisen kansan Kalenteri 1956.
- Sinisalo Taisto, Merkittävä virstanpylväs vanhan työväenpuolueen toiminnassa. Kotkan kokous 8.-12.9.1909. Kommunisti 1959.
- Sirenus S., Työväen uskontokysymys. Jyväskylä 1921.
- Sirola Yrjö, "Isänmaa on vaarassa - aseisiin". Pietari 1918.
- Sirola Yrjö, Kansainvälisen vallankumouksen rintamalla. SKP:n taistelun tieltä. Leningrad 1934.
- Sirola Yrjö, Kun se selkeni. Muistelmia SKP:n perustamisajoilta. Proletaari 6/1933.
- Sirola Yrjö, Puolueemme itsekritiikkiä. Proletaari 5/1931.
- Sirola Yrjö, Suomen kommunistinen puolue. Kommunisti 5/1928.
- Sirola Yrjö, Toveri Manner 50-vuotias, Proletaari 3-4/1930.
- SKP:n historian pääpiirteet. Pori 1954.
- SKP 40 vuotta. SKP:n KK:n agitaatio- ja propagandaosaston valmistama aineisto. Helsinki 1958. Kommunisti 1958:12-13 Liite.
- Snellman A. H., Oulun kaupungin historia. Uleåborg 1919.
- Snellman P. V., Kertomus Oulun Kauppaseuran ja Oulun kauppi-
aiden Eläkesäätiön toiminnasta vuosina 1771-1939. Oulu 1939.
- Soikkanen Hannu, Sosialististen aatteiden sisältö ja leviäminen. Hist. Aik. 4/61 s. 280-285.
- Soikkanen Hannu, Sosialismin tulo Suomeen. Porvoo 1961.
- Soikkanen Hannu, Suurlakko. Hist. Aik. XIV. Porvoo 1960.
- Solitander Axel, Anders Kurt, en levnadsbeskrivning. Särtr.
ur Pappers- Trävarutidskrift I Finland 1943.
- Sovijärvi Kaarlo, Muistelmia Kuusamon ajoiltani. Kuusamon kansanopisto 1909-1934. Oulu 1935.
- Steinby Torsten, Suomen sanomalehdistö. Porvoo 1963.
- Strömmer Aarno, Väestöllinen muuttuminen Suomessa. Väestö-
poliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja. A:13. Tornio 1969.
- Sukselainen V. J., Maalaisliiton järjestötoiminta vuosina 1906-1955. Heräävä maaseutu VI. Porvoo 1956.
- Sundqvist Jarl, Laskikapina. Pohjolan punaisen sissipataljoonan ryöstöretki Lapissa helmikuussa v. 1922. Porvoo 1963.
- Sumu Ritva-Liisa, Sunkku, Lapin keisari. T piola 1974.
- Suomen historian kartasto. Toim. Eino Jutikkala. Porvoo 1949.
- Suomenmaa I, Maantieteellisyyhteiskunnallinen hakuteos. Yleiskatsaus Suomen hallintoon, luontoon, historiaan ja talouselämään. Toim. Hannu Tarmio ym. Porvoo 1967.
- Suomen maanmittauksen historia I-III. Porvoo 1933.
- Suomen maantieteen käsikirja. Julk. Suomen Maantieteellinen seura. Helsinki 1951.
- Suomen osuustoiminta ja Pellervo-Seura 1899-1909. Toim. E. Tudeer, Hedvig Gebhard, Eemeli Kivelä, Eino Mela. Helsinki 1909.
- Suomen sos.dem. puolue. Tilastollisia tietoja puolueeseen kuuluvista yhdistyksistä v. 1908.

- Suomen sos. dem. puolueen viidennen edustajakokouksen pöytäkirja. Kokous pidetty Oulussa 20.-27.8.1906. Turku 1906.
- Suomen sosialidemokraattinen työväenliike 1899-1949. Helsinki 1949.
- Suomen Valtionrautatiet 1862-1912. Historiallisteknillistaloudellinen katsaus I-II. Helsinki 1912-1916.
- Suurlakkovuosi 1905. Kuopio 1955.
- Szczepanski Jan, Sosiologian perusteet. Suom. Matti Koskelo. 2. painos. Varsova 1970.
- Tarkainen Terttu, Eäuskunnan valitseminen. Suomen kansanedustuslaitoksen historia IX. Helsinki 1973.
- Teljo Jussi, Suomen valtioelämän murros 1905-08. Porvoo 1949.
- Tornio 1621-1921. Toim. kaupunginvaltuuston asettama historiatoimikunta. Oulu 1921.
- Tuominen Uno, Autonomian ajan yksikamarinen eduskunta. 1907-1916. Suomen kansanedustuslaitoksen historia V. s. 165-421. Helsinki 1958.
- Turpeinen Oiva, Kainuun väestökehitykseen vaikuttaneista tekijöistä vuosina 1891-1910. Kainuusta. Tutkimuksia Kainuun oloista, s. 56-68. Pohjois-Pohjalainen osakunta. JOUKO VIII Toim. Kai Linnilä ja Pekka Räihä. Kajaani 1967.
- Utajärven vaiheita. Muistojulkaisu kirkon 200-vuotisjuhlaan. Toim. Arvi Korhonen. Helsinki 1962
- Vaarala Pauli, Lestadiolaisuudesta Nivalassa. Nivalan kirja s. 448-456. Jyväskylä 1970.
- Vapaasalo Sakari, A. Santaholma Osakeyhtiö 1903-1952. Oulu 1953.
- Wegelius U., Oulun läänin talousseuran toiminta 1828-1903. 75-vuotinen historia. Oulu 1904.
- Westeson Hjalmar, Lapin profeetan oppilaita. Suom. Oskar E. Hellemaa. Porvoo 1925.
- Viljanen Olavi, Kommunismin nykyvaiheen erittelyä. Sosialistinen Aikakauslehti 9/1956 s. 20-23.
- Vilkuna Joose, Herännäisyys yhteiskunnallisena ilmiönä. Nivalan kirja s. 435-446. Jyväskylä 1970.
- Virranniemi Teppo, Kuusamon Osuuskauppa 1907-67. Oulu 1967.
- Voionmaa Väinö, Suomen työväenliike. Oma maa 1p. IV. 1911. s. 883-893. 2p. V 1925 s. 589-884.
- Wright Frans, Tlottning förhållandena på Kemi älv. Forstför. Tidskrift. 1920.
- Vuorentaus Yrjö, Oulujoen lohi. JOUKO IV s. 35-49. Oulu 1947.
- de Vylder Ludvig, Tornedalen, dess land och folk. Stockholm 1904.
- Upton F. Antony, Kommunismi Suomessa. Suom. Sirkka Upton. Rauma 1970.
- Uljas Juhani, Yhteiskunta. Voitosta voittoon s. 13-29. Suomen Rauhanyhdistysten Keskusyhdistys r.y. Oulu 1970.
- Äikiä Armas, SKP taistelussa Suomen kansanvaltaisen kehityksen puolesta 1918-1951. SKP:n taistelujen tieltä 1954.